

Een wegbereider

<https://hdl.handle.net/1874/222620>

Coornhert 128

EEN·WEGBEREIDER

DOOR

A·VAN·DER·FLIER

DIRCK·VOLCKERTSZ·COORNHERT

1531

1599

mm 3882

W.A. BESCHOOR
BOEKHANDEL
NIEUWSTRAAT 6
1017 CA

Amoy 9/17

BIBLIOTHEEK
NED. HERV. KERK

EEN WEGBEREIDER

s. a.
43 D 34

EEN WEGBEREIDER

DOOR

A. VAN DER FLIER

NIJKERK — G. F. CALLENBACH

1910

HOOFDSTUK I.

Een man stond op den duintop; hij droeg een grof, donkerbruin gewaad, een grijze baard hing op zijn borst, zijn moshut was vlak achter hem: in den volksmond heette hij „de kluizenaar”.

Hij stond alleen, hield de hand boven de oogen en staarde. Soms veegde hij zijn oogen af, want het was hem alsof hij door een nevel zag. En toch straalde de lucht helder blauw en zongen de vogels hun lentelied. Vinken en lijsters met schrandere kraal-oogjes... Hij had kruimels en graankorrels voor ze gestrooid in den barren wintertijd; nu loonden zij hem met hun zang; hij scheen de jubelklanken, die de kleine vogelkeeltjes trillen deed, niet te hooren.

En zij waren zijn lievelingen, die kleine zangers van woud en veld.

Eenzaamheid, het suizen van den wind of het huilen van den storm, daartusschen de melodie van het vogelenlied... die man moest veel hebben geleden, dat hij dit alles zocht, dat het zijn wenschen bevredigde.

De „kluizenaar” staarde. Ginds, in de laagte lag Haarlem, duidelijk kon hij torens en bolwerken onderscheiden, zij teekenden zich zoo klaar af tegen het hemelblauw, maar — de stad lag in de laagte.

't Was den eenzamen man of zij gezonken was dien dag, met haar trotsche kathedraal en hooge gildehuizen, heel diep. Hij zag ijle rookwolkjes opkringelen of meende die te zien. Een klok had hij hooren luiden — misschien zich verbeeld te hooren. 't Moest op het oude Sant wezen tusschen den St. Bavo en het stadhuis. Ja, daar zou het wezen.

De folterkamer bevond zich in de benedenverdieping van het stadhuis. 't Was alles dicht bij elkaar. En als een, door de martelingen van de pijnbank lichamelijk gebroken man, naar den mutserd werd gebracht, omdat hij, als een van den duivel bezeten ketter was veroordeeld om verbrand te worden tot heil der menschheid, de Moederkerk ter eere, behoefde hij niet ver te gaan, niet verder dan zijn vernietigde kracht nog reikte. Heel gemakkelijk was dat.

De kluizenaar ontwaakte met een schok uit zijn gedachten, die hem hadden geschud als een storm, die aan zijn hart knaagden als een gier. Want twee kinderoogen blauw als de hemel zagen hem aan; een klein meisje stond voor hem, de mollige handjes vol grasbloemen en bladeren. Zingend had het tusschen de meidoornstruiken geloopt, de eenzame man had er niets van gemerkt. Nu stond zij voor hem. Het opgeschorte roode rokje liet de kleine trippelvoetjes vrij, de poezele armpjes kromden zich onder een bloemenschat, madeliefjes en gele boterbloemen, stekelige brem, blauwe klokjes . . . Het roode mondje was half geopend, de heldere oogen lachten . . .

De „kluizenaar”, somber en eenzaam, levend in het verleden, een droevig weleer, thans vervuld met gedachten even treurig en smartvol, staarde als vertrouwde hij zijn oogen niet. Die bloemen en het kind,

dat ze vasthield, schier zelf een bloem, het juichende stemmetje . . . Hij had dat meer gehoord lang geleden, héél lang; hij had zulke blauwe kinderoogen vroeger gezien, 't was meer dan een kwarteeuw geleden, nu. Toen had hij juist den meestergraad behaald; een ernstige, jonge man was hij en het zesjarig dochtertje van den goudsmid, die hem had ingewijd in de geheimen zijner kunst, liep hem lachend tegemoet in het schemerende voorhuis. Ja, dat was nu lang geleden, zeer lang. Maar dat lachende kind was opgegroeid tot de liefelijkste maagd, die hij ooit had aanschouwd.

Lang voorbij was ook die tijd, heel lang. Hij zelf was oud geworden vóór zijn tijd óók sinds lang. En het kind voor hem lachte en als de slag van den leeuwerik klonk haar stemmetje.

„Zijn ze niet mooi? Zoudt gij liever rozen hebben?” De man stond onbeweeglijk, maar om zijn mond beefde het. Dat lachende kind, die bloemen, de golvende duinen en in het verschiet de saffierkleurige zee — dat alles was poëzie, lenteweelde, schoonheid. Dat gaf God en ginds in de laagte rookte en vlamde het rijshout, dat een ketter verbrandde tot asch, volgens den wil van koning Filips. Hoe kon hij, die in het verre Spanje zijn harde wetten uitschreef, begrijpen wat de hoofden en harten bewoog van het ernstige, zelfstandig denkende volk zijner Nederlandsche gewesten?

De eenzame man streek zich met de hand over de oogen, als trachtte hij te ontwaken uit een banger droom. God gaf den menschen den hemel, waarom schiepen zij voor elkander een hel?

En weer klonk naast hem het fijne kinderstemmetje:

„Wilt gij mijn bloemen niet hebben? Ze zijn toch mooi, al bloeit de brem nog niet en al steekt die een beetje!”

Zij wees opnieuw naar den schat in haar armpjes. Even trokken de lipjes samen toen zij niet terstond antwoord kreeg. Die bleeke man zag zoo ernstig. Zij was nog te jong om te begrijpen, maar bracht onder woorden wat zij zelf dacht, nu zij bloed zag aan haar rozig vingertje:

„Als het alleen rozen waren, zou het mooier wezen.”

Toen glimlachte de sombere man, een glimlach droeviger dan tranen:

„Kind, geen rozen kunnen het leven mooi maken, als het geluk is weggevlucht en zieleed vlijmt scherper dan doornen.”

Hij had voor zich heen gesproken, met groote oogen staarde het kind. Nu vluchtte het weg, bang . . .

„Moeder!” klonk achter de struiken het teere stemmetje.

„Rozen zonder doornen!” . . .

Een krachtige man beklom thans langzaam den duintop. Zonder twijfel had hij iets opgevangen van de vraag van het kind en het bittere antwoord van den man. Nu zag hij den eenzamen duinbewoner en deze zag hem.

„Dirck Coornhert! Zijt ge ook de stad ontvlucht, daarginds, in de laagte?”

De secretaris van Haarlem perste de lippen oopen, snel ging zijn ademhaling, een blik vol weerzin schoot uit zijn ernstige denkersoogen.

„Het recht schijnt tegenwoordig slechts een holle klank, willekeur regeert en rechtsverkrachting beslist. Koning Filips heeft bij den aanvang zijner regeering gezworen onze privilegiën te handhaven en door zijn daden maakt hij dien eed tot een leugen. Toen ik straks die klok hoorde kleppen en wist wat gebeuren

ging — toen ben ik weggegaan naar de duinen — de hoogte op.”

„En toch zijt gij óók secretaris van de burghe-meesteren”, zei de kluizenaar, veelbeteekenend.

„Maar ik vel noch bekrachtig een vonnis, wel pleit ik tevergeefs voor het recht van ieder mensch om God te mogen dienen volgens de inspraak van zijn geweten.”

„En schout en schepenen dulden, dat gij veel zegt, omdat gij een getrouw zoon zijt der Moederkerk.”

In de schrandere, blauwe oogen van Coornhert kwam een uitdrukking van afkeer.

„Ik weet niet of ik nog wel tot een kerk behoer. Gods hemel is zoo groot en de menschen maken hem even klein als zij zelf zijn.”

„'t Is een wonder, dat gij vandaag niet als ketter wordt verbrand.”

„Misschien komt het eenmaal daar wel toe. En dan hoop ik ook op den mutserd trouw te blijven aan mijn beginsel: „Hebt God lief boven alles en uw naasten als u zelve.”

„En dan zal men u verketteren als libertijn en vrijgeest”, zei de andere schamper. „De hedendaag-sche wereld is geperst in stelsels even eng als de stad daarginds in haar benauwende muren.”

„Die muren zijn sinds lang menigeen te nauw, broeder Gerardus.”

De man, die in den geheelen omtrek dien naam droeg, hoewel hij nooit een kloostergelofte had afge-legd, zweeg.

Was ook hem de stad te benauwd geworden en had hij hier op de eenzame hoogte rust gezocht? Had hij die ook gevonden?

Hij zweeg.

„Vreemde vrouw! Zeg toch iets! Zèg wat!” Half huilend klonk weer het kinderstemmetje, nu heel dicht bij.

Beide mannen gingen af op den klank — niet ver behoefden zij te gaan. Tusschen het hakhout zagen zij een vrouw. Bij den eersten blik kenden zij haar. Doodsbleek, met losgewoelde haren en vertrokken lippen zagen zij haar vernietigd, verpletterd. Een vaal-roode plek op haar zwart kleed werd ieder oogenblik grooter. Was het bloed? Het vreemde kind had haar bloemen weggeworpen, het huilde van angst, en onbeweeglijk bleef de vrouw.

„Maria!” steunde de kluzenaar. ’t Was of een stormwind zijn forsche gestalte schudde van het hoofd tot de voeten.

„Coornhert, help mij haar naar mijn hut dragen. Zij sterft!”

„Geen wonder, het is zijn vrouw. Zij hadden elkander zielslief; nu bernt hij aen den staec!”

Medelijden en berusting streden om den voorrang op de trekken van Gerardus. Maar hij zweeg.

Het duurde vele oogenblikken, eer Maria de oogen opsloeg in de moshut; haar tastende handen zochten als wilden zij iets omvatten.

„Verena! . . . Waar is zij! Zij is nu alles wat” Haar stem stierf weg in een snik.

Weer lag zij, bijna zonder adem te halen. Coornhert trachtte eenige druppels water tusschen haar opengekleemde lippen te gieten; de „kluzenaar” wreef haar handen. Wat waren zij koud!

Zoo ging meer dan een uur voorbij. Toen scheen plotseling haar kracht te keeren, half richtte zij zich

op. Als iemand, die nog veel heeft te zeggen en voelt, dat de tijd kort is, sprak zij:

„Zij hebben hem gezegd, dat zijn leven op het spel stond, toen zweeg hij en wees omhoog. Maar toen zij hem dreigden met den mutserd heeft hij gevraagd:

„Wie durft mij richten, waar wij allen schuldig zijn voor God!?” Toen zwegen zij.”

Coornhert klemde zijn handen ineen:

„Als allen dat voelden en begrepen! Schuldig voor God! Wie zou dan den eersten steen durven opnemen?”

En weer klonk Maria's bevende stem:

„Een van hen, die zich de rechters noemden van mijn man, zei:

„Als gij aan den oever van een stroom stondt, breed en diep, en wist, dat gij moest verdrinken als gij dien vloed wildet doorwaden, zoudt gij het dan doen?”

En hij heeft geantwoord:

„Als mijn Meester mij dat beval zou ik het zeker doen!”

„Wie is uw Meester?” vroeg toen weer een ander.

„Jezus Christus, mijn Heiland!”

„Arme dweper! Wien gij meent te eeren, smaadt gij!” — Een zijner rechters had medelijden, daarom zei hij dat. Maar de anderen stelden hem vragen vol spitsvondigheden en zeiden, dat zijn verstoktheid gestraft zou worden met den dood.

„Als mijn God mijn dood verlangt, ben ik bereid dien te ondergaan,” was zijn antwoord. Toen hebben zij hem gepijnigd en gefolterd en toen mocht ik hem zien voor het laatst, even Een gebroken martelaar, maar vol kracht naar den geest. Monniken stonden

om hem heen en riepen, dat zij hun rozenkrans zouden afbidden en de heiligen voor hem aanroepen. Want die moesten hem tot inkeer brengen, zij alleen konden hem de verblinde oogen openen.

„Bidt voor mij, dat God ze mij weer laat openen in het eeuwig licht!” was zijn antwoord. Toen sloeg een Dominikaan naar hem met zijn rozenkrans, de anderen vluchtten weg uit het „ketterhol.”

Wij konden toen een paar woorden met elkaar spreken. Hij smeekte mij niet te vertwijfelen, maar op God te vertrouwen, die alles wèl maakt op Zijn tijd. Hij liet mij beloven de nieuwe religie trouw te blijven en ook onze Verena” Haar stem haperde.

„Ik heb het beloofd met mijn gansche hart en toen zeiden wij elkander „vaarwel” voor dit leven en moest ik weg. En ik voelde nog den laatsten, zachten druk van zijn koude, gemartelde handen toen ik thuiskwam. O, geen tehuis was het nu meer voor mij.

Een ketter heeft bezittingen noch eigendom. Zij hadden de deur opengebroken en alles meegenomen, wat ik bezat: het wordt verkocht voor de leprozen. Maar ook Verena was weg. O, ik weet niet waar zij is. Zij zeggen: naar een klooster gebracht. Een ketter heeft geen recht op zijn kinderen en zijn vrouw is reeds een misdadigster, omdat zij zijn vrouw is. Toen heb ik overal naar Verena gevraagd en gezocht; niemand wist waar zij is. En intusschen kwamen zij het huis bezetten, ik vluchtte door den tuin, maar een Spaansch soldaat, die misschien dacht, dat ik iets, wat de menschen kostbaarheden noemen, meenam, wierp naar mij met zijn speer in de schemering. Toen heb ik gedwaald door de duinen twee lange dagen, twee lange nachten en nu is het gedaan hier op aarde

voor hem en voor mij.... Ik wil gaarne sterven maar ik kan Verena niet meenemen en.... waar is het kind van een ketter veilig?"

Wat de stervende vrouw had gedacht en gevoeld en gevreesd in vele bange dagen, in ontzettende uren van angst en verlatenheid, was over haar lippen gedroomd, in koortsige haast. Nu zweeg zij en lag stil met groote, starende oogen, de hand opgeheven als riep zij God aan om hulp en redding.

„Mijn man trok zijn kruis omhoog, mij buigt het neer.... O, Verena!"....

In een snik stierven haar woorden weg.

„Arme vrouw.... Wees niet zoo radeloos.... Er zijn nog wel goede menschen, die zullen zorgen voor"....

„Ja, door haar in een klooster te brengen en te dwingen den sluier aan te nemen. Dat is de zorg voor het kind van een ketter!"

„Maria," hernam de kluizenaar en zijn stem klonk heesch toen hij haar naam uitsprak:

„Ken je mij nog? Ben je waarlijk bang, dat ik niet voor Verena zal zorgen?"

Zij opende haar oogen, wijd. „Gerardus! En, dat zou jij doen, jij!"

Haar stem beefde nog meer dan eerst toen zij voortging:

„Rozen voor doornen, geluk voor leed zou je mij willen geven!"

„Zwijg nu over onze jeugd, Maria; je hadt hem meer lief dan mij, dat is mij genoeg om te kunnen vergeven."

Dat hij niet vergeten had, toonden zijn vroeg grijze haren. Maar hij zei alleen:

„Ik zal een tehuis voor haar vinden.”

„Bij mij!” viel nu Coornhert naar voren tredend in.

De vrouw wrong haar handen ineen. Haar gezicht veel, 't was of haar laatste kracht haar ging ontvluchten.

„Gij behoort tot hen, die mijn man veroordeelden en u zou ik Verena toevertrouwen... ù!”

„Je vergist je, Maria! Hij is geen ketterrechter. Bij de vroedschap heeft hij gepleit voor” . . . Gerardus kon den naam niet uitspreken van hem, die had bezeten wat zijn geluk zou zijn geweest.

„Jij waart altijd goed voor allen, ik was het niet voor jou!”

Zelfverwijt pijnigde haar, als met een roede van schorpioenen. Thans, nu zij ging sterven, zag zij haar leven — haar jeugd terug. Als in een visioen trok alles haar voorbij. Zij zag, voelde opnieuw den grooten hartstocht over zich komen, die haar geheel beheerschte, waarvoor zij zich willoos boog, die haar had doen vergeten de trouwbelofte van haar jeugd. „O, Gerard, zeg, dat je mij vergeeft! Zeg het nù!”

„Ik heb je nooit iets verweten, Maria, daarvoor had ik je te lief. Waarom zou ik dan nu niet vergeven? Het heeft zoo moeten zijn. Ieder heeft zijn kruis op aarde, het mijne was, dat ik met een hart, hongerend naar liefde, eenzaam door het leven moest gaan.”

Het grievendste verwijt had haar niet zwaarder kunnen treffen, dan deze uiting van een gebroken hart, groot in zijn liefde en berusting. Dieper boog zij het hoofd, haar lippen stamelden: „Vergeef!” . . .

Dirck Coornhert sprak ernstig: „Vergeet nu wat is geweest. Denk aan de toekomst van uw dochter. Wilt gij haar aan mijn zorg toevertrouwen, dan zal ik haar zoeken en ook weten te vinden.”

Het antwoord der stervende vrouw was een toestemming en een zegenbede; toen lag zij vele oogenblikken of zij sliep. Nog eenmaal sloeg zij de oogen op:

„Ja, ik kom, maar voor Verena is het nog te vroeg. Zij moet nog hier blijven, maar goede menschen zullen voor haar zorgen en haar den weg wijzen naar het eeuwige huis.”

Het geliefde gelaat, dat de stervende voor zich zag, dat haar oogen altijd hadden gezocht in het leven, en haar nu toewenkte van de overzijde der donkere vallei, week een oogenblik terug. De moeder streed met de vrouw.

„Als zij is weggebracht naar een klooster, mag zij daar niet blijven. Red haar, zij moet behooren tot de nieuwe religie, waarvoor haar vader sterft als martelaar.”

Coornhert drukte zwijgend haar hand. In dien handdruk lag een belofte.

Weer was er een lange stilte. Eindelijk hoorden zij haar fluisteren: „Wat wordt het licht! Alles licht!”

De „kluizenaar” hield de rechterhand omvat der vrouw, die zijn hart had gebroken. Hij hoorde haar: „Alles licht!” — haar laatste woord. Werd het ook licht voor hem toen hij sprak:

„Als kaf worden de hartstochten der menschen voortgedreven door Hooger wil. Onbewust wellicht wordt ieder door zijn daden gevoerd naar het lot, dat God voor hem bestemd heeft.”

Coornhert had de woorden verstaan. Dat hij hun zin niet deelde en ieder menschelijk wezen verantwoordelijk achtte voor zijn daden en handelingen, stond te lezen op zijn denkend gelaat.

Maar het was nu de tijd niet om zijn gedachten onder woorden te brengen.

Hij zag de ontzagwekkende kleur des doods trekken over het uitgeputte gelaat der gewonde vrouw; hij zag, dat het einde daar was en in zijn hart klonk de bede, dat de onsterfelijke ziel van haar voor wier brekenden blik het licht was verzezen, mocht opstijgen tot het eeuwige licht. De eerste ster flikkerde aan den hemel, hij zag Gerardus knielen bij het roerloos overschot van haar, die het leven van zijn leven was geweest. Hij liet hem alleen.

HOOFDSTUK II.

Een lichte, blauwe nevel omgaf de duinen en hing boven de spits van den St. Bavo, toen Dirck Coornhert de deur van zijn huis opende in de Jansstraat.

Hij ging recht door naar het huisvertrek en vond er zijn vrouw. Haar glimlach riep hem reeds het welkom toe, nog voor hij kon spreken. Een gevoel van geluk en welbehagen doorstroomde hem: zijn huis was een tehuis. Cornelia Coornhert stond op van haar borduurraam, reeds eenige oogenblikken rustte de naald in de slanke vingers, de schemering was snel gevallen en de beide kaarsen op de koperen kandelaars gaven onvoldoend licht voor het fijne stikwerk. Opnieuw met nooit vermoeide bewondering zag Coornhert, hoe schoon zijn vrouw was, toen hij haar begroette met een kus. Zij vormden een zeldzaam mooi paar, die rijzige krachtige man, die slanke vrouw met het Grieksch profiel en de schitterende sterrenogen, diep en donker als een te midden van woudschaduw en droomend meer.

„Je bent lang weggebleven, Dirck!” Er klonk bezorgdheid in haar toon. „Er is een oloop in de stad geweest. Het volk is haast tot oproer overgeslagen. 't Is waarlijk geen wonder!”

„Ik heb er van gehoord, Neeltgen. Uit walging over de terechtstelling ben ik weggevlucht en toen ik in de duinen dwaalde, vond ik daar nog grooter verdriet.”

Haar sprekende oogen zagen hem verwonderd aan.

„Wat meen je?”

„In de duinen achter Aelbrechtsberg dwaalde, gewond, wanhopig de vrouw van Clement, toen misschien zijn weduwe reeds.” Zij huiverde.

„De vrouw van den ketterschen leeraar!”

„Zeg liever: van den martelaar. Zij is nu dood. Misschien heeft de zielewond haar einde meer verhaast dan die van het lichaam.”

Vol liefde rustten Cornelia's oogen op hem:

„Dat begrijp ik volkomen. Ik zou ook sterven als”

Zij kòn haar woorden niet voleindigen. Reeds de gedachte aan wat zou kùnnen gebeuren in den zwaren tijd, dien zij doorleefden, vervulde haar met onuitsprekelijken angst.

„Ik heb beloofd voor Verena te zorgen,” sprak hij zacht. „De dochter van den martelaar, als je weet. De asch van haar vader is in het Spaarne gestrooid en haar moeder ligt in het duin — dood.”

In haar glimlach was trots op zijn edelmoedigheid, haar oogen waarschuwden:

„Wat zullen baljuw en schout zeggen, als je het kind beschermt van een ketter?”

Hij begreep haar terstond, gelijk zij altijd elkander begrepen, sprekend of zwijgend.

„Niemand kan het mij euvel duiden als ik een arm, verlaten kind bescherm. En als zij het deden, zou ik er mij niet aan storen.”

„Je hadt in den riddertijd moeten leven, Dirck! Onze tijd is voor jou te hard.”

„Onze tijd is groot en zal nog grooter worden.”

„Door het lijden van klein en groot,” zei zij met een zucht.

„Daarin heb je weer gelijk, Neeltgen, want Verena is weg. Haar moeder dacht, dat ze naar een klooster was gebracht.”

„Dan moeten wij haar trachten te vinden. De belofte aan een stervende is heilig. En Dirck, als zij gevonden is, laat zij dan bij ons blijven. Lijden maakt bitter als men nog jong is. Dan vraagt het hart naar geluk en vreugde als een recht, het kan niet begrijpen, dat Gods wegen anders zijn dan de onze. Laat haar daarom hier komen, zij mag niet denken, dat zij voortaan onder vreemden zal moeten leven, het arme kind. Zoek haar Dirck, vandaag nog. Dan hebben wij toch een dochter.”

Beiden hadden menig jaar tevergeefs verlangd naar een vroolijken jongen of een lief meisje, nu was die tijd voorbij. Soms had Coornhert gezegd, als hij een blik van verlangen zag in haar oogen:

„In ieder leven blijft wat te wenschen over. Laten wij, door wat wij missen, slechts te meer het goede zien, dat God ons gaf. God, die de hoogste goedheid is, weet alleen wat goed is voor ons. Zijn liefde kiest slechts de dingen, die waarlijk goed zijn.” ¹⁾

Zij antwoordde hem dan alleen met een handdruk. Als altijd had hij het rechte woord voor haar gevonden.

De harmonie in hun samenleven was nog dezelfde,

¹⁾ Uit „Liefde” van D. V. Coornhert.

als op den dag toen de schoone Cornelia Symonsz-dochter zijn bruid werd.

Het verwekte een ware storm in zijn ouderlijk huis. Dirck Coornhert dacht er soms nog aan, nu met een gevoel van medelijden — zijn moeder rustte sinds lang in het graf — hoe zij was opgestaan van haar goudleeren zetel met een scherp, beslist:

„Over mijn drempel komt zij nooit! Dat heeft je vader je ook nog gezegd, kort voor zijn dood!”

„Dan zal ik haar over den mijnen voeren.”

Even beslist als die der moeder klonk de stem van haar zoon, maar zijn heldere oogen pleitten smeekend:

„Moeder, geef toe!”

Zij aarzelde geen oogenblik: hij was haar lievelingszoon, de maanden, de weken had zij geteld toen hij op reis was naar het verre Spanje, met een schip dat haar eigendom was, het ruim gevuld met lakens, die den stempel droegen van haar weverijen.

Vol vreugde, vol moedertrots bovenal had zij hem het „welgekomen” toegeroepen, bij zijn thuiskomst. Met nieuwe kennis, met gerijpte ervaring was hij teruggekeerd, bovenal met de oude, trouwe liefde voor haar.

En nu? Zij zou voortaan de tweede plaats innemen in het hart van haar zoon. Afstand zou zij moeten doen en — niet aan de rijke erfdochter, die zij voor hem had gewenscht, maar aan Neeltgen Symonsz met „weynich ofte gheen goed”, wier zuster Sara een smet had geworpen, ook op h  ar naam.

De trotsche poortersvrouw voelde haar handen ijskoud, haar slapen gloeien. Nog eenmaal herhaalde zij h  ar beslist „Nooit!” toen sloot zij de deur achter zich toe.

Haar kleed van zwart damast sleepte ruischend over de wit en blauwe steenen van het schemerdonkere voorhuis, de zware gouden keten, half verborgen onder den breeden plooi kraag, rinkelde. In zijn ouderlijk huis was weelde, aanzien, wat zou Dirck Coornhert bij Cornelia vinden? Haar schoonheid was haar bruidsschat

„Waar uw schat is, zal uw hart zijn.”

De weduwe van den aanzienlijken Amsterdamschen poorter toonde waar zich de hare bevond

Nog eenmaal beproefde haar zoon haar te winnen:

„Moeder, is het om Cornelia zelf?”

„Neen, niet om haar persoon.” Zij was te trotsch om ooit een onwaarheid te spreken.

„Moeder, verwacht gij, dat God u zal oordeelen naar de zonden van anderen?”

Langzaam stond zij op, sissend klonk het tusschen haar tanden:

„Ik zal die Cornelia laten weten, dat ik je onterf als je haar trouwt.”

„Dan zal ik voor haar werken.”

Haar oogen staken:

„Je zult haar wel onverschillig worden als zij weet, dat zij de vrouw wordt van den àrmen Dirck Coornhert.”

Een jubelkreet van hóóg vertrouwen was in zijn stem, toen hij antwoordde:

„Dát zal ik afwachten.”

Met strakke trekken en onverschillig neergeslagen oogleden zag zijn moeder hem na toen hij haar huis verliet.

„Hij gaat naar háár!” Wit werden haar lippen. Haar stug hart kromp samen, maar haar mond riep hem niet terug.

En Dirck Coornhert zei tot Cornelia, dat geen weelde haar wachtte in zijn huis. Rustig zagen haar heldere oogen hem aan, om de fraai gevormde lippen speelde een glimlach:

„Nu kan ik toonen, dat ik je liefheb: Ik hecht niet aan uiterlijken schijn.”

Het lieve, teere gelaat tot hem opgeheven, de zachte oogen op hem gevestigd, vol geloof in zijn liefde, vol vertrouwen in zijn trouw Tusschen het alle-daagsch en zelfzuchtig drijven der menschen blonk zij als een wezen van hooger orde, met reiner wenschen en gedachten begaafd dan zijn moeder, die haar verstiet.

Dirck Coornhert wikte en woog niet lang, hoe hij zijn leven het best zou inrichten. Ondanks de pleitredenen van Clement en Frans, zijn beide oudere broeders, weigerde zijn moeder hem voortaan een plaats aan het hoofd van een harer lakenweverijen. Toen vestigde hij zich als plaatsnijder te Haarlem. Met verkropte spijt hoorde zijn moeder, dat hij in zijn jonge vrouw zijn levensgeluk had gevonden. Het kon haar niet zachter stemmen. Onverzoenlijk bleef zij tot zij eindelijk uit het leven scheidde met de bittere gedachte:

„Wat deert hem mijn wrok? Geëerd als schrijver, als dichter bewonderd, notaris en secretaris van Haarlem, bezit hij thans meer, dan ik hem heb ontnomen.”

Zelfs op haar sterfbed dacht zij alleen aan wat vergankelijk en van de aarde is!

Maar haar zoon begreep het geluk anders en dankte God.

Geluk en vrede het was als een wonder in zijn tijd. Koning Filips de Tweede heerschte over zijn bloeiende Nederlandsche gewesten met ijzeren vuist

en trachtte door dwang en moord, in zijn volk de stem te verstikken van het geweten, de stem van God.

Het zaad door den onverschrokken strijder voor waarheid en recht, door Maarten Luther gestrooid, was welig opgeschoten. Tot in den dood getrouw bleven de belijders der nieuwe religie aan het geloof huns harten, ondanks de banbliksems van den paus te Rome en het roode beulenkoord van koning Filips van Spanje. De keten, die eeuwenlang geklonken was om het Evangelie, werd verbroken. Gods woord werd het richtsnoer van den ernstig denkenden mensch, priestergezag verloor zijn kracht. Licht en duisternis stonden tegenover elkander, geharnast van den schedel tot den voetzool. De eene gepantserd met geloof en recht; gewapend met list en macht de andere.

Wie zou den kamp winnen?

HOOFDSTUK III.

Het oproer, uitgelokt door de terechtstelling van den „ketterleeraar” Clement, was met geweld onderdrukt. Slechts noodgedrongen was de vroedschap streng opgetreden, evenals zij slechts met weerzin door het drijven van Titelman, den wreeden geloofsonderzoeker, het „bernen” had toegelaten van den ketter. Maar de Landvoogdes eischte steeds strenger gehoorzaamheid aan de plakaten en de spionnen van den Hoogen raad te Mechelen zwierven overal. De vroedschap wilde de rust bewaren en de goede stad Haarlem behoeden voor de koninklijke ongenade. Dus werd veel oogluikend toegelaten wat menig lid der erentfeste magistraat heimelijk afkeurde. De meesten waren in stilte de Hervorming toegedaan, maar zwegen „om den troubelen tijdt” en wachtten af.

Toen echter Coornhert zijn verzoek deed, waren „de wijse en vorsinnige” wel geneigd het toe te staan. Het zou het volk tot kalmte brengen als Verena vrij werd gelaten. Er was reeds genoeg door de aanhangers der nieuwe religie herhaald, dat de dochter van hun vermoorden broeder niet in de macht mocht worden gelaten der papisten.

„Als zij de kloosters gaan bestormen wordt de

toestand nog ernstiger, nu, op eigen last der Landvoogdes, Heinsz Adriaenszen gevangen moet worden genomen," ried burgemeester Van der Laen. „Vrouw Cornelia neemt haar godsdienstplichten waar, zij zal het meisje meenemen naar de mis. Laat haar vrij uit gaan."

En zoo geschiedde het tot groote ergernis der abdis van het Maria-convent. Maar het volk eerst overmoedig, omdat zijn wil zegevierde, werd als verdoofd van schrik nu het gerucht waarheid bleek, dat Heynsz Adriaenszen, de Factor van de Oude Kamer der Pelikanisten, gevangen was genomen „omdat hij Liedekens, Baladen ende Echoos had gedicht en verkogt in 't openbaer."

„Als men zelfs een poorter niet meer ontziet, wat zal men dán ons niet durven doen!" mompelde het volk, hevig ontsteld. De vreesachtigen deden hun deur op den grendel, de moedigsten neurieden het liedeken, dat Adriaenszen het leven zou kosten:

„Gij mogende God weest toch beschermer van Brero — ero. Dat hij 't volk in vrede houden mag te samen. — amen."

Hendrik van Brederode! Zijn naam zweefde thans op aller lippen, zij kenden hem allen. Met zijn hooge gestalte en winnenden glimlach hadden zij hem in hun midden gezien, hadden zij tot hem opgezien als tot hun vorst. Was hij niet de afstammeling der Hollandsche graven, stond hij poorters en dorpers niet veel nader dan de vreemde, stroeve Spaansche koning?

Zijn stamslot, de Brederode, rees tusschen de Haarlemsche duinen, en wie in den dalenden avond doolde door de weilanden naar den kant van Schoten,

zag als een symbool van macht, de grijze tinnen en zware torens oprijzen van het Huis Te Cleef.

Daar hadden zij hem gezien als vroolijke knaap, gekend als jongeling, wanneer hij met zijn vader diens Hollandsche bezittingen bezocht. Graaf Reinout was, liever zelfs dan op het vorstelijk Batestein bij Vianen, te Brussel: het hof, de feesten, het weelderige leven daar waren zijn bevrediging. Maar zijn zoon, „jonker Hendrick” zooals hij heette in den volksmond, behoorde tot het koele Noorden. Hij had de duinen lief en de bruisende zee en het ernstig denkende, fiere volk, dat zijn stamland bevolkte. Het sein van den jachthoorn weergalmend tusschen de hooge eiken, brekend tegen de hechte muren van het Huis Te Cleef was hem welluidender muziek dan de schelle koperklanken, die ten dans noodden aan het hof der Landvoogdes. Statig mocht de rhythmus van de Gregoriaansche mis opstijgen naar de beuken en gewelven der St. Gudule — in zijn oor klonken andere tonen: de psalmen van Datheen aangeheven in de stilte van het middernachtlijk uur, in een verlaten woning verscholen tusschen dichte groene bosschen. Want die woorden omgordden de vervolgde Protestanten met nieuwe kracht en waren de staf en de steun der martelaren. Gods beloften aan de zijnen behelsden zij. En dat vervolgde, gemartelde volk zag Hendrick van Brederode vóór zich verrijzen, toen hij met den vriend, die hem meer gold dan een broeder, met Lodewijk van Nassau, het Smeekschrift voor 's lands rechten in handen legde van de keizersdochter, die regeerde in haar broeders strengen naam. Margareta van Parma had geschreid toen zij de lange rij zag der edelen van de oude als van de nieuwe religie,

jongelingen in hun eersten bloei, mannen in 's levens volle kracht, maar allen beziel met dezelfde brandende begeerte: „Doe recht!” En zij wist zich de draagster van het onrecht.

Het gerucht vloog door het land als op de vleugelen van den storm, gebogen hoofden hieven zich op, om strak gesloten lippen speelde een glimlach van nieuwe hoop. Want een machtige hand strekte zich beschermend uit over machtelozen, rechtsverkrachting zou worden omgeschapen in recht.

Rechtsverkrachting!... Menige hand werd dreigend gebald bij dit woord en menige sombere blik trof den gevel van het huis van den bisschop van Haarlem. Nicolaas van Nieuwland, — „dronken Claesgen” spotte hem de volksmond — was geen ketterjager. Enkele jaren later zou hij Alva genade vragen voor „zijn afgedwaalde schapen,” maar als hij een „quaeden dronck” over zich had, werd hij een willig werktuig der geloofsonderzoekers. „Zonder hem was Clement niet gedood, Adriaenszen nu geen gevangene!” riep het volk openlijk. Want ook dit wist, dat de vroedschap in het geheim de Hervorming niet afkeerig was, dat zij alleen zweeg en geweld pleegde door dwang en dreiging van hooger hand.

„Wanneer zal hij komen, de held, die niet vreest, niet handelt op bevèl!” luidde schier aller klacht. En verlangende blikken zochten den heirweg of wendden zich naar die zijde waar de torenspitsen van het Huis Te Cleef oprezen uit hun scherm van groen. Zonder den naam te uiten wist ieder, wien hij verwachtte.

En toen, op een klaren Juliavond, werd die verwachting werkelijkheid. In de reeds stille straten klonk

hoefgetrappel, fakkels wierpen hun rossen schijn tegen het grauw van den avondhemel, hun roode gloed viel over helmen en kurassen, en weerkaatste den glans van het staal. Een ruiterstoet rende door de Houtstraat, hield halt bij het stadhuis.

De vroedschap was nog bijeen, de ernst van den tijd, de dreigende houding van het volk eischten een buitengewone vergadering. Maar het volk werd eensklaps stil, geen messen blonken meer. Het had den ridder herkend, die reed aan de spits der ruiterbende. Van mond tot mond vloog het woord:

„Jonker Hendrick is gekomen. Hij zal ons helpen! Hij!”

En Hendrick van Brederode steeg af. Het was geen voorgewende vreugde, waarmee de vroedschap hem ontving in de voorhal. Burgemeesters en schepenen voelden zich verward in het net der omstandigheden, in stilte wenschten zij, dat een sterke hand de mazen scheuren mocht, die zich verstikkend samentrokken ook boven hun hoofd. Maar dat net zou nog sterker worden toegehaald, want waardig, ernstig, pleitend voor de rechten van een vrij volk stelde Hendrick van Brederode de vraag:

„Zult gij u nog langer verzetten tegen den volkswil? Zijn begeerte is het Evangelie te hooren, dat gij omstrikt met het roode koord van den beul.”

Toen wisten allen wat hij bedoelde. Bij Hoorn was de eerste hagepreek gehouden, luid riep het volk om de herhaling daarvan te Haarlem. Die godsdienst-oefening in de landstaal, de psalmen van Datheen, klinkend over de wijde vlakke, opwaarts stijgend naar het blauw van den hemel als een gebed, hadden troost gebracht in harten moede tot brekens toe; oogen ver-

doft van tranen, hadden den blik omhoog geslagen, hoopvol. Het was allen of hun een belofte tegenklonk van betere tijden in de woorden van den spreker, die hun verhaalde van Gods trouw aan allen, wie de hitte der vervolging deed wankelen noch bezwijken.

„Wij waren vergaderd om tot een besluit te komen in deze netelige zaak,” ving burgemeester Roosveld statig aan. Hij zag naar de kostbare ambtsketen op zijn borst en zijn wijden met bont omzette lijfrok — hij zou geen van beide graag missen. En nu — aan de eene zijde de plakaten der regeering, aan de andere het oproerige volk. Klippen overal — hoe ze te ontzeilen?

„Wij kunnen onmogelijk toestemming geven tot een hagepreek,” beweerde Lambrecht Jacobs, maar de besliste stem van Nicolaas van der Laen sprak:

„Wij kunnen het wèl als wij willen!” Hij stond hoog opgericht, zijn schrandere oogen glansden, Brederode begroette zijn woorden met een handslag:

„Als allen dachten zooals gij!”

„Costumen, ... privilegie van burgemeesters, ... gevaar, en verbanning...” verward klonken de afwijzende woorden door elkaar. Maar Brederode hief de hand op, bevelend:

„Hebben wij verbanning gevreesd of levensgevaar, toen wij ons Smeekschrift in handen stelden der Landvoogdes? Ik zeg ook u allen: wie niet-waagt wint niet. Het is beter een eervollen dood te sterven dan zonder vrijheid te leven!”

Gejuich antwoordde hem, de zaal was vol geworden, van mond tot mond vlogen zijn woorden, nu werden zij buiten herhaald door het volk. „De redder is gekomen!”

Opgewonden riep de menigte het elkander toe.

En Brederode sprak verder. Het was of bij zijn woorden hooge tempelbogen rezen, die zich verhieven op een bergtop, waar de rondblik grootsch was en geweldig. Vroedschap en volk, bijna ieder die hem hoorde, voelde, dat zijn harteklop het antwoord gaf op die woorden. Daar was niemand onder hen, die zijn land niet lief had, die niet hechtte aan privilegie en recht. Velen, die het nog niet openlijk waagden te bekenen, beleden in stilte de nieuwe religie, slechts de vrees voor koning Filips' bloedgerechten kluisterde hun tong.

Het gaf hun daarom een gevoel van verademing, toen burgemeester Roosveld sprak:

„Wij bezitten niet alleen rechten tegenover het volk, maar plichten even groot. Alles wat oproer en samscholing kan veroorzaken behooren wij te beletten. Op Haarlemsch grondgebied mogen wij alzoo geen hagepreek toestaan. Dat verbieden de plakkatén, maar buiten dat gebied hebben wij niets te bevelen.”

De wenk werd verstaan:

„Dan zal de hagepreek op mijn grond worden gehouden. Ik verwacht, dat gij poorters noch volk zult beletten, die bij te wonen.”

„Wij bemoeielijken niemand, die de orde niet verstoort. Rustige burgers zijn geen misdadigers!” luidde het antwoord op Brederodes vraag.

„Halfheid . . . verfoeielijke halfheid! Weest mannen, kiest partij!”

Heftig stiet Brederode de woorden uit. Zijn geringe zelfbeheersching verliet hem, hij voelde het, met inspanning bedwong hij zich nog.

„Om oproer te voorkomen zou ik het noodig achten de poorten gesloten te houden en naar de voorgan-

gers der sectarissen te laten zoeken," stelde de oude Bol van Zanen voor. Hij was de nieuwe leer vijandig, omdat hij alles wat nieuw was verfoeide en in denzelfden met bont omzetten lakenschen lijfrok op dezelfde plaats op de schepenbank zat, waar ook zijn overgrootvader had gezeten.

„Onderzoek en denk na voor gij oordeelt!" Hendrick van Brederode sprak heftiger dan hij zelf wilde.

„Als gij en uw partijgenooten dat deden zou er minder onrust in het land wezen!"

Bol van Zanen voelde, dat hij zoo mocht spreken, als gelijke tot gelijke.

De aderen op Brederodes voorhoofd zwollen — een dreigend teeken. Maar voor hij kon antwoorden zei een kalme stem, die echter vaak wijze woorden uitte, — alleen voor hem verstaanbaar:

„Moed is een onoverwinnelijke kracht der ziel, om groote dingen te doen of er zwijgend voor te lijden. De goddelijkste wraak is geen wraak te zoeken." ¹⁾

Op de bruisende golven was olie gegoten, de storm legde zich even snel als hij zich had verheven.

„Gij hebt gelijk, Dirck Coornhert! Gij zijt een wijs man. Kom op het Huis Te Cleef. Ik heb veel met u te bespreken."

Brederode voelde argwanende blikken op zich rusten bij die woorden, hij vervolgde:

„En met u allen. Ook de burgers zijn verplicht hun steun te geven aan onze zaak. Van het geheele volk moet de eisch uitgaan om recht! Van hen eisch ik de ratificatie van ons Smeekschrift."

Verschrikte blikken kruisten elkander. Het optreden

¹⁾ Uit „Kloekmoedigheid" Coornherts werken.

der edelen, eerst in stilte toegejuicht, scheen nu den meesten een waagstuk, dat moest voeren naar het schavot.

Nog veel leed en verdrukking zou burgers en volk moeten treffen, eer zij werden tot de helden, die vol doodsverachting hun lijf en grond verdedigden tegen het Spaansche schrikbewind.

Doch thans voorkwam burgemeester Roosveld alle verdere woordenwisseling. „Graaf Hendrick, bij een vertrouwelijken maaltijd komt men het snelst tot een goed besluit. In naam van den magistraat onzer goede stede noodig ik u uit over enkele dagen met ons te banketteeren op het raadhuis. Daarna komen wij tot een beslissing.”

Tegen deze uitnoodiging had Jonker Hendrick niets in te brengen. Buiten zong het volk het liedje van den gevangen Adriaenszen. Het refrein „Brero! Brero!” jubelde door de lucht.

„Laat ze zingen! Laat ze!” mompelde Bol van Zanen zich wanhopig in de haren grijpend. „We kunnen ze toch niet allemaal gevangen nemen, niet allemaal!”

In dit merkwaardig oogenblik leerde de waardige schepen wat de wil beteekent van den ontwaakten volksgeest.

HOOFDSTUK IV.

Dagen vol gisting volgden. De liedjes van Adriaenszen werden overal gehoord — de schout hield zich doof: graaf Hendrick was op het Huis Te Cleef, zijn dienstmannen renden gewapend door Haarlems straten. Burgemeesters en schepenen waren overtuigd, dat er zich predikanten in de stad bevonden, zij deden of zij 't niet wisten, de voorbereidselen voor het feest op het raadhuis namen al hun tijd in beslag. Jonker Hendrick zou komen, zij vereerden en vreesden hem. En intusschen laadden de mannen uit het volk hun vuurroer of zetten hun hellebaard gereed, en fluisterden de vrouwen de weinige psalmregels, die zij kenden. Want ieder wist, wat de vroedschap niet weten wilde: de hagepreek zou worden gehouden bij het klooster Nieuwlicht te Overveen op het rechtsgebied van jonker Hendrick.

De dag bestemd voor het banket op het raadhuis was gekomen. Terwijl de tafel werd gedekt, roemers tegen elkaar rinkelden en slingers werden gewonden om deuren en bogen, vergaderde in 't geheim de vroedschap. Er zou gepreekt worden den volgenden dag, bij Overveen, 't was ieder bekend.

„Daar hebben wij niets te bevelen,” zei Van der Laen.

Het feit scheen hem te verheugen.

„Maar het gerucht gaat, dat er reeds twee predikanten in de stad schuilen. Wij moeten naar die scheurmakers laten zoeken,” gromde Bol van Zanen, norscher dan ooit, „en de poorten sluiten.”

„Kuyt, de landlooper, die de vorige maand hier is gebrandmerkt, moet weer rondzwerfen in den omtrek. Hij heeft gedreigd, dat hij de stad aan de vier hoeken in brand zou steken. Welnu, wij laten bekend maken bij bekkenslag, dat hij weer binnen Haarlem is en, dat daarom de poorten gesloten worden,” stelde Lambrecht Jacobz voor.

En zoo besloten de wijze en vorsinnige....

De avond viel, uit de hal van het raadhuis viel rosse fakkelschijn, zilveren plekken wierp het maanlicht op den Zijlweg. Mannen met spies of hellebaard, vrouwen dicht in hun huik gewikkeld gingen daar in groot aantal. Vóór het poortsluiten hadden reeds velen de stad verlaten. Maar op de straten verdrong zich het volk, heftige woorden wisselden af met bedreigingen.

„Zij vieren feest, zij sluiten de poorten en onze predikanten!... Als zij wagen hun een haar te krenken dan”....

Het gemor dreigde over te gaan in verzet, het volk vereenigde zich in groepen en verdrong zich voor het raadhuis, waar paukgeschal weerklonk met schetterende koperklanken. Het jubelende geluid werd overstemd door bedreigingen en verwenschingen.

„Ik zou uw rakkers maar niet al te nauwkeurig huiszoeking laten doen,” merkte Brederode spottend aan. De schout zuchtte en zweeg.

Bol van Zanen putte moed uit den vollen beker voor hem en steunde toen:

„Wat een rumoer!”

„Troost je! Je kunt hier nog een achterdeurtje uit. Je hoeft niet door het volk te dringen,” zei Brederode.

Bol slaakte een zucht van verlichting.

„Jonker Hendrick, je geeft mij het leven weer. Dàt kan ik!”

Met Nicolaas van der Laen ging Coornhert naar huis.

„Wat denkt gij van dat alles?” vroeg hij. Van der Laen was een ernstig man, de geweldige vragen van zijn tijd gingen niet slechts door zijn hoofd, bovenal door zijn hart.

De groote, blauwe oogen van Coornhert straalden:

„Dat deze volksbeweging voortspruit uit behoefte aan recht.”

„Je bent een echte ketter, Dirck Coornhert!”

„Ja, dat zeggen mij die van de oude en ook de aanhangers der nieuwe religie. Zou het komen, omdat ik zoo diep voel, „dat rechtvaardigheid jegens God is: Zijn wet te volbrengen boven ieder menschelijk gebod, en, dat daarom menschen niet het recht hebben te treden tusschen den mensch en zijn geweten, de stem van God in zijn hart?” ¹⁾

Van der Laen drukte zijn hand:

„Ik wou, dat ik ook zoo'n ketter was als jij.”

„Wees rechtvaardig en tracht er de vroedschap toe te bewegen. Want onderdrukking is de zuster van het geweld en de moeder der wraak.” ¹⁾

Nicolaas van der Laen zag den in eenvoudig donker laken gekleeden man na, terwijl hij de stoep van zijn huis opging. In zijn hart klonk het:

¹⁾ Rechtvaardigheid. Coornherts werken.

„Wie is hem gelijk? Allen kiezen partij, hij staat boven de partijen. Ieder zoekt, vervuld met haat of hartstocht zijn voordeel, hij haat niemand, hij wenscht voor ieder het goede, voor zich zelven niets. Hij is anders dan allen, hooger staat hij dan de meesten en onbegrepen zal hij door het leven gaan, misschien gehaat en veracht. Rustig en blijmoedig gaat hij zijn weg en toch heeft hij reeds menigen levensstorm doorstaan en is ook voor hem de vredige haven nog ver verwijderd. Waaraan ontleent hij die kracht?”

Coornhert zat reeds in zijn werkkamer en schreef, als menige avond, een, dien dag in zijn hart opgeweld gedicht in zijn „Liedeboek”:

„Zaligh leeft hy bij den menschen,
Die met herten God betrouwt,
Diens verkiesen, wil noch wenschen
Niet en soeckt dat naberouwt,
Maar hart en wil ghelaten hout,
En volgt den wil des Heeren.”

Als Nicolaas van der Laen deze woorden had gelezen, had hij het antwoord ontvangen op zijn vraag . . .

Verdiept in ernstig denken keerde Coornhert den volgenden middag terug uit het raadhuis.

Het was een stormachtige vergadering geweest, en zeer verdeeld de meeningen. Bij het eerste morgen-grauwen waren de poorten geopend om de „melkdragers” binnen te laten. Meteen was het volk naar buiten gedrongen, menige melkemmer had zijn blanken inhoud moeten laten in het gedrang. De wyse ende vorsinnige werden dies bestormd met klachten, die in bedreigingen eindigden.

„Wat zal komen! Nog een schrede en er is oproer!”

mompelde Coornhert. Harder dan hij zelf wilde liet hij de klopper op zijn voordeur vallen, hol klonk de nagalm als door een ledig huis. Hij vond het woonvertrek inderdaad verlaten, de donkergroene gordijnen waren half dicht geschoven, het borduurraam stond naast het spinnewiel in den hoek. „Zou Neeltgen ook naar de hagepreek wezen?” dacht Coornhert. Een glimlach speelde om zijn mond, de gedachte scheen hem niet ongevallig. Hij nam zijn luit, zocht een nieuwe melodie en vond er de woorden bij:

„Elck wil des andren gheloof regheeren,
Die dit doen sullen eenmael leeren,
Dat sulcx den christen niet betaemt.”

De klagende melodie ging over in stormachtige accoorden. Een aanklacht lag er in tegen het tiranniek bewind, dat door dwang en vervolging het land verdeelde in twee partijen, die elkander haatten meer dan vijanden.

„Een uitweg!” Hij zei het hardop. „Wie toont hem? Wie weet hem?”

Er was een naam, die van een wijs en een goed man, die naam werd steeds genoemd als de moeilijkheden groot waren, als zij onoverkomelijk schenen. Ook nu hernam Coornhert:

„Zal hij een uitweg weten, de prins van Oranje?”

„Hij of niemand” zei Neeltgen in de deur. Zij trad binnen met haar huik nog aan:

„Ben je al thuis, Dirck? Wat dacht je toen je mij niet vondt?”

„Dat je naar de hagepreek waart, Neeltgen.”

Zij kleurde even:

„Zou je het hebben afgekeurd?”

„Ik? Moet de mensch dan niet vrij wezen om God te dienen volgens de stem zijner consciëntie?”

Er kwam een blijde gloed in haar oogen.

„Het is meer dan ik heb durven hopen. Zie Dirck, jij blijft nog bij het oude geloof, daarom durfde ik het niet zeggen, maar voor mij is het geen geloof meer, sinds lang niet.”

Zij zweeg eenige oogenblikken, en ook hij zweeg en wachtte

„Dirck, God is liefde Kan daarom een geloof goed wezen, dat ketters laat verbranden? God kan zulk een gruwel niet goedkeuren, al gebeurt het in Zijn heiligen naam.”

„Het is immers tot welzijn van de ketters. De geloofsonderzoekers zeggen het altijd tegen een veroordeelde, dat op den mutserd misschien zijn ziel nog kan worden gered van het eeuwig verderf. Het is, volgens die heilige vaders een hemelsch geneesmiddel, een leeuwenkuil, waaruit een rechtvaardige Daniël ongedeerd te voorschijn moet treden, maar waarin zondaars worden verscheurd.”

Zij bemerkte de ironie niet in zijn stem, zij schreide achter haar saamgevouwen handen:

„Ik heb Geurte Stelmee en Neeltgen Claes in de put zien werpen, ik hoorde haar aanheffen: „Looft den Heer!” toen de zandgolven haar reeds begonnen te bedelven. Het was of er toen iets brak in mijn hart, sinds dat uur heb ik het geloof mijner jeugd veracht. Ik wist, dat de gemeente onder het Kruis hier soms bijeenkwam om tot God te bidden nu de hitte der vervolging een verterend vuur werd voor allen, die Hem willen dienen in geest en waarheid. Ik ben er ook heengegaan, als je op het

raadhuis was, 's avonds. En vandaag, o, Dirck, ik kòn het niet laten en Verena evenmin. Wij zijn naar de hagepreek geweest en ik dank God, dat ik er bij heb mogen zijn. Het geheele veld bij het klooster Nieuwlicht was als bezaaid met menschen, haast onafzienbaar ver. Vijf duizend waren er, zegt men. Pieter Gabriël en Cornelis Koster hebben beiden gesproken. Men zegt, dat zij van nacht verborgen zijn geweest bij IJsbrand Staatsz, den scheepstimmerman, je weet wel wien ik meen. Van morgen vroeg is het hun gelukt uit de poort te komen. O, niemand kon zijn tranen bedwingen toen het klonk zoo doordringend en plechtig:

„Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof en dat niet uit u, het is Gods gave, niet uit de werken, opdat niemand roeme.”¹⁾

Het waren woorden, die allen noodig hadden en waarvan ieder de waarheid voelde. Ave Maria's prevelen, een aflaat koopen.... wie kan daarmee God verzoenen, den heilige, eeuwige.... „Uit genade alleen verzoent Hij om Jezus' wil onze schuld”....

Rijkelijk vloeiden opnieuw Cornelia's tranen, aandoening belette haar verder te spreken. Het donker-gelokte hoofd leunde zij tegen den gebeeldhouwden schrijn, haar oogen zochten den klaren hemel, waaraan witte wolkjes dreven als kleine schepen zeilend naar de veilige haven, naar huis. 't Was haar of zij nog den lofpsalm hoorde aanheffen in haar eigen taal, de taal die haar moeder haar had geleerd. Vol en machtig hadden de gewijde woorden de ruimte gevuld, tot zij opklommen als met golven van geluid en aan-

¹⁾ Efeze II vers 8 en 9.

bidding tot den troon van den Allerhoogsten God.

Maar Dirck Coornhert zweeg, bleef zwijgen. Zou hij, met wien zij zoovele jaren alles had gedeeld, lief en leed, zuur en zoet, nu vreemd staan tegenover het heiligste gevoel harer ziel? Zij voelde bij die gedachte haar hart kloppen wild van angst. Eindelijk sprak hij:

„Moet ieder niet zelf den weg zoeken, waarop hij hoopt zalig te worden? Mag de mensch zich stellen tegen den mensch, als zijn geweten spreekt? Volg daarom die stille stem in je binnenste, Neeltgen.”

„Zooals jij, denkt geloof ik, niemand. Je veroordeelt nooit.”

„Eén is er, die nog milder denkt, die vrijheid van godsdienst wil, voor allen.”

„Wie is dat?”

„Prins Willem van Oranje.”

„Onze Stadhouder! Was hij onze graaf maar!”

„Wie weet wat nog gebeurt. Het volk vereert hem boven allen. En met recht. Hij is een van de zeldzame menschen, die medelijden voelen met ongelukkigen, eer zij denken: kan de deelneming, die ik toon, ook mij zelven schaden?

Maar Neeltgen, vertel nu weer van je zelve.”

Zij leunde haar hoofd aan zijn schouder en hij trok haar naar zich toe. De jaren hadden geen verandering gebracht in hun liefde, nooit werd „oprechter trouw” gevonden dan bij deze vrouw en dien man. Hun jonge genegenheid had de vuurproef doorstaan. De liefde, die niet blind is, maar zéér scherp ziet, had den een geen vlekken doen ontdekken in het karakter van de andere. Beiden zochten het hóóge en het streven van den eene verhief de andere. Neeltgen vervolgde:

„Sinds ik hoorde van Tetzels afluathandel, nu reeds lang geleden, was het mij soms of ik in den nacht zag, een nacht zonder sterren. Ik voelde dat alles leugen was, wat hij had gezegd. Mijn moeder beweerde altijd, dat Luther van den duivel was bezeten, omdat hij durfde tegenstaan wat Tetzal deed tot bestwil van de arme zielen, die in het vagevuur brandden, maar vader zei:

„Vrouw, dat ben ik met den Wittenberger professor eens: „Het doel heiligt de middelen niet.” Als de paus te Rome een St.-Pieters kerk wil bouwen laat hij dan zijn eigen geld er voor gebruiken maar het niet op zoo'n schandelijke manier eenvoudigen menschen, die alles gelooven wat hun verteld wordt, uit de tasch kloppen!” Dan liep moeder verschrikt naar haar coocke en zei, dat ik mee moest gaan om haar te helpen. Maar vader had overlandsche boexkens met „Tafelgesprekken van Luther.”

Keizer Karel had wel verboden ze te lezen op poene en correctie, maar vader stoorde er zich niet aan. „Wij zijn een vrij volk,” zei hij altijd, „en ik ben koning in mijn woning.” Zoo las ik die en nog veel meer en moeder . . . och! die had gauw genoeg te doen met Sara!”

Zij schreide zacht, de herinnering schrijnde, bedarend streelde Coornhert haar over het donkere haar, met zijn prachtige gouden weerglans.

„Stil, liefste! Jij kunt het niet helpen!”

„Je moeder vond dat toch wel,” zweefde op haar lippen, maar intijds hield zij haar woorden in. Zij mocht geen gedachten wekken, die hem als een doorn in het hart staken.

„Toen het ongeluk met Sara gebeurd was en wij

hoorden, dat zij met graaf Brederode naar Brussel was gevlucht en daar leefde in weelde en pracht, maar, dat zij haar naam had geschandvlekt, onzen eerlijken naam, dien wij allen beschouwden als het beste wat wij bezaten, toen begon het eerst recht met mij. Moeder werd ziek en kon niet geregeld meer denken en wist niet meer wat zij deed tot zij, naar ik geloof, meest van verdriet, stierf; vader vervloekte Sara en ging naar de taveerne om te vergeten, zijn ellende te verdooven, en zonk zelf dieper met iederen dag Toen begon het. Ik huilde haast altijd en haatte Sara en verlangde toch zóó naar haar als de eene tweelingzuster dat alleen kan naar de andere. O, wat was mijn verdriet toen groot om Sara, om mijzelve. Want mijn vriendinnen wilden niet met mij omgaan en grootmoeder zei:

„Jij trouwt nooit kind, al ben je ook nog zoo mooi!
't Is alles om Sara!”

Toen begon ik haar nog meer te haten en soms wenschte ik, dat zij dood was. Vooral als ik hoorde, dat zij op het Huis Te Cleef was met hèm en haar kinderen, ja, met haar kinderen . . .

En eens, toen zij door Amsterdam reed met heer Reinout, omringd door zijn stoet, trotsch en vol luister als een prinses, toen zag zij mij en ik zag haar. Ik stond bij den Amstel en zag haar aan — strak. Ik wist toen, dat er vlammen in mijn oogen moesten gloeien en — dat mijn mond was vertrokken in doodelijken haat. Zóó heeft zij mij gezien . . .

En toen 's avonds, het was al donker — en ik zat alleen bij mijn arme, half krankzinnige moeder, toen werd de klink opgelicht van de voordeur en daar stond zij in onze eenvoudige kamer. Neen, op de

knieën lag zij voor mij, een trotsche vrouw, de mooiste, die ik ooit zag, gekleed in fluweel en zijde als een vorstin, een keten met juweelen om een hals blank als zwanenveeren en gouden spangen en nestels op haar keurs. Voor mij lag zij op den grond, als een slavin en ik stond daar in mijn blauw lijfje en gestreepten rok voor haar als een dienstmaagd.

En zij huilde en zij snikte en smeekte mij om barmhartig over haar te denken en medelijdend over haar te spreken met onze ouders.

„Alles is uiterlijke schijn, Neeltgen! Ik heb parels om mijn hals, maar zij wegen mij als lood en 't is of er iets aan mijn hart knaagt en bijt, bij dag en bij nacht! God geve, dat je nooit zult weten wat wroeging is. Doe nooit iets wat niet goed is, want het berouw, het te laat berouw, schroeit als een vuur. En ik ben gedwongen te blijven, bij hem, om de kinderen.

Anders worden zij onterfd en zij missen toch reeds het hoogste wat een vader zijn kinderen kan geven: een wettigen naam. Neeltgen, bid voor mij, vloek mij niet!”

Zoo is zij gegaan. En ik zweeg, het was toen geen hardheid, maar ik zocht tevergeefs naar een troostwoord. 't Was of haar groote ellende mijn tong verlamde. Wanhopig zag zij mij aan — en zoo ging zij terug naar weelde en schande, in het vuur van martelend berouw. Ik zei mijn ouders, dat Sara thuis was geweest en ook wat zij had gezegd en gesmeekt. Maar moeder begreep het niet meer:

„Sara? Die is dood!” zei zij met een waanzinnigen lach en toch zoo innig treurig. En vader herhaalde:

„Ja, zij is dóód!”

Een vuistslag op de tafel vulde zijn woorden aan,

het klonk als een doffe klacht. Toen ging hij naar de taveerne . . . De zaken van vader verliepen hoe langer zoo meer. Voor mij werd de toekomst steeds donkerder. 't Was of ik altijd in den nacht zag, of ik midden in het ijs stond. Soms meende ik, dat ik geheel zou verstijven van verdriet en verlatenheid en zielsellende. Toen leerde ik jou kennen, toen werd het licht" Zij zag hem aan met een helderen, gelukkigen blik.

Maar Coornhert schudde het hoofd:

„Och, Neeltgen! Waartoe al die herinneringen? Rijt geen oude wonden open, nu God ze, in zijn goedheid, heeft laten genezen. Menschen leven te kort om steeds in het verleden te staren. Het heden vraagt onze kracht en de toekomst wijst ons naar boven.”

„Laat mij eenmaal geheel uitspreken. 'k Heb het al zoo vaak gewenscht, maar je wou er nooit van hooren.”

Aan haar bevende lippen en vochtige oogen zag hij, hoe stormachtig haar hart werd bewogen.

Hij zweeg en liet haar spreken om haar rust te geven. En Neeltgen ging voort:

„In mijn ergste droefheidsdagen kwam je tot mij en bracht mij licht. Je hadt mij lief en al het overige liet je rusten. Ieder is alleen aansprakelijk voor zich zelve. De eer of schande van anderen plaatst den mensch geen kroon op het hoofd, noch besmet hem,” was al wat je zei. Toen werd het voor mij stralend dag!

Dien avond, heel in 't geheim, kwam er een overlander, van Keulen, geloof ik. 't Was ten minste heel ver hier vandaan. Hij was een Lutheraan en sprak vroeger altijd veel met vader. Nu zei hij tot hem, dat hij zijn eigen kind niet mocht vervloeken, omdat wij voor

God allen zondaars zijn en toen verhaalde hij hoe Christus had gezegd:

„Wie zonder zonde is werpe den eersten steen”

Toen zag ik alles licht, in het ware licht, denk ik nu. Want: een geloof, dat niet verdoemt, maar vergeeft, kan immers geen slecht geloof zijn? Dat werd, dat bleef mijn gedachte. Ik zei het tot vader en toen was het alsof er een scheidsmuur tusschen ons wegviel.

„Zoo is er toch één in mijn huis, die met mij mee zal kunnen voelen, zij gelooft en denkt als ik,” hoorde ik hem eens bij zich zelve zeggen. En hij ging minder naar de taverne en las meer in de overlandsche boekjes. In vrede scheidde hij uit dit leven, kort na moeder, dat weet je. Maar, dat ik Sara moest schrijven, dat hij haar vergaf, omdat de Heer den eersten steen niet op haar zou werpen, heb ik je tot nu toe niet durven zeggen. Ik was altijd zoo bang Sara's naam tegen je te noemen. 't Was dan of ik zelf deel had in haar zonde. Die gedachte dreef mij het bloed naar de wangen. En nu heb ik Sara gezien en gesproken ook Dirck, ben je er boos om op mij, Dirck?”

„Wel neen, Neeltgen. Waarom? Waar heb je haar gezien?”

„Bij de hagepreek. Mijn hart dreef mij daarheen, ik kon het niet helpen. 't Was toch de vader van Verena, die nog zoo kort geleden werd verbrand omdat hij de stem van zijn geweten het zwijgen niet wilde opleggen en Verena is zoo goed en lief. Ik wilde nu eens goed weten wat een ketter dien hoogen moed geeft om alles te trotseeren voor zijn geloof: kerker en foltering en den vreeselijksten dood.

Nu heb ik het begrepen en o, Dirck . . . verfoei mij niet daarom, maar . . . ik heb het je gezegd, ik behoor tot hen!" . . .

Hij trok haar dichter naar zich toe.

„God zegene je, mijn Neeltgen, dat je je zelve durft wezen. Moge het nieuw geloof een licht worden op je pad en je kracht geven in het leven, bovenal in het uur van je dood.”

Hij had gesproken op schier plechtigen toon, zegenend rustte zijn hand op haar gebogen hoofd.

Bijna beschroomd vroeg zij:

„Dirck, ben je dan in je hart ook een ketter?”

„Ik ben nog veel meer dan dat. Je zult het spoedig hooren. Maar vertel nu eerst van Sara. Was zij daar?”

„Ja, en o, zoo veranderd en bleek en deemoedig. Zij zal niet lang meer leven, denk ik. Zij ziet er zoo zwak uit. Ik ben naar haar toe gegaan en heb haar gekust en toen o, Dirck — ik kòn het niet helpen — toen heb ik haar meegenomen hierheen naar ons huis. Is dat heel slecht van me?”

„Neen Neeltgen, het is goed. Arme, gebroken vrouw, die zij is. Laat haar hier komen en met ons het avondbrood breken en God danken, die het ons geeft.”

Neeltgen ging om de lang verstootene te halen, om haar een plaats te geven aan haar zijde, aan haar disch.

Coornhert begroette haar zacht met het woord, dat de gepijnigde vrouw als balsem toescheen voor schrijnende zielewonden:

„Wees welkom, zuster!”

Zij bedekte de oogen met de hand en tranen vloeiden tusschen de vingers, nu schier doorzichtig wit, voorheen . . .

„Juno, met de handen van albast!” had haar eens

een jonge vereerder genoemd. 't Was nu lang geleden. De schoone Sara Symonszdochter had veel bewonderaars. Tot de roes der vleierij haar bedwelmend naar het hoofd steeg en zij in schuldigen hartstocht zich zelve verloor.

Zij was de eerste, die nu sprak over het verleden: „Moeder dood uit verdriet om mij, ook dood mijn vader, die mij heeft vervloekt en toch — vergeven . . . En thans geeft gij mij een plaats aan uw haard! Is het mogelijk? Ik heb zoo menig jaar geleefd als in een benauwdend droom, doe ik dat nòg?”

Bedarend streek Nela haar zuster over het haar. Eens was het kastanjebruin geweest met gouden gloed, als het hare. Sara kon er zich in wikkelen als in een mantel; nu lag de sneeuw van vroege grijsheid — niet veroorzaakt door de jaren alleen — op haar schedel.

Sara glimlachte eindeloos droevig: „Dus, ik wáák nù?”

Wees gezegend door den zegen, dien gij mij geeft. Maar ach, ik heb zoolang gedroomd! Toen ik geheel wakker werd uit mijn waan, toen ik weer helder zag — toen zag ik den afgrond! — Het was in die verschrikkelijke dagen, toen hij mij vergat voor die vrouw met blauwe hemeloogen daar ginds in Emmerik. Eerst meende ik, dat alles met mij moest verzinken in den afgrond. Ik greep om mij naar een steun, de wereld had reeds lang voor mij haar inhoud verloren — ik smachtte naar iets dat hooger — naar wat rein en goed was, naar God.

Maar ik kon mijn gedachten niet dwingen tot een gebed, alles was in opstand in mijn hart, alles was één radeloze jammerkreet.

Ik ging naar de St. Gudule, de opgesmukte heiligenbeelden staarden mij aan met hun geverfde poppen-

oogen, de hooge kerkgewelven schenen te zinken, mij te omknellen tot stikkens toe... En de ceremoniën, die ik zag waren even koud en nietszeggend als de kille zerken, waarop ik in wanhoop knielde, vormendienst.... holle woorden van het begin tot het einde. Klanken, alles klanken, evenals mijn gebed of wat er op lijken moest....

Toen, na den dienst, kwam er een oude priester. Op de knieën wierp ik mij in zijn biechtstoel en zei hem alles.... alles: mijn brandende liefde en de hellepijn van mijn berouw en toen! o, toen.... Beide armen hief ik op, 't was of het gewelf nu in waarheid op mij neerstortte. Met goud kon ik boete doen voor mijn zonde — met goud. God begeerde goud voor mijn schuld — goud!

Het voer door mijn hoofd als een bliksemflits, het bracht licht aan mijn denken. De almachtige Schepper van hemel en aarde liet zich omkopen voor goud! Mijn tanden sloegen op elkaar, ik rilde. Die godsdienst was nog slechter dan ik, want ik had mijn ziel en lichaam ten minste niet verkocht voor goud, maar mij weggeworpen uit liefde. Zondig mag mijn gevoel zijn geweest voor hem, wien ik mijn gansche leven had gegeven en die mij nu vergat om een andere — liefde was het toch....

Nu bestond er ook geen hemel meer voor mij, alleen de hel van het heden, de hel mijner onsterfelijke toekomst. De hemel waarop een gouden sleutel paste was voor mij dichtgegrendeld — ik wilde wèg uit het leven, ik wist niet waarheen, nu of — later in mijn sterfuur. Zelfs de sterren schenen met koude, strenge oogen op mij neer te zien, als de blikken der menschen, die mij brandmerkten.

Zoo dwaalde ik eens 's avonds bij Laeken, ik zag mannen en vrouwen voortgaan, haastig, bijna schuw. Zij keken voorzichtig in 't rond en verdwenen, de een na den ander, in een alleenstaand boerenhuis.

Twee jonge meisjes kwamen:

„Nu zullen wij weer eens een woord van troost hooren,” zei de eene.

Ik greep haar hand:

„Mag ik meegaan? Ik ben zoo ongelukkig!”

Opmerkzaam zag zij mij aan, maar ik had mij diep gehuld in kap en mantel — mijn gezicht was nauwelijks te onderscheiden. Ik wierp nu de kap af. Zij moet bij het maanlicht mijn haren hebben gezien, die plotseling grijs waren geworden en mijn doodsbleek gezicht met trekken strak van toekomstangst, verstijfd van zieleleed.

„Ga maar mee! Gij zult ons niet verraden, gij niet!” zei het vreemde meisje. Ook haar vriendin knikte toestemmend en zoö brachten zij mij door de boerderij in een schuur.

Daar waren mannen en vrouwen bijeen met ernstige, bleeke gelaatstrekken. Een man, eenvoudig gekleed in een wijden, zwarten mantel sprak hen toe. Zijn woorden waren even onopgesmukt als zijn uiterlijk, maar zij troffen mij diep in het hart. Want hij sprak van den Goeden Herder, die Zijn leven stelt voor Zijn schapen en uitgaat in woestijnen en kloven om ook het afgedwaalde lam te zoeken, en het weer te brengen tot de kudde

Bronnen van troost en kracht welden op in mijn hart, nù rees het morgenlicht. Menigmaal sprak ik sinds dien avond met dien predikant. Zijn naam mag ik niet noemen, hij is vogelvrij verklaard door de geloofsonderzoekers in ons ongelukkig land. Voor mij echter werd hij de gids op het smalle pad, de weg

naar het eeuwige Huis van God. Zóó werd ik gebracht tot de gemeente onder het Kruis te Antwerpen. Want daar heb ik geleefd sinds ik uit Brussel wegvluchtte, alles achterlatend, wat mij eenmaal begeerlijk toescheen. En nu vond ik heden een zuster terug, een zuster in den Heer bovenal, op een bijeenkomst, waar de martelaar werd herdacht, die voor weinig dagen stierf op de houtmijt. Allen baden om getrouw te mogen blijven als hij, wanneer de vervolging ook hen tot offer koos en ik — o, ik wenschte, dat ik op zijn plaats had gestaan! Het lichaam waarmee ik heb gezondigd, verbrand tot asch — dat zou de beste boete zijn voor mij!”

„De beste boete is een berouwvol, verbrijzeld hart,” viel Coornhert ernstig in. Hij zei het op zijn bedaarde wijze, die steeds indruk maakte, omdat zij waar was als zijn geheele persoon.

„Waarom ben je te Haarlem, Sara?” vroeg nu Neeltgen.

Een flauwe blos steeg op het nog altijd schoone gelaat voor haar. Sara aarzelde lang. Eindelijk sprak zij en haar hoorders gevoelden hoe zwaar haar ieder woord viel:

„Ik had hem het offer van mijn geheele leven gebracht, zijn geheele leven mocht ik dus eischen. Maar hij vergat mij en ook Reinout, mijn jongste kind. Het was nog niet geboren toen hij mij verliet, maar ik gaf het zijn naam. En nu kan hij niets meer voor Reinout doen, de dood heeft hem opgeëischt. Jonker Hendrick is thans het hoofd van het geslacht. Hij is nu hier, en ik hoopte hem te kunnen spreken over Reinout. In Brussel is dat onmogelijk maar” zij zweeg en doodelijk wit maakte op haar gelaat plaats voor den blos der overspanning.

„Gij hebt gesproken van een verbrijzeld hart,” ging zij voort, „wèl is dat mijn hart, dat zoo wild sloeg, zoo hartstochtelijk. En nu bloedt het, bloedt het aldoor. 't Is soms of ik mijn leven voel wegstroomen.”

„Nog lang zult ge je hartebloed moeten geven, eer je pijn geneest en je 't schrijnen van 't berouw niet meer voelt,” hernam Coornhert.

Zij wrong haar handen samen, als in duldelooze smart.

„Dat is het minste! Wat ik moet dragen en lijden is recht. Schuld eischt boete Laat de geweldigste roede mij voortdrijven, dat zal mij geen klacht ontlokken, maar mijn kinderen: Lancelot is vroom en dapper; hij bezit iedere ridderdeugd, maar zijn wapen is bezoedeld met het filet van den onwettigen zoon. Artus verzet zich tegen zijn noodlot, zooals hij het noemt, maar het maakt hem al te wereldwijs, vaak hard. Het meest van alles echter word ik gemarteld door de gedachte aan Reinout. Vergeten, vergeten door zijn vader en besmet met de schandvlek eener onwettige geboorte. Gij beiden zijt altijd goed voor hem, maar de menschen zijn wreed in hun oordeel en ik O, dat alle doornen zich drukten in mijn vleesch, die hen wonden, zelf wil ik de steenen aandrigen, waarmee de onmeedoogende wereld mij in haar gedachten tuchtigt, maar zij

O, dat ik hun leed mocht dragen, dat alles wat hen grieft mij trof, diep, fel, steeds heviger Doch hier ben ik machteloos en dat maakt mijn wroeging het zwaarst. De zonde der ouders bezocht aan de kinderen Dwaallichtschijn heeft mij in het moeras der schande gelokt, nu voelen mijn zonen den grond onder zich wankelen. Oorzaak en gevolg, schuld en vergelding — nooit te scheiden, geschakeld altijd.

Zij moeten boeten voor mijn zonde en dat is het zwaarste, Heer! Het vreeselijkste!..."

Zij was op de knieën gezonken, nu sloeg zij voorover en kroop op den grond:

„Laat de vergelding mij treffen, mij!... Maar niet hen, hèn niet!... Zij zijn onschuldig. O, heb mededooen; erbarm U, Heer!"

Haar gezicht verviel, met nagels en tanden reet zij zich de armen open, steunend, kermend klonk het opnieuw:

„Wanneer zal de storm bedaren, die mij schudt van dag tot dag! De worm, die niet sterft.... de hellepijn van het te laat berouw! — Ontferm U over mijn kinderen, laat mij boete doen!... Ik alleen!"

De beide gelukkigen, reinen van hart, die haar zagen, haar hoorden, rilden om zooveel zieleleed, zooveel ellende, zoo groot een schuld. Met een stem, dof van ingehouden tranen, beproefde Neeltgen haar tot kalmte te brengen. Het antwoord was een jammerend:

„Nu is alles weer donker in mij! Gods hemel is voor mij gesloten. Nergens, nergens zie ik een straal van licht! O, mijn kinderen, ach, Reinout!"

Haar hoofd sloeg tegen de verglaasde tegels van den vloer, in snikken stierf haar wanhoopsklacht.

„Geef haar een slaapdrank, zij moet rusten!" zei Coornhert zacht tot zijn vrouw. Maar Sara had het gehoord. Plotseling stond zij rechtop:

„Neen, nèen. Waken moet ik, rusten nòoit!... Dat is de boete!" ...

De deur sloeg achter haar dicht met een slag. Met een handbeweging, die geen wederlegging duldde, had zij hen gesmeekt terug te blijven. Nu ging zij haar lijdensweg — alleen in den nacht.

HOOFDSTUK V.

Burgemeester Van der Laen zat in zijn breeden stoel met goudleeren rug en leeuwenkoppen aan de armleuningen en zag uit het Haarlemsche raadhuis naar de voorbijgangers in de Zijlstraat en Coornhert, — hij zat midden in het vertrek voor een met papieren beladen tafel — zag niets, hoewel hij strak voor zich uitstaarde.

„Dat is zeker,” zei burgemeester Van der Laen, hardop denkend, „de komst van jonker Hendrick brengt onrust en wanorde in de stad.”

„Alles gaat toch nogal kalm zijn gang,” merkte Coornhert aan.

„Dat zegt gij zonder te denken. Het is de geest, die graaf Brederode zaait. Hij verzet zich tegen de regeering, dus lokt hij de burgers ook tot verzet tegen de over hen gestelde machten.”

„Niet te vroeg.”

„Wat... wat zegt gij daar? Niet te vroeg — niet te vroeg!... Het moet er nog bijkomen, dat zelfs de secretaris der stede van Haarlem een rebel wordt! Niet te vroeg!”

„Een voorbeeld is altijd aanstekelijk,” luidde droog het antwoord. „Misschien is het mijne de dood van Clement.”

„Dan is het geen wonder, dat gij zijn dochter tot u hebt genomen. Het kind van een ketter!”

„Heeft dat meisje geen behoefte aan liefde en verzorging? Moet zij lijden, omdat haar vader als een held stierf voor zijn beginselen?”

Van der Laen glimlachte onmerkbaar. Coornhert hernam:

„De nieuwe religie groeit door het hartebloed harer martelaren, die in den dood geen ondergang zien, maar den aanvang van een nieuw leven. Hun geloof ziet reeds den hemel open, als de vlammen van den brandstapel hen omgeven. De strenge wetten van keizer Karel hebben de ketterij niet kunnen beperken maar doen toenemen; de inquisitie van koning Filips zal de oorzaak worden van een algemeenen opstand. Een gezag, dat geen volksrechten erkent, wordt omgeworpen; een koning, die niet denken kan, is de grootste ramp voor een denkend volk. Vervolging en vergelding zijn nooit te scheiden, als ieder dat maar begreep.”

„Gij durft veel zeggen, tè veel naar mijn oordeel. Denk welk ambt gij bekleedt!”

„Ik zeg de dingen, zooals de waarheid ze mij doet zien en denk te hoog van uw oordeel om voor een aanklacht te vreezen.”

„Heel juist geoordeeld. Ik veracht een spie en ben zelf geen verklikker. Uw vertrouwen eerbiedig ik, maar zeg uw meening in 't vervolg niet zoo luid. Er is onrust en opwinding genoeg in het land. Het volk deed beter den koning te geven wat des konings is.”

„Hemel en aarde vragen zelden hetzelfde.”

„Gij zijt een geheel eenige persoonlijkheid, Dirck Coornhert! Naar de hagepreek gaat gij niet en even-

min naar de mis. Toch is het of een Hoogere uit u spreekt."

"Ik zeg wat God mij in het hart legt en keur iederen gewetensdwang af, van welke zijde die komt. Geen menschen hebben het recht zich te dringen tusschen den mensch en zijn God."

"Gij zegt wat het Smeekschrift zegt en weigert toch den wensch van jonker Hendrick om de ratificatie te teekenen."

"Omdat dit slechts vervolging zou beteekenen voor de poorters, die de regeering niet vrij zou laten uitgaan gelijk de edelen. Zij zullen zich verweren op hun tijd. Geen vervolging zal ons volk kunnen breken. Daarvoor is het te fier."

De kloeke trekken van den spreker straalden van vertrouwen en moed. Van der Laen drukte hem beide handen, zijn oogen waren vochtig.

"Burgemeester!" . . . Coornhert was opgestaan, buiten zich zelve van verbazing.

"Gij hadt niet verwacht zulk een geestverwant in mij te vinden? Ik geloof, meester Dirck, dat wij beiden groote ketters zijn!"

Een glimlach begeleidde zijn woorden. "Ik zou er het liefst op in stormen en al de Spaansche vendels, die reeds veel te lang in ons goede land den baas spelen, over de kling jagen. En gij? Wilt gij 't beproeven met de kracht van 't woord? Dan zullen wij zien wien de kroon wordt gereikt."

"Of wien haar doornen wonden." Coornhert was bekomen van zijn verbazing.

"Wij zullen zien . . . Als ons Nederland maar vrij wordt!" . . .

Beide handen sloegen ineen, beidè mannen wisten

zich verwant naar den geest, één in hoop en — zorg voor den komenden tijd. Want zij begrepen óók beiden, dat de poging der edelen om de vrijheid en rechten van het land hersteld te zien, nieuwe harde maatregelen om de „rebellie” te beteugelen zou uitlokken van 's konings zijde.

De Landvoogdes, Margareta van Parma, had het Smeekschrift in ontvangst genomen met wrevel en onwil, zij zou haar broeder nooit tot zachter besluiten bewegen . . . Barlaymont, die zich anders alleen onsterfelijk zou hebben gemaakt door zijn schraapzucht en bothed, had door zijn tartend: „Ce ne sont que des gueux!” der vrijheidspartij een naam gegeven, die met gejuich was begroet. De Geuzen hielden wacht, niet alleen in het woelige Brussel, waar de polsslag van het leven der natie klopte, maar ook in de provinciën tot aan de grenzen der bruisende Noordzee. En als het zuchten en grommen der zee voor den storm, was ook de stemming in het land.

Het kloeke ras, dat de zeventien bloeiende Nederlandsche provinciën bevolkte, dat zoo dikwerf weerstand had geboden aan een eigenmachtigen eisch zijner graven, zou ditmaal weten te overwinnen of te sterven, nu het streed voor hooger goederen dan waarvoor het ooit het zwaard had getrokken. Niet alleen tijdelijke welvaart, eeuwige rechten gold thans de kamp.

De zonnestralen speelden met de beide bronzen beuken voor het venster. Een lichte goudglans lag op de hooge stammen. Nicolaas van der Laen staarde als wilde hij ieder beukeblad tellen.

„De bladeren van die boomen lijken even verward als de nooden van ons ongelukkig volk. Verdrukt en

verbitterd heeft het Smeekschrift het nieuwe veerkracht gegeven, maar ook den hoogsten prikkel tot verzet. Koning noch keizer zal hier meer den vrede kunnen bewaren. De opstand komt, reken daarop."

"Misschien zou de Prins van Oranje nog in staat zijn als bemiddelaar op te treden."

"Ik geloof, dat het te laat is."

"Te Antwerpen is de Prins er toch in geslaagd, het volk tot bedaren te brengen, toen het in den roes der opwinding, na de aanbieding van het Smeekschrift reeds in openlijk verzet kwam. Als de taak van bemiddelaar hem niet wordt gegeven, zal hij die zelf op zich nemen. En slagen zal hij zeker. De Prins is een genie en een genie breekt zich baan of breekt zijn leven. Hij zal onze rechten verdedigen tot zijn laatsten ademtocht."

"Wij zullen zien wat de Statenvergadering te Schoonhoven uitwerkt," zei Van der Laen.

"Als gij daar den Prins uw invloed aanbiedt, zal ik hem ook mijn wapen toonen."

"Uw welversneden pen. Het machtigste wapen. Soms ook het gevaarlijkste."

"Ik hoop het goed te gebruiken, met Gods hulp."

Dat hij dit deed, bewees hij weinige maanden later. De oproep ter dagvaart had al de leden der Staten van Holland bijeengebracht te Schoonhoven. De Stadhouder van Holland en Zeeland, Prins Willem van Oranje, zou in persoon de vergadering openen.

Het was een schouwspel geheel verschillend van vroegere Statenvergaderingen. Werd dit veroorzaakt door den somberen regendag, die slechts een dof, grijs licht in de zaal kon werpen, of door de strakke,

ernstige gelaatstrekken der aanwezigen? De zware, angstvolle tijd wierp zijn schaduwen over heden en toekomst. Vele edelen verschenen, evenals Brederode, in het simpel grijs. De Geuzenbond had reeds nu wijde vertakkingen, zijn ledental groeide met den dag. De edelen hadden hun hofgewaad van fluweel en zijde afgeworpen. Gouden ketens, de strik van edelsteen, die het gevest van hun degen sierden of de veer op hun hoed, waren afgelegd tot de nood der tijden ze zou zien smelten in ruil voor kruit en lood.... De poorters, in hun eenvoudig zwart gewaad, waren soberder dan ooit. Velen brachten droog brood, een stuk kaas mede voor hun middagmaal.

Alleen de geestelijken, die zitting hadden, maakten een uitzondering.

Met harten vol zorg die de toekomst gold, herdachten enkele bejaarde leden het verleden, dat tot hen was gekomen met plechtige geloften en dure eeden van trouw aan het gegeven woord. Dat was geweest op den van zonneglans stralenden dag, toen keizer Karel, vermoeid van macht en wereldheerschappij, zijn voornemen bekend maakte, om zich als een, die levend dood is, te gaan verbergen in het klooster van St. Just. Den dag, toen hij kroon en scepter afstond aan den zoon, die thans dit symbool van vorstelijk gezag bezoedelde met het bloed zijner edelste onderdanen, terwijl de scepter in zijn hand werd tot een roede van scorpioenen, waarmee hij geeselde de vrijheid van geweten en de rechten zijner volken.

O, bittere tegenstelling dat voorheen en dit heden! De bloesems van deze lente hadden zich wel tot vrucht gezet, doch Sodomsappelen bleek de vurig verbeide oogst!

Er ontstond beweging in de zaal, de Stadhouder verscheen, omgeven door zijn gevolg en enkele leden der Staten, die hem de zaal binnenleidden.

En toen wisten allen het: hij alleen was gebieder en heer, hij zou de Leider zijn in den strijd, die komen zou, komen moest door de willekeur en rechtsverkrachting van Filips van Spanje. De leden van den Geuzenbond behoefden het niet te verhalen dat te Brussel de Landvoogdes eerbiedig werd begroet, maar dat volk en edelen haar slechts de schaduw toekenden van het gezag; hoe allen tot den Prins van Oranje opzagen als tot hun vorst. Zijn geringste daad had beteekenis voor het volk, naar zijn inzichten voegde zich de Geuzenbond, menig lid vaak tegen zijn wil. Want de Prins was niet toegetreden, had zelfs geweigerd het Smeekschrift te teekenen. „Matiging”, „voorzichtigheid” luidde steeds zijn waarschuwing. Was dit omdat hij alleen onder allen het karakter had doorgrond van koning Filips, die hem had toegebeten, bij zijn vertrek naar Spanje:

„Si los Estados no tuvieren pilares, no hablarian tan alto.” ¹⁾

Ook thans hing ieders blik aan het hoog denkersvoorhoofd van Oranje, aan zijn ernstigen mond, waarom de winnende glimlach speelde „die de harten der menschen mynde, buyten kosten van achtbaarheid.” ²⁾

Wat ging de Stadhouder zeggen? Wat verwachtte hij van de naaste toekomst? Ondergang van het volk of zegepraal van vrijheid en recht?

Niets van wat de meeste leden der Staten schier

¹⁾ Als de Staten niet wisten, dat zij een steun bezaten, zouden zij niet zooveel durven zeggen.

²⁾ Hooft. Ned. Historiën.

ademloos hoopten, wat enkelen boven alles vreesden, gebeurde. Geen enkel woord, opwindend als de stoot op een krijgshoorn, klonk van zijn lippen; geen sombere beschouwingen vergrootten den onbestemden angst, die aller hart vervulde. Rustig en waardig als zijn geheele houding, als zijn gewaad — zwart fluweel met enkele geel satijnen insnijdingen op mouwen en wambuis, — waren zijn woorden. Wel prijkte de orde van het Gulden Vlies op zijn borst, maar de gouden keten ging gedeeltelijk schuil in de zware kreukvrouwen van den prinsenvmantel of verschool zich onder den breeden wijduitstaanden plooiakraag. Willem van Oranje behoefde evenmin uiterlijk vertoon om ontzag in te boezemen, als groote woorden om indruk te maken. Hij gaf zich gelijk hij was — en dat was genoeg.

Zijn rede was kort, maar miste niets aan kracht. Waar en waarschuwend klonk het:

„Tergt het bewind niet door oproer en heftig verzet tegen de bevelen der Landvoogdes. Wacht af welken weg de regeering zal inslaan, verbeidt 's konings besluiten! Wacht af!”

Daar waren velen in de zaal, die alleen dachten aan het oogenblik. Uit hun rij ging een gemompel op van afkeuring. „Afwachten, nù! Terwijl de brandstapels rooken! Wij willen orde en recht hersteld zien — terstond!”

Orde in een land gereed tot den opstand... recht, waar koning Filips had besloten het volk, dat — volgens zijn eigen woorden — „het land bewoonde, dat het dichtst bij de hel lag” — te verdelgen met vuur en zwaard!

Maar bedaard ging de Stadhouder voort, — hij

wist, dat alleen kalm overleg het volk kon redden van Alva's komst:

„Mij is opgedragen u, Staten van Holland, uit naam der Landvoogdes te waarschuwen „ordre te stellen op de beroerte in het land, opdat sijne Majesteit niet meer oorsake soude werden gegeven hem te verbitteren jegens sijne ondersaten, elx in den sijnen haer devoir te doen” ¹⁾

„Wat is hier ons devoir? Moeten wij ons als schapen naar de slachtbank laten voeren?” vroeg Brederode bitter, zoodra hem het woord werd vergund.

Opstand! Verzet! sprak uit ieder gebaar, uit elk zijner bewegingen. Hij voelde zich in dit oogenblik geheel de afstammeling der Hollandsche graven. Het was zijn volk, dat werd verdrukt en uitgemoord door een dwingeland; met zijn leven, met zijn gansche kracht en invloed wilde hij het redden en bevrijden . . .

Opgewonden, onstuimig vergat hij in ridderlijken hartstocht voor het verdrukte volk, dat bedachtzaamheid wint waar heftigheid het onderspit delft.

Maar de ernstige, donkere oogen van den Stadhouder zagen hem aan — waarschuwend. Hoe menig zwaard had Oranje reeds gekeerd op de spits van zijn verstand, hoe veel wijze, bezadigde woorden had hij in het tweede Smeekschrift van den Geuzenbond gevlochten! Zij deden de hartstochtelijke uitingen van dit geschrift te niet — die olie zouden zijn geweest in het vuur der verbittering!

„Een volk behoort zich zelve te eeren, zoo het geëerd worden wil. En dit zal nooit gebeuren als het zich verzet tegen de wet. Dan brengt het zijn vonnis

¹⁾ Bor.

over eigen hoofd. Het is ieder geoorloofd zijn beginselen hoog te houden, doch wie aanvangt met het verzet heet terecht een opstandeling. Alleen als de aanval van de regeering uitgaat, heeft een volk het recht zich en zijn wettige rechten te verdedigen."

"En gaan van de regeering dan geen aanvallen uit, bij tientallen tegelijk?" hernam Brederode bitter.

"Wacht het antwoord af der Landvoogdes op het Smeekschrift, voor gij oordeelt," luidde bedaard het antwoord.

De oogen van den machtigen Stadhouder ontmoetten die van den eenvoudigen secretaris der Haarlemsche vroedschap. Het was of twee spiegels in elkander lichtten, of twee vonken oversprongen. Twee geniale geesten hadden elkander begrepen, elkander gevonden. Zij wisten zich één in streven, in hoop en doel.

Maar Nicolaas van Nieuwland had nu het woord verlangd, de gouden myter schudde op zijn hoofd, zijn stem beefde vol zalving toen hij uitriep:

"Zal ik dan weldra een herder zonder kudde wezen? En dat met recht eilaes! terecht. Mijn ziel buigt zich neer als ik denk aan mijn arme, verdoolde schapen!"

"Hm, hm!" klonk het van verschillende zijden maar onvervaard liet „droncken Claesen" zijn waterige oogen door de zaal glijden.

"Wat wilt gij toch, mijn lammeren?"

"Vrijheid. Recht!" De wanden der zaal weerkaatsten hol die woorden, hun geweldige beteekenis voelden de aanwezigen. De bisschop steunde:

"Begrijpt gij dan niet, mijn zielekinderen, dat de hellegeest van den satan spreekt door de woorden van Luther en Calvijn? Te gronde gaan allen, naar ziel en lichaam, die zich besmetten met heresie!"

„En begrijpt gij niet het oordeel, dat leugenprofeten treft?” dreunde Brederode's stem. Hij kon zich niet langer bedwingen.

„Leugenprofeten!” De bisschop rees op, in breede vouwen viel de violette mantel om hem heen, zijn geheele houding was één protest. Met al de waardigheid waarover hij met zijn zwaaienden gang meende te beschikken stond hij gereed de zaal te verlaten.

Maar Brederode's woord hield hem nog een oogenblik terug:

„Ik denk aan een uit mijn geslacht, aan Frans van Brederode, die „Dood of vrij!” schreef in zijn banier, die stond en viel met zijn vaandel. Ik heb bij de groote ellende van mijn volk, zijn leus en levenstaak tot de mijne gemaakt. Want wie durft ontkennen, dat het Oostenrijksche Huis de heerschzuchtige staatkunde volgt der Bourgondische graven? Vroeg ooit keizer Karel, vraagt koning Filips naar het geluk, naar de wenschen van het volk? Lijf en goud voor zijn legers, de zielen voor de kerk Eerlijke deeling — jammer alleen, dat er niets overblijft voor volksvrijheid, volksgeluk! Waar is de vrijheid van geweten, waar worden 's lands rechten gehandhaafd? Waar?” Als een klacht klonken zijn woorden door de zaal, als een aanklacht.

Een schok ging door de rijen. Het was of lansen flikkerden, roepend ten strijd, ter overwinning nog meer. Want kon zegepraal uitblijven als hij hen aanvoerde, dien zij eerden reeds om zijn naam, om zijn afstamming uit Hollands oudste gravenhuis, dien zij eerden als leider van het Verbond der edelen? Het was nog zoo kort geleden, dat zij samen kwamen in het

Culemborgsche huis te Brussel, die nu „Geuzen” waren, gehoord door Margareta's raadsman, Barlaymont. Ook zij geloofden toen in hun onstuimigen moed en ritterlijke toekomstverwachting aan een rasse zegepraal. En thans? Slechts enkele weken waren voorbijgegaan en reeds deed bij velen toekomst-angst zich gelden, meer dan toekomst-hoop. Er waren reeds veel aarzende bondgenooten onder de Geuzen. De kerkers der Landvoogdes waren hard, die van koning Filips zouden nog dieper, nòg donkerder blijken. Er ging een gerucht, dat hij zelf zou komen, in de „seventien provinciën.” Hij, de machtige gebieder van landen en rijken, waarin de zon niet onderging! Menigeen, die niet werd gedreven door een hoog beginsel, herinnerde zich, dat 's konings gunst macht en goud beloofde, die in de rijen der Geuzen niet waren te vinden.

Wellicht waren voor die wankelmoedigen de woorden van Brederode bestemd. Want als toehoorder op de gaanderij bevond zich meer dan een lid van den Geuzenbond, die zijn idealen zou begraven onder de asch der zelfzucht. Nu echter klonk hun bijval luid op Brederode's woorden en twee ernstige oogen van een, die nooit zou aarzelen, nimmer weifelen waar de stem van zijn geweten hem den weg wees, dwaalden langs die opgewonden groep — voor het meerendeel jonge edelen, die geen deel hadden aan de zitting maar waren gekomen in het gevolg van jonker Hendrick. Tot die ernstige blik uit het schrandere, donkere oogenaar bleef rusten op den leider van het Verbond. En Brederode begreep: Aan de zinspreuk dacht hij op het glasmosaïek der Gothische vensters in het Hof van Nassau te Brussel. Als geschreven met vlammend schrift

was hem menigmaal het: „Tardando progredior” ¹⁾ geweest, wanneer de stralengloed der scheidende zon ze aanraakte en gloeien deed. En dan leek het of het tegenovergestelde boograam het antwoord gaf:

„Ce sera moi, Nassau!”

Een vreemd, onverklaarbaar voorgevoel bekleemde hem. Zou wat hij wenschte, wat hij hoopte, voor zich zelve, voor zijn volk, worden volbracht door een ander? Zullen mijn volharding en moed hun doel niet bereiken? Bitter stelde hij zich die vraag en weer dacht hij hoe vaak Oranje's bezadigd woord zijn geestdrift had getemperd waar die, als een vlam, dreigde te verteren wat zij aanraakte. En ook thans verhief zich diens stem, sonoor en plechtig als klok-gelui klonk zij door de zaal, met woorden van waarschuwing om den Koning niet te verbitteren, om geduld te oefenen en niets te doen tegen wet en gezag. „In zelfbeheersching schuilt de kracht van een volk. Den strijd beginnen zou zijn: zich tegen de wet verzetten, alleen een hoog houden van beginselen ook tegen de overmacht, is wettige verdediging. Doch gewapend verzet geeft der regeering het recht u te houden als opstandelingen, wacht af of gij u moet verdedigen, doet nimmer zelf den aanval. De Koning weigert den belijders der nieuwe religie het bezit van kerken binnen de stadswallen, neemt niet wederrechtelijk wat u niet goedschiks wordt afgestaan!”

Eén oogenblik beefde ook zijn ernstige stem. Zag Oranjes scherpe blik reeds de schaduw der komende tijden, jaren van bloed en vuur en strijd? Rees dreigend de gedaante voor hem op van den hertog

¹⁾ „Langzaam voorwaarts.”

van Alva, berucht en geducht, gelijk zijn strijdbare benden, de gewetenlooze „nains noirs”. Wie zou dan het volk kunnen, willen beschermen tegen hun geweld?

De Prins voelde zijn hart vol zorg toen hij, na het einde der stormachtige vergadering, waar hij waarschuwend had gepleit voor orde en wet, terugkeerde in zijn tijdelijk verblijf te Schoonhoven.

Hij vond er zijn broeder Lodewijk, „de ridderlijkste vorst en de volmaaktste ridder van Europa”. Graaf Lodewijk, zijn rechterhand, naar zijn eigen getuigenis „hem liever dan het leven”. Maar — tegenstelling met hem — zagen de heldere oogen van Lodewijk van Nassau de toekomst vol verwachting, vol hoop . . . de Landvoogdes zou immers de rechten van het volk bepleiten bij haar broeder. Zij was een vrouw, medelijden moest haar hart vervullen in het eind. O, betere tijden moesten aanbreken, licht na bangen nacht. Het Smeek-schrift zóu doel treffen . . . Zijn broeder wilde die verwachting niet verstoren. Niets werkt ontmoediger dan twijfel en het doel was groot, wijd het veld van hun arbeiden en streven, maar — hij vreesde. Hij kende, beter dan iemand anders, de dubbelhartigheid van Margareta van Parma.

„Oranje heb ik lief als een zoon, Egmond als een broeder,” had zij weinige dagen te voren laten voorlezen in den Raad van State, ten aanhoore der betrokken personen. Het was een schrijven aan den Koning. Maar Berty, de geheimschrijver, werd dien dag, in haar kabinet, een tweeden brief gedictoord, die den eersten moest toelichten: „Zij zijn met Hoogstraten het hoofd van het verraderlijk rot, dat mij omgeeft en, dat ten volle het schavot verdient.” Beide

brieven kwamen op denzelfden dag in Filips bezit¹⁾

Oranje, de groote menschenkenner, vreesde, waar zijn broeder hoopte. Hoopte, niet alleen op de uitwerking van het Smeekschrift en de uitingen van den volksgeest — in Brussel reeds overgeslagen tot openlijke rebellie, in schier al de overige provinciën door een dreigend afwachtende houding — de voorbode van gewapend verzet. Een ontrold geschrift lag voor graaf Lodewijk, en de vele ernstige mannen, die nu het vertrek vulden, wachtten in spanning op de voorlezing. Het waren allen mannen, gereed te geven wat zij bezaten voor vrijheid en recht. Leden der Staten, aanzienlijke poorters der Hollandsche steden bevonden er zich onder, ook de beide broeders van Coornhert met Reinier Kant uit Amsterdam. Uiteenlopend in meeningen en belangen, stemden zij allen overeen in hun haat tegen het Spaansch gezag en de kerkelijke tirannie. Lijf en goed en invloed waren zij bereid af te staan om het wreede geweld der inquisitie te doen eindigen in de Nederlanden. Met groote instemming hadden zij de aanbieding van het Smeekschrift vernomen.

„Ook uit onze rijen behoort een protest op te gaan tegen den gewetensdwang. Daarvoor zijn wij immers Protestanten!” zei Reinier Kant. Over het ernstig gelaat van graaf Lodewijk vloog een glimlach, hij stond op en er was bezieling in zijn stem, gloed in zijn oogen toen hij sprak:

„De woorden van Reinier Kant geven mijn gedachten weer. Het geheele volk moet opstaan om als één man te vragen wat het leven is van ieder leven: vrij-

¹⁾ Gachard. Corr. van Marg. van Parma.

heid van geweten. Maar niet door geweld van wapenen, niet met ruwe eischen willen wij trachten te verkrijgen, wat rechtens geen vorst weigeren mag aan zijn volk.

In de woning van Marco Perez, bekend als de „Geuzenkoopman van Antwerpen,” zijn de invloedrijke poorters der stad bijeengekomen, met velen uit andere steden. Toen is, na ernstige beraadslaging, een Verzoekschrift der poorters opgesteld, waarin den Koning dertig tonnen gouds worden aangeboden, wanneer hij zijn volk in Nederland vrijheid van godsdienst wil toestaan.”

Een gemompel van verbazing verhief zich. Welk een ongehoorde som! Maar zou dat een vorst, die over de ongetelde schatten der goudmijnen van Peru beschikte, tot toegeven bewegen?

„Gij verzwijgt, dat gij zelf voor tien duizend kronen hebt geteekend,” viel Brederode in.

„En gij, dat door u dezelfde som is toegezegd,” antwoordde graaf Lodewijk. „Maar, wat doet dit er toe. Alleen onze groote zaak heeft waarde. Gelukkig wie haar kan bevorderen.”

„Laat mij ook teekenen!”

„En mij!”

„Beschik over alles wat ik bezit!”

„Reik mij het Verzoekschrift het eerst!”

Verlangend, hopen op uitkomst klonken de stemmen dooreen. De aangezichten der ernstige mannen gloeiden. Dirck Coornhert zag ook zijn broeders Clement en Frans, hun handteekening plaatsen. Een bitter gevoel overweldigde hem. Voor de eerste maal leed hij hevig onder het bittere onrecht, dat zijn moeder hem had aangedaan.

„Verkiezen doet verliezen,” zei hij voor zich heen. Graaf Lodewijks blik rustte op hem verwonderd.

„Vergeef mij, maar ik heb niets te geven.”

Opmerkelijk zag deze hem aan en zijn gedachten waren die van velen vóór en nà hem:

„Zelden nog zag ik zulke schrandere, edele trekken. Die man is waar en zal willen leven en sterven voor wat hij waar acht.”

Hij wendde zich tot Coornhert:

„Gij hebt iets te geven van meer waarde dan goud of zilver: uw talent. Het Verzoekschrift is in het Fransch gesteld. Wilt gij het overzetten in het Nederduitsch? Dan kan het volk lezen wat wij hopen en wenschen, van Oost—Friesland tot de Fransche grenzen.”

Coornhert boog toestemmend het hoofd, zijn oogen lichtten:

„Ik ben bereid. Want zulk een Verzoekschrift is geoorloofd door de wet. Het kan den Koning niet tot nieuwe harde maatregelen drijven, die heviger troebelen zouden veroorzaken. Ieder mensch, ook een vorst, is van God verordineerd om de waarheid te zoeken en te onderzoeken, omdat waarheid de kern is van alle dingen. Alleen God kent de substantie der dingen, en Zijn genade verleent zijn schepselen het rechte begrip van hun wezen.” ¹⁾

„Houd nu geen wijsgeerige betoogen, waarde vriend! De tijd is ons toegemeten,” merkte dokter Basius aan. Hij had Coornhert Latijn geleerd op diens dertigste jaar.

„En de wijsbegeerte hecht aan plaats noch tijd,”

¹⁾ „Of men Waarheyd mach weten.” Geschrift van Coornhert. Anno 1565.

hernam Coornhert glimlachend. Hij hield het kostbare geschrift reeds in de hand.

Met de belofte: „Ik zal mij haasten,” wendde hij zich tot graaf Lodewijk. Hij hoorde hoe de Prins sprak:

„Het is nu een bange tijd, toch behoeft niemand te versagen. Een volk, dat ernstig streeft naar recht, dat leeft met zijn geweten, put kracht uit tegenspoed. Wat in bloed ontstond, zal in bloed vergaan, wat ontstond uit onweerstaanbaren geestesdrang wordt sterk door verdrukking. Tegenspoed staalt den wil en wekt het beste in den mensch: vertrouwen op God en op eigen kracht. Nogmaals dring ik er evenwel bij u allen op aan: Lukt geen verzet uit, tracht den vrede te bewaren. Als gij wilt, dat u recht zal worden gedaan doet dan ook recht aan anderen!”

„Dat woord past ook voor mij, bovenal voor mij. Recht! Recht!”

Een vrouw snikte het meer dan zij sprak, een schoone, doodsbleeke vrouw, in wanhoop doorgedrongen in den gesloten kring der ernstige mannen. Zij hief haar gelaat op, smeekend, een gelaat droevig en zacht als het maanlicht, dat schijnt op een verlaten graf. En een graf van vervlogen hoop en verwoeste zielsrust was ook haar hart, dat stond te lezen in iedere lijn van haar gelaat, in elke beweging van haar gebroken gestalte. Eens had zij het hoofd héél hoog gedragen, fier als een vorstin reed zij door Brussels straten. Een zadel van corduaansch leer sierde haar paard, de gouden franje van haar rijkkleed raakte haast den grond. De juweelen knopen op haar gewaad van goudlaken, wie benijdde ze haar niet? Bezat de Landvoogdes grooter parelen, kostbaarder speldewerk dan zij? De schoone Sara Symonszdochter

leefde in een wilden roes van weelde en genot, tot haar oogen open gingen, toen zij niet meer dacht aan zich zelve, maar huiverde voor het lot, dat zij over het hoofd harer kinderen had gebracht.

En nu, na zooveel jaren van eenzaam zielelijden, hief zij smeekend de handen op tot Hendrick van Brederode. Zij zag zijn wenkbrauwen gefronst, heftige afkeuring zijn geheele houding, zij wilde het niet zien. Hartstochtelijk klonk het:

„Wees barmhartig voor mij, voor hem — hij is de zoon van uw vader, zoo waar als God mij zal oordeelen, wellicht veroordeelen om mijn zonden. Zie ik was jong en mijn hart was wild en onnadenkend en hij, de machtige graaf Brederode had mij lief. Dat zei hij ten minste en ik geloofde het” Zij barstte in tranen uit:

„Zwijg!” beval Brederode heftig; zijn oogen vlamden.
„Het is hier uw plaats niet! Ga!”

Hij had Sara Symonzsdochter altijd met weerzin en afkeer geduld, ofschoon hij voor haar zonen Lancelot en Artus een broeder was.

Zij sloeg acht op zijn toon noch bevel. Haar vertrokken gelaat was treurig om aan te zien, toen zij snikkend uitbarstte:

„Waar kon ik u ooit spreken of bereiken? Wanneer hebt gij mij willen aanhooren, mij, voor wie uw vader goudstof wilde strooien op den weg, waar ik ging? Als meesteres heb ik geheerscht te Brussel en op Batestein, tot een andere mij verdrong. Toen!” . . .

„Moeder, houd op! Gij vergeet u zelve en waar gij zijt!”

Het was een man in de volle kracht van 't leven, die haar nu trachtte weg te brengen uit de zaal. Het

was Lancelot van Brederode, „de edelste der edelen”. Bij het beleg van Haarlem zou hij strijden als een held en sterven op Alva's moordschavot, na de overgave der stad. Nu was hij een der werkzaamste leden van het Verbond, eerlijk en goed in woord en daden.

Gevoelde zijn moeder zijn zedelijk overwicht, toen zij fluisterde:

„Ja, Lancelot, ik weet wel, dat je lijdt ook om mij, ook door mij, maar je bent toch heer van Veenhuizen en erkend. Je draagt den naam, die je behoort en graaf Hendrick houdt je hoog. Maar hij, Reinout — op hem, als niet erkend door zijn vader, rust een dubbele smet. Welk wapen mag hij voeren, welchen naam dragen? O, Lancelot, heb medelijden met hem! Vertrap mij, als je dat wilt, ik heb het verdiend, want ik ben de schande van mijn kinderen, maar help hem!”

Zij knielde voor haar zoon en drukte haar hoofd tegen den bodem.

„Doe mij verwijten... ik wil ze aanhooren, treed mij in 't stof, het is je recht, maar wees barmhartig voor Reinout!” Lancelot hief haar op in zijn krachtige armen.

„Houd op, gij zijt onze moeder. Ik kan het niet dragen u zoo te zien!”

„Gij zijt goed, Lancelot! Dat weet ik, en ieder zegt het, maar...”

„Wij zullen zien wat er kan worden gedaan. Ga nu!” zei jonker Hendrick bevelend. Hem stuitte het geheele tooneel misschien nog meer dan Lancelot. Hij hoorde haar kreunen:

„Geef Reinout den naam, die hem toekomt! Geef hem zijns vaders naam. Ik kan het niet dragen hem

te zien verkwijnen van zielsverdriet, hij zoo jong, en zonder schuld!"

Er beefde zoo veel zielewee in haar toon, dat medelijden, zelfs bij den hooghartigen Brederode, den weerzin verving.

„Breng haar weg," zei hij zacht tot Lancelot. „Niemand kan haar helpen. Er bestaat immers voor den knaap Reinout geen enkel bewijs." Met een gehoor, gescherpt door angst en liefde had zij verstaan.

„De zonden der ouders bezocht aan de kinderen" . . .

Op schier waanzinnigen toon klonk het krijschend van haar witte lippen, toen boog Lancelot zich over zijn bewustelooze moeder. Hij nam haar in zijn sterke armen en droeg haar weg en er was niemand der vele aanwezigen, die geen medelijden voelde met hem en met haar.

„Wij hebben haar ons huis aangeboden als een tehuis, maar zij is gegaan zonder te zeggen waarheen," zei Coornhert op een vraag van den Prins. Eenvoudig, als zijn geheele natuur was, voegde hij er bij:

„Zij is de zuster van mijn vrouw." En hij dacht weer aan de dagen, toen hij, verstooten door zijn moeder om zijn huwelijk, als een zwerveling trok door steden en dorpen. Toen had hij met zijn jonge vrouw een wijkplaats en een ambt gevonden, dat hen redde van gebrek, op het kasteel Batestein bij Vianen. Graaf Reinout hield er destijds zijn hof voor korten tijd, genietend in zijn Hollandsche erflanden van zijn triomf over keizer Karel. Want Reinout van Brederode had den baarnsteel laten wegnemen uit zijn wapen, „graaf van Holland" noemde hij zich thans. En de Keizer — hij zag de liefde zijner onderdanen afnemen

naar mate zijn plakATEN toenamen, liet den vermetelen edelman te Gent op het Steen zetten, in strenge hechtenis. Daar mocht geen Graaf van Holland naast hem bestaan.

Hij wist hoe het giste en kookte in zijn erflanden, hoe het volk terugzag naar de dagen van Floris den Vijfde, als naar een bevoorrechten tijd, die zou herleven als graaf Reinout

„Op het Steen zal hij sterven!” luidde daarom Karels norsch bevel.

„Ik begeer gezag noch gravenkroon, ik vraag mijn recht! Laat de herauten van wapenen beslissen,” luidde Reinouts verdediging. De Keizer kon niet weigeren, de zaak was reeds ruchtbaar: Brederode had zijn veranderd wapen laten aanslaan te Gent op de hoeken der voornaamste straten. Thans stelden wapenkoning en herauten hem in het gelijk. Keizer Karel moest zijn boeien slaken, hem ongehinderd naam en wapen laten voeren Toen deed graaf Reinout een zegetocht door zijn goederen en bereidden zijn onderhoorigen hem een ontvangst als aan een vorst. En daar, in Holland, hoorde hij van Coornherts huwelijk met de zuster der schoone vrouw, die hij naar Brussel had gevoerd een leven tegemoet van vorstelijke praal en zielsellende. Een brandende gloed steeg op zijn voorhoofd en hij voelde, dat de Amsterdamsche poorterszoon hooger stond dan hij, de afstammeling der Hollandsche graven. Dirck Coornhert deed afstand van alles waaraan de wereld waarde hecht, ter wille der vrouw die hij liefhad; hij had de liefelijkste bloem, die ooit zijn oogen zagen, geplukt om haar te werpen in het slijk. Het was met een gevoel van schaamte, dat hij Coornhert aanbod „opzichter” te zijn van slot Batestein.

En Coornhert nam het aanbod aan — harde noodzaak dwong. Het zou niet van langen duur wezen. Zijn moeder had getracht zijn leven tot scherven te slaan, hij verzamelde de stukken, een nieuw geheel ontstond, beter dan het eerste. Hij zag nu terug op dien tijd met een gevoel van voldoening. Zijn verlies was winst geworden. Geplaatst in een eervol ambt, geëerd als dichter en denker, een huwelijk zonder schaduwen

„Mijn zoon het was dwaling” fluisterde op haar sterfbed zijn trotsche moeder. Toen vielen de brandende oogleden toe, die zich zoo menigen nacht niet hadden willen sluiten in een gerusten slaap. Met het bewustzijn, dat haar bezit en goud voor haar slechts een looden last waren geweest, die haar geest omlaag trok, stierf zij.

Hoe zou zij de oogen openen in het eeuwig land, waar de menschen niet worden beoordeeld naar hun bezittingen, doch naar hun daden en gedachten?

De stem van den Prins bracht Dirck Coornhert terug tot het heden:

„Ik heb medelijden met dat kind. Hoe oud is hij?”

„Hij is reeds een jongeling. Maar hij ziet er ouder uit, hij kwijnt.”

„Breng hem bij mij. Ik zal hem opnemen onder mijn gevolg.”

Een groot gevoel van vreugde welde op in het hart van Coornhert die medelijden kon voelen, omdat hij zelf had geleden.

„Het is u bekend, wie hij is.”

„Daarom wil ik mij zijn lot aantrekken. Niemand mag vertreden wat nog moet groeien. Als hij bij zijn moeder blijft, zal hij gaan twijfelen aan de rechtvaar-

digheid van God en menschen. Bij mij zal hij leeren, dat de mensch zich zelf moet zijn en ook alleen aansprakelijk is voor zich zelve."

„Hij zal onder goede leiding komen. God zal er u voor zegenen, want Hij is den grootmoedige groot." ¹⁾

¹⁾ Uit „Kloekmoedigheid." (Coornhert)

HOOFDSTUK VI.

De Landvoogdes der Nederlanden, Margareta van Parma, bevond zich alleen in haar kabinet te Brussel. Het was stil om haar heen, stil in de stad waarop zij neerzag uit haar hoog vertrek. Duidelijk kon zij het zien, dat vele vensters waren gesloten. Vroeger hadden zij zoo vroolijk geschitterd in de zon, die in lood gevatte ruitjes, nu waren de meeste luiken dicht en de weinige menschen, die zich op de straten waagden, zagen schuw vóór zich als vreesden zij de zon of — een spie der regeering.

„Bang zijn zij, maar 't is een vrees, die verzet werkt!” mompelde Margareta. Haar donkere oogen fonkelden onder de borstelige wenkbrauwen. Ondanks haar hoog, met parelen doorvlochten kapsel, den plooi-kraag van kostbare Mechelsche kant en haar lang-slepend kleed van violetkleurig damast, leek zij met haar grove trekken, plumpe gestalte en hoekige bewegingen, meer een man dan een vrouw, zeer zeker meer een vrouw uit het volk dan een vorstin. De dochter van Jenne van den Gheerst — de kame-nier van gravin Van Hoogstraten — had evenmin de bevalligheid harer moeder geërfd, als de vorstelijke houding van haar vader — keizer Karel. Wel bezat

zij de eerezucht der eerste met de behoefte aan macht, aan gezag van haar vader, een kenmerkende trek der vorsten uit het Oostenrijksche huis. En die macht dreigde haar nu te ontsnappen, door het woelen der sectarissen en de steeds luider klinkende eischen der Geuzen; door het misnoegen van haar broeder, die haar beschuldigde van gemis aan doorzettingskracht, gebrek aan staatkunde.

Margareta beefde, zoo vaak een koerier uit Spanje haar de bekende korte, snijdende brieven bracht, vol bedekte en openlijke dreigwoorden. Dan rees, als in een visioen de gestalte voor haar op van den ijzeren hertog van Alva, de onvermurwbare. En dan voelde zij, dat het toch háár volk was, dat hij zou verpletteren en een gevoel van mededoogen kwam over haar en deed haar voor een oogenblik vergeten, dat Alva haar zou verdrijven, als hij kwam om het volk van Nederland neer te slaan met zijn geharnaste vuist.

„Is er dan geen uitweg meer, geen redding, voor mij, voor het volk?”

De Landvoogdes dacht hardop, zij meende dat zij alleen was, maar een besliste stem antwoordde:

„Ik vrees van niet, Mevrouw, of gij moet handelen!”

Zij zag op. Een magere gestalte in het donker ordegewaad der Augustijners stond voor haar. Als twee kolen gloeiden de oogen van den monnik in zijn uitgevast gezicht.

„Fra Lorenzo, hoe komt gij hier?” Het was inderdaad Margareta's biechtvader.

„Door den weg, die mij altijd open staat,” antwoordde hij koel. Hij wees op een kleine tapijtdeur, slechts den ingewijden bekend. Hij ging voort:

„Ik hoorde uw klacht en dacht, dat gij troost noodig hadt. Ook wilde ik u waarschuwen. Gij zijt in een paleis waar de wanden luisteren en — ook verstaan. Laat daarom de steenen in Brussel niet spreken van den toekomstangst der keizersdochter!”

Verschrikt trok zij de wenkbrauwen samen.

„Heb ik dan luid gedacht!”

„Het is u te vergeven in deze troubele dagen.”

„Zelfs zeer natuurlijk is het!” hernam zij bitter.

„U wil ik het wel bekennen, dat ik den grond voel wegzinken onder mijn voeten. Als er niet gauw verandering komt, dan,” . . . zij brak af om na enkele oogenblikken hartstochtelijk te vervolgen:

„O, Fra Lorenzo, geef raad! Geef raad, goèden raad! Als iemand dit kan, zijt gij het!”

Een gevoel van wanhoop kwam over haar terwijl zij sprak. Welke raad kòn haar nog baten? Zij zag rond in haar vorstelijk vertrek. De kleurrijke vensters wierpen een wemelend spel van licht en schaduw, een wonderen glans tooverden zij over de wanden. Op het behangsel van goudleer prijkten meesterstukken der Vlaamsche school. Haar voet zonk weg in het Atrechtsche tapijt als in een fluweelig mosbed, de stoelleuning waarop haar hand rustte, droeg een kroon . . . Maar geen vrees voor verlies van weelde en kunstschaten dreef haar het bloed naar de slapen; ook haar paleis te Parma was er mee overladen; op haar werktafel rustte haar blik. Van die plek liepen de draden, waarmee zij het land regeerde, háár land. Wat zou er van haar worden, welke waarde had voor haar nog het leven, als het gezag haar ontviel? Haar vader had haar slechts gebruikt om zijn macht en invloed te vergrooten. Als kind was zij uitge-

huwelijkt aan een bejaard man, als jonge weduwe aan een knaap. Levensgeluk had zij nooit gekend, alleen vorstenmacht, nu ging ook die haar ontvallen, en dan . . .

„Vive le Geus!” klonk het onder haar vensters. De Regentes balde haar gespierde hand. Geschreid had zij, toen, op dien onvergeetlijken vijfden April, de ridderstoet haar paleis betrad, toen Hendrick van Brederode, vol vertrouwen in het goed recht hunner zaak, haar het Smeekschift der edelen aanbood. Zijn woorden waren de echo geweest van den noodkreet, die oprees uit de steden en dorpen van Nederland:

„Doe ons recht! Geef ons vrijheid van geweten! Geen Spaansche inquisitie in ons vrije land! Geen ketterrechters en brandstapels meer!”

Fier en ridderlijk was Brederode geweest in dat ernstig uur, waarin de toekomst van zijn volk lag op de waagschaal, de ernstige blik van Lodewijk van Nassau — arm in arm hadden zij de hofzaal betreden — getuigde, dat zijn hóóg gevoel werd gedeeld.

Daar was niemand onder dien ridderstoet — zoo luid toegejuicht bij zijn verschijning in Brussels straten, wiens hart niet sneller klopte, die niet geloofde, dat de belofte van deze lente woord zou houden.

En de Landvoogdes antwoordde met tranen, die getuigden voor haar gevoel als vrouw, die haar brandmerkten als Regentes. Steeds weifelend, altijd vrezend voor haar gezag, wist Margareta van Parma nooit partij te kiezen. Zij deed vage beloften — die niet werden nageleefd, met de eene hand gaf zij, om met de andere dubbel terug te nemen. Wantrouwen zaaide zij, verachting was haar oogst. Zij noch haar broeder in het verre Spanje begrepen den Nederlandschen

volksaard en evenmin kenden zij de eischen hunner eeuw. De Middeleeuwsche staat had niet kunnen bestaan zonder de kerk der Middeleeuwen, de nieuwe tijd, die zich baan brak, werd door hen niet verstaan. Zij konden de eischen niet vatten van den menschelijken geest in zijn hoogere ontwikkeling, zijn ernstiger denken, die zich niet meer wilde buigen voor priestergezag, maar tot richtsnoer van zijn daden eischte het woord van God.

„Leve de Geuzen!” herhaalde Fra Lorenzo bitter. Zijn stem ontrukte haar aan den wilden stroom harer gedachten.

„Zij moeten verdelgd worden in bloed en vuur. Laat dat uw antwoord wezen op hun dolle eischen. Geen schavot kan te hoog, geen kerker te diep, geen brandstapel te gloeiend zijn. Rebellen en verraders zijn het, een ramp voor kerk en staat. Verdelg ze! Dat is uw plicht als geloovige dochter onzer kerk, als Regentes van dit door den satan tot zijn prooi uitgekozen land!” Het beenig gelaat van Fra Lorenzo gloeide, in dwepende verrukking sloeg hij de oogen omhoog. Toen ontblootte hij den rechterarm. Het vleesch was afgeschroeid tot op het been. Met een huivering van eerbied zag Margareta het, met een gevoel van triomf de monnik.

„Dat zijn mijn zegeteekenen!”

Hij dacht aan een lang vervlogen, nooit vergeten tijd. — „Daartoe hebben mij de heiligen uitverkoren. Zij legden den drang in mij om hun goede werken en heilig leven ten voorbeeld te stellen aan de Indianen van Zuid-Amerika, wier haat tegen de Spanjaarden even woest was als zij zelf waren. Toen zij hoorden, dat Sevilla mijn geboortestad was, scalpeerden zij mij. Toen

ik hun verhaalde van den heiligen Laurentius, riepen zij: „Ook gij zult den vuurdood sterven!” De hoofdman met zijn kroon van veeren, stelde voor te wachten, tot zij ook een rooster hadden gestolen van de bleekgezichten. Toen kwam St. Laurentius, mijn patroon, en nam mij bij de hand en leidde mij gebrand en geblakerd als ik reeds was, bij nacht uit de legerplaats.”

De sombere oogen van pater Lorenzo gloeiden van geestdrift. „Dáár ver over de wilde zee heb ik mogen getuigen voor onze alleen zaligmakende kerk. Hier, in het ketterland, dat het dichtst bij de hel ligt van alle rijken en staten, — naar koning Filips' eigen woord — begeer ik dit ook te doen, al gaat het ook hier om mijn leven, maar gij belet het! Gij!”

„Fra Lorenzo! Ik, de trouwste dochter der kerk!” Margareta zag hem verschrikt aan.

„Trouw, ja, voor u zelve maar niet tegenover de rebellen. Gij weifelt en aarzelt, doet beloften, die den Koning mishagen en drijft daarmee hun overmoed ten top. Uw daden zijn als leege halmen, trotsch heffen zij het hoofd op, maar zij zullen op den dorschvloer worden geworpen — als kaf.”

„Ik doe wat ik kan,” prevelde zij zacht. „Maar o, ik ben een vrouw en het geheele land is feitelijk in opstand.”

„Het volk steunt op de rebelse edelen. Laat de hoofden vallen der samenzweerders. Het Culemborgsche huis, waar de satan zijn netten weeft, beveel dat gelijk te maken met den grond. De prins van Oranje en Hendrick van Brederode, graaf Lodewijk van Nassau en graaf Egmond . . . als die hoofden op pieken prijken, zal de laatste schaduw van verzet verdwijnen.”

„Misschien!” Zij zocht op de tafel tusschen de vele papieren.

„Wat zegt gij hier van?”

Hij las het geschrift met groote opmerkzaamheid. Een roode gloed, de vlam van den heftigsten toorn, steeg op zijn beenig voorhoofd.

„En dat durven zij, die poorters van Brabant en Holland! Marco Perez, de Geuzenkoopman van Antwerpen, teekent natuurlijk het eerst! In dat basilikenhoofd kon alleen zoo'n helsch plan opkomen. En verder . . . wat een lange rij namen! Ieder, die iets beteekent in het Noorden of Zuiden, in pakhuis of hal pronkt er met zijn verheven naam. Wat al vroede ende eersame draagt dit gezegende land op zijn bodem! Zelfs de bovenaardsche schepselen, die de ketters predikanten noemen, wagen hun geleerd hoofd. Zij denken zeker: Het waggelt toch op den romp. Dus doet het er ook eigenlijk weinig toe. Maar wat zult gij doen?”

Hard, bijna dreigend klonk zijn stem.

„Het Verzoekschrift aan den Koning zenden.”

„En zal de Koning er één oogenblik over denken om een nieuwen godsdienst te dulden voor dertig tonnen gouds? Op één wenk van zijn hand leveren de goudmijnen van Zuid-Amerika hem terstond het dubbele. Zoo zal ook dit aandoenlijk Verzoekschrift zijn toorn verdubbelen.”

Beiden dachten aan Alva's komst, zij lazen het op elkanders gelaat. Triomf lichtte in de sombere dwepersoogen van den monnik, Margareta voelde het bloed in haar gelaat stijgen. Dan moest zij wijken, afstand doen, ver weg in ballingschap. Zij hoorde Fra Lorenzo mompelen:

„Dan komt de dag der wraak!” . . .

Ach, het was haar volk toch, het hare, dat verdoolde kettervolk!

„Wie heeft dat Verzoekschrift der poorters in zulk goed, zuiver Nederduitsch overgezet uit het oorspronkelijke Fransch?” vroeg Fra Lorenzo. Nauwkeurig had hij nogmaals den Franschen met den Nederland-schen tekst vergeleken.

„De secretaris van Haarlem, Dirck Coornhert.”

Fra Lorenzo dacht na. Hij zocht naar een hand in staat dien vermetele te treffen en ook te vellen; toen speelde een flauwe glimlach om zijn strenge lippen: hij had gevonden wat hij zocht.

„De geheimschrijver van kardinaal Granvelle is hier.” Er scheen weinig verband tusschen deze woorden en het voorafgaande onderhoud. Margareta dacht dit ook.

„Die trouwe dienaar van ons huis heeft óók moeten wijken voor de eischen der rebellen” hernam zij bitter. Fra Lorenzo begreep, dat zij aan den tijd dacht toen zij Granvelle haatte en vreesde zooals nu Alva.

„Zal die vrouw dan nooit waar zijn?” welde in hem op.

„Maar ook te Rome werkt de kardinaal in het belang van de kerk en den Koning,” luidden zijn woorden. „Hij heeft zich omringd met de trouwste aanhangers van onzen bedreigden godsdienst. Van hen is Justus Lipsius een der voornaamsten.”

Zij zocht in haar herinneringen.

„O, nu weet ik het! Dat wonderkind uit... uit?” ...

„Isca, hier niet ver vandaan.”

„Maar toch dichter bij Leuven dan bij Brussel.”

„Op zijn zesde jaar leerde hij zich zelve Fransch en op zijn negende maakte hij Latijnsche verzen. Hij was de trots van de paters Jesuïten te Keulen. Van hen leerde hij Grieksch, filosofie, rethorica.” ...

De opsomming begon Margareta te vervelen.

„En wat verwacht gij nu van dit achtste wonder der wereld?”

Haar stem had een ironischen klank.

„Veel!”

Het antwoord werd met nadruk gegeven. „Hij heeft de grootste denkers van onzen tijd tot leermeesters gehad en overtreft ze allen.”

Hij is de geheimschrijver voor de Latijnsche correspondentie van Granvelle.” Margareta dacht hardop, de monnik wist, dat zij verzweg: „Is hij hier als zijn spie?”

„Wilt gij hem ontvangen?” vroeg hij ongeduldig. „De rebelsche edelen hebben overal hun spionnen, daarom brengt hij u een schrijven van den Koning.”

„Over Rome door Granvelle” . . . dacht Margareta. „Laat hem komen,” klonk haar antwoord. Het werd gegeven op uiterst welwillenden toon.

Een nog zeer jonge man stond voor haar. Zijn lange, magere gestalte behoorde bij zijn leeftijd, zijn gelaat scheen ouder, door de uitdrukking zijner trekken, die verhaalden van veel studie, van inspannend denken. Het was een raadselachtig gelaat. De mond sprak van geestkracht, bijna ondoorgrondelijk waren de oogen met hun zwevenden blik. Sluw, onstandvastig, eigen voordeel zoekend, . . . lag in hun wisselende uitdrukking. Met aarzelende stem, een stem, die bijna beschroomd klonk, meldde hij de reden van zijn komst. De brieven van den Koning werden onderschept, nu zond deze der Regentes een vertrouwelijk schrijven uit Madrid over Rome.

„Madrid en Rome!” Het waren namen met wreeden klank voor een Nederlandsch oor. Eén oogenblik

voelde de Landvoogdes weer met het volk, waartoe zij behoorde, voelde zij medelijden. Toen sloeg zij een blik in den brief van haar broeder en zag zij opnieuw haar eigen bedreigd gezag:

„Verscherp de plakaten, handhaaf de inquisitie, of aan een krachtiger hand dan de uwe zal ik genoodzaakt zijn de teugels van het bewind toe te vertrouwen. Gij, de keizersdochter, vreest voor rebelsch gepeupel, gij schreit bij het zien van oproerige edelen! Sla voortaan alleen acht op mijn raad want gij weet dat de koningen het dichtst bij God staan, ver boven de overige menschheid, die behoort te zwijgen en hun wil te volbrengen, omdat God hen als heerschers op aarde heeft gesteld”

„Een verheven, koninklijk woord,” verklaarde Fra Lorenzo, toen Margareta hem den laatsten zin luid voorlas.

De jonge geleerde mompelde ook iets. Het leek bijzonder veel op: „Es asinus care lector si credis hoc.”¹⁾

Maar vol bewondering sloeg hij de oogen omhoog.

„Welk een vorst! De hoogste wijsheid spreekt uit zijn mond!”

Een weinig gerustgesteld voor zijn plannen wendde Margareta zich tot hem:

„Blijft gij lang te Brussel?”

„Zooals Uw Hoogheid beveelt. Ik zou hier gaarne studiën maken over het recht van den Koning, om de ketterij te verdelgen met vuur en zwaard.”

Zij wist, dat Granvelle Filips had aangeraden den paus ontheffing van den eed te vragen door hem bij zijn inhuldiging gezworen: „Dat hij de rechten en

¹⁾ De lezer, die dit gelooft is een ezel.

privilegiën der Nederlandsche gewesten zou handhaven en beschermen.”

Als er eens een document bestond dat den Koning het recht gaf dien eed te herroepen!

De Bourgondische hertogen hadden zich nooit veel gestoord aan de wenschen hunner onderdanen. Wanneer het op haar last werd gevonden in de Bourgondische archieven, zou Filips haar niet noodzaken tot afstand, dan redde zij toekomst en gezag. Die jonge man kon haar van veel dienst zijn. Zij wendde zich met nederbuigende goedheid tot hem:

„Het verheugt mij, dat gij een nuttig gebruik wilt maken van uw tijd, dat is iets zeldzaams in Brussel en aan mijn hof. Ik zal daarom uw ijver beloonen, met een opdracht, die u den weg moet banen tot 's konings gunst.”

De grijze oogen, die zich begeerig op haar vestigden gloeiden. Margareta was voldaan. Haar menschenkennis had haar niet bedrogen. „Mijn geheimschrijver, Berty, zal u verder inlichten.”

Zij wist, dat Berty's raad zou luiden:

„Als zulk een archiefstuk niet bestaat, maak het, dan is ook uw toekomst gemaakt.” En zij had in den blik van den jongen geleerde gelezen, dat hij bereid zou wezen zijn ziel te verkoopen voor goud en macht, maar zij wist zich op haar beurt doorzien, toen hij antwoordde:

„In een woud waar struikroovers zwerven is men verplicht zich een wapen aan te schaffen. Zijn rebellen meer te vertrouwen dan een rooverbende aan den kruisweg?”

De voorboden van den storm der groote gebeurtenissen gingen door het land, de draagster van het

gezag wilde er geen acht op slaan, zij was vervuld met haar eigen belangen. De edelen hadden hun Smeekschrift aangeboden en daarna vergaderd te St. Truyen, de oude stad; de consistoriën der gemeenten onder het Kruis hielden geheime bijeenkomsten, hagepreeken werden gehouden, de geloofsonderzoekers dreven hun vreeselijk ambt, gevangenen stierven den marteldood, de burgerij morde, het volk was zoo goed als in opstand, het was of de Landvoogdes niet zag, niet wilde zien, verblind door het staren op één punt: haar eigen belangen.

HOOFDSTUK VII.

Als twee stroomen elkander ontmoeten, raakt de zee in hevige beroering, dan vergaat menig schip in den maalstroom. Zoo was het ook met koning Filips. Hij hield zich zelve voor een van Gods uitverkorenen, geroepen de Moederkerk te beschermen en den Rooms-katholieken godsdienst te handhaven op aarde. De „nieuwe leer” — hij begreep niet, dat het de oudste was — met haar ruimer opvatting, met haar gezuiverde denkbeelden, streed met zijn bekrompen begrippen. Hij klemde zich vast aan het leerstuk der goede werken, aan de voorspraak der heiligen. Zaligmaking uit het geloof door de genade van God, achtte hij Godslastering. Aanmatigend, onverdraagzaam, bekrompen, bijgeloovig, vooringenomen tegen ieder denkbeeld, dat niet strookte met de zijne, was het geen wonder, dat de geest die sprak uit de wenschen, de handelingen zijner Nederlandsche onderdanen hem toescheen als ingegeven door satanische machten. De worstelstrijd der volken om recht, om vrijheid kon hij alleen volgen om hem te bestrijden.

„Wij zullen weldra een treurspel zien aanvangen,” had de prins van Oranje gezegd, na de zitting van den Raad van State, waarin was besloten tot invoering

der inquisitie. Maar koning Filips bezat de menschenkennis niet van den Prins en had niet genoeg verstand om zich te bekommeren over de gevolgen zijner daden. Zijn wil behoorde wet te wezen, dat was hem voldoende. Het is een eigenaardige fout van stijfhoofdige karakters, dat zij nooit aan de uitkomst van hun drijven willen denken, maar de overtuiging van anderen gering schatten, terwijl zij eischen, dat ieder zal zwichten voor de hunne.

De Nederlanders waren zoo handelbaar geweest onder keizer Karel, als schapen hadden zij zich ter slachtbank laten voeren. Waarom zou zijn zoon niet voortgaan de „seventien provinciën” te ontvolken? Kettters verbranden was een verdienstelijk werk. De lieve heiligen zouden met verrukking op hem neerzien, misschien werd hij zelf ook eenmaal heilig verklaard, door het machtwoord van den paus, waarvoor die schepselen des toorns van de nieuwe religie zich niet meer wilden buigen. Het Verzoekschrift der kooplieden om vrijheid van godsdienst, hun aanbod van dertig tonnen gouds, wekte niet minder zijn verontwaardiging dan het Smeekschrift der edelen. Het werd, zooals Margareta had vermoed — misschien gewenscht, de oorzaak van een verscherping der plakaten. Nieuwe terechtstellingen gaven 's konings antwoord op de bede om recht zijner onderdanen.

De laatste gelegenheid om tot een vergelijk te komen, om het zachte woord verzoening te spreken, had koning Filips laten voorbijgaan. Hij had de edelen kunnen bevredigen op dien onvergeetlijken vijfden April, toen zij hun Smeekschrift aanboden, het volk had hij tot rust kunnen brengen terzelfder tijd door het intrekken der plakaten, en het doen

ophouden van het geloofsonderzoek, de burgerijen door het inwilligen van hun Verzoekschrift. De Koning sprak zijn beslissend: „Neen!”

Toen rees een noodkreet op uit ieder Nederlandsch hart, dat de vrijheid hooger schatte dan het leven en ten einde was het met het taaie geduld.

„Vive le Geus!” klonk het langs Brussels straten, die naam vlocht een band tusschen edelen en volk, één in geloof, in streven en doel voelden allen zich en — eendracht maakt macht.

„Vive le Geus!” Ook in de noordelijke provinciën vond die leus der vrijheidspartij haar weg, als een groet aan de toekomst klonk zij, als een belofte van betere tijden. Zij drong in Coornhert's vredige woning, vrouw Cornelia verstond het, maar geen hoopvolle glimlach speelde om haar lippen. Haar man, gebogen over zijn boeken, zag op: „Als dat waarheid werd!” Hoop en vrees lag in den toon zijner stem. „Maar ik vrees de toekomst zeer, nu het gepeupel de kerken heeft geschonden. De Koning maakt den godsdienst geheel onderworpen aan zijn staatkunde. In Engeland heeft hij de ketters beschermd tegen de wreedheid zijner vrouw, hier vervolgt hij ze ten bloede toe. En zoo kwam de Beeldenstorm!”

Zij zagen elkander aan met een stille huivering waarin angst en zorg zich mengden. De volmaakte overeenstemming, die er tusschen hen bestond, deed hen elkander begrijpen, nog eer zij hadden gesproken, deed hen met elkander voelen, mee doorleven elkanders lief en leed.

Maar ditmaal, voor het eerst in de jaren van hun samenzijn scheen er iets te wezen, dat zij niet onder woorden durfden brengen. De wolk op Coornhert's

voorhoofd werd dichter; steeds sneller, in zenuwachtige haast snorde Cornelia's spinnewiel. Haar lippen waren nu vast op elkander geklemd, als vreesden zij het woord te spreken, dat niet gehoord worden mocht. De middagzon gleed over haar golvend haar en tintte het met een gouden gloed, waar het glad gescheiden te voorschijn kwam uit de geplooiden kant van het witte kapje. De beide einden raakten den stijven kraag die den blanken hals omsloot. Effen zwart was haar kleeding, slechts op keurs en schouders verlevendigd door twee rijen mat glinsterende gouden knoopjes.

Dof zwart werd veel gedragen. De harten waren droevig gestemd, het deed de oogen pijn schitterende kleuren te zien. Ook Verena — zij zat bij het venster — was in het zwart gekleed, doch haar gouden haren vielen op het rouwkleed, dat zij om haar ouders droeg. Haar gelaat zag bleek, maar als zij het van haar fijn stikwerk ophief, ontmoette zij steeds oogen vol liefde. Zij vervulde een plaats, die ledig was gebleven in Coornherts huis, die van een dochter. Nu waren er echter brieven gekomen van haar oom, een predikant in Brabant en Henegouwen, steeds zwervend, altijd vervolgd, zoals haar vader het in het Noorden van het land was geweest.

„Blijf maar bij ons, kind! Anders treffen je weer nieuwe rampen,” had de huisvrouw goedig gezegd. Maar Verena was jong en de dochter van een martelaar. Zij vreesde geen vervolging.

De klopper viel op de voordeur. Brecht, de oude meid, liet een bezoeker binnen. Hij deed zich aandienen als Justus Lipsius. Bescheiden deelde hij de reden mee van zijn komst: Madame de Parma had hem opgedragen de archieven der voornaamste Hollandsche steden te doorzoeken. Een belangrijk document werd

vermist en te Haarlem bevond zich menig staatsstuk uit den Bourgondischen tijd, althans in afschrift. De secretaris der stede, de geleerde Coornhert, zou hem zeker willen helpen, om zijn opdracht te doen slagen . . .

Coornhert beloofde wat van hem verwacht werd, toen sloeg hij opmerkzaam het gelaat voor hem gade. Rustelooze eerezucht, die tot leus heeft: het doel heiligt de middelen, las ook hij in de lijnen. De naam van den jongen geleerde was reeds tot hem gekomen: „Hij zal een groot man worden en voor anderen zal het een ramp zijn, dat hij dit is,” dacht Dirck Coornhert. Zijn onverwachte gast nam intusschen den beker, dien de huisvrouw hem bood en at met smaak haar met venkel en snippers gekruid huisgebak.

„Hier is het nog rustig,” zei hij met een gevoel van welbehagen, „dat doet goed.” — Hij zag door het venster in de kalme Jansstraat. „Op mijn reis hierheen heb ik vaak gedacht, dat er oogenblikken schijnen te bestaan, waarin de paarden hun meesters leiden en de volken hun vorsten.”

„Koning Filips zal zich echter nooit laten leiden door den volksgeest,” antwoordde zijn gastheer.

„Tot zijn eer. Wat nu in het land geschiedt stemt dit volk met het brandmerk der schande. Het is tijd, dat hertog Alva komt!”

Het woord was gesproken, dat zij niet hadden durven uiten, het vreeselijke, ontzettende: Alva zou komen, moord en gruwelen met hem. Zijn woeste soldaten zouden de bloeiende provinciën herscheppen in een doodenrijk!

„Het is te hopen, dat de Koning genade voor recht zal laten gelden,” hernam Coornhert. Zijn vrouw

zweeg, zij was zeer bleek geworden: De genade van Filips van Spanje, het recht van Alva, de beul van het schoone Italië!

„Dat verwacht gij nu nòg. Na den Beeldenstorm!”

„Nà den Beeldenstorm!” barstte Lipsius uit. „Als gij de kathedraal te Antwerpen hadt gezien, zoudt gij anders spreken! De kostbaarste heiligenbeelden liggen vergruisd tot een vormlozen klomp, de heerlijkste schilderstukken zijn aan flarden gerukt. Het volk heeft zich gedragen als een bende woestelingen . . .’

„Dat was het volk niet, maar het gepeupel!”

Lipsius sloeg er geen acht op:

„Het geheele Zuiden is in oproer. ’t Is of er een razernij heerscht en hier in het Noorden schijnt het niet veel beter. Dat hebben de edelen met hun Smeekschrift te verantwoorden en de kooplieden met hun Verzoek. Het volk is zoo woest geworden, omdat het bij hen steun vindt en bescherming.”

„Te Vianen heeft graaf Brederode echter gezorgd, dat er geen ongeregeldheden voorkwamen. Ook hier is alles rustig, en in onze andere steden eveneens.”

„Maar in Friesland speelt Ripperda Geuzenliedjes op de kerkorgels en graaf Brederode heeft zijn paard een heilige hostie te eten gegeven!” barstte Lipsius uit. „De Geuzen zijn nu geheel in de macht van den satan.”

„Dat staat niet aan mij om te beslissen. Maar is ’t niet natuurlijk, dat het volk vergelding zoekt voor wreede, jarenlange vervolging? Het heeft zijn vader op den mutserd gezien, zijn moeder in den put. Kinderen zijn weggebracht naar kloosters, jonge meisjes gedwongen den sluier aan te nemen, en hoevele duizenden van ons volk zwerven van alles beroofd, als ballingen in een vreemd land?”

„Wat een gevaarlijke ketter!” dacht Lipsius. „Ik zal Madame de Parma inlichten Ik moet meer hooren, ik zal hem laten uitspreken.” Coornhert, hopen, dat zijn woorden als olie zouden zijn op wilde stormgolven, dat zij zouden worden begrepen en in Brussel herhaald, wellicht daar welwillend aangehoord, ging voort:

„Zeer zeker is de zoogenaamde Beeldenstorm zwaar te veroordeelen, maar er kleeft geen bloed aan de handen, die de beelden neersloegen. Die ontzinden hebben geen menschen gedood, alleen de houten en steenen symbolen van een godsdienst, dien zij niet meer belijden.”

„Wat? Eén godsdienst! Acht gij soms mogelijk, dat er meer dan één godsdienst kan bestaan? Gij spreekt als de prins van Oranje!”

„Die vergelijking is te veel eer. Gij komt uit Brussel, dus gij weet hoe de Prins wordt beoordeeld en welk gezag ieder woord van hem heeft.”

„Toch zal hij niet winnen. Met zijn aanmanen tot geduld aan de eene partij, tot toegeven aan de andere staat hij alleen.”

„Een bergtop staat ook alleen, maar toch beheerscht hij zijn omgeving. De Prins wil recht voor het geheele volk, daarin schuilt zijn kracht.”

„Wat een demonische rebel is die man. Geen wonder, dat hij het Verzoekschrift overzette. Mooi en goed heeft hij het gedaan, dat is zeker. Een helder hoofd — het zal wel dof worden in Alva's kerker,” luidde de stille overlegging van den jongen geleerde. Hij wist niet hoeveel ijverzucht in zijn gedachten verborgen was. Gedachten gaan snel, hij antwoordde bijna onmiddellijk:

„Uw woorden en werken vullen elkander aan. Dat hebt gij bewezen door de vertaling van het Verzoekschrift. Een vermetel stuk, naar men zegt.”

„Waarom? Ons volk heeft altijd het recht gehad een verzoek te richten tot zijn graven en meer dan eens werd aan zulk een verzoek klem bijgezet door den Graaf een bede te weigeren.”

„Ja, ik weet, dat het Groot-Preveligie van Maria van Bourgondië veel kwaad heeft gesticht. Sinds dien tijd is het volk rebelsch.”

„Dat was het begin van onze burgerlijke vrijheid.”

„Die Alva nu wel aan kluisters zal leggen!” dacht Lipsius, maar hij zag zijn gastheer met zijn kloeke houding, schrander gelaat en denkend voorhoofd: het type van den vrijen, krachtigen burger in een vrij land.

Hij zweeg en het was eenige oogenblikken zeer stil in het vertrek, waarin de avondzon haar glans wierp.

Slechts eenige oogenblikken. Toen klonk een gedruisch als van vele nadersnellende schreden, toen dreunde een gerucht als van vele verwarde, toornige stemmen. Het zwol aan, kwam nader, klonk dichter, steeds dichterbij . . . een woeste volkshoop drong op, vulde de Jansstraat, er werd geroepen, geschreeuwd, woest gegild:

„Naar de Janskerk! . . . Neen, naar den St. Bavo! . . . Weg met de beelden, weg met de Paapsche afgoden! Doet weg de Filistijnen uit het midden der kinderen Israëls” . . .

Anderen riepen:

„De kloosters eerst! Eerst de kloosters! Roeit ze uit, die holen! Gevangenen van onze kinderen zijn het, valstrikken voor onze dochters! Hier, het Cecilia

convent! Maakt daarmee een begin! Weg met het zwarte gebroed!"

Een gedeelte van den tierenden drom stormde verder, een andere bende omringde schimpend en scheldend het Cecilia-klooster. Met zijn breeden gevel grensde het aan het huis van Coornhert.

Hij zelf stond in 't eigen oogenblik voor de razende menigte. Waarschuwend hief hij zijn armen omhoog en zocht naar woorden, die hij niet vond.

Kalmte, stilte! Hoe zou hij worden aangehoord door die opgewonden schare, wild van haat, den wreedten, geweldigen haat, niet van menschen tegen menschen, maar van meening tegen overtuiging, die wil hooren van verzoening noch vergelijk. „Wij baas, de papen onder", was nu de leus. Koning Filips had haat gezaaid, wraak was zijn oogst. Zijn staatkunde zou haar loon ontvangen en onschuldigen zouden lijden met de schuldigen. Hij had de vergelding uitgelokt, die thans kwam. Het volksgeschreeuw klonk als een schal van bazuinen, fakkels en toortsen werden gezwaaid, vuurzuilen zouden zij verwekken en dichte wolken rook, waarin de aanvaller moest verstikken met zijn slachtoffer. En dan zouden die gloeiende tongen verterend lekken naar de kroon en het geduld van menig nijver menschenleven — de wonderbare voortbrengselen van schilderkunst en houtsnijwerk. De eerste bijlslagen klonken tegen het Cecilia-convent, zij konden de weeklacht niet dempen van vele bevende vrouwenstemmen, zij konden niet beletten, dat een gestalte, die zij allen kenden, zich blootstelde aan bijlhouw en vuistslag. Te midden der verwarring van dringende, schreeuwende menschen klonk bedaard overredend een stem:

„Menschen, komt toch tot nadenken! Onder de opwinding en de rampen van onze dagen vergeet je wat ieder goed mensch aan zich zelve is verplicht!”

Het rumoer werd grooter, spottend lachen klonk tusschen verwenschingen. Sommigen, die hem hadden verstaan, riepen:

„Goed wezen? Waar moeten wij dat leeren? Op den mutserd, bij de inquisiteurs?”

„Laten zij goed worden, die duivels, wat doen zij anders dan hun macht misbruiken! Zij goed, wij ook!”

De volksbeweging nam ieder oogenblik toe. Dolle haat flikkerde in de diepten van door zorg en leed ingezonken oogen, wraakzucht maakte de stemmen der vrouwen schel en hoog, deed de mannen hun wapen vaster grijpen.

„Wij hebben zooveel geleden — nu zij!”

Een schot weerklonk, een burger had zijn vuurroer afgetrokken. Dreunende bijval antwoordde — het scheen een gehuil van wilde dieren.

„’t Is lang genoeg! Nu uit den weg! Kloosters en gesneden beelden zijn uitvindsels van den satan! Verfoeisels zijn het! Uit den weg!”

Maar die eene man week niet voor die honderden.

„Is het jelui recht om te vernielen wat niet van je is?”

Forsch en dreigend werd Dirck Coornherths stem.

„Wat geven wij daarom!”

„Kun je recht verwachten als je het zelf vergooit?”

„Wij kennen het recht van brandstapel en worgpaal! Dàt is Spaansch recht!”

„Toont dan dat je geen kwaad vergeldt met kwaad. Jelui leest nu den bijbel, doet dan ook wat er in staat!”

„Wat? Wij?“ . . . Niet zij? Wij willen juist!“ . . .

„Er staat: Gij zult niet stelen. Wat wil je dan hier? Behooren die schilderijen en beelden jelui toe?“

„Wij moeten de kerk zuiveren!“

„Papist! Vrijgeest! Ben je ook een van onze beulen?“

De volkshoop, een oogenblik tot stilstaan gebracht, drong opnieuw op. Gespierde armen, ruwe vuisten wilden Coornhert wegdringen . . . Hij zag de wilde bende aan, strak, waarschuwend:

„Jelui brengt je lot over je eigen hoofd, je lot en je bloed!“

„Wat meent hij?“ Onrust, schrik klonken in de stemmen, die hem antwoordden.

„Als gij de vrijheid van anderen niet eerbiedigt, zijt gij zelf geen vrijheid waard.“

Zij dorstten naar vrijheid, de tirannie lag op hen als een juk. Als het hen verpletterde zou het dan eigen toedoen wezen?

Een stoere Kennemer sloeg den man, die naast hem stond, zijn wapen uit de vuist — het was een dorschvlegel.

„Dorsch je graan, maar geen deuren of vensters!“

De hopman van het eerste burgervendel drong nu naar voren.

„Mannen, verlies je leven als het moet, maar vergeldt geen kwaad met kwaad. Leef en sterf zooals je het van je kinderen zoudt wenschen!“

Het woord trof doel, de aarzeling werd stilstand, het rumoer rust.

„Toont, dat je moed hebt, waren moed! Moed om nog langer onrecht te lijden, niet om onrecht te doen!“

Thans klonken woorden van instemming op Coornherts uitroep. Eerst heel zwak, slechts hier en daar, toen sterker en luid uit vele monden.

„Wij willen eerlijk blijven ook tegen onze vijanden!” hernam de hopman en zijn stem had den klank van den metalen schal der klokken, die nu begonnen te luiden in den St.-Bavo. Coornhert vermaande: „Menschen, gaat naar huis, houdt vrede, wacht af!”

Zij gingen inderdaad, velen morrend en onwillig, maar toch gingen zij. Een man balde de vuist tegen het convent.

„Nu gaan wij, doch wacht maar! . . . Morgen komt er weer een dag, morgen! . . .”

En bijna de geheele drom herhaalde het, schamper, dreigend:

„Morgen — ja, morgen! . . .”

„En ook „morgen” zal de rust bewaard blijven,” hernam Coornhert tot den hopman. „Gelukkig, dat gij zijt gekomen! Ik ga nu naar den schout.”

Beiden hadden een lang onderhoud, toen het was geëindigd ging Coornhert naar het Cecilia-klooster.

Hij vond de prioeres omringd door de zusters in de zaal — een tooneel van angst en verwarring. Wat de kapel aan kostbaars bezat lag verspreid op tafels en banken, schilderstukken stonden tegen de wanden, zilveren en gouden altaarvaten werden door bevende handen gewikkeld in grof linnen lakens.

„Zoo zullen zij nog het minst vermoeden wat het is, dat satansgebroed, die kettters!” riep de prioeres bitter.

Toen sprak Coornhert ernstig: „Wanneer de Koning zijn onderdanen had beschouwd als leden van een lichaam, waarvan hij zelf het hoofd is, zoudt gij thans niet behoeven te vreezen.” ¹⁾

„Kettters moeten gestraft worden,” hernam zij schamper.

¹⁾ Uit zachtmoedigheid en barmhartigheid. (Coornhert.)

Hij zag haar aan waarschuwend: „Zachtmoedigheid is een afschijnsel van Gods liefde.”¹⁾

„Zij toonen hun liefde, die scheurmakers!”

„Vervolging is de moeder van het verzet.”

Zij leunde met het hoofd in de hand, nadenkend.

„Dus gij keurt de nieuwe leer goed?”

„Ik geloof, dat niemand het recht heeft zich te dringen tusschen den mensch en zijn God. Ik meen, dat vrijheid van godsdienst en van geweten moet worden toegelaten.”

„Twee godsdiensten! Voor mij is dat ondenkbaar.”

„En voor velen met u, die vergeten, dat er reeds meer bestaan: Joden, Mohammedanen.”

„O diè! Zij tellen niet mee.”

„In andere landen wèl. Maar hier zijn de stadsmuren zoo hoog, dat er geen nieuwe denkbeelden binnen kunnen komen, en naar 't schijnt, geen verouderde begrippen uit de poorten kunnen raken.”

De prioeres was een ernstige vrouw, zij had veel nagedacht, veel onderzocht in haar langdurig leven, maar nu schudde zij het grijze hoofd:

„Het wordt mij alles duister: twee godsdiensten . . . twéé! . . .”

Uit de verte klonk gerucht, het zwol aan, werd sterker . . .

„Zij komen! Zij komen terug!” gilte een novice. Met een gelaat wit van angst, zonk zij half bewusteloos tegen een bejaarde kloosterzuster.

O, welk een teer, zacht gelaat boog zich nu over haar, welke witte vingers gleden liefkoozend over haar koud voorhoofd!

Verena was ongemerkt binnengekomen. „Ik kan

¹⁾ Uit zachtmoedigheid en barmhartigheid. (Coornhert.)

niet gaan, dàarheen niet!" had zij eerst huiverend gezegd toen vrouw Cornelia haar vroeg:

"Ga de zusters halen. Hier zijn zij veilig!" Zij had den afkeer gezien op Verena's gelaat:

"Kind, zij hebben je vader niet ter dood gebracht, en als je barmhartigheid toont voor andersdenkenden behoef je hun geloof nog niet te belijden."

Toen was zij gegaan, nu behaalde medelijden de overwinning. Zij wendde zich tot de prioeres:

"Laat haar met mij mee mogen gaan. Zij is zoo bang. Vrouw Cornelia zendt mij, in haar huis heeft zij niets te vreezen."

De prioeres rees op, met oogen gloeiend in een onnatuurlijk strak gelaat.

"Ons gewijd gesticht verlaten uit dwazen angst. Kunnen de lieve heiligen haar hier dan niet bewaren?"

"Gij hebt het recht niet een novice terug te houden," waarschuwde Coornhert.

Zij krulde de lippen en zocht naar een antwoord.

"Gij altijd met uw recht."

Hij zag haar ernstig aan. Zij begreep. Veel had zij er in dit uur aan te danken, dat hij voor allen recht wilde. Als een vorstin boog zij even het hoofd:

"In dit bijzondere geval staat het allen vrij te vertrekken. De poort is open. Ik echter blijf."

Daar was aarzeling noch vrees in de stem der prioeres, maar haar wenkbrauwen trokken somber samen toen zij bijna al de zusters zag gaan, vluchtend in groote haast. Zij bleef alleen achter met twee nonnen vergrijsd in kap en kloosterhabijt als zij zelve, met de van hun hooge plaats gerukte, in het stof liggende heiligenbeelden.

HOOFDSTUK VIII.

„De zaak der Hervormden is, vrees ik, in Frankrijk verloren door hun dwazen ijver,” zei Coornhert. Hij zat, als zoo menigmaal, in zijn met donker leer bekleeden stoel voor zijn werktafel. De avondzon gleed met roodgouden stralen door het venster. Het was of zijn blond hoofd een aureool, zijn heldere oogen hooger licht ontvingen. De hoogste wijding, die van den geest, lag op zijn denkend gelaat.

Het duurde eenige oogenblikken, eer hij er bijvoegde:

„Ik vrees, dat hier de Beeldenstorm nog ernstiger gevolgen zal hebben, dan te Parijs het aanplakken op de hoeken der straten van smadelijke geschriften tegen de roomsche misbruiken.”

Weer dacht hij aan Alva's komst.

„Zouden beide kerken niet tot eenheid zijn te brengen?” vroeg Helena, de zachtzinnige novice. Coornhert schudde het hoofd op haar vraag en Helena antwoordde:

„Er is zooveel haat en wantrouwen aan beide zijden. De hemel is zoo groot en de menschen maken hem even klein als hun eigen begrippen.”

„Een geloof, waarvoor martelaren, als mijn vader

was, juichend sterven is groot," viel Verena heftiger in dan zij zelf wilde.

„Elck wil des andren gheloof regeeren
Dit doen die men voormaels sach leeren,
Dat sulcx den Christen niet betaemt,”

zei Coornhert — hij had zijn „nieu liedt” wat gewijzigd. Een waarschuwing lag in zijn toon. Toen reikte hij Verena een pas beschreven blad papier. Zij las:

„Ons Vader goed in 's Hemels troon
Maact door den Geest van dynen zoon
Ons alle dyne kindren waard,
Vernieut ons na dyn goedheyds aard
Soo dat ons hart ziel en de moet ¹⁾
Alleen verbly in deughden soet.”

Verena liet het blad vallen en stond en zweeg.

„Geloof mij, kind, eens zal uit de Protestantsche Pauluskerk en de Roomsche Petruskerk de Evangelische Johanneskerk verrijzen, gegrondvest in liefde, dat is in God, want God is liefde. Wanneer weten wij niet, misschien pas na eeuwen, maar laat ons blijven hopen. Wie gelooven haasten niet.”

„Ik hóóp het,” zei Helena met haar zangerige stem, in haar oogen een blik van gedachten, die niet meer behoorden tot de aarde. Het deed Verena uitroepen:

„Gij staat niet midden in het leven, daarom kunt gij dat zeggen. Maar denkt gij waarlijk dat ooit een kerk, die pijnbank en beul tot haar helpers heeft, zal worden geëerd door andersdenkenden?”

„Die gelooven háásten niet,” hernam Coornhert, zijn klankvolle stem trilde:

„De tijd gaat voorbij en de meeningen der menschen

¹⁾ gemoedt.

wisselden met den tijd, maar God is eeuwig en Hij is liefde."

Het was een oogenblik stil in de kamer waar gouden zonnestralen binnen gleden en licht brachten tot in de donkerste hoeken.

„Zaligh leeft die volcht den wil des Heeren.
Hij lijdt Gods daad
En mijt het quaadt,
Dus magh hem hier gheen onrust deeren" . . .

zei vrouw Cornelia eindelijk.

„Recht zoo, Neeltgen! Je hebt me begrepen als altijd!"

Blijde trots was in Coornherts stem. Het verkwikte hem juist nu een strofe te hooren uit een zijner liefste gedichten.

„Geen onrust. En, dat in onzen tijd!" zei een schampere stem in de deur. Justus Lipsius stond op den drempel, Reinout volgde hem. Zij waren veel samen zonder te vinden, dat zij elkander aanvulden of begrepen. Reinout was — in afwachting van zijn vertrek naar Brussel — bij zijn bloedverwanten, Lipsius scheen dikwijls raad noodig te hebben van den geleerden Coornhert. Of bestond er een andere reden? Ook nu zochten zijn oogen Verena en Reinout volgde dien blik. Hij hoorde niet hoe Coornhert zei: „Wat kan de onrust der wereld hem deren, die zijn rust vindt in God?"

Lipsius haalde de schouders op.

„Mijn geloof is, dat velen tegenwoordig het zoogenaamde geloof gebruiken om vooruit te komen in de wereld." De groote oogen van Verena zagen hem verachtelijk aan.

„Wie altijd lage doeleinden veronderstelt bij anderen, is zelf laag.”

Hij zag op haar neer met een blik van meerderheid:

„Vrouwen moesten niet praten over dingen waar zij geen verstand van hebben. Al hullen zij zich in den mantel der wijsheid, het onverstand gluurt door de plooiën.”

„Die mantel is zeker onzichtbaar, want ik kan alleen aan uw woorden merken, dat gij hem draagt,” zei Verena droog. Zij kon den jongen geleerde niet uitstaan, hij haar evenmin naar het scheen. Toch kwam er een dreigende uitdrukking op zijn gelaat, als Reinouts oogen haar volgden — bewonderend.

„Gij moest dan ùw wijsheid wat beter te pas brengen, joffer Verena,” hernam hij koel.

„Hoe bedoelt gij dat?”

„Er wordt, onder meer, gemompeld, dat gij zoo zelden de mis bezoekt . . .”

„Waarom zou ik dat doen? Ik weet genoeg van het misverstand.”

„En gij zegt genoeg om uzelve op de pijnbank te brengen. De vroedschap hier is ziende blind, maar de geloofsonderzoekers zijn er ook nog.”

Lipsius' stem had een dreigenden klank bij die woorden. Verschrikt zag Coornhert op:

„Gij zult Verena toch niet verdacht maken, omdat zij de waarheid liefheeft en zoekt, voor haar tijdelijk en haar eeuwig leven?”

Vrouw Cornelia liet de zilverlingen, die zij met blauwe duindistels in een vaas van gedreven koperwerk schikte, in den steek:

„Gij zijt onze gast, schend dus hier, waar u gastvrijheid wordt bewezen, de vrijheid van anderen niet.”

„Het is niet mijn schuld, dat joffer Verena op de lijst der verdachten is geplaatst door de geloofsonderzoekers. Ik waarschuw alleen. Ik mag niet alles zeggen, wat ik toevallig heb gehoord.”

„Als God mij een kruis wil zenden, hoop ik, dat Hij mij kracht zal geven het moedig te dragen. Ook wat door de menschen tot mij komt is Zijn wil.”

Verena's oogen werden vochtig bij die woorden, maar een uitdrukking van vrede lag op haar zacht gelaat.

„Niemand zal dit huis binnendringen, zoolang ik er nog ben! Ik zal je verdedigen, tegen een geheel vendel!” viel Reinout hevig uit.

Een harde lach klonk. De blikken van Reinout en Justus kruisten elkaar.

„Volmaakt de riddertijd! Ridder zonder vrees of blaam, veel geluk bij de verdediging van uw burcht en schoone! Ik zal u in de verte bewonderen! Benijdenswaardige! De faam zal zich hechten aan uw naam, met lauweren gekroond zult gij uw blijde inkomste houden te Brussel.”

Reinout was zeer bleek geworden. Hij voelde de vlijmende hatelijkheid in de woorden van Justus. Hij had geen naam. Lipsius had zich intusschen tot Coornhert gewend, hij had de voorlichting van den geleerden oudheidkenner weer noodig bij zijn studiën.

Hij verontschuldigde althans hiermee soms zijn vele bezoeken in Coornherts huis. Maar dat hij zeer opmerkzaam was, ook voor zaken buiten zijn studiegebied, hadden Coornhert noch zijn vrouw, beiden zelf te oprecht om anderen te wantrouwen, ooit begrepen. Nu echter dacht hij na over Justus' woorden en die gedachten waren bitter. Hij had

Reinout lief als een zoon, hij wist, hoe deze leed door de zonde zijner ouders. Tevergeefs had hij bij Hendrick van Brederode aangedrongen om recht ook voor hem. Het proces, dat hij, na den dood van graaf Reinout, had gewaagd voor de rechten van diens onwettige kinderen, had hem, in menig opzicht, in het gelijk gesteld, maar ook den hevigen toorn tegen hem opgewekt van jonker Hendrick.

Met deernis zag hij ook ditmaal den trek van leed op Reinouts gelaat, die het oud deed schijnen reeds nu en een wrevelige uitdrukking te voorschijn riep om zijn mond.

Het maakte zijn bloeiende trekken stug en hooghartig, heftig en prikkelbaar zijn karakter. Nu was de dag van zijn vertrek naar Brussel nabij.

„Je zult behooren tot het huis van den Prins... Misschien wordt je zelf nog eens een prins"... had zijn moeder gefluisterd in een van die oogeblikken, waarin haar lijdende ziel en krank hoofd weer iets begrepen. Haar zuster had een tehuis voor haar gevonden bij een bejaarde weduwe, die uit winstbejag deed, wat zij gaarne voorstelde als een daad van barmhartigheid. Koud van hart, dor van ziel, had zij wel gehoord van de Farizeën, maar nooit verstaan...

Maar Reinout had smadelijk geglimlacht bij die woorden en toen had zijn moeder hem strak aangezien en haar handen uitgestrekt:

„'t Is alles ijs... ik word zoo koud." Hij was gegaan en voelde inderdaad of zijn bloed bevrozen ging. In het vorstelijk Hof van Nassau zou hij leven, en wie zou hem het meest hoonen, wie hem het minst verachten? Niet hij, de nobele Prins, die beschermend zijn machtige hand over hem wilde uitstrekken, maar

de jonge edelen van zijn gevolg. Hij kende hun vlugge tong en niets ontzienden spot. Bittere ervaring had hem geleerd de menschen te vreezen, reeds in zijn jeugd. De knoppen waren bevroren in zijn ziel nog eer zij zich tot bloemen hadden gezet, geloof en vertrouwen waren heen. Hij zei het onverholen. Coornhert zag hem soms meewarig na als hij zwijgend, met gebogen houding voortliep, het hoofd vol vruchteloze wenschen, zich voortslepend met loome voeten als beladen met droefheid en leed.

„Arme jongen! Wat ben je zwaar belast!” mompelde hij ook nu. Want Lipsius scheen het voorafgegane gesprek vergeten en verhaalde, opgewekter dan zijn gewoonte was, van het leven te Brussel en het hof der Landvoogdes.

Reinout beet zich op de lippen. Want weer martelde hem de gedachte: „Welke plaats zal ik daar innemen?”

„Het is echter jammer, dat de regeering niet krachtiger optreedt tegen de rebellen,” vervolgde Lipsius. „Het is nu te Brussel stil, er worden geen feesten gegeven aan het hof. De Regentes moest de hoofden van het verzet in hechtenis laten nemen en een luisterrijk auto-da-fé geven. Een honderdtal ketters tegelijk op den brandstapel — dat zou er den schrik in brengen. Nu, wie weet wat gebeurt, na den Beeldenstorm.”

Het voorhoofd van Coornhert werd rood, zijn eerlijke oogen vlamden:

„Gij wilt het licht dooven, dat nauwelijks is opgegaan?”

„Licht? Zijt gij dan óók een ketter?”

Het was of een vuurgloed opsteeg bij die woorden van Lipsius.

Maar ernstig klonk het antwoord:

„Wat ik ben?” Coornhert streek zich over het voorhoofd. De herinnering deed het gloeien.

„Hoor hoe ik heb leeren denken, zooals ik nu doe:

Ik was nog heel jong, pas opgenomen in de lakenweverij mijner ouders, toen mijn vader besloot, dat ik voor onze zaken een reis naar Spanje en Portugal zou maken. Onze lakens vonden daar veel koopers, wij hadden er vaste afnemers. Met blijdschap vernam ik dat besluit. Het geheimzinnige, door een muur van hooge bergen afgesloten, door romantische sagen omwonden Spanje zou ik zien, en het schilderachtige Portugal — ik stelde mij die reis voor als een benijdenswaardig geluk.

Zoo was het ook in den aanvang. De zeereis was een dagelijks weerkerende vreugde en toen ik in het land van den Cid voet aan wal zette, scheen alles mij een droom van poëzie en schoonheid. Zelfs de gloeihitte, die mijn reisgenoot, de kapitein van mijn schip, angstig iedere schaduwstreep deed zoeken, deerde mij niet, ik zag de donkerblauwe lucht, waartegen ruischende palmen en cactussen met bloemen, rood als hartebloed, hun bladeren ontplooiden, waar zij opschoten uit de helling der bergen. Verrukking werd mijn bewondering toen wij in het zuiden kwamen. Sevilla's torens en kerken schenen mij wonderen van uit steen gehouwen borduurwerk. Het smeedwerk der balkons, de met zwarte kant gesluisde vrouwen op de Alameda, de fonteinen met pluimen van waterparelen, het behoorde bij elkaar, het vormde één geheel van harmonische schoonheid. Oude legenden, wonderbare sagen smolten ineen met het heden in de sprookjesstad — Sevilla. Ik leefde als in een droom van ge-

voelsweelde. Schilderen wilde ik wat mijn oogen indronken met nooit voldane levensblijheid; toen kwam het ontwaken, wreed en fel. Een klok klepte op een zondoortintelden zomerdag, de lucht was beladen met bloemengeur, de amandelboomen bloeiden en in rozenboschjes zongen nachtegalen. Veel menschen liepen denzelfden weg, ik volgde hen — was er weer een feest? Het scheen zoo, want de gesprekken klonken levendiger dan gewoonlijk, de loome Sevillanen schenen gewekt uit hun statige rust. Naar de Puerta di Triana stroomden allen, ik volgde en toen — toen zonk er een floers tusschen mij en de stralende zon. Want ik zag een hoogvlammende houtmijt en daarop een man in een geel, met duivels beschilderd kleet, die, in naam der heilige! inquisitie werd ter dood gebracht. Het lichaam van den veroordeelde was vastgesnoerd aan den paal, zijn oogen staarden omhoog, met den blik van een overwinnaar, die optrekt ter kroning. Ik vergat het nimmermeer.

Om mij heen hoorde ik spreken van het vele goede, dat die man had gedaan in zijn leven, hoe hij armen had meegedeeld van zijn goud en de steun was geweest van treurenden en weezen.

„Dat zulk een man in de strikken van den satan moest vallen!” zei iemand naast mij. Zijn vriend betreurde het, maar verheugde zich in het vonnis: het was tot Gods eer!

Ik had hun willen toeroepen: „Gij werpt een nachtzwarde schaduw over God — het Eeuwig licht. Hij is de liefde. Durft gij een moord te doen in Zijn naam?”

Maar de volksmenigte drong mij terug en ik — vluchtte. Ik kòn het sterven, het vreeselijke einde in den vuurgloed van dien man niet zien. Maar den blik

zijner oogen heb ik met mij gedragen, altijd. En sinds dat uur weet ik — als had een engel het mij gezegd — dat niemand zich mag dringen tusschen den mensch en zijn geweten, tusschen hem en zijn God. Het ketterdooden beschouw ik als den grootsten gruwel, zelf den dood waard.”

Lipsius had geluisterd met een raadselachtigen blik. Nu sprak hij:

„Deze meening kan u zelf op den brandstapel brengen. Zij is in strijd met die van het heilige officie.”

Verontwaardigd zag Coornhert hem aan:

„Nog zóó jong en reeds versteend uw gevoel; spreekt gij zonder nadenken of zijt gij misschien geestdrijver zonder eigen gevormde overtuiging?”

„Het doel heiligt de middelen,” klonk het stroef terug.

„Bij ons niet. Ook vergeet gij, dat hier de Spaansche inquisitie geen recht van bestaan heeft. Het geloofs-onderzoek is tegen onze wetten. Onze privilegiën verbieden het.”

Lipsius vergat een oogenblik zijn gewone voorzichtigheid.

„Privilegiën! Die tellen niet meer bij den Koning. Wetten verjaren.”

„Landsrecht niët.”

„Als de Koning het wil wèl.”

„Wat bestaat, kan worden vernietigd, wat wordt gezocht gevonden of — gemaakt.”

Was het toeval, dat hij hierbij een kleine perkamentreep uit zijn tasch trok?

„Jonge man, gij zijt met dergelijke sofisterijen op een hellend pad. Wees voorzichtig. Wij hebben hier een spreekwoord even eenvoudig en goedroind als

onze volksaard. Het heet: „Wie goed doet, goed ontmoet.” Denk daaraan als gij uw bestaan wilt vestigen op het drijfzand van huichelarij en rechtsverdraaiing.” Heftig sprong Lipsius op.

„Verplicht voor de verheven les, in haar toepassing even nuchter als de kalveren en eenden in uw „groene” weiden.” Met een spottende buiging verdween hij. De perkamentreep, in zijn overijling naast zijn tasch gestoken, was onder het groene, lang neerplooierende tafelkleed gegleden. Hij had het niet gezien. Ernstig zag Coornhert hem na:

„Hij zal de gistende ideeën van onzen geweldigen tijd gebruiken om hoog te stijgen en diep zal zijn val wezen.” Verena bukte om een gevallen zilverdistel op te rapen. Onder de eikenhouten tafel vond zij ook het perkamentrolletje.

„Is dat van u, oom?”

Coornhert nam het aan. Hij las — zijn oogen kregen een verschrikte uitdrukking, zwijgend stak hij het perkament in zijn zak. Dien avond had hij een kort onderhoud met burgemeester Van der Laen. Het scheen, dat zij een zaak van gewicht bespraken. De schout werd geroepen. Hij ontving last Justus Lipsius te ontbieden op het raadhuis.

Maar de jonge geleerde werd tevergeefs gezocht. Hij was spoorloos verdwenen.

„Hoe is dit mogelijk!” zei de schout. „De poorten zijn alle goed gesloten en worden bewaakt ook.”

Het was een voorzorgsmaatregel der vroedschap, na langdurige bespreking genomen, om den „troubelen tijd.”

De erentfesten hadden door de rakkers van den schout het gerucht laten verspreiden, dat een „boos-

doener" binnen de wallen der stede was geslopen, wiens aanhouding was gevraagd door den Hove van Holland.

Het was een vernuftige vinding der wyse ende voorsinnige.

Het „geboefte," dat door het land zwierf, had geen toegang, de oproermakers binnen de stad geen hulp van buiten. Rustig bleef alles in het goede Haarlem, dat zoo werd bewaard voor de verschrikkingen van den Beeldenstorm, die Duc d'Alva's komst moest verhaasten.

Koning Filips zou zijn goede stad zijn gunst niet onthouden. Koning Filips heeft enkele jaren later zijn erkentelijkheid getoond!

„Mijn dochtertje," zei Coornhert dienzelfden avond tot Verena — hij gaf haar vaak dien naam — „ik weet niet of die bedreiging van Lipsius waarheid is. Het kan zijn en ook niet, maar ik geloof, dat het beste voor je zal wezen hier vooreerst niet te blijven."

Verena werd zeer bleek, alleen, onder vreemden! Zij zag haar toekomst zeer donker.

Vrouw Cornelia streek haar liefkoozend over het gouden haar.

„Wanhoop niet, mijn kind, bid! God kan je last verlichten en je duisternis omscheppen in licht."

Verena sloeg de handen voor het gelaat:

„Ik zàl het kruis trachten te dragen, dat God op mijn schouders legt. Maar, o, het is hard en zwaar de goedheid en liefde, die mij hier omgeven, te verlaten voor koude, onverschillige menschen!"

„Ook elders zul je vrienden vinden. Hoop en vertrouw!"

„Maar, waarheen?" fluisterde het meisje.

„In Gouda woont een tante van mij. Zij zal je met liefde ontvangen, als ik het vraag,” zei Coornhert. „Blijf daar vooreerst, dan kunnen wij afwachten.”

Verena stemde toe. Het was haar onverschillig waarheen zij ging als zij die trouwe vrienden moest verlaten en haar moeders graf, want verstrooid was de asch van haar vader.

Avondgloed lag op de toppen der beuken, door de Zijlpoort was zij gedwaald naar Overveen. Zij wilde nog eenmaal de plek zien, waar haar vader was gegrepen, weggelokt door een schijnbericht, dat een stervende hem riep.

Zij was er geweest, had alles wat zij toen had geleden, opnieuw doorleefd in vlijmende pijn. Nu stond zij bij het klare water van het Kolkje en staarde in de golfjes met groote, droevige oogen.

„Wat doe je, Verena! 't Is of ge je in het water wilt laten vallen! Pas toch op!”

Zij zag Reinout, zag zijn oogen zich aan haar hechten, nu waren het geen onverschillige oogen.

Zij zag hem treurig aan.

„Mijn vader zei altijd: „Wie zijn kruis niet wil dragen is het niet waard.” Dat woord houdt mij aan den oever: want ik weet Wie het mij zendt, maar anders: welk geluk om niet meer te weten van de wereld. Ik heb zooveel geleden, 't is mij soms of ik niet meer voortgaan kan, ik durf niet... En dan alleen”...

„Niet meer alleen!” Hij had haar handen gegrepen:

„Verena, wij zijn jong, ik zal iemand worden in de wereld, als jij in mij gelooft. Wil je geduld hebben, een paar jaar, tot ik je een tehuis kan geven? Verena, je moet het weten, hoe lief ik je heb. Vertrouw mij, dan zul je weer gelukkig worden.”

Zij boog het hoofd met een glimlach droeviger dan tranen.

„Ik jòng? Ik zal nooit jong meer wezen. Het verdriet heeft mij oud gemaakt in mijn jeugd.”

„Je zult het leeren vergeten, als je mij liefhebt!”
Zij streek zich met de hand over de oogen.

„Het klinkt zoo vreemd en ongewoon: gelukkig, ik! . . . Ik weet niet wat het is, niet wat ik voor je voel, ik weet alleen, dat ik verdriet heb.”

„Tracht te vergeten!”

„Wie vergat ooit! Laat mij alleen, Reinout. Ik kan je nu niets zeggen. De toekomst heeft nog geen recht op mij, ik leef in het verleden.” Tranen verstikten haar stem.

Een ander gevoel mengde zich in zijn jeugdigen hartstocht: diep medelijden.

„Ik geloof, dat treuren op kerkhofzoden ons niet is verboden, maar ook, dat wij de levenden niet mogen verwaarloozen voor de dooden, die ons niet meer noodig hebben.”

Een warme stroom drong in haar hart. Zij had zich zoo verlaten gevoeld, zoo eenzaam. Nu had iemand haar noodig!

Zij liet toe, dat hij haar hand vasthield.

„Ik zal denken aan wat je mij gezegd hebt en later zul je mijn antwoord hooren, over een jaar misschien. Maar laat mij nu alleen.”

„Zij verwacht niets van mijn toekomst,” dacht hij bitter, toen voldeed hij aan haar wensch. Zij bleef alleen.

HOOFDSTUK IX.

„Wat is er toch met Justus gebeurd, oom?”

„Ik kan het je niet zeggen, Reinout. 't Is niet mijn geheim.”

Als Coornhert op dien toon sprak, was er niets uit hem te krijgen.

„Ik kan je alleen raden: Vermijd, als je hem ooit weer ontmoet, zoo veel je kunt zijn bijzijn. Is dat niet mogelijk, tracht dan in alles van hem te verschillen. Zoo zul je het best zijn karakter leeren kennen. Maar haat hem niet, want vijandschap is een ongerechtigheid en verachtelijk is het iemand uit haat te grieven.”¹⁾

„Ik zal hem wel niet weerzien. Maar ik zal nu alleen naar Brussel moeten reizen.”

„Dat is te gevaarlijk, het land is vol oproer en onrust. Sonoy komt over enkele dagen hier. Ik zal hem vragen of je hem kunt vergezellen. Hij reist niet alleen.”

„Zal hij mij in zijn gezelschap dulden?” Hoe bitter klonk het!

Medelijdend zag Coornhert naar het jonge, door geheim verdriet geteekend gelaat. „Reinout, luister eens!”

De jonge man zag hem aan met zijn diepe, blauwe oogen. Het waren de oogen der Brederodes, maar

¹⁾ Uit: Vijandschap. (Coornhert.)

niet de zelfbewuste oogopslag van jonker Hendrick. Angstig zoeken, vruchteloos verlangen lag er in. Coornherts hart was vol van begripen, maar ernstig sprak hij:

„Het is den mensch verboden afgoden te bezitten. Koester daarom niet langer jou afgoden. Je weet wat ik bedoel. Draag je lot als een man en maak iets van je zelve. Wil en je zult kunnen en achting winnen. Reinout, je gaat nu een vreemde wereld tegemoet en een nieuw leven. Wat het voor je worden zal, hangt af van je zelf. Je toekomst zal zijn, zooals je die zelf maakt.”

„Ik? Wat zal ik ooit kunnen!” — Hij dacht aan zijn gesprek met Verena. — „Afhanging zonder naam. De kerk leert, dat zelfmoord zonde is, anders.” . . .

„Anders zou je dus iets groots verricht hebben, volgens je meening, door je zelf weg te moorden uit het leven, waarin God je op je plaats heeft gesteld. Dan was je, meer dan iemand anders, te beschuldigen van lafheid.”

Reinout kleurde.

„Lafheid! Meer dan iemand anders! . . . Méér!” . . .

„Ja: méér. De dapperste soldaten worden geplaatst op de gevaarlijkste posten. God geeft zijn uitverkorenen de zwaarste taak. Moeilijkheden worden op iemands weg gesteld om ze te overwinnen, wie ze ontvlucht is een lafaard. Een schildwacht blijft op zijn post tot hij is afgelost, de mensch mag het leven niet ontvluchten, eer hij wordt opgeroepen tot hooger bestaan.”

„Maar als het leven ondraaglijk is, door vernederingen en onverdiende beledigingen?”

„Wat je zoo noemt is meestal gekrenkte trots en beledigde zelfoverschatting. Een vast en goed karakter

wordt door tegenspoed niet neergeslagen, door voor-
spoed niet beter in eigen oog. God bepaalt ieders
levensweg, wees daarom sterk en houd moed. Het zij
een doornig pad of een met bloemen bezaaide weg,
volg waar Hij je leidt, geloof en doe je plicht, maak
iets van je leven, dan zullen de eer of de smaad van
mensen je weinig deren."

Het jonge gelaat van Reinout sprak van eerlijk
willen, maar de bittere trek om zijn trotschen mond
werd niet uitgewischt.

„Arme jonge ziel vol idealen, welk een misdaad is
aan je gepleegd!" dacht Coornhert. Bemoedigend
klopte hij Reinout op den schouder.

„Jongen, wees sterk, houd moed!"

„Ik hoop het, oom!"

Ach, hoe droevig klonk het antwoord van die jonge
lippen!

„Als het je voornemen niet is dapper vol te houden,
is het beter, dat je niet gaat. Wie toegeeft aan zijn
stemming wisselt steeds van meening en is doorgaans
ontstemd. Dat is de voorlooper van de vrees. En vrees
is lafheid. Lafheid is het lot niet te willen dragen, dat
God geeft, lafheid is, uit angst voor naderend ongeluk,
den sprong in het duister te wagen, waarvan je straks
hebt gesproken. Is een soldaat, die vlucht als hij den
vijand ziet, een man van moed? Reinout, wat zal het
leven in jou vinden: een lafaard of een held?"

De rechte snaar was getroffen. Coornhert zag het
met dezelfde voldoening, die hem het antwoord schonk:

„Met Gods hulp — een held."

„Toen legde hij Reinout de hand op het gloeiend
voorhoofd:

„Ga nu, Reinout! Je gaat met goed geleide!"

HOOFDSTUK X.

In purper en goud was de zon ondergegaan, de hemel scheen één glorie, in de weerkaatsing van de Senne leken de avondwolken bloed. De avondglans viel op vele leegstaande huizen. Droevig, verlaten zagen zij er uit, hun glasruiten staarden in het ledige als oogen, die moe geschreid, tevergeefs uitzien naar licht.

Het bleef stil op Brussels straten, doodsch en stil, maar levendig was het op de heirwegen, die wegvoerden, v^{er} weg van de hoofdstad.

„On ne voyait sur les chemins que des gens fugitifs, tant la cruauté estait grande.”¹⁾

Zij vluchtten bij tien- en honderdtallen, de vervolgden, voor wie het licht van het Evangelie was verzezen uit den nacht van vormendienst door menschelijke fantasie opgesmukt en omkleed met schier heidensche mysteriën. Na de woeste uitspatting van het gepeupel — de Beeldenstorm — de sombere vlek op het verheven historieblad der Hervorming, waren opnieuw de plakATEN verscherpt, verdubbeld de terechtstellingen. „La cruauté estait grande.”

Onschuldigen werden gegrepen en terechtgesteld

¹⁾ Crespin (Martelaarsboek).

met de schuldigen. De weg naar het schavot werd betreden door grijsaards met zilveren haren, door jongelingen met de blonde lokken der eerste jeugd. Het geloofsonderzoek woedde fel, de Landvoogdes hoopte in haar radeloozen angst door hardheid het verzet te breidelen, dat toenam met den dag. Zij wilde niet inzien, dat haar hardnekkig drijven zelf dat verzet had uitgelokt.

En „vol vluchtelingen bleven de wegen, want groot was de wreedheid van het bewind.”

Op iedere pleisterplaats zag, hoorde Reinout die vluchtelingen; hun klachten en ervaringen openden een nieuwe wereld voor zijn blik. In het Zuiden woedde de vervolging veel heviger dan in het Noorden van het land.

Hij leed het lijden mee der ernstige mannen. De vrouwen even heldhaftig als zij, had hij willen beschermen met eigen leven, hun teere kinderen verdedigen met geheel zijn kracht. Zijn eigen leed, tot nu toe zoo belangwekkend in zijn oog, scheen hem nietig en gering bij den storm van vervolging en dood, die door het land hilde. Dirck Sonoy sprak soms met hem, door hem leerde hij begrijpen het hóóge doel der Geuzen, de geheele onderwerping aan Gods wil der vluchtelingen, die alles wat zij bezaten hadden opgegeven en verlaten om hun geloof te behouden.

„De Geuzen houden wacht! Schep moed! Wij zullen overwinnen, omdat het recht niet voor altijd verdrukt worden kàn!” zei Sonoy eens tot zulk een vluchteling, die hem vroeg of de weg, dien hij afkwam, veilig was. Zijn oogen gloeiden bij die woorden, zijn donker, hartstochtelijk gelaat, met de beweeglijke

trekken, sprak van volhouden tot het uiterste. Bijna met eerbied zag de vluchteling tot hem op:

„Heer, gij zult een groot aanvoerder worden bij de Geuzen!”

Hij wist niet, dat zijn woorden een profetie inhielden.

Maar zij deden iets trillen ook in het hart van den jongen man aan zijn zijde. De sombere trek, die hem vroeg oud deed schijnen, week van zijn gelaat, hij voelde zijn hart sneller kloppen, maar ditmaal niet om eigen wel of wee. De bittere ervaringen zijner jeugd hadden zijn ontwikkeling, zijn karakter geschaad. Teleurstelling had hem dien vroegen ernst gegeven, terugzetting dien wreveligen trek gegroefd om zijn lippen. Nu zag hij anderen, ook onschuldig verdrukt, zij leden oneindig meer dan hij.

Ongekende idealen werden gewekt, hij dacht nu niet steeds aan zijn eigen lot, hij voelde, dat het een voorrecht moest zijn, helpend, reddend te kunnen ingrijpen bij zoo veel jammer, in het lot van anderen.

„Ik schaar mij aan de zijde der Geuzen!” — Een blos deed zijn gelaat gloeien, zijn oogen vlamden, Sonoy zag hem opmerkzaam aan.

„Jonge geestdrift is als een stroovuur, spoedig uitgebrand zonder iets achter te laten. Zulke bondgenooten hebben wij reeds te veel. Mannen, die de gevolgen durven aanvaarden van hun daden, hebben wij noodig. Het volk van Israël zwierf veertig jaar in de woestijn, eer het aankwam in het Beloofde land. Zoudt gij dien moed hebben?”

Reinout zweeg. Veertigjaar het was een lange tijd.

„Een heldenleven is geen triomftocht,” ging Sonoy ernstig voort. „Het is werken en streven met al de

macht, die den mensch ten dienste staat, het is kalm blijven bij onverdienden smaad, moed houden bij grievende ontgoocheling.

„Een dapper man blijft onbewogen als een rots te midden der branding.” Deze vergelijking hoorde ik eens den prins van Oranje maken. Reinout, als ge in het Hof van Nassau zijt, zult ge misschien beter begrijpen wat ik bedoel. Houd de oogen open, wacht je tijd af, merk veel op en leer nog meer. En dan, doe dan je keus: overijling schaadt.”

„Maar de tijd dringt!”

„Ervaring is vaak, niet altijd de vrucht van vele jaren, vooral nu zal zij dit niet zijn. De gebeurtenissen verdringen elkander. Iedere dag brengt nieuwe vervolging en nieuwe strijders voor recht en vrijheid. Want wie een onrecht rustig verdraagt, verdient het, daarom toont ons volk in zijn verzet zijn recht. Ook gij zult met vreugde worden begroet in de rijen der Geuzen, maar tred niet overhaast toe. Wacht af, wat je verblijf in het Hof van Nassau je zal zeggen.”

Had Sonoy, met zijn scherp blik, Reinouts karakter doorgrond of dacht hij aan onstandvastige bondgenooten als Egmont, de jonge Mansveld en Nyvelde, die reeds nu de gunst van het hof zochten terug te winnen door slaafsche onderworpenheid aan ieder bevel uit Spanje?

HOOFDSTUK XI.

En thans was voor Reinout het vurig begeerde einde van zijn reis gekomen. Over de markt, voorbij het Hof van Brabant, had hij het statige paleis bereikt van den Prins, de stichting van Engelbrecht van Nassau.

Reeds op het ruime voorplein, en onder de zuilengalerij wemelde het van pages, hellebaardiers en dienaars. De geheele inrichting van het Hof, de hal met het donkere beeldhouwwerk om deuren en vensters, het schitterend glasmosaïek der hooge ramen, de vorstelijk ingerichte vertrekken, toonden, dat kunstgevoel hier de weelde had verfijnd en gemaakt tot een streeling voor de oogen.

Met eenige vriendelijke woorden had de Prins Reinout begroet en hem, na de voorstelling aan de prinses, gevraagd wat hij nu het liefst wilde worden. Reinout had er geen antwoord op. Toen stelde de Prins voor:

„Blijf dan voorloopig hier, stellig wilt gij toch 't liefst bij het leger. Dan zal ik u, zoodra mogelijk, inlijven bij mijn ruiterbende.”

Een bode kwam, beladen met brieven. Voor Reinout — hij had toestemmend gebogen op het voorstel van den Prins — nog iets kon vragen, was deze reeds

verdiept in de brieven en begreep Reinout, dat het onderhoud was geëindigd. Vorstelijk als de geheele inrichting van het Hof van Nassau, was er ook het leven. Steeds kwamen en gingen bezoekers, de hoogstgeplaatsten van het land niet alleen, ook kunstenaars en denkers: de hoogstgeplaatsten naar den geest. Maar ook menige grijze krijger, verminkt in de bloedige oorlogen van keizer Karel, klopte aan de poort en menige bleeke, schamele vrouw. Ook zij werden aan-gehoord, ledig weggezonden — nooit.

„God zegene den Prins, zoo machtig en zoo edelmoedig!” hoorde Reinout eens een oude wapentuurlompelen. Hij zag goud schitteren in zijn stramme hand, hij zag een traan glinsteren in zijn doffe oogen. Reinout dacht aan dit voorval en wenschte voor zich dezelfde macht, zonder te vragen of hij die even goed zou gebruiken, toen hij, een paar dagen daarna voor een Gothisch boograam stond, dat uitzicht gaf op den tuin. Zij was niet groot van omvang, die groene, door de zijvleugels van het Hof ingesloten oase, maar vogelenlied en zonnestrallen maakten haar tot een oord van vrede te midden der groote stad, en de murmelende bron met het marmeren, door pilaren gesteunde koepeldak, ruischte koelte ook op den gloeiendsten zomerdag.

Langs de rozenhaag aan de eene zijde trad de prinses toe op het Hof. Scherpgeteekend was haar matbleek gelaat, koud en hooghartig de blik harer oogen. Met driftige, ongelijke schreden ging zij voort; de kleine page, die haar violetkleurigen fluweelen sleep droeg, had moeite haar te volgen. Haar trotsch gedragen hoofd rustte op een wijduitstaanden plooi-kraag als op een schotel, een matglinsterend parel-

snoer hing af op het met edelsteenen geborduurde keurslijf. Met welbehagen droeg Anna van Saksen haar vorstelijk gewaad, maar tevergeefs beproefde zij eenige vorstelijkheid te leggen in haar houding. Door juweelen en gouborduursel hoopte zij te vergoeden wat zij aan schoonheid miste en haar aan gratie ontbrak. Zij wist, dat de bijtende tong der geestige gravin van Egmond haar belachelijk maakte aan het hof, dat zij werd veroordeeld om haar heftig karakter. Het verbitterde haar tegen haar geheele omgeving, het stelde het geduld van den Prins op een zware proef. Anna van Saksen bracht, waar zij binnentrad, een stemming aan van oneenigheid en lichtgeraaktheid. Haar oogen staken, een smadelijke trek lag steeds om haar mond, scherp was de klank van haar hooge stem.

Reinout dacht, dat de zaal kil werd en de avondglans verflauwde, toen zij binnentrad. Haar koude oogen zagen hem terstond — hij zou voor het eerst dienst doen — maar zij vroeg hem niets; hij wachtte zwijgend: de Prins had hem op dit uur laten roepen.

„Behoort gij tot het Hof van Nassau?” vroeg zij ten laaiste. Haar stem sneed zelfs bij die onbetekende vraag.

Reinout boog en antwoordde toestemmend.

„O ja, nu herken ik u. Dus weer een overtollig lid meer van ons gevolg. Er schijnen hier nooit leegloopers genoeg te wezen.” Wrevelig wierp zij zich in een armstoel met een haast, die alle gratie miste. Toen klonk het: „Gij kunt toch wel iets doen, dunkt mij. Breng mij een beker Spaanschen wijn.”

Reinout zag een zilveren beker op den dressoir, hij

vulde dien en bracht hem op een blad van kunstig drijfwerk.

Eerst scheen het of zij hem met blad en beker wilde laten staan, toen bedacht zij zich:

„Zet hem dáár, naast mij op de vensterbank en breng mij dan mijn eigen beker. Die is van den Prins.”

De vorstin, die alle vorsteljkheid vergat, behield ook den eersten beker

Buiten klonken hoefslagen, bij de portiek steeg de Prins af, zijn gevolg verwijderde zich, hij zelf ging naar zijn werkkamer. Met een ruk stond de prinses op, met een zwaai van haar arm stiet zij den eenen, halfgeledigden beker om. De wijn vloeide over haar kleed, zij sloeg er geen acht op, met groote stappen ging zij naar de verbindingsdeur en zag den Prins gebogen over brieven en papieren.

„Alweer bezig?” — Gemelijk klonk haar stem. — „Ik moet je iets zeggen!”

„Wat is er? Ga toch zitten!” luidde gelaten het antwoord. Zij koos den eenigen gemakkelijken stoel — hij had een goudleeren kussen — zonder te letten op het vermoeide, neerslachtige uiterlijk van den Prins. Hij kwam van het hof, waar hij tevergeefs had aangedrongen op matiging in het straffen der verdwaasde beeldenstormers. Schamper had Margareta van Parma geantwoord, dat de tijd van verzoening nu voorbij was. „Het verheugt mij, dat de Spaansche troepen nog in de provinciën zijn,” had zij bitter geëindigd. De Prins had zoo menigmaal en steeds vergeefs aangedrongen op het wegzenden der tuchtelooze benden. — Viglius en Barlaymont waren het volmaakt eens met de Regentes. Hoonend had zij gevraagd:

„Wilt gij u tot Geuzenprins opwerpen? IJvert gij daarom zoo voor het rebelsch gepeupel?”

Toen had de Prins ernstig geantwoord:

„Ik zou liever mijn bezittingen prijs geven en dus inderdaad een bedelaar worden, dan dit arme volk zien uitmoorden.”

„Het is op uw raad, dat de advokaat van Holland, Van den Einde, een Verzoekschrift heeft opgesteld, schier gelijkloidend als het Smeekschrift der edelen en het request der kooplieden. Ook daarin wordt op het vertrek der Spaansche krijgsbenden aangedrongen, en op het bijeenroepen der Algemeene Staten, met ik weet niet welke onbeschaamde eischen meer. Het wemelt van verzoekschriften tegenwoordig. Nu, Van den Einde zal op den Treurenberg tijd tot nadenken hebben!”

„Is een Verzoekschrift indienen onredelijk en tegen de privilegiën?” Ernstig, schier waarschuwend had de stem van den Prins geklonken door de zaal.

„De beraadslaging is geëindigd,” beval Margareta's stem. Antwoord had zij den Prins niet gegeven: misschien had zij er geen.

Maar somber gestemd, aan de toekomst denkend, steeds meer beladen met onheil en rampen, was Oranje door de uitgestorven straten teruggekeerd naar het Hof van Nassau. De klok van de Savelkerk had in de verte geklept, hol en droevig waren de doffe tonen tot hem doorgedrongen.

Weer een terechtstelling!

Zijn hart bloedde . . .

Zoo vond hem zijn vrouw. Geen koele hand werd op zijn gloeiend voorhoofd gelegd, geen zachte stem vroeg wat hem deerde. Hevig viel Anna van Saksen uit:

„De meest geplaagde, ongelukkigste vrouw in de heele christenheid ben ik!”

Hij wachtte geduldig wat zou volgen, scènes en driftbuien gewend. „Wat jij wilt, gebeurt!” ...

De Prins zuchtte. Zij sloeg er geen acht op.

„Heden waren wij genoodigd aan het vroegmaal bij Madame de Parma, je weet het, als je tenminste de groote moeite wilt doen het je te herinneren:

Mevrouw Van Hoogstraten, mevrouw Van Hoorne en zij.”

— De Prins wist, dat de laatste titulatuur Sabina van Egmond gold.

„Daar komt zij aan, alles blauw en wit en goud. Zij was afschuwelijk.” — Oranje kon een flauwen glimlach niet weren. — „Afschuwelijk, herhaal ik. Maar het ergste komt nog: Zij weigert mij de preséance, die mij toekomt, als geboren prinses van Saksen.”

„Gravin Van Egmond is een Beiersche prinses.”

„’t Schijnt je te verbazen, dat Sabina van Beieren hier geen rechten op den troon laat gelden. Het Beiersche huis” ...

„Ik heb heel weinig tijd heden.”

„Natuurlijk, waar het mij geldt! Ik mag straffeloos worden beledigd, altijd! Ik!” ...

Zij werd vulgair in haar drift, een stroom van heftige woorden volgde, bitter, onredelijk alle.

De Prins zweeg.

Toen zij voldoende haar meening had gezegd, naar zij geloofde, ging de geboren prinses van Saksen voort:

„Je zult moeten toestemmen, dat zulk een belediging vergelding eischt, jij wordt er evengoed door getroffen als ik. Welnu, ik zal revanche nemen.”

„Beoordeel een ondoordachte daad niet alsof het een berekend plan gold.”

„Sabina doet nooit iets zonder berekening, maar zij zal zich misrekenen, als zij over mij denkt te zegevieren.

Ik zal hier, in mijn vertrekken, predikanten laten komen, zij mogen mijnentwege hun voltallige gemeenten meebrengen. Maar als voorwaarde bepaal ik, dat zij de psalmen van Datheen zingen, bij open vensters. Is er iets denkbaar, dat grooter verontwaardiging kan opwekken bij de Landvoogdes en haar trouwe satelliet, Sabina van Beieren?”

„Ik wensch beslist, dat je dit plan laat varen.”

„Ik stoor mij niet aan wenschen, ik zorg, dat mijn eigen vervuld worden. Sabina zou nooit zoo'n bijeenkomst durven houden, dus ziet zij mijn meerderheid.

Mij durft vrouw Margreet toch niet gevangen te zetten. Het Saksische hof is Protestant, ik ben het ook!”

„Maar niet om nietige, alledaagsche grieven te wreken. Wie daar den godsdienst toe gebruikt, dient niet God, maar zijn laagste hartstochten.”

De prinses van Saksen stormde weg, zonder antwoord; dreunend sloeg de deur achter haar toe.

Strak zag de Prins voor zich. Een ander gelaat rees voor zijn geest. Gouden haren zag hij en een teeren blos. Frissche lippen glimlachten, een liefelijke stem fluisterde, zacht als het kabbelen van een kleine woudbeek. Ach, waarom was zij hem zoo vroeg ontnomen, de liefvallige gade zijner jeugd, Anna van Buren, vrouw en kind tegelijk!... Een groot verlangen kwam over hem om haar zoon te zien, zijn oudste kind: Filips Willem, de erfgenaam van zijn prinsentitel en rang. Hij wist hem veilig te Leuven.

Het was een geruststelling bij de vele, zware zorgen van den bangen tijd, bij de bittere ontgoochelingen, die zijn tweede huwelijk hem dagelijks bracht.

Veilig en welbewaard was zijn zoon op de universiteit te Leuven. Zonder toestemming van den rector werd zelfs geen vreemdeling toegelaten tot de jonge studenten; niemand had het recht een van hen tegen zijn wil te verwijderen van de hoogeschool. De Leuvensche universiteit bezat menig privilegie. Zij waren ten allen tijde door de landsvorsten geëerbiedigd. Zelfs de ontembare hertog van Bourgondië, de strijdbare Karel de Stoute, had nooit gewaagd te raken aan de beschreven wetten en voorrechten der Leuvensche hoogeschool. Filips Willem was veilig ...

HOOFDSTUK XII.

Justus Lipsius bracht een brief aan de Landvoogdes. Margareta nam hem aan met een glimlach, maar haar lippen sloten zich vast oopen. Wellicht vreesde zij het woord van heftigen onwil, dat haar dreigde te ontsnappen.

„De kardinaal stelt groot vertrouwen in u,” zei zij ten laatste met haar zachtste stem. Het kostte moeite, want ook koning Filips stelde meer vertrouwen in Granvelle's oordeel dan in het hare. Nog beten en schrijnden de woorden aan het slot van zijn laatste schrijven uit Madrid:

„Uw staatkunde bestaat voornamelijk hierin, dat gij morgen bedenkt, wat gij gisteren hadt moeten doen” . . .

En wat misschien het bitterste was: de Regentes vreesde, dat ook de prins van Oranje die woorden had gelezen. Zijn geheime agenten te Madrid meldden hem immers alles wat de Koning besloot in zijn anti-nationale politiek. Zelfs de Landvoogdes kon het niet anders noemen, zij kende het duistere hart van haar broeder te goed.

Maar daarom was zij genoodzaakt die correspondentie door tusschenkomst van Granvelle te dulden. Zelfs de Prins zou hier niets vermoeden. Als zoo

menigmaal gingen ook nu haar gedachten, gedachten van haat, naar het Hof van Nassau. Zij ging voort:

„Ik zag u gisteren met een jongen man wandelen, dien ik ook in het gevolg van den Prins heb opgemerkt. Blond en lang en iets zeer ridderlijks in zijn houding. Hij deed mij aan graaf Brederode denken. Wie is hij?”

„Waarschijnlijk nauw aan graaf Brederode verwant. Ik heb hem te Haarlem ontmoet, ten huize van zijn oom van moeders zijde: Dirck Coornhart.”

„De man van het Verzoekschrift der Geuzenkooplieden... Het is goed, dat ik graaf Hendrick het bevel over zijn bende van ordonnantie heb ontnomen.

En dat jonge mensch behoort nu tot het huis van den Prins?”

De samenhang van die overlegging scheen niet zeer duidelijk, Margareta vond het echter wel.

„Hoe luidt zijn geslachtsnaam?” ging zij luid tot Lipsius voort.

„Die wordt verschillend uitgesproken.”

Het antwoord klonk zeer ironisch.

„Zijn moeder was dan zeker de mooie Sara, en graaf Reinout... O, nu weet ik die geschiedenis weer. Graaf Reinout was later veel te Emmerik en „de mooie Sara” werd niet meer gezien te Brussel.”

„Zij is krankzinnig nu.” Er was ditmaal medelijden in Lipsius' stem.

Margareta dacht na. Die half vergeten geschiedenis oprakelen, zou Hendrick van Brederode buitengewoon hinderen. Hij scheen den jongen man te negeeren, als zij zich nu zijn lot aantrok, zou dit een nieuwe reden tot ergernis voor hem wezen en misschien bleef dan ook menige gebeurtenis in het Hof van Nassau

geen geheim meer voor haar. Die jonge man, vreemd in Brussel, zou niet weten wat hij zeggen of verzwijgen moest. Een bloemrijk veld, bedekt met de rozen der intrige, verrees voor Margareta's blik. Zij dacht er niet aan, dat rozen doornen dragen.

„Gij moet dien jongen Brederode bij mij brengen. Ik wil hem iets vragen,” luidde haar bevel.

Justus Lipsius boog. — — —

Een paar dagen later zag hij Reinout de kerk op den Coudenberg binnengaan. Justus was een goede speurhond, maar hij had begrepen, dat het onderhoud der Regentes met iemand zonder rang of invloed, uit het gevolg van den Prins, als toevallig moest plaats hebben, dus had hij zijn tijd afgewacht.

Na Reinout ging hij de kleine kerk binnen, overladen met schilderijen en heiligenbeelden, het altaar glinsterend van goud. Reinout zag hij in het middenvak. Met meer dan een verborgen geeuw wachtte hij tot de dienst geëindigd was. Toen Reinout de kerk verliet, ging hij naar hem toe.

„En dit alles was je tot groote stichting?” Spottend klonk zijn toon. Reinout haalde de schouders op:

„Of tot ergernis. Ik heb menschen gezien, die bewonderend luisterden naar Palestrina's mis, maar ook anderen, die de gouden knopen schenen te tellen van elkanders gewaad. Dames knielden devoot in haar bidstoel; maar haar oogen zwierven rond, lachend, lonkend. En wie van allen luisterde naar 't sermoen?”

„Ernst moet men ook niet in ons luchthartig Brussel zoeken.”

„Misschien bij de ketters.” Het was Reinout ontvallen eer hij 't wist.

„Stil!” waarschuwde Lipsius. Een sombere stoet

ging hen voorbij. Twee geboeide mannen, een bleeke vrouw met een kind in het midden. Hellebaardiers en Dominikanermonniken liepen aan weerszijden.

„De scherpe ondervraging zal die dáár niet gespaard blijven. Pas op je tong, Reinout! Er is meer dan een folterbank in Brussel!”

„En meer dan een teleurgestelde dreamer ook.” Reinout sprak zonder te bedenken tot wien. Scherp zag Lipsius hem aan:

„Je verlangt terug naar het devote Haarlem?”

„Misschien meer dan jij doet.” Lipsius zweeg een oogenblik, wat hem zelden gebeurde, naar een antwoord zoekend. Reinout hernam:

„Wat heeft je opeens uit Haarlem doen vluchten?”

„Heeft je oom Coornhert dat niet gezegd?”

Justus waagde een noodshot. 't Was de eenige manier voor hem om achter de waarheid te komen.

„Neen.” Reinout was te eerlijk om een strikvraag te vermoeden. Justus scheen gerustgesteld.

„'t Was een bevel der Landvoogdes. Ik moest Berty tijdelijk vervangen.”

„De geheimschrijver? Je bent een persoon van gewicht!”

Met onverholen ijverzucht zag Reinout hem aan.

„Ik heb hem! Eigenbelang zal hem als was doen wezen in mijn hand,” dacht Lipsius, om te vervolgen:

„Berty was ziek, maar ik heb nu invloed. Wil ik dien voor jou gebruiken? Als je hier een eervol ambt bekleedt, zul je ook wel niet meer naar het eentonige Haarlem terug verlangen.” Als een bliksemstraal gleden Reinouts blik in de oogen van Justus, hij las er in wat hij had gevreesd.

Brandende ijverzucht overweldigde hem:

„Hij is vermaard om zijn geleerdheid reeds nú en ik ben niets. O, hoe zàl ik mij naam maken!” Voor zijn oogen rees een zacht meisjescelaat in een krans van golvend haar, de schitterende oogen staarden in de verte. Wat zochten zij in de onbekende toekomst: eer van menschen of stil geluk?

Maar Justus Lipsius spotte en zijn stem sneed:

„Hier staan wij voor „De granaten van Spanje.” Wat mag ik je aanbieden, daar mijn eerste aanbod je niet schijnt te bevallen, een beker wijn of een luit? Je ziet er even dwepend uit als de held uit een ridderroman. Ben je soms verliefd? Wèl jubel dan je vreugde uit of klaag je smart bij harptonen.”

Reinout herstelde zich. Deze ooren mochten niet hooren wat zijn hart beven deed.

„Laten wij hier wat onder de luifel gaan zitten,” zei hij op de taveerne wijzend.

„Heel goed. Ik heb je ook wat te zeggen. Een opdracht van onze verheven gebiedster.” Verbaasd zette Reinout den juist gebrachten beker neer:

„Een opdracht aan mij!”

„Ja, de Landvoogdes verlangt je te spreken. Waarom? Vraag mij dat niet. Vrouwen en raadsels zijn synoniem. Misschien wacht er een ambt op je aan het hof. Dan hoef ik niet meer voor je te zoeken. Madame de Parma sprak met veel achting van graaf Reinout.” Weer steeg de gloed op het gelaat van zijn toehoorder. Zou het mogelijk zijn, mogelijk? Zou Margareta hem zijn waren naam geven, misschien hem in bescherming nemen? Zijn hart sloeg wild. Tot nu toe was zijn verblijf te Brussel één groote teleurstelling. In het Hof van Nassau verdween hij, onbemerkt, onder het talrijk gevolg. En later — als zijn leven op de middag-

hoogte stond — wat zou hij dan wezen? In het gunstigste geval edelman van den Prins. Zij werden geteld bij tientallen. Maar hun gezag of invloed?

In oorlogstijd een ondergeschikte plaats in het leger; werd het vrede — edelman van Oranje.

Het eerezuchtige, trotsche bloed der Brederodes deed zijn polsen jagen. Als het de bedoeling der Landvoogdes was hem een plaats aan haar hof te geven — mocht hij dan aarzelen? Was dat niet het voornaamste: zich een rang en positie verschaffen?

Gewis, Dirc Sonoy had hem gewezen op hooge idealen, zelf geloofde hij er soms aan, maar hun verwezenlijking, maar de werkelijkheid? Heerschte er reeds nu geen groote verdeeldheid onder de Geuzen, was dit niet het meest gebleken op hun wekenlang gerekte vergaderingen te St. Truijen? Hoevelen hadden zich daar reeds afgescheiden van den Bond! Zij volgden Egmond na, die nu woedde tegen schuldigen en schuldeloozen. Naar het heette om de uitspattingen van den Beeldenstorm te tuchtigen, in waarheid om de verloren hofgunst te herwinnen. Hoe berouwde thans de trotsche veldheer den beker, dien hij had geledigd aan het Geuzenbanket, na de aanbieding van het Smeekschrift! En zijn voorbeeld bleek aanstekelijk voor velen. Het stroovuur der geestdrift dooft snel als het geen nieuwe brandstof ontvangt. Bij menigeen was zijn gloed reeds vergaan, nu de geruchten steeds vaster vorm aannamen van 's konings krijgstoerusting, van Alva's komst. Wat zou het volk vermogen tegen de geharnaste benden van den ijzeren hertog? Eigenbelang werd bij velen het moeras, waarin de vrijheidsdrang verstikte. Gewis wilden ook de vreesachtigsten hun privilegiën behouden, en bleven zij

het Spaansche dwangbewind haten, maar waar hun eigen vrijheid op het spel stond, vergaten zij dien van volk en land.

Reinout had meer dan een berooid edelman, die van een opstand alles had gehoopt, en door Alva's komst alles dreigde te verliezen, op die wijze hooren spreken. Het had zijn jeugdige geestdrift verkild. Hij was jong, zij bezaten ervaring, was hun inzicht niet het verstandigste? Moest hij wijzer willen zijn dan zij, die ondervinding tot hun gids kozen?

In deze stemming betrad hij het aloude Hof der hertogen van Brabant, nu het verblijf der Landvoogdes.

„Ik behoef niet te vragen wie ik voor mij zie,” zei Margareta uiterst welwillend. „Als gij ouder wordt zult gij het evenbeeld van graaf Brederode wezen.”

Reinout kleurde van trots en Margareta smaakte de voldoening graaf Hoorne in de nabijheid te zien. Hendrick van Brederode zou het geheele onderhoud vernemen, van woord tot woord. Zij genoot bij voorbaat.

„En gij hebt nog geen vaste aanstelling? Dan sta ik u toe u aan ons hof te verbinden. Morgen wil ik uw beslissing vernemen.”

Met een handbeweging ontsloeg zij hem; Reinout staarde in een rooskleurig verschiet.

„Zul je me nu werkelijk als een vriend gaan beschouwen? Ik heb de aandacht der Landvoogdes op je gevestigd,” zei Lipsius toen zij weer buiten waren. Sprakeloos drukte Reinout hem de hand.

Dien avond vernam de Prins den wensch van Margareta.

„Een nieuwe gril,” zei hij op zijn bedaarde wijze. „Het doet mij leed, dat de jonge Reinout in die om-

geving zal komen; wat kan zij hem aanbieden dan teleurstelling?"

„Houd hem hier." — Het was graaf Lodewijk, die dit antwoord gaf.

„Ik kan het niet tegen zijn wil," hernam de Prins. „Het is ook zijn wensch."

„Menigeen leert door teleurstelling pas goed onderscheiden," zei graaf Lodewijk en bij die woorden gleed een bekommerde uitdrukking over zijn gelaat.

De Prins zag hem bezorgd aan:

„Hebt ge slechte tijdingen uit Duitschland?"

„Van alle zijden. Sophocles had wèl gelijk, toen hij de meeste menschen schaduwen zonder inhoud noemde. Op de aanbieding van het Smeekschrift volgde een luidruchtig Geuzenbanket, de vergadering te Truyen heeft scheuring en verdeeldheid gebracht onder onze partijgenooten, nu, na den Beeldenstorm scheiden de Katholieke Geuzen zich van ons af en zoeken opnieuw de gunst van het hof. En wij kunnen slechts op een goeden uitslag hopen als eendracht macht maakt."

„Wat kan het aan de vrijheidszaak schaden aarzelende bondgenooten te verliezen als de kern overblijft, die bereid is haar beginsel te verdedigen met het leven? Wat baat het of de illusie door gouden sluiers ziet, wanneer de werkelijkheid ze doet aanschouwen als een nevelwade? Geloof mij: wie uit angst voor de ongenade van Margareta zich terugtrekt heeft zich niet belangeloos bij de Geuzen aangesloten."

De wolk verdween van Lodewijks voorhoofd:

„Gij weet altijd het rechte woord te kiezen en ziet de zaken noch door een gouden waas, noch door nevelen, maar in het ware licht."

Was dit omdat de Prins niets wilde, dat in strijd

bleek met de mogelijkheid, was het omdat hij kon wachten tot het rechte uur was geslagen? Zijn hart klopte voor het volk, maar hij wist, dat onberaden ijver het ten val zou brengen. Daarom wachtte hij af. Een stroom van menschen ging over het voorplein van het Hof van Nassau. Meteen werd de kamerdeur geopend door een haastige hand, die gewoon moest zijn zich bevelend op te heffen. Een besliste, scherpe stem vroeg:

„Ziet ge al die menschen? Zij moeten over de markt, langs het Hof van Brabant. Ik hoop dat onze genadige gebiedster ze óók ziet, als zij uitrijdt met háár.”

Op den drempel stond Anna van Saksen. Een sleepgewaad van zwart fluweel omsloot haar hoekige gestalte, een opstaande kraag van zwarte kant haar hals. Geen enkel sieraad verlevendigde al dit zwart, alleen de oogen der prinses fonkelden.

„Wat heb je gedaan?” vroeg de Prins verschrikt, reeds begrijpend

„Wat ik gezegd had: een kettersche preek laten houden in mijn vertrekken. Sabina zal vandaag aangenaam gezelschap hebben aan vrouw Margreet op haar wandelrit. Ik heb nu getoond, dat mij de pre-séance toekomt, zij zou de bevelen der Landvoogdes nooit durven trotseeren.”

„Gravin Egmond is een goede Katholieke, maar jij zult verscherpte plakaten uitlokken tegen het volk, door deze uittarting van het gezag.”

Er sprak geen geestdrift voor de zaak, die zij heette voor te staan uit den toon der prinses, toen zij antwoordde stug en trotsch:

„Een prinses van Saksen verwacht geen bevelen

van de dochter van Jenne van den Gheenst."

"De Landvoogdes vertegenwoordigt den Koning."

"En ik de nieuwe leer," zei Anna van Saksen op een stukje suikerrosaet knabbelend, dat zij te voorschijn haalde uit een gouden doosje. De Prins las in de oogen van Graaf Lodewijk:

"Wel hadt gij daareven gelijk: „Beter geen bondgenooten dan onberaden vrienden." Anna van Saksen verdween in zich zelve mompelend. Haar woorden klonken wreed en hard. Toen legde de Prins zijn hand op den schouder van zijn broeder.

"Houd moed, de zaak der Geuzen zal niet verloren gaan, want het is de zaak van God en ééne is er, die bidt voor haar zegepraal."

Beider gedachten, van liefde en eerbied vervuld, gingen naar den stillen Dillenburg, naar Juliana van Stolberg

Wel bleek ook hier het juiste inzicht van haar grooten zoon: de moderatie door Margareta toegezegd eindigde in een verscherping der plakkatén, in nieuwe vervolgingen.

In hevige ontroering verliet de Prins dien dag den Raad van State. Wat had hij kunnen antwoorden op het verwijt der Landvoogdes:

"Gij laat in uw huis de wet schenden, die gij hebt gezworen te zullen handhaven."

"Alle wetten door menschen gemaakt, houden op waar die van het geweten spreekt," had zijn antwoord geluid. Margareta hernam scherp:

"Geloofst gij waarlijk, dat de prinses strijdt voor haar overtuiging, als zij kettters in haar vertrekken ontvangt?"

Toen moest de Prins zwijgen. Margareta's schampere

vraag sneed als een mes. Zij genoot haar triomf. Wat nog nooit was geschied gebeurde nu: de Prins van Oranje bleef haar het antwoord schuldig.

Zij verheugde zich te vroeg: Oranje had zich hersteld. Zijn antwoord was een warme pleitrede voor de vervolgte belijders der nieuwe religie, die eindigde in de waarschuwing:

„De steenen, die de regeering opneemt, zullen op haar terugvallen en het bewind verpletteren. Dag aan dag maakt de inquisitie nieuwe slachtoffers. Waar worden zij heengebracht? Tevergeefs vragen dit ouders of verwanten. Verdachten en veroordeelden verdwijnen spoorloos, nimmer worden zij meer gezien. Soms toch nog eenmaal: als zij onder de pijniging niet zijn bezweken. Dan mogen bloedverwanten en vrienden hen nog éénmaal zien, heel hoog: aan de galg of tusschen de vlammen van den brandstapel” . . .

Met een ruk had Margareta haar stoel teruggeschoven. Wilde zij vluchten, noemde zij in haar hart den Prins den grootsten ketter van allen? Maar geboeid door zijn ernstige oogen, door zijn machtige stem, bleef zij en luisterde tegen haar wil:

„Het leven wordt groot als wij het bezien met ruimen blik, evenals een landschap, dat men ziet van den bergtop. Laat anderen de vrijheid van denken, die gij voor u zelve verlangt. Laat ieder zijn leven goed mogen maken en er uit weg doen al wat bekrompen is en onbeduidend. Alleen het groote leven beantwoordt aan de bestemming van den mensch, dan worden begrippen en meeningen onderworpen aan de eischen van het geweten, dan buigt zich de mensche-lijke wil voor Hooger wil.”

„Dus die dwaalleer der kettters” . . .

„Beschouw ik als door God in hun hart gelegd. Niemand mag ontkennen, dat de Hervormden leven met hun geweten. En waaruit zouden de martelaren den moed putten, die hen de foltering trotseeren en den vreeselijksten dood zonder vrees tegemoet doet treden als” . . .

„Als zij niet hun bevrijding verwachtten van oproerige edelen die, in plaats van de regeering te steunen, het rebelsche volk stijven in zijn verzet.”

Margareta stond op en ging. Somber gestemd, het hooge voorhoofd in ernstige plooiën, zorgvol de toekomst tegenziende, die komen zou, komen moest in bloed en vuur, verliet de Prins de hooge zaal, de getuige van menige ernstige beraadslaging, maar meer nog van den onwil om tot een schikking te geraken van het Spaansche bestuur.

„Hij is in waarheid de Leider der rebellen, veel meer dan Brederode, al heeft hij zich nog niet openlijk aan hun hoofd gesteld, ofschoon hij afwacht,” zei Viglius.

Barlaymont antwoordde:

„Hij is als geschapen voor Geuzenprins.” En verder was zijn stille overlegging:

„Mij komt voor het minst een deel toe van Oranjes goederen, want ik gaf den rebellen dien fraaien naam.”

HOOFDSTUK XIII.

Enkele dagen later werd de glimlach van Barlaymont tot een lach: Valenciennes was rebelsch verklaard. De oude stad, pleitend op haar privilegie, had geweigerd Spaansche bezetting in te nemen. Het besluit was geteekend door de Landvoogdes, dat de stad door nauwe insluiting, desnoods door uithongering zou worden gedwongen tot gehoorzaamheid.

„Geluksvogel!” met dit woord begroette hij, na de vergadering, Filips de Noircarmes. Deze was tot bevelhebber benoemd van de troepen, die de rebelsche stad moesten tuchtigen; zijn eigen soldaten noemden hem: „le cruel bête.”

„Waarmee?” vroeg Noircarmes, onnoozel doende.

„Dat vraag je nog? Je weet toch dat Valencienn een rijke stad is.”

Een grijns vertrok Barlaymonts hebzuchtig gezicht. Ook over het norsch gelaat van Noircarmes gleed een trek van voldoening. Een rijke oogst van bloed en goud zou zijn deel zijn. Hij dacht niet aan de aanklacht der dooden, vermoord op zijn last, als hij eens zelf zou staan voor zijn Eeuwigen rechter, hij dacht niet aan zijn zonen, die verbrasten, wat zij nu bezaten en wat eens hun erfdeel zou zijn

„Jonker van Brederode, gij kunt nu uw trouw aan de regeering bewijzen en u zelve een toekomst verschaffen. Gij zult heer van Noircarmes vergezellen naar Valenciennes. Hij zal u een geschikte plaats geven bij het leger. Gedraag u als een held.”

Het bloed steeg Reinout gloeiend naar het voorhoofd.

„Wees een held!” Dat had hij nog eens gehoord uit Coornherts mond. Toen had het echter een andere beteekenis. Welke droomen en idealen hadden zich toen samengevlochten met dat korte woord! Thans? 't Was of een dicht floers op hem neerzank, of het nacht voor hem moest worden evenals voor zijn ongelukkig volk; Valencijs rebelsch verklaard! Hij wist wat dat beteekende, wist, dat de kleine, moedige stad het niet zou kunnen uithouden tegen de krijgsmacht, die tegen haar werd uitgezonden, hij wist, dat Guy de Bray, de groote Hervormer van Zuid-Nederland, er zich thans bevond. Hij wist en begreep. O, de tijd doorgebracht aan het hof in rust en weelde, terwijl zijn volk werd vervolgd en leed, hoe verfoeide hij dien nu! Enkele dagen geleden had hij Hendrick van Brederode gezien te paard en deze had het hoofd van hem afgewend met een toornigen blik. Hij begreep hem nu en vereerde het gevoel, dat hem had gedreven.

In deze stemming liet Reinout zijn paard zadelen en reed den weg op naar Tervueren. Zijn hoofd was woest, een zee van wilde gedachten bestormde hem. Gedachten en wenschen, alle onmogelijk, alle onuitvoerbaar. Dat had hij niet gewild, dit niet!

Hij dacht aan zijn reis met Sonoy, aan de plannen toen gevormd, aan de hoop toen gekoesterd. Waarom deze uitkomst, deze! —

Hij riep het luid, verteerd door smart en schaamte. 't Was of hij het lot een aanklacht wilde tegen-slingeren, dat hem dreef, voortstuwde op paden die hij niet gaan wilde. Tot een zachte stem klonk in zijn hart:

„Beschuldig niemand, alleen u zelven!”

Hij verstond, dieper werd de gloed op zijn voorhoofd, hij boog het hoofd in afkeer voor zijn eigen daden. En toen zag hij hem, dien hij nu het minst van allen wenschte te zien en hoorde hij uit den mond van Sonoy de vraag, die hij 't minst van alle wenschte:

„En je hebt den nood van je volk vergeten om hofgunst en wereldsche voordeelen? en dat in enkele weken?” Reinout kleurde. „Ubi bene, ibi patria,” trachtte hij te zeggen, maar het woord bestierf op zijn lippen. De schemering viel in, de schaduwen verlengden zich, spookgestalten met reuzenarmen schenen de zware boomen, grijs en verlaten lag de landweg. Uit de verte drong een flauw gezang tot hen door, toen droeg de avondwind enkele klanken over van een krachtige stem.

„Daarginds zijn ketters bijeen, jonker Reinout! Zij bidden tot God om uitkomst voor hun land, hun geloof en voor Valenciën. En straks komen misschien speurhonden der inquisitie, dan gaan zij naar het schavot. Bij hen is eer noch macht te verkrijgen, daarom hebt ge gelijk, dat ge ze varen liet, Reinout van Brederode!”

Hol en dof klonk de stem van Sonoy, als het dreigend rommelen, dat een onweer vooraf gaat. Reinout beet zich op de lippen. „De Protestanten houden altijd boetpredikaties!” riep hij uit. „De Katholieken

zijn al tevreden als men naar de mis gaat en de uiterlijke vormen van hun godsdienst in acht neemt. Maar de ketters willen hart en nieren proeven, zij eischen opoffering van den geheelen mensch, zelfs een vast geloof bij nood en dood. Kunt gij niet begrijpen hoe dat mij tegenstaat? Ik ben jong, laat mij genieten en leven!"

„In een land waar de lucht is vervuld met de jammerkreten der vervolgdten, onder een volk, dat wordt vertrapt door den ijzeren hiel der dwingelandij! De keus is je niet zwaar gevallen, maar de uitkomst zal de vergelding voor je zijn."

„Wat baat het of een mensch de gansche wereld wint en schade lijdt aan zijn ziel?"

Drongen die woorden tot Reinout door uit de verte, of had hij ze vroeger gehoord en werden zij nu herhaald door de zachte, stille stem van zijn geweten?

Tijd tot nadenken, tot antwoord bleef hem niet. Donkere gedaanten doken op tusschen de struiken, zwaarden flitsten, tegen den avondhemel rees een vurige gloed...

„Zij zijn overvallen! Reinout help je volk tegen de Spaansche beulen!"

Sonoy rende weg zonder op hem te wachten en Reinout bleef achter, besluiteloos, alleen.

„Wat zou ik alleen kunnen tegen zoovelen?" drong hij zich op en hij bleef staan en wachtte en hoorde de wanhoopskreten en het staalgeklatter, met snikken en verwenschingen vermengd. Enkele gestalten zag hij wegsnellen tusschen de struiken over groen bemoste boschpaden, wèg, wèg! zoo snel hun sidderende voeten hen wilden dragen.

De vuurzuil tusschen de boomen rees hoog en

hooger, tusschen het knetteren van balken en gebinten klonk een gehuil als van wolven, die hun prooi zien ontsnappen. Een man verscheen aan het eind van het boschpad, te paard voortjagend zooals iemand verder stormt als het leven of dood geldt. En achter hem kwamen de vervolgers, Spaansche soldaten, dienaars der inquisitie. Uit hun oogen gloeide bloed-dorst, zij vervloekten de ketters met schorre stem, een hooggehouden fakkel verlichtte met rossen schijn hun in haat en moordlust verwrongen trekken.

En de ruiter rende voort, steeds met zijn woeste vervolgers achter zich. Zij naderden hem meer en meer, reeds wierp de fakkel van den voorste haar schijn over zijn hooge gestalte, over de vrouw, die dwars over zijn zadel lag, door zijn linkerarm ondersteund.

Reinout uitte een kreet:

„Sonoy!” Hij wilde een tweeden naam uiten, maar de klank bestierf op zijn lippen — hij had de vrouw herkend! Met een ruk trok hij zijn zwaard:

„Dirc Sonoy! Ik kom!” . . . De eerste stoot van zijn wapen deed den fakkeldrager neerstorten.

„Er komt hulp voor den Geuzenjonker! Wij verliezen!” schreeuwden de anderen. De duisternis van den snel vallenden avond was nu om hen, de hevige verwarring nam toe. De jonge vrouw gaf een gil toen zij de zwaarden zag flitsen boven haar hoofd, maar een der mannen riep:

„Tegen twee ruiters is het voor ons niets! Zij zullen ons slachten als schapen. Ga mee, ginds overwinnen de onzen!”

„Ik niet! Op het hoofd van Geuzenjonkers staat een prijs!” zei een ander. „Draai ze den nek om!”

En weer drongen de twee vorsten in op Sonoy, die nu, gesteund door Reinout, hen met getrokken zwaard afwachtte.

Uit de verte klonk geschreeuw:

„Te hulp! Te hulp!”

Enkele speerdragers renden weg.

„Laten wij ook gaan! Met die twee winnen wij het toch niet!” zei de eene tot zijn makker. „Zie, Juan is al een kop kleiner!”

Inderdaad had Sonoy den vorste neergeworpen, nu drong hij in op diens makker.

Met verwoede oogen deinsden de overigen af, weldra glinsterden bij den vlammengloed in de verte hun dolken en brulden hun schorre stemmen:

„Victorie! Victorie!”

Reinout boog zich over de jonge vrouw:

„Verena! Hoe kom je hier!”

„Mijn oom preekte. Ik was”

Zij zweeg, geen woord meer machtig. In het verschiet verflauwden de vlammen, strijdrumoer en angstgeroep verstomden.

„Weer nieuwe slachtoffers der inquisitie,” zei Sonoy. Zijn stem beefde van woede en haat.

„Leve de heilige mis! Weg met de Geuzen!” klonk het. Flauw, toch duidelijk verstaanbaar drong het tot hen door.

„Ik benijd je je vrienden en bondgenooten niet,” zei Sonoy bitter tot Reinout. Deze zweeg, hij moest.

„Wie is dat meisje? Je schijnt haar te kennen?” hernam hij een weinig later. Reinout verhaalde wat hij wist.

„En waar brengen wij haar in veiligheid?” ging hij voort.

Toen sprak Reinout, bijna zonder het zelf te weten :

„In het Hof van Nassau”

Ieder beter gevoel, dat in het hart van Anna van Saksen sluimerde werd gewekt, toen zij Verena in het bleeke, lieve gelaat zag.

„Laat haar hier. Bij mij is zij veilig,” sprak zij op haar beslisten toon.

De doodsangst week uit Verena's trekken.

„Genadige vorstin, red ook mijn oom! Hij sprak voor weinig weken in uw vertrekken.”

„Voor hem ben ik onmachtig iets te doen. Vraag het uw vriend, jonker Reinout. Hij behoort tot het hof der Landvoogdes.”

Verschrikt, met een beweging van afkeer, wendde Verena zich van hem.

„Wie zich zelve zoekt, brengt zich zelve ten val,” had Reinout eens Dirck Coornhert hooren zeggen. Hij wist nu, dat het waar was, zooals menig woord, dat werd geuit door dien wijzen mond.

Verena klemde de lippen oopen, het scheen haar of haar hart moest ophouden te kloppen. Want de groote vervreemding, die alle banden vaneenrukte, die verwanten en vrienden, ouders en kinderen scheidde, was gekomen tusschen Reinout en haar op het oogenblik, dat de prinses hem aanwees als behoorend tot de Spaansche partij. Wie aan het hof van Margareta verkeerde, moest Katholiek zijn, streng Katholiek, moest in doodelijken haat staan tegenover de vervolgte Protestanten, moest ieder oogenblik bereid zijn het zwaard te trekken tegen de ketters, door pauselijke decreten verdoemd, door de inquisiteurs gezocht en voortgejaagd als wilde dieren. Een huivering ging door Verena's leden: de onoverkomelijke

kloof was gedolven. Zij wist, dat Reinout voor haar verloren was. Zij wist, dat zij hem liefhad. Haar oogen zochten de plek, waar hij had gestaan, Reinout was er niet meer. Hij had in haar blik gelezen, wat hem nu deed voortstormen in den nacht. Het was of het schrille licht van een bliksemflits op zijn denken en wenschen was gevallen. Hij zag, maar hij wist ook, dat Verena dwaalde, als zij hem een strenggeloovig Katholiek waande. En hij moest dit schijnen, om zijn plaats te behouden aan het hof der Landvoogdes, om eer en macht te verkrijgen in de toekomst, die hij misschien niet eens zou beleven.

„Schijn, leugen, eerzucht, verraad!” het hamerde in zijn hoofd met langzaam tergend refrein. Zoo bereikte hij zijn vertrek in het Hof van Brabant en vond er Justus Lipsius.

Onderzoekend zag deze hem aan.

„Heb je genoten op je wandelrit? Was het een mooie avond?”

„Bijzonder,” zei Reinout kortaf. Het leek of Justus hem bespote. — Zoo was het ook inderdaad. Maar Reinout had ze niet bespeurd, de scherpe, loerende oogen, zij hadden door het kreupelhout gegluurd met verterenden gloed, om te zien wie vluchtte, wie werd gered van de ketters. Justus Lipsius had dit zonder gevaar kunnen doen. Hij zelf had de speurhonden der inquisitie de samenkomst te Tervueren verraden, na zich eerst bij hun predikant te hebben ingedrongen als behoorend tot de gemeente onder het Kruis te Rijssel.

„Het schijnt, dat de rebellen zullen winnen, het geheele land is feitelijk in opstand. Op het eerste

sein vliegt alles de Geuzen toe. Het eenige wat hun nog ontbreekt is een bekwaam aanvoerder. Brederode, ondanks zijn niet te ontkennen moed, is hiervoor niet de juiste persoon," schreef Margareta dien dag naar Spanje. Meer dan een, weinig vleierend epitheton aan de hoofden van het verzet gericht, sloot het schrijven.

Zij gaf het aan Justus Lipsius ter verzending en zei als ter loops:

„Die vriend van u, jonker Reinout, is een zeer geschikt, betrouwbaar jongmensch. Het is goed, dat gij hem tot ons hebt gebracht.”

„Ik hoop, dat uw Hoogheid steeds meer goede eigenschappen in hem zal ontdekken.”

De buiging van Lipsius was hoffelijk, sarcastisch zijn toon. Hij nam het schrijven op en begaf zich naar het Hof van Nassau. Ook aan den Prins had Margareta hem met een geschrift belast.

Het was voor het eerst, dat de vermaarde jonge geleerde van aangezicht tot aangezicht stond tegenover den grooten verdediger der Nederlandsche rechten. Hij ontstelde bijna, toen hij de ernstige oogen met hun doordringenden blik op zich zag gevestigd. Met zijn gewone welwillendheid, die geen onderscheid maakte tusschen aanzienlijk of gering, ontving hem de Prins. Hij wees Justus een der eenvoudige stoelen van zijn werkkamer aan en las toen het schrijven der Landvoogdes waarop terstond het antwoord werd gewenscht.

„Het is een goed besluit," zei hij bij zich zelven. De scherpe ooren van Lipsius hadden het verstaan.

„Een besluit van die soort waarop het woord past: „Een zwaluw maakt nog geen zomer" Toen hield hij, als verschrikt op:

„Uw vorstelijke Genade vergeve mij . . . Ik dacht, dat uw opmerking voor mij was bestemd.”

De Prins zag in een gelaat, dat deze woorden weersprak. Hij, de groote menschenkenner, las de onbetrouwbaarheid naast het sluwe vernuft van den Jezuïet in die jonge trekken. Hij zweeg en Lipsius ging voort:

„Armenteros en Berty zijn overkropt met werk, daarom heeft de Landvoogdes mij tijdelijk belast met een gedeelte der buitenlandsche correspondentie.”

„Dus een derde geheimschrijver. Ik hoop, dat uw taak niet te zwaar zal wezen,” zei de Prins.

„Uw Genade kan dat beoordeelen,” klonk het antwoord. Toen trad hij dicht toe op den Prins, dichter dan het gebruik veroorloofde:

„Ik ben in de gelegenheid, uw Genade inzage te geven van alles wat mij wordt opgedragen te schrijven. Welke prijs is dit uw Genade waard?”

Een gevoel als van fysieke pijn overweldigde den Prins. Sinds het uur, dat koning Hendrik van Frankrijk, opgewonden door een stoute jacht, hem in een vertrouwelijk oogenblik het plan, door hem gevormd met den koning van Spanje, mededeelde, om alle Hervormden uit te roeien in hun staten, was het zijn onafgebroken streven geweest de Spaansche troepen te doen wegtrekken uit de Nederlanden. Hoe menige vergeefsche poging had hij reeds gedaan bij het bewind! Weigeren bleef de Landvoogdes, weigeren koning Filips. Hij wist dat er een geheime correspondentie over werd gevoerd tusschen het kabinet te Brussel en dat te Madrid. Hij moest die kennen. Iederen dag kon het sein worden gegeven tot de slachting der Nederlanders. Zijn fier, groot karakter

maakte hem echter den weg, welke tot die kennis leidde, moeilijk en zwaar. Om te weten hoever de geveinsdheid ging der Landvoogdes en de verraderlijke trouweloosheid van koning Filips, moest hij copie ontvangen hunner brieven. Het was het gewone middel in zijn tijd, maar het viel hem zwaar, omdat bij hem het doel niet de middelen heiligde.

Een gevoel van vernedering gaf hem daarom het plumpe voorstel van Justus Lipsius. Op zijn werktafel lag een vertrouwelijk schrijven, dien dag ontvangen uit Haarlem. Hij dacht aan den inhoud en hoorde hoe Lipsius vervolgde:

„Bijna alle correspondentie gaat door mijn handen, de meeste bescheiden worden door mij geschreven.”

„Of door u gemaakt en vervalscht,” luidde het antwoord en weer zochten de oogen van den Prins den brief uit Haarlem.

De jonge geleerde volgde dien blik, hij herkende het schrift, hij zag den naam van Dirck Coornhert.

„Afgewezen, doorzien!” Het deed hem de handen ineennippen van verbeten woede, lang nadat de Prins door op te staan het onderhoud voor geëindigd verklaard en hem zijn antwoord ter hand had gesteld aan de Landvoogdes. — — —

Het rood goud der scheidende zon lag op de toppen der boomen en nog dwaalde Lipsius om het Hof van Nassau, glurend door het ijzeren hek, en langs de bogenrij, die het voorplein omgaf. Door de vensters van het meer breede dan hooge gebouw viel reeds de schijn der ontstoken kaarsen, nog aarzelde hij om te gaan.

Eindelijk vernam hij den lichten tred, dien hij zoo menigmaal had gemeend te hooren, wakend, droo-

mend. Hij keerde zich om, die ranke gestalte — hij had zich niet vergist. Een donkere kap, diep over het voorhoofd getrokken, verborg haar gelaat, toch zei hij zonder aarzelen:

„Verena, waar kom je nog zoo laat vandaan?”

Zij richtte zich hoog op en wierp de kap terug. De golvende haren hingen over haar blank voorhoofd, zijn gretige oogen hechtten zich aan haar lief gelaat. Het kreeg een ijzige uitdrukking toen zij antwoordde:

„Wat gaat ù dat aan, Justus Lipsius.”

„Ik vroeg het, omdat ik vreesde, dat je zoo onvoorzichtig waart geweest onderzoek naar het lot van je oom te doen. Wees op je hoede, Verena! Wie medelijden toont met een ketter is zelf reeds gevonnist.”

Twee groote tranen gleden over haar wangen.

„Dat behoeft ge mij niet te zeggen: mijn vader stierf op den brandstapel.”

„En jij zult hem ook beklimmen, als je zoo voortgaat.”

„Moet ik dan mijn bloedverwanten vergeten, omdat de inquisitie hen vervolgt en vermoordt? Hij heeft mij vol liefde ontvangen, toen ik ook uit Alkmaar moest vluchten.”

„Hij is een ketter. Het is je plicht te vergeten, dat hij je oom is.”

„Alles wat ik bezit wil ik zijn rechters geven als zij hem vrij laten uitgaan.”

„Een ketter heeft geen bezittingen en mag geen schenkingen aannemen. Het heilige officie komt al zijn eigendommen toe.”

„Dan zal ik een beroep doen op de barmhartigheid der Landvoogdes.”

„En dan betreft ge een kerker naast den zijnen. In

de beslissing der geloofsonderzoekers mag de Landvoogdes zich niet mengen."

Zij wong de handen.

"Ongelukkig land, rampzalig volk!"

"Zeg het niet te luid, de spieën der inquisitie zwerven overal."

"Hij is als een vader voor mij geweest, toen mijn eigen vader was verbannen. Hij heeft mij uit het klooster weten te verlossen, waarin ik was opgesloten. Ik was toen tien jaar en moest het gewaad eener novice dragen. Alles heeft hij voor mij gewaagd, kan ik dan niets doen voor hem!" Haar zielsbedroefd gezichtje was tot hem opgeheven. Zelfs Justus Lipsius voelde medelijden. "Uw oom wist welk gevaar hij liep, toen hij zijn kettersche leer predikte en jij evengoed. Wat deed je te Tervueren bij de sectarissen?"

"Denkt ge, dat de dochter van een martelaar de gerichtten van menschen vreest?"

Hij zag, dat hij niets won. Meewarig hernam hij nu:

"Ik wou, dat ik je kon helpen, maar ik ben machteloos: niets dan een arme geleerde. Reinout echter staat hoog in gunst bij vrouw Margreet. Hij kan je zeker helpen. Hij heeft zoo vaak een ketter laten vangen in den laatsten tijd, slimme vos, die hij is! Misschien laat hij er nu één ontsnappen."

Zij week terug als had haar een slag in het aangezicht getroffen.

"Reinout!"

Justus balde zijn hand tot een vuist: wat hij had gevreesd was waar! O, wat haatte hij hem en hoe woest begeerde hij háár!

Zijn stem klonk schor toen hij antwoordde:

"Van zoo'n gelukzoeker als hij is, kan men dat

gemakkelijk verwachten. Nu is zijn fortuin gemaakt. Onze ijzegrimmige inquisiteur Titelman prijst hem om zijn blakenden ijver voor het ware geloof en vrouw Margareta is zoo met hem ingenomen, dat zij hem als onderbevelhebber naar Valenciën zendt en hem een van haar hofjuffers tot vrouw heeft beloofd. Daarom benijdt heel jong Brussel hem, en niet zonder reden. 't Is een madonna gezichtje, met den gloed van een zuidelijken zomernacht in haar oogen. Dona Mercèdes komt uit Madrid en haar goederen"

Zij liet hem niet uitspreken:

„Ik moet nu gaan. Het wordt laat, men zal mij zoeken. Vaarwel. Kunt gij nog iets doen voor mijn oom, dõe het dan.”

Zij reikte hem de hand, een zeer koude hand. Ook haar stem scheen van ijs, aan de nachtvorst deed zij denken wanneer die is heengestreden over nauw ontloken bloesems, om alleen bevroren knoppen achter te laten.

Maar hoog opgericht ging zij het binnenplein over, vast bleef haar tred tot zij haar kamer had bereikt. Toen week haar kracht. Niemand echter zag hoe zij neersloeg op den grond als een ranken, door den storm ontwortelden berk, niemand hoorde haar kreunen.

„Ook dät nog! — Het is te zwaar! — Geef mij kracht om te dragen wat Gij mij zendt, mijn God! Alleen kan ik het niet, maar ook wat door de menschen tot mij komt, is Uw wil!”

Haar stem brak in tranen, in een lenigenden, weldadigen tranenvloed. De avond werd nacht, de duisternis uitgewischt door het rozig goud van den dageraad; nog lag zij geknield in tranen en gebed

„Dat werd tijd. Het is goed, dat ik heb gehandeld.

Zij zal nu haar jonker zonder land wel aan den dijk zetten."

Justus Lipsius hield deze overlegging, toen hij bij 't eerste morgengloren scheidde van een luidruchtig, zeer lichtzinnig gezelschap.

„De wijndampen spoken nog in mijn hoofd, laat de wierookgeur ze dan maar verdrijven," eindigde hij zijn beschouwingen. Hij zag een zijdeur van de Savelkerk openstaan. Dat was heel gemakkelijk. Hij was gewoon daar te biechten, ditmaal had hij menige zonde af te koopen.

„Wat is het toch een voorrecht om Katholiek te wezen. Zoo gemakkelijk; met twee Carolusguldens ben ik vandaag weer even rein als een pasgeboren lam. Proficiat! En nu die van de nieuwe religie! Wat een gekken! Een streng, zedelijk leven eischen zij, een leven met God en hun geweten! En om zooveel last te krijgen laten zij zich hangen en branden!"

Hij lachte hardop. Zijn geweten stelde geen hooge eischen

Twee dagen daarna stond Reinout voor Verena.

Een trek lag op zijn gelaat, een nieuwe trek, die alle lijnen veredelde: medelijden, liefde, die niet zich zelven zoekt.

„Verena . . . Alles is vergeefs geweest. Mijn tussenkomst bij de Landvoogdes heeft niets kunnen baten. Uw oom heeft nu rust, de eeuwige."

Zij zag hem aan ijskoud. Wat was geworden uit het teere jonge meisje van voor weinige dagen? Een trotsche vrouw stond voor hem, koel afwijzend.

„Dus de inquisitie heeft ook aan hem haar beulen-

werk verricht. Het is wèl. Klaag nu mij aan, dan is ons geslacht uitgeroeid."

„Aanklagen! Ik! Verena”

Hij wilde haar handen vatten, zij wees hem terug, streng.

„Reinout, ga! Tusschen ons bestaat niets, zal nooit iets bestaan."

„Verena Ben je dan dien laatsten avond te Haarlem vergeten? Heb je dièn vergeten, Verena?"

Zijn stem deed haar beven van het hoofd tot de voeten, maar zij ging nog een stap terug en koel klonk haar stem:

„Wij zijn gescheiden door hoogere dan wereldsche belangen. Tusschen den gunsteling der Landvoogdes, den fanatieken Katholiek en de dochter van een ter dood gebrachten ketter kàn overeenstemming noch liefde bestaan. Ik belijd de nieuwe religie, ben bereid er voor te sterven, zooals mijn vader deed en nu mijn oom. Gij behoort tot haar vervolgers. Gij gaat naar Valencijn." Zij vluchtte bijna uit het vertrek, hij was alleen, meer dan alleen, de verlatenheid, de geweldige, groote eenzaamheid kwam over hem, van een die de geluksgodin ziet wegvluchten, nadat hij eerst haar stralend gelaat had aanschouwd. Het hamerde in zijn hoofd, het bonsde in zijn hart:

Protestant en Katholiek! Dàt reet familiebanden vaneen als met een zwaardhouw, het scheidde ouders en kinderen, deed echtgenooten elkanders bijzijn schuwen.

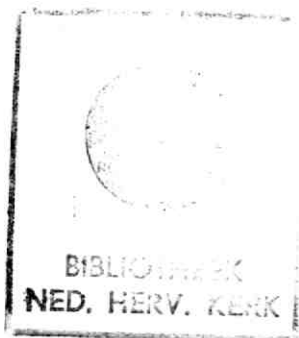
„Wie ouders of broeders liefheeft boven mij is mijns niet waardig." Verena had het woord begrepen. Maar hij, hij?

Een kreunende zucht ontsnapte Reinouts lippen. Hoe smadelijk had het geklonken: „gunsteling der

Landvoogdes." „Gewetenlooze, die zich verkoopt voor eer en goud!..." Was dat niet de bedoeling van haar woorden, haar verzwegen woorden, die haar blikken aanvulden?

En had zij geheel ongelijk? Was de schijn niet tegen hem? O, vragen, martelende vragen vol wroeging en zielepijn, waarop zijn geweten het antwoord moest geven! En toen volgde de bittere vraag: „Heb ik geen middelen gebruikt waarop ik moet terugzien — met schaamte? Zelfzucht was mijn streven, eerezucht dreef mij voort. Omdat ik in het Hof van Nassau niet de snelle bevordering vond, waarnaar mijn eerezucht brandde, ging ik naar de Landvoogdes, die mij invloed beloofde en rang in de toekomst. Eigenbelang bestuurde mijn handelingen, trots en zelfzucht. Dirck Sonoy had recht toen hij mij een „slaafschen hoveling" noemde. Verena heb ik willen winnen door aanzien en macht; ik heb er haar door verloren. Hij voelde de bittere ironie in zijn lot. „Geus en Katholiek!" had zij de onoverkomelijke kloof genoemd die hen scheidde. Was hij nog goed Katholiek zoals de kerk dit eischte? Was hij? Reinout sloeg de handen voor het gelaat. Hij durfde niet verder dringen in zijn geheimste gedachten, in zijn ernstigst voelen en denken, sinds enkele maanden.

Want hij had ketters zien sterven, omringd door de vlammen van den brandstapel, met een jubelpsalme, met een gebed om vergeving voor hun beulen op de lippen.

HOOFDSTUK XIV.

De storm, die door het land had gehuild, had zich niet gelegd, tot een loeienden orkaan was hij gestegen, alles verwoestend wat hem in den weg stond. De eerste mokerslagen der beeldenstormers, tegen de abdij van Wevelghem gericht, hadden weerklank gevonden in gansch Holland en Zeeland. Het lang getergde, vertrapte volk had zich opgeheven, het had in het gepeupel, dat de beelden verwoestte, geen vijanden gezien, maar wegbereiders naar de zoolang ontbeerde vrijheid. Ach, het wist niet, dat die woeste drommen een graf voor de vrijheid hadden gegraven — voor vele bange jaren.

Want koning Filips, in fellen toorn ontbrand, deed zijn keus. De gematigde prins van Eboli, eerst de aangewezen landvoogd, naar 't scheen, moest voor den onverbiddelijken hertog van Alva wijken. Hij werd aangewezen als opvolger van Margareta, die bevel ontving terug te keeren naar Parma, haar Italiaansch hertogdom.

Filips rustte troepen uit om vreeselijke weerwraak te nemen op allen, die de goden van zijn hart hadden verbrijzeld, beelden van hout of steen.

„Richt uit het hout der kruisbeelden, die zij ver-

nielden, galgen voor de ketters op!" beval Filips, en Alva boog en trachtte zijn norsche trekken te verwringen tot een glimlach...

Justus Lipsius had in die dagen veel te doen. Armenteros en Berty bleven overladen met werk, zoo gingen vele brieven van zijn hand naar Madrid, — nu niet meer over Rome. — Op zijn eigen verantwoording legde hij een lijst aan, zij bevatte weldra zeer veel namen. De „ijverige" inquisiteur Titelman had hem menigen naam opgegeven — niet alle. Lipsius deed op zijn verantwoording vele speurtochten door Brussel. In de hooge huizingen der edelen zag hij ongewone bedrijvigheid. Kisten en koffers werden volgepakt met de kostbaarheden van wand en schrijn, geen dressoor schitterde meer van zilverwerk, kaal en kleurloos schenen de wanden van tapijten en schilderijen beroofd, maar opgetuigd stonden in de stallen de paarden als gereed voor een verren rit....

In de benedenstad gloeide iedere smidse, dreunend viel de hamer op het aambeeld, scherpe zwaarden en harnessen smeedde de wapensmid. Lederen kolders en speren — de dracht der voetknechten — lagen opgetast in groot aantal.

Druk werk hadden looierijen en schoenmakers en bakkers, die het harde brood bakten, dat werd meegevoerd in het veld door een uittrekkend leger: brood dat langer dan een half jaar eetbaar bleef.

Klam was menig voorhoofd der ijverig arbeidenden — niet door het overmatige werk. In sombere oogen gloeide het onder de borstelige wenkbrouwen, dreigend werd soms een hand gebald:

„Laten zij komen, de Spanjaarden! Wij zullen gereed zijn ze te ontvangen! Lâten ze komen!"

„De Spanjaarden!” Een wereld vol haat en doods-verachting lag in dat ééne woord.

In de donkere werkplaatsen, bij de vlammen van het vuur der smidse, zag Justus vele welbekende aangezichten. Leden van den Geuzenbond waren het, die daar kwamen en gingen. Herhaaldelijk zag hij er den jongen Jan van Thoulouze. — Marnix van St. Aldegondes broeder met Dalvilliers; en Galama en Beyma met Sonoy. Eens zag hij Reinout in hun gezelschap, Reinout, dien hij voor Valenciennes waande.

„Mijn schoone jonker, zoek je zoo je naam te winnen, nu vrouw Margreet, te midden der beslommeringen van haar vertrek, vergeet je den beloofden geslachtsnaam wettig toe te kennen?” Hoonend klonk zijn schampere stem. En hij dacht aan een klein perkament, dat hij had gevonden op het Bourgondisch archief en hij glimlachte met een gevoel van macht...

Sonoy had dien middag Reinout op den weg naar Laeken ontmoet. Noircarmes had hem uit het leger gezonden met een opdracht aan de regeering. Hij was in gezelschap van Christoffel Leefdael, een edelman van Egmonds gevolg. Beiden hadden gevraagd:

„Reinout, rijd met ons terug.” De stem van Dirc Sonoy had nog altijd invloed op Reinout. Haar klank voerde hem terug tot de dagen toen hij in zijn gezelschap de reis naar Brussel aanving en droomde van een gelukkige toekomst voor zich zelve, voor zijn land. Zwijgend wendde hij zijn paard.

Zonder inleiding begon Sonoy:

„De Landvoogdes heeft den hertog van Brunswijk met zijn troepen aangenomen om de rebellen te tuchtigen. Een voorloopige wraakneming tot Alva komt. Reinout, zult gij dan nòg aan haar zijde staan?”

Reinout voelde zijn voorhoofd branden.

„Vraag het mij niet! Ik ben gebonden door mijn woord. Ik heb beloofd der regeering trouw te blijven.”

„Ook in het vonnissen van hen, die God willen dienen volgens de inspraak van hun geweten? Zij zoeken geen eer van menschen, maar die van hun Schepper!” De stem van Sonoy drong Reinout door merg en been. Hij zocht nog naar een antwoord toen Van Leefdael sprak:

„Er zijn treurige dingen gebeurd in den laatsten tijd, maar de uitspattingen van het grauw kunnen onze groote zaak niet bevleken. De vrijheid, die wij begeeren, heeft niets gemeen met hun uitgelatenheid. Alva zal hen straffen of zij misdaden aan menschen hadden gepleegd, niet aan levenlooze beelden door menschen gemaakt. Zelfs die brooddronken menigte behooren wij te beschermen voor zijn wreedheid. Reinout, keer terug! Sta aan onze zijde! Uw verdrukt vaderland roept!” . . .

Een groote ontroering beving Reinout. Zij kwamen bij de werkplaats van een wapensmid, harnassen blonken met blauwen staalgloed in het schemerdonkere voorhuis, onder de luifel waren zwaarden ten toon gesteld en vlijmscherpe dolken. Sonoy hield zijn paard in en steeg af. „Ga met ons naar binnen,” drong Leefdael. Reinout volgde. Zoo zag hem Lipsius, en Reinout zag hem. Een onbehaaglijk gevoel kwam over hem. Hoe zou dit worden overgebracht aan de Landvoogdes? Hij wist thans dat Lipsius zijn vijand was en vroeg zich niet meer af: „Waarom?”

„Je beklagt je over graaf Brederode, Reinout, maar voel je niet, dat je zelf zijn veroordeeling uitlokt? Hij heft de vrijheidsvaan op en onder welke banier sta jij voor Valencijn?”

Jan van Thoulouze had gesproken met al den gloed van zijn twintig jaren. Hij was een der vurigste leden van het Verbond en zijn geloof in de rechtvaardige zaak meende reeds haar zegepraal te zien.

„Reinout, de Spaansche regeering is machtig, maar oneindig machtiger is God. Hij ziet het lijden der verdrukten, kunt ge Zijn zegen verwachten, als ge je blijft scharen aan de zijde der verdrukters? Je volk roept je, je eigen volk! Wees zijn bevrijder, niet zijn beul.”

Het jonge gelaat van Thoulouze met de nobele trekken schitterde van overtuiging en hoop. Reinout voelde zich zeldzaam bewogen.

„Ik heb de regeering trouw beloofd. Laat mij!”

Hij verdween in de duisternis. De weg was hem onbekend, hij doolde door verlaten binnenwegen, zich vergissend in het rechte pad. Een donker voorwerp lag op zijn weg, zijn paard stond stil, verschrikt. Hij boog zich voorover, steeg af, hij zag een vrouw, wit scheen haar gelaat in de duisternis.

„Vreemdeling, wie zijt gij? Een van onze beulen? Dood mij dan, aarzel niet, stoot toe Allen zijn gedood, mijn vader, omdat hij de psalmen van Datheen zong, mijn moeder omdat zij geen kaars aan de heilige maagd wou offeren, mijn broeder, omdat hij houten beelden heeft vernield, die gebeden ontvingen en offers. Mijn man zit te Antwerpen op het Steen, hij heeft een hagepreek bijgewoond. Nu hebben zij van middag mijn kinderen gehaald, zij zijn nu in een klooster. Ik heb mij verweerd: met mijn vuisten heb ik gestooten naar de speurhonden van Titelman, gebeten heb ik naar ze.

Toen hebben zij mij gegeeseld tot de strik rood

zag, vuurrood. Dood mij nu geheel . . . lang kan het toch niet meer duren . . . mijn kinderen zijn in een klooster." Akelig had de stem der vrouw geklonken, met hol geluid, hortend en stotend.

„Zoo gaat het mij . . . zoo geheel ons volk! Als het maar in opstand kwam tegen onze tirannen . . . als?" . . .

Haar stem stierf weg, haar gezicht verviel snel. Reinout reeds meer gewend aan de door sterren verlichte duisternis zag het en hevige ontroering greep hem aan.

„Zoo gaat het . . . ons volk!" . . . Nog een dof gereutel, een zucht, hij knielde bij een doode.

„Gij zult ten minste hier niet blijven liggen om morgen misschien aan de galg te worden gehangen tot afschrik van andere ketters," sprak hij zacht. Met zijn zwaard begon hij een kuil te delven, toen hij diep genoeg was legde hij er de doode in neer. De doode . . . de vrouw van een rebel, een kettersche vrouw, een vreemde voor hem, maar een van zijn volk, dat werd neergetrapt door den ijzereren hiel der Spaansche tirannie . . .

„Dus gij trekt zijn trouw aan de regeering in twijfel. Hij is in staat de rebellen te Valenciën te helpen? Ik zal hem op de proef stellen, door hem hier terug te laten roepen en hem met een opdracht naar Oosterweel te zenden!" zei de Landvoogdes tot Lipsius. Hij had haar argwaan trachten te wekken tegen Reinout en het zaad viel in wèl toebereide aarde.

Hoe kon Margareta, die zelf nooit waar was of oprecht, veronderstellen, dat anderen die eigenschappen bezaten?

Want radeloos over de steeds feller wordende ver-

volging waren de jonge leden van den Geuzenbond openlijk in verzet gekomen. De Spaansche soldaten woedden en bedreven ongestraft wreedheid op misdrijf — zij stelden er hun strijdbenden tegenover.

Het was slechts een geringe macht — nauwelijks drie duizend man, maar een getal, dat groeide met den dag. Brederode verzamelde troepen in Holland, Lodewijk van Nassau in Duitschland, de Hugenoten beloofden hulp, de prins van Oranje had Brederode kanonnen geschonken om Vianen te versterken.

En te Oosterweel, bijna onder de muren van Antwerpen, de machtige koopstad, hadden de Geuzen nadat zij tevergeefs hadden getracht Middelburg te bemachtigen, een kamp opgeslagen.

Uit nu van alles beroofde, voorheen rustige burgers, uit vertwijfelde landbouwers, verwoede beeldenstormers, leden van den Geuzenbond en mannen uit het volk, was die macht samengesteld. De broeder van Marnix van St. Aldegonde, Jan Marnix van Thoulouze was hun aanvoerder, met den dapperen Dalvilliers en den schranderen Neufville.

Het had menigeen verbaasd, dat de geleerde Jan Marnix — de toekomst en het stille studeervertrek verwachtten veel van hem — de veder had verwisseld met het zwaard.

Hij had geantwoord:

„De Spaanschgezinde regering zit als rechter over het volk — ik wil haar leeren wat recht is.”

In de „helsche Geuzenstad,” zooals Margareta Antwerpen noemde, sloeg menig hart wild van angst en opwinding. Als de strijders voor recht en vrijheid daar ginds, buiten de hooge wallen, eens het onderspit moesten delven! De ingelegerde Waalsche troepen

waren sterk en welbewapend, en de Landvoogdes zou niet nalaten tien Spanjolen te laten oprukken tegen iederen Geus.

„De prins van Oranje heeft den komenden nood voorzien! Niet zonder reden heeft hij altijd aangedrongen op het vertrek der Spaansche krijgsbenden,” fluisterde het volk te Antwerpen tot elkaar en verlangende blikken zochten wal en Meerpoort.

Als zij maar buiten de stad konden komen om het zwakke Geuzenlegertje te versterken! Als!

Maar de poorten bleven onverbiddeijk gesloten, de wallen scherp bewaakt op eigen last der Landvoogdes en — bittere ironie — tot uitvoerder harer bevelen was Oranje geroepen. Antwerpen was zijn stad!

Een heldere morgen lichte aan. Over den grooten weg van Mechelen naar Antwerpen rende een vendel Spaansche ruitery. Zwaarbewapende voetknechten volgden in dicht aangesloten gelederen. De Lanoy voerde die krijgsmacht aan, zijn harnas fonkelde in den zonneglans, zijn zwaard schitterde en een spottende lach was in zijn grauwe oogen, als hij ze door de traliën van het vizier op zijn jongsten luitenant richtte: Reinout van Brederode.

Margareta had hem nu vergunning verleend zich zoo te noemen.

„Gij hebt u zoo dapper gehouden voor Valenciennes, dat heeft bewezen tot welk geslacht gij behoort,” had zij gezegd.

Reinout voelde de ironie vlijmen in haar woorden — een Brederode slaafsche volgeling van het Spaansche gezag! Eén oogenblik dwarrelde alles voor zijn blikken als een wervelwind.

„Hoogheid, laat mij niet terugkeeren naar de troepen van Noircarmes!”

Zij zag hem aan met een raadselachtigen blik:

„Waarom niet? Is er niet genoeg buit te wachten? De stad zal het niet lang meer kunnen houden.”

Hij hief beide handen op, smeekend:

„O, heb erbarmen met Valenciijn! Iedere inwoner is een held! Het is uw volk toch! Hoogheid, ùw volk!”

„Ik zal een anderen werkkring voor u vinden,” had koel haar antwoord geklonken. Toen had zij hem ingedeeld bij de krijgsbende van Lanoy en bijna terstond daarop klonk het bevel hem tegen:

„Wees marschwaardig!”

„Gaan wij naar Valenciennes?”

Vol onrust had zijn vraag geklonken. Het stond hachelijk met de stad. Zou Noircarmes versterking hebben gevraagd om te kunnen stormen? Maar De Lanoy zweeg over het doel van den tocht. Tot de aangewezen weg Reinout deed zien, dat het ditmaal de moedige Henegouwsche stad niet gold.

Zoo reed hij zwijgend verder. In het wazig verschiet rezen de poorten en bolwerken van Antwerpen, een steenen reus geleek de trotsche stad. Maar die reus strekte niet beschermend zijn sterke hand uit over het legerkamp. Snijdend klonk de stem van Lanoy:

„Daar zijn ze, de Geuzen!”

„Moeten wij die bestrijden?”

Het hart klopte Reinout in de keel bij die vraag. Was dat de genadeslag voor zijn eierzuchtige verwachtingen, dat: „De Geuzen bestrijden!” 't Was of er iets brak in zijn binnenste.

Hij zou zijn volk uitmoorden met de hulp van Spanjaarden En die Geuzen verwachtten blijkbaar

geen aanval. Een gedeelte was 's morgens uitgetrokken om te fourageeren, de overigen, die dienst hadden in het kamp, zagen vol vreugde de aanrukkende vendels. Zoolang reeds waren hulptroepen verwacht. Nu kwamen zij!

Het werd plotseling zeer levendig tusschen de witte tenten, musket en spies werden gegrepen, de halsberg omgesept. Het scheen of de staalblauwe golven van de Schelde een zegezing ruischten. Ach! weldra zouden zij klagend glijden tusschen het oeverriet, gepurperd met bloed.

't Was Reinout of hij het reeds zag, dat bloed. Of kwam het door de duizeling, die alles om hem deed warrelen, in woesten rondedans?

Zonder het te weten, rukte hij aan den teugel van zijn paard, tot het brieschte en steigerde en voortrende, allen vooruit.

„De jonge leeuw wil bloed lekken!” riep Lanoy spottend, Reinout verstond het, wild bonsden zijn slapen. Wat hij in dit oogenblik wilde, hij begreep het zelf niet. Maar de Geuzen — o, de Geuzen vermoedden geen aanval. Want de Spaansche bende van Lanoy had de banieren niet ontrold. Er ging een gevoel van verademing door het kamp: Daar kwam zij, daar was zij, de toegezegde versterking, die Brederode in Holland had bijeengebracht. Zij waren niet meer aangewezen op hun eigen geringe kracht! — Wat men vurig wenscht vindt gereeden ingang. — Spoedig zouden nu ook de troepen van graaf Lodewijk komen! Meer nog: de prins van Oranje hield de poorten gesloten.

„Ga en bestrijd de rebellen met het Waalsche garnizoen van Antwerpen!” had Margareta bevolen. En de Prins was gegaan, maar hij liet de Geuzen niet uitmoorden.

Dicht bleven de poorten hoewel er op het gerucht, dat de Spanjaarden kwamen, een ophoop ontstond in de stad.

„Wij moeten onze broeders te Oosterweel helpen!” riep het volk. Gewapend met spiesen en vuurroeren, met alles wat het bezat drong het op naar de Meerpoort. Het begreep niet in zijn blinden ijver, dat de Waalsche bezetting allen op den voet zou volgen en hebben neergesabeld, nog eer zij Oosterweel bereikten. Maar de Prins begreep het wel en gesloten bleef de poort. En te Oosterweel ontrolden de Geuzen hun vaandel en trokken op den smallen landweg langs de Schelde de naderende bondgenooten tegemoet.

Krijgsleus en welkomstgroet vulden de lucht, de heldere morgenlucht, van zonneglans doortinteld. Maar, wat beduidde dat? Een ruiter rende allen voor, met wilde gebaren, met zwaaiend opgeheven armen, als waarschuwend, bezwerend.

Aarzelend hield Jan Marnix een oogenblik zijn paard in — slechts één oogenblik. Want toen zag hij de nu ontrolde banier wapperen op den ochtendwind, hij zag — het Bourgondisch kruis op haar banen, als een roede gekomen om te tuchtigen en neer te vellen wie Spanje's dwingelandij durfde weerstaan.

„Verraad! De Spanjaarden!” Hij gilte het, wendde met Dalvilliers zijn paard, trachtte zijn Geuzen terug te drijven achter de verschansingen van hun kamp . . . Te laat! Te laat! . . . De eerste schoten knalden, door tien, door honderden gevolgd. Het werd geen slag maar een slachting, waarin overmacht zou zegevieren en wreedheid geen pardon gaf.

„Wat doe je? Vecht mee!” . . .

De Lanoy stiet naar Reinout met zijn sabel, hij stond als verwezen midden in 't gewoel.

„Waarvoor ben je anders hier?”

„Om mijn volk te zien sterven door het zwaard van zijn beulen!” Reinout kreunde hijgend. „Laat mij door! Ik wil naar de Geuzen!”

Lanoy hoonlachte, een kort bevel aan een Spaanschen voetknecht, door een kolfslag getroffen viel Reinout neer.

„Word vertrapt tegelijk met je Geuzen!” riep Lanoy. Toen gaf hij bevel de slachting voort te zetten. Want dit werd het meer en meer. Het vendel van Lanoy was bekend om zijn goede musketiers — Margareta had geweten, wat zij koos toen zij het zond, ook ditmaal trof ieder schot doel. Achter een schans van gevelde strijders verdedigde Jan Marnix zich weldra met zijn laatste getrouwen. Een deel der voetknechten was in verbijstering op de vlucht geslagen — de Schelde werd hun graf. Anderen hadden zich laten overweldigen door de overmacht, na eerst in het wilde hun wapens te hebben gericht, vaak zonder te treffen. Een flauw gerucht drong tot hen door — het kwam van de zijde van Antwerpen. Het woedende volk beukte thans de gesloten Meerpoort. Het wilde de Geuzen te hulp snellen.

„Laat ons gaan! Verrader! uit den weg! Laat ons gaan!”

Wèl moesten de golven van de volkswoede hoog zijn gestegen, dat zij dreigend, schreeuwend het paard van den Prins, den aangebeden Prins durfden omringen!

Oranje zag neer op het volk, zooals een vader op zijn ongehoorzame kinderen:

„Zal het de vrijheid iets baten, als gij u ook slachten laat? Wat kunt gij, ongeoeffend, bijna zonder wapens uitrichten tegen geharde krijgsbenden?”

Wacht den tijd af tot gij wordt geroepen voor uw volk te sterven. Loopt dien tijd niet vooruit!" Zij dreigden, morden, zwegen, in bedwang gehouden door den stalen wil, de onverschrokken geestkracht van den Prins, die alleen stond tegenover honderden dreigende oogen, honderden oproerige harten. Lanoy kreeg geen versterking uit Antwerpen, niet nutteloos offerde het volk zijn leven, zooals dit de Geuzen dien dag, in onberaden ijver, deden te Oosterweel.

De aanvoeders wisten nu, wat het einde zou zijn van den ongelijken strijd.

„Vaarwell Wij waren te vroeg!" mompelde Neufville, zijn zwaard vaster omklemmend.

„God zij onze ziel genadig! Hier op aarde is het met ons gedaan!" antwoordde Jan Marnix mat. Hij had als een leeuw gestreden, nu voelde hij, dat zijn kracht hem ging onzinken. Het mocht niet, nog eenmaal overwon de geest het lichaam. Met een kleine groep, even dapper als hij, ving hij de verdediging aan hunner laatste schans.

„Wij gaan onder, maar onze groote zaak blijft! Anderen zullen den strijd om recht voortzetten!" zei naast hem Dalvilliers. Jan Marnix kon niet meer antwoorden. Want een wolk van smook verduisterde de lucht. Het knapte en vlamde: de schans was in brand geschoten, het droge hout had terstond vuur gevat. Vlammen en overmacht.... Dat was het einde.... Want de beslissing was nu zeer nabij. De eerste trofeeën der vrijheid zouden in Nederland graven wezen; maar nooit zouden zij worden vergeten in den geweldigen strijd van tachtig bloedige jaren, die komen ging, de jonge loten, zoo vroeg gerukt van den boom der vrijheid bij Oosterweel. Hun namen zouden worden uitge-

sproken met de klanken van eerbied en liefde, want niet met woorden maar met hun leven hadden zij hun belofte bezegeld, het heilig woord der Geuzen: „Wij sterven of worden vrij!”

In goud en rozengloed ging de zon onder, de avondhemel was één glorie, witte wolkjes dreven langs de lucht als zilveren booten, die den weg zoeken naar huis. Van vrede en liefde fluisterde de hemel, de menschen, die den blik omhoog sloegen, krompen samen van weedom en smart. Want om hen was de hel van den oorlog, gewonden en dooden lagen dooreen op het woest omstreden veld, de schansen smeulden nog, uit een nabijzijnde boerenwoning stegen rookwolken. Daar binnen was de laatste strijd gestreden der Geuzen, daar waren onder stortend puin en knappende gebinten vriend en vijand bedolven. Daar lag het verkoelde lijk van Jan Marnix, dat zijn broeder tevergeefs zou zoeken om het een laatste rustplaats te geven in de koele aarde, nu hij, na het bloed en vuur van den strijd, was geroepen tot den eeuwigen vrede.

Ook Reinout sloeg de oogen op en zag den glanzenden hemel en het jammertooneel der aarde.

„Zijn de Geuzen verslagen?”

Nauw hoorbaar klonk het.

Een man boog zich over hem, hij droeg den donkeren lijfrok en den baret der geleerden.

„Ja, Reinout, maar vrees niet, jij zult gered worden.”

„Justus en dat zeg jij! Ik dacht”

„Dat ik je vriend niet meer was? Je ziet nu je vergissing. Ik zal je helpen.”

„Maar Jan Marnix”

„Over de kling gejaagd met zijn ganschen rebellen-troep. Loon naar werken, Reinout!”

Het stroomde dezen ijskoud door de leden, 't was of zijn bloed bevroor, zijn hart ophield te kloppen. Met een gevoel van wanhoop, van geheele machteloosheid, verloor hij opnieuw het bewustzijn. De golven van de Schelde ruischten hun klaagzang van lijden en dood, een vrouw verstond het, met een huivering ging zij verder. Bij gewonden stond zij stil, hen helpend waar zij kon, bevend dwaalde zij tusschen de dooden. Zij kon ze niet allen zien, te veel lagen er opgestapeld. De kap van haar huik had zij teruggeslagen, het avondlicht viel op haar bleek gelaat. Een man stond voor haar als uit den grond gerezen.

„Verena, wat doe jij hier?”

„Treuren om den gruwel, dien de menschenoorlog noemen, beproeven of ik nog iemand redden kan.”

„Of ge Reinout van Brederode redden kunt? Meen je dat? Ga mee, ik zal je bij hem brengen.” Een blijde kreet ontsnapte haar.

„Hij leeft?”

„Maar is gewond. Kom!”

Zij stond bij hem, tranen vloeiden over haar wit gezichtje.

„Help mij om hem naar Antwerpen te brengen.”

„Zijt ge nog bij het gevolg der prinses?”

„Ja!” gejaagd klonk haar stem. Ieder oogenblik tijdverlies kon immers zijn dood ten gevolge hebben!

Toen hernam Justus Lipsius tergend langzaam:

„Dan is Reinout daar niet op zijn plaats. Hij streed bij het vendel van Lanoy, tegen de Geuzen.”

Zij wendde zich af in vertwijfeling, zwijgend, geen woord meer machtig. Lipsius glimlachte onmerkbaar. Woeste kreten vulden de lucht, aanzwellend tot brullende verwenschingen, gebeden klonken er tus-

schen en snikken. Toen knetterden musketschoten.

„Wat gebeurt er? Vallen de Geuzen opnieuw aan?”

Verena ontwaakte uit haar halve verdooving, verbijsterd zag zij naar de vele donkere gedaanten in de verte op het schemerende veld.

„Iets heel gewoons in oorlogstijd.” Lipsius sprak even onverschillig als altijd. „Er zijn driehonderd Geuzen krijgsgevangen gemaakt. Zij worden nu neergeschoten, dan kunnen zij niet opnieuw oproer maken.”

Met een slag viel zij voor zijn voeten, hij hief haar op — een bewusteloze vrouw. Een zegevierende trek gleed om zijn dunne lippen. Hij droeg haar in zijn armen weg van het slagveld.

Dien avond liet Anna van Saksen tevergeefs Verena in haar vertrek roepen. Het uur waarop zij de prinses altijd voorlas verstreek. Verena verscheen noch dien avond, noch vele volgende dagen.

En ook Reinout had het angstgeschrei gehoord. Zij hadden hem huiverend tot zich zelve gebracht, die kreten van woede, die eischen om vergelding, om recht der tot den kogel veroordeelden. Voortgesleept had hij zich tot hij de noodlottige plek bereikte, waar de honderdvoudige moord zou worden voltrokken. De nacht was nu geheel gezonken over het landschap, donker lagen de velden, donker was het machtige koepelgewelf van den hemel. Toch kon het werk der duisternis niet worden voltrokken in het donker. Licht moest er op vallen — ook voor de geslachten, die thans nog niet waren. Enkele toortsen waren aangebracht, in de verte smeulde nog de hoeve, waaronder het overschot van Jan Marnix langzaam verkoelde tot asch.

Reinout zag bij dat droevig licht gevangenen, die de oogen omhoog sloegen of de gekluisterde handen ophieven.... Een noodkreet om gerechtigheid, om redding steeg op uit zijn hart; het jammertooneel was meer dan hij kon dragen. Hij voelde, dat een brandmerk zou rusten op zijn tijdgenooten, voor het nageslacht, als zij zonder verzet dien broedermoord lieten geschieden. Zijn blik vloog over de omstanders, saamgestroomd landvolk, ook vrouwen waren er onder, schreiende vrouwen. Hij zag mannen de ruwe hand ballen met een flikkergoed in de van ontzetting doffe oogen.

„Staat daar niet, handelt! Zijt gij mannen, dat gij uw broeders laat vermoorden door Spanjaarden? Grijpt een wapen — zij liggen hier genoeg op den grond, verlost hen en uzelf van onze beulen!” Hij had het hun toegeslingerd, zijn stem striemde hun aarzelen, zijn blik was een bevel. Allen stelde hij zich ten voorbeeld, een zwaard lag voor zijn voet, hij greep het, hief het op.

„Voor recht en vrijheid! Verlost de gevangenen!”

Zijn oproep dreunde over het veld, hij vond gehoor. Er ontstond beweging onder het dicht opeengedrongen volk. Armen werden dreigend opgeheven, hier glinsterde een knijf, elders een gevonden speer. Onder het uitstooten van verwenschingen wierp zich de drom op de Spaansche soldaten. Toen klonk een schot.

Met het wapen van een doode in de vuist was Reinout naar voren gedrongen, om de levenden te bevrijden.

„Onze redders komen! Helpt hen!” De gevangenen drongen hun bewakers terug, op het veld knetterden

geen schoten meer, het moorden werd een oogenblik gestaakt.

„Een nieuwe Geuzenbende!” De Spanjaarden wierpen verbijsterd, een overval vreezend, de wapens weg. Ieder oogenblik werd de verwarring grooter, en ook de hoop op redding der gevangenen.

Bevelen en bedreigingen vermengden zich met hulpgeroep en krijgskreten. De rosse schijn van een op een spies gestoken fakkel viel op het omhoog geheven gelaat van Reinout. Zijn zwaard schoot vonken in dat flikkerend licht. De naam: „Brederode” golfde door de menigte. „’t Is jonker Hendrick zelf!” riepen anderen. Niemand dacht meer aan het groote verschil van leeftijd tusschen hem en den jongen aanvoerder, men zag alleen de gelijkenis. Jubelend werd de naam herhaald, de geliefde naam, die ter overwinning voeren moest, omdat het volk zijn dragers vereerde en vertrouwde.

Toen, plotseling, gebeurde het. Er klonk een schot, een kogel floot. De opgeheven arm, die het zwaard ophief — in den fakkelgloed scheen het een vlammend lemmet — zonk neer.

„Verraad! verraad!” gilde een stem. Hersteld van hun verbijstering vernieuwden de Spanjaarden den aanval. En daarmee viel de beslissing. Het volk, verschrikt toen het hem, in wien het jonker Hendrick meende te zien, zag vallen, raakte in verwarring. Het sloeg op de vlucht, toen het de baret met de wuivende witte veer niet meer aanschouwde, die allen het spoor wees.

Weldra stonden de Spaansche soldaten, als een muur van staal en ijzer, tusschen het volk en hun prooi. In wanhoop zag het hem gevangen, die de

redder der ter dood veroordeelden had willen zijn. Het zag hem nu zelf weggevoerd, gekluisterd, gewond, machteloos.

Toen vluchtte het naar alle zijden

Er kwam geen redding voor de bij Oosterweel gevangen Geuzen. Zij vielen door het zwaard der tirannie, maar met den fieren klank der onsterfelijkheid zou hun naam blijven voortleven onder het volk, waarvoor zij hun leven ten offer brachten.

Recht hadden zij niet mogen verwerven, de dood werd hun deel, maar zij waren de wegbereiders voor de vrijheid, die eenmaal komen zou, evenals de zon dringt door de donkerste wolken en het helderst schijnt na den zwartsten nacht.

HOOFDSTUK XV.

De slachting te Oosterweel werd het bloedig sein tot een lange reeks terechtstellingen. De tirannie maakte van haar recht van den sterkste een ruim gebruik. De wreede vervolgingen, die de laatste dagen van Margareta's regentschap kenmerkten, waren een waarschuwing voor wat komen ging. Velen begrepen het; wie kon ontvluchtte het ongelukkige land, waarin de zon onderging in een bloedkleur en de donkere avondschatuwen, die opklommen uit de zee, schenen te fluisteren van een toekomst vervuld met gruwelen, van tranen doorweekt.

„Een afschrikwekkend voorbeeld moet worden gesteld aan de rebellen!” had de Landvoogdes bevolen. Zij scheen niet voldaan met het bloedbad bij Oosterweel. Valencijn werd uitgemoord door haar gunsteling Noircarnes, toen de moedige stad zich eindelijk moest overgeven op genade of ongenade. Het was of Margareta haar aarzelen en dralen wilde uitwisschen door daden van geweld, de tranen, door haar gestort bij de aanbidding van het Smeekschrift, in golven van bloed.

Indien zij hoopte door hardheid de komst van Alva te vertragen of op deze wijze haar gezag te behouden, dan bleek de uitkomst een vergissing. Haar eerzucht ontving den genadeslag, toen het bericht tot haar kwam,

dat de „ijzeren hertog” reeds de grenzen van Savoye had bereikt, met een troepenmacht waarvan „iedere soudenier als hopman, iedere hopman als overste, iedere overste als aanvoerder kon optreden.”

Weer vloeiden tranen langs haar gelaat, maar nu van smartelijk, te laat inzicht:

„Ik had het schild van mijn volk moeten zijn, en tot het werktuig van een tiran heb ik mij laten vernederen! Nu word ik weggeworpen als een uitgeperste citroen, nutteloos, gebruikt!”

Fra Lorenzo had den Koning geraden „het zwaard Gods uit de scheede te trekken.” Filips luisterde gretig naar dien raad en Margareta vernam — te laat — dat zij de gedweeë volgeling was geweest van een spion.

„Had ik nooit acht geslagen op uw woorden!” zei zij toornig tot den monnik. Hij boog:

„Uw woorden zullen voortaan in andere ooren dringen. Een ander zal u raden, mevrouw!”

„Ga naar Brugge, naar uw klooster! Weg!”

Haar oogen gloeiden van woede, met een glimlach ging Fra Lorenzo.

Haar woorden vonden dien dag inderdaad een anderen toehoorder. Aan de spits van het beruchte Lombardische regiment, omstuwde door zijn lijfwacht van honderd in de „Duitsche” kleuren gedoste ruiters — het rood, wit en blauw van het volk, dat hij kwam uitmoorden — deed de hertog van Alva zijn intocht binnen Brussel.

Hij trok als door een doodenstad. De luiken gesloten, ontvolkt de straten, de deuren gegrendeld. Een grimmige uitdrukking streek over zijn trekken, zijn koude oogen rustten op zijn ruiters en voet-

knechten. Hun zware schreden klonken dreunend op tegen de gevels der gesloten huizen, hun snijdende wapens blonken in het zonlicht.

„Ik gebied orde en tucht aan mijn leger, zoolang het trekt door Savoye en Lotharingen,” had zijn bevel geklonken. „Wanneer het land der ketters is bereikt is iedere soldaat vrij de rebellen te tuchtigen op zijn wijze.” Thans waren zij in het land der ketters . . . zijn „nains noirs.” En weer vulde een talrijke schaar het voorplein van het Hof van Brabant. En weer kon de Landvoogdes nauwelijks haar tranen bedwingen.

Zij gevoelde het: de taal der vrijheid had zij niet willen verstaan, thans moest zij haar levenslessen leeren in de school van het despotisme. Het Smeek-schrift der edelen — de komst van Alva. Groot was de kloof, haar wreedheid had die overbrugd. Met ongedekten hoofde stond intusschen de hertog voor haar en toonde zijn lastbrief.

„Ik ben slechts de wegbereider van den Koning, mevrouw. In zijn naam vraag ik huisvesting voor het leger, dat mij vergezelt. Het heeft zich steeds goed gedragen.”

Margareta zag naar het smalle, geelbleeke gelaat met den langen, grijzen baard, van den man voor haar, zij hoorde den hoffelijken toon zijner woorden . . . Was dat de gevreesde, gevloekte Don Alvarez de Toledo, hertog van Alva? Was dat de beul van Napels? Haar antwoord klonk even hoffelijk. Zij vlocht er een wensch in, dien zij verwachtte, dat hij zou aanvaarden als een bevel:

„Verschoon Brussel van inlegering! De hoofdstad heeft zich altijd goed gedragen.”

Nù sneed zijn stem:

„Het Lombardische regiment is voor Brussel bestemd, mevrouw.” Toen wist zij, dat zijn hoffelijkheid slechts schijn was, dat de engel van de hoop weenend zou moeten vluchten uit haar rampzalig vaderland!...

„Maak alles gereed voor mijn vertrek,” beval zij haar kamervrouwen, na afloop van het gehoor. De hertog had haar meegedeeld, dat hij voorloopig verblijf nam in het Hof van Jausse. In zijn oogen had zij de vraag gelezen:

„Voor hoe lang?”

De vrouw, die haar volk had opgeofferd om haar macht te behouden, zag met de hellepijn van het te laat berouw de vergelding. Zelf werd zij gedwongen tot heengaan — in ballingschap. In den vreemde zou zij sterven, ver van het volk, het hare. Haar trots brak, haar eerezucht zweeg. Thans pleitte zij bij den ijzeren hertog om verzachting van de straffen, waarmee hij haar volk bedreigde:

„Zie al deze vluchtelingen! De grenssteden zijn met die ongelukkigen overstromd. Werd zooveel bloed gestort om deze uitkomst te verkrijgen? Hertog van Alva, tracht te winnen door zachtheid, waar mijn hardheid heeft gedwaald!”

Zijn koude oogen staken bij zijn antwoord:

„Halve maatregelen werken niets uit, mevrouw! Dàt zult gij moeten toestemmen. Het is heilzaam als de burgers steeds vreezen, dat het dak zal instorten boven hun hoofd. Ik zal ze allen die vrees doen kennen en daarom die vluchtelingen, op doodstraffe, bevelen naar hun haardsteden terug te keeren!”

„En dat volk was eenmaal vrij!” prevelde Margareta; maar met blijden trots gevoelde zij, dat het zich

liever zou laten uitroeien, dan die vrijheid prijs geven.

Hertog Alva boog ook ditmaal hoffelijk ten afscheid en Margareta greep veder en papier en schreef haar koninklijken broeder:

„Denk aan het einde! De naam „Alva” is reeds voldoende om de Nederlanders alles wat Spaansch is te doen vervloeken!”

In spanning, in radeloozen angst voor de toekomst wachtte zij het antwoord. Het kwam. Het bestond in een uitbreiding van Alva's gezag.

Toen verzocht zij, onder tranen, haar ontslag en zag zij hem, dien zij haatte als haar doodsvijand, heerschen als oppermachtig landvoogd, nog voor zij heenging uit Brussel, uit haar vaderland.

Zij telde het gevolg, zoo gering in aantal, dat haar uitgeleide deed tot de grens, — en aan het hoofd van een langen, statigen ridderstoet had Noircarmes den hertog opgewacht te Diedenhoven, bij zijn komst in de Nederlanden!

Maar wie van vroegere getrouwe en voormalige gunstelingen zij miste in haar gevolg, één zag zij ontbreken met een gevoel van verlichting: Justus Lipsius. Zij wist nu, dat ook hij haar had gebruikt — voor Granvelles plannen. En voor Granvelles vertrouweling was die dag een dag van triomf: de nieuwe landvoogd had hem tot zijn geheimschrijver benoemd. Hij hield het heft in handen over het leven en lot van duizenden; zeer vergenoegd ging hij dien avond naar de Groenmarkt. Daar, op den hoek stond een oud huis met een hoogen, schuingezakten gevel. De ongelijk aangebrachte vensters waren bijna alle zonder gordijnen, het huis zag er vervallen en verveloos

uit. Toch liet Justus den koperen, nooit gepoetsten klopper op de deur vallen.

Een oude vrouw, groezelig als haar omgeving, met loensche oogen in een mager gezicht, deed open:

„Is zij boven?”

Op een toestemmenden hoofdknik, ging Justus de ingezakte trap op. In een achterkamer, met het uitzicht op een sombere binnenplaats, vond hij Verena. Zij zat bij de tafel, verwaarloosd haar kleeding, ordeloos het haar. Met den rug naar het eenige raam, het hoofd in de armen begraven zat zij een beeld van ellende en wanhoop. Toen zij den grendel hoorde wegschuiven van de deur, stond zij op:

„Ga weg!” Haar stem krijschte, nu zij Justus zag. Met saamgeknepen lippen vluchtte zij in den uitersten hoek van het lage vertrek.

Hij lachte spottend.

„Maak niet zoo'n vertooning, mijn lief! 't Helpt je nergens meer voor. Het is te laat!”

Wel was het te laat. Zij wist het.

„Was ik maar gestorven toen.”

In een snik klonk het. Hij zag haar aan met half toegeknepen oogen.

„Voor mij was die bewusteloosheid beter. Anders was je nu niet hier!”

„Duivel!”

„Geef mij niet zulke vleiende namen, dan mocht ik soms berouw krijgen over mijn ridderlijke voornemens. Ik ben hier gekomen om je te zeggen, dat ik met je trouwen zal!”

„Mocht ik maar sterven!”

„Vruchteloze wensch. De dood komt zelden tot

wie hem roept. Dus zorg, dat je gereed staat in je trouwsamaar, overmorgen."

„Als de prinses wist, dat jij!" ...

„Dan zou zij je niet kunnen helpen. Zij is het land ontvlucht met den Prins, naar den Dillenburg. Alva's zeis zal scherp maaien en de hoogste halmen treft zij het eerst. Wees dus dankbaar, dat je veilig geborgen bent, bij mij!"

„Houd op! Spaar mij!..."

In een uitbarsting van wanhoop wrong Verena de handen. Het klonk als de laatste kreet van een die wordt verpletterd onder een ondraaglijken last. Zij zag Lipsius aan met starende oogen, als iemand wiens geest is verdoft door een slag op zijn hoofd.

„Trouwen met.... Jou vrouw!"

't Was of zij niet had verstaan, niet begrijpen kon. Hij stond voor haar en lette nauwkeurig op iedere beweging van wanhoop en genoot van elke klacht, die met een zenuwachtige rilling van haar lippen gleed. Hij voelde zich voldaan, zijn teleurstelling, zijn achteruitzetting voor Reinout waren gewroken.

„Wat zal ik je zeggen," zei hij ten laatste, sarrend, langzaam. „Ik vind dien huwelijksband even vervelend als jij. Maar ik ben bang, dat je mij, ondanks alles, toch nog zoudt kunnen ontsnappen. Noodzakelijk kwaad dus." Hij wendde zich tot gaan, maar keerde bij de deur nog eens het hoofd om.

„Nog iets: met je ketterij moet het nu uit wezen. Verstaan?"

„Ik zal nooit mijn geloof opgeven. Liever ga ik naar 't schavot." Zij zei het alsof dit haar een schemering van hoop gaf, van redding.

„Hm, wij zullen later zien wat je doet. Nu ben je nog mijn eigendom.”

Er kwam zulk een uitdrukking van afkeer op haar wit gelaat, dat zelfs in Justus iets opkwam, dat op schrik geleek. Toen bedacht hij zich nog eens:

„Reinout is dood. Gestorven in de gevangenis.”

Toen ging hij. Hij hoorde een gil, een doffen slag. Hij keerde niet terug

Weinig dagen later doorleefde Verena haar trouwdag. Hoe, begreep zij later nooit. Maar het was haar of de krans van mirten en maagdepalm haar hoofd deed schroeien, of het sleepkleed van blauw damast haar neertrok door zijn zwaarte. Zij dacht aan haar schuldelooze meisjesdroomen. Was ooit een vrouw zoo diep vernederd als zij? Met een rilling van afschuw sloot zij de oogen voor den man aan haar zijde. Toen stond zij naast hem voor het altaar en klonk haar „Ja!” het woord, dat haar verbond voor het leven. En neerknielend om den zegen te ontvangen van een priester, wiens godsdienst zij verfoeide, bad zij om te mogen sterven in het eigen oogenblik.

Zij bleef leven. Onder den jubelzang van het koor verliet zij de kerk. Op het voorplein was gedrang en geschreeuw. Mannen vloekten, vrouwen snikten, kinderen huilden mee, zonder te weten waarom. Een hooge ladder stond naast een deurpost, een man, — een aan hand en voet geknevelde man, — werd langs die ladder naar boven gesjord; na enkele oogenblikken was hij opgehangen in zijn eigen voordeur.

De tranen, klachten en verwenschingen der omstanders verdubbelden; de onderschout raasde tegen zijn rakkers, omdat zij het gespuis niet beter op een afstand hielden. Ten slotte klonk het bevel:

„Pakt de grootste schreeuwers op! Dat brengt schrik onder de anderen!”

Een priester, die zijn rozenkrans stond af te prevelen naast den ketter — „voor eeuwig verdoemd” door de uitspraak der inquisiteurs — riep:

„Laat er geen een loopen!”

Te midden van het tumult, nu een straatgevecht, begon het te knappen boven het hoofd van den gevonniste: zijn dak was in brand gestoken.

Het volk vluchtte, schreeuwend en jammerend, de rakkers tierden en scholden, bonden hun gevangenen, renden vluchtelingen na

Het werd leeg op de straat, alleen de veroordeelde hing stervend, geworgd onder zijn vlamvend dak, de priester had zijn gebeden vergeten, op een veiligen afstand zag hij alles weltevreden aan.

Soldaten kwamen om den brand te blusschen. Het werd te gevaarlijk voor de omliggende huizen. De priester schreeuwde: „Wacht tot zijn hoofd is verteerd op den romp. 't Is eigen bevel van hertog Alva!”

Als wezenloos leunde Verena tegen den muur. Zij zag haar bruidskleed in het gedrang gescheurd en bespat met bloedvlekken. Het werd nacht voor haar oogen, het was nacht voor haar volk. Een ruwe vuist schudde haar schouder:

„Kom, ga mee! Wij kunnen er nu juist door. Ginds komt weer een troep!”

Zij trachtte te gehoorzamen, haar voeten wankelden. De nieuwe „troep” kwam dicht bij. Zij zag Reinout, in boeien geklonken, haveloos en vermagerd tusschen Spaansche soldaten. En Reinout zag haar. Nu kwam de nacht over haar — geheel.

HOOFDSTUK XVI.

Zonder omzien of nadenken vervolgde Alva zijn weg, een weg van rouw en tranen. Hoofsche woorden had hij bij zijn komst gericht tot de graven Van Egmond en Hoorne, hun verzocht om hun steun en invloed, waar het gold de rust te doen weerkeeren in het verdwaasde land, onder het afgedwaalde volk. „Uw vrienden zullen de mijne zijn! Voert hen tot mij,” eindigde hij welwillend. En woeste haat was in zijn hart, want: wie hij ook kon kerkeren, onbereikbaar wist hij voor zijn beulenzwaard, wat hij het meest begeerde: het hoofd van den prins van Oranje. Ook Egmond dacht aan zijn afscheid van den Prins, eer deze over Breda naar den Dillenburg vertrok. Zijn: „Vaarwel, prins zonder land!” leek hem nu een woord wèl passend voor zijn geestigen mond, het antwoord van den Prins belachelijk.

Alva was immers de voorkomendheid zelf. Hij verzocht zelfs zijn „onmisbaren” raad. En „Vaarwel, graaf zonder hoofd!” had Oranje gezegd. Egmond verliet het Hof van Brabant — nu door Alva betrokken — met zekeren tred. Koning Filips kon den held van St.-Quentin, zijn landvoogd den machtigen invloed van hem, „de groote graaf,” niet missen. Egmond glimlachte. Alva had

hem een schrijven laten zien van Anna van Saksen.

„Buiten weten van haar gemaal,” smeekte zij den hertog om, door zijn tusschenkomst, een deel harer inkomsten in de Nederlanden te mogen ontvangen.”

De goederen van den Prins waren door koning Filips verbeurd verklaard — Anna van Saksen wist het! En zij smeekte Alva...

„Die vrouw!” — prevelde Egmond en een gevoel van walging kwam over hem, met een aandoening van medelijden om het lot van den Prins. Het ridderlijke in zijn karakter overwon zijn lagere hartstochten. Eens had hij Oranje benijd: het was nu niet meer noodig. De hertog vertrouwde hem, en balling zonder land of goed was de Prins. Alva's gunsteling! Het bloed steeg Egmond naar de wangen, gebruind in het veld aan de spits van 's konings leger. Thans zou hij de rust helpen herstellen als machtige bondgenoot van den ijzeren hertog, die, als Filips hem weer naar een ander deel van zijn reusachtig rijk riep, hem gewis zou voordragen als zijn opvolger, als landvoogd der Nederlanden.

Zoet is een heerschersdroom, wreed het ontwaken. Maar Egmond ontwaakte niet. Hij voelde den stalen greep niet onder het fluweel, hij voelde Alva's warmen handdruk niet ijzig koud worden, hij lette niet op den scherpsten toon van zijn eerst zoo welwillende stem. Het gouden net der eerezucht omspon Egmond meer en meer, tot de avond kwam, waarop Alva hem met graaf Hoorne bij zich ten disch noodde, in het grijze paleis der hertogen van Brabant.

Toen, na een schitterende discussie over de versterking en verdediging van Antwerpen, klonk als een donderslag het bevel hem tegen: „Graaf, uw degen!”

Egmond zag Don Sancho d'Avila aan als verstond hij niet wat hij hoorde. Het moest een grap wezen of een vergissing. Hij deed een stap terug. Dààr, achter die gesloten eikenhouten deur, achter het tapijt, dat haar bedekte, bevond zich zijn vriend, hertog Alva, — hij wilde hem spreken, opheldering vragen — speerdragers hielden hem tegen. Slechts één schrede, één deur scheidde den machtigen landvoogd van den gevallen machthebbende. Het was Egmond onmogelijk die schrede te doen.

Toen wendde hij den blik naar de opengeslagen ingangspoort der hal. Daar was het marktplein, daar wachtte zijn gevolg, daar wenkte de vrijheid. Geheel Brussel zou in 't geweer komen om hem, den afgod van het leger, van het volk, te bevrijden — de bleeke aangezichten der door hem gekerkerde „rebellens” rezen voor hem op, verwijtend. Hand noch voet zou het volk meer voor hem opheffen — zijn werken volgden hem. Het trotsche hoofd van graaf Egmond zonk op zijn borst. Hij liet zich zwijgend wegvoeren als gevangene

Dienzelfden negenentwintigsten September las de schout te Haarlem 's avonds een missive, hem gebracht door een ijlbode uit Brussel.

„Ook aan de burgerij wil ik een sprekend voorbeeld stellen” Een naam volgde met een bevel. De schout verschoot van kleur.

„Ga Dirck Coornhert roepen,” beval hij den stadsbode.

HOOFDSTUK XVII.

Cornelia Coornhert zat alleen in haar kamer en staarde naar de vallende lindebladeren voor haar venster zonder ze te zien. In den zomer hadden zij zachte schaduw gegeven en waren een lust voor de oogen geweest, nu zonken zij in de modder of dreven in de bruine plassen. Onverschillige voeten zouden ze vertreden, evenals onverschillige menschen trappen op een menschenhart. Haar handen gleden over de voorbaan van haar kleed, waarom had zij een zwart gewaad aangetrokken van zulk een doffe stof? Welke reden had zij er voor? Zij wist het niet, zij wist niets meer, strak zag zij naar de vallende bladeren. Gisteren, ja, gisteren was het gebeurd, 's avonds laat, een werk der duisternis. 't Was of haar gezicht verviel, de bloeiende vrouw scheen jaren verouderd. Het huis scheen als uitgestorven, de deuren stonden open, kleedingstukken lagen op den grond, schrijn en spinde waren niet gesloten. Waarom was die verwarring, waarom? Het grind voor de deur kraakte, de klopper viel neer, hol klonk het geluid door het stille huis. Zij hoorde het en verroerde zich niet, onmachtig zich te bewegen. Toen ging de deur — zij stond aangeleund — open. Een voetstap klonk op den drempel,

hij stond voor haar, de man met het weeke hart en het stroeve uiterlijk — de kluizenaar van den Blinkert. Hij stond voor haar met de oogen van een eenzaam man, die weken lang geen vriendelijke stem heeft gehoord, wiens hart pijn deed, die verlangde naar het woord en den handdruk van een vriend. Vermoeid van zijn verlatenheid, van het huilen van den wind, had hij, na lange aarzeling, de duinen verlaten, hij vond een doodsche woning, hij zag een vernietigde vrouw met saamgewrongen handen en een schier waanzinnigen blik in de ingezonken oogen.

„Vrouw Cornelia! Wat is hier gebeurd?” Zij zag op als een die niet meer behoort tot het leven.

„De hand des doods ligt op hem;” dof klonk haar stem, toonloos en hopeloos.

„Wie? Dirck Coornhert? Uw man?”

„Ja, mijn man. Hij ligt in Alva's kerker!”

„Hebben zij hem gehaald? Arme vrouw, arme vrouw!”

Hij had medegevoel gezocht, nu gaf hij het. Het was of zijn woorden de ijskorst van verstijvende wanhoop deden smelten om haar hart.

„Wanneer hebben zij hem?” ...

„Voor twee avonden, om tien uur. Licht en vuur waren reeds gedoofd, toen werd hij opgeklopt en moest hij bij den schout komen.”

„En waar is hij nu?”

Hoe angstig werd het gevraagd!

„Op de Gevangenpoort in Den Haghe. Hij heeft het Verzoekschrift der poorters om vrijheid van godsdienst overgebracht in het Nederduitsch. Velen noemen hem daarom een onzer wegbereiders tot de vrijheid.”

Er was een lange, beklemmende stilte.

„En wat zult gij nu doen?” vroeg Gerardus eindelijk.

„Bidden, dat God mij laat sterven, als zij hem dooden.”

Hij zag, dat zij meende wat zij zei.

„De dood komt niet, als hij wordt beschouwd als een redder.”

Bittere ervaring beefde uit zijn woorden, de woorden van een door het leven geknakt, hopeloos man.

Zij stond op, een vonk van haar oude veerkracht in de oogen.

„Als de verlossing niet komt, zal ik haar zoeken. Leven of dood, waar mijn man is, wil ik ook wezen!”

Zij meende ook nu wat zij zei. Hij ontroerde over zoo hecht een trouw, zoo groot een liefde en benijdde hem, die, met den dood voor oogen, lag in Alva's kerker.

Hij trachtte haar niet af te brengen van haar besluit, hij beoordeelde haar naar zich zelve. Hij vroeg alleen:

„Waarheen zult gij gaan?” Meewarig zag hij haar aan bij die vraag.

„De vrouw van een gevang”... Hij zag de felle smart, die haar schudde, zich weerspiegelen op haar fijne trekken en zweeg.

„Maak u niet bezorgd over mijn veiligheid,” heesch klonk haar stem. „Ik zal het gevaar weten te ontkomen, dat mij dreigt van... menschen.”

Zij zei niet hoe, maar hij zweeg. Want hij begreep, dat een woeste stroom van vrees en wanhoop haar dreigde te verzwelgen, hij begreep, dat hier iedere vraag te veel was. Hij dacht aan den visscher, dien hij soms zijn netten zag uitwerpen in het kolkje achter het oude huis te Rolland. Ergernis vervulde hem als hij hem zijn net zag optrekken en naar den oever sleepen. Dan worstel-

den de visschen om hun leven, met een gevoel van vreugde zag hij het altijd, als er een wist te ontsnappen. Zou ook Coornhert kunnen ontsnappen aan het net, dat Alva spande over volk en land? Of zou zooveel geleerdheid en eenvoud, zooveel moed en eerlijk geloof ook ten offer vallen aan heerschezucht en wreedheid?

„Wat ook komen mag, hij zal zich gedragen als een man van eer en van beginselen. Hij zal den moed niet laten zinken en zijn overtuiging niet prijsgeven.” Niemand had ooit de stem van den somberen kluizenaar gehoord met zulk een zachten klank, dan misschien eene, vele jaren vroeger, veel jaren. En aan haar dacht hij bij zijn plotselinge vraag:

„Hoort ge nog wel eens iets van Verena?”

Zij streek zich met de hand over de oogen, als moest zij haar gedachten verzamelen.

„Niet veel meer in den laatsten tijd. Zij is uit Alkmaar naar haar oom gegaan te Brussel. Hij werd daar bij een hagepreek, geloof ik, gevat. Daarna was zij in dienst bij de prinses van Oranje. En nu, ik weet het niet. De hooggeplaatsten verlaten het land, waar het volk sterft in Alva's kerkers.”

„Niet allen. Sommigen sterven gebroken door misreiding en zieleleed en schande, zij sterven duizend dooden, iederen dag, al leven zij voor 't oog der wereld!”

Een vrouw stiet het uit, op een toon, die klonk als één groote jammerklacht. Zij zagen iemand, die zij vroeger gekend hadden, die zij nu bijna niet durfden herkennen. Want, was dat het bloeiende meisje, dat leefde in hun herinnering, hun hart, wier naam de kluizenaar daareven uitte? Verena! Was zij dat,

die bleeke vrouw, wier uiterlijk een aanklacht vormde tegen hen, die haar zoo gemaakt hadden?

Het vermagerd gelaat, de geknakte houding deden hun verhaal van groote doorgestane ellende, de doffe stem, waarin zielesmart beefde, voltooide de aanklacht tegen hem, die haar leven had verwoest, tegen hen die zich rechters noemden, beulen waren.

„Kind, Verena! . . . Wat hebben zij met je gedaan, daar ginds in Brussel? Ben je ook voor den Bloedraad geroepen?”

De kluizenaar stond voor haar, als wilde hij haar beschermen, tegen geheel een haar vervolgende wereld. Cornelia Coornhert voelde twee groote tranen branden op haar wangen — zij vloeiden nu niet om eigen leed. Verena streek zich met de hand zulk een bevende, uitgeteerde hand, over het voorhoofd, als moest zij denken, zich herinneren, eer zij sprak.

„De Bloedraad! . . . Ja, maar dat was het ergste niet. Het wreedst is hij geweest, hij!” . . .

„Wie?”

Het klonk vol angst uit twee monden.

„Hij, die mij dwong zijn vrouw te worden — Justus Lipsius.”

„Jij, Verena, het kind van een martelaar, nu de vrouw van een leerling der Jezuieten?”

„Hij is grooter Jezuiet dan zijn leermeesters!”

Vrouw Cornelia liet onwillekeurig haar hand los:

„Kind, hoe is dat mogelijk! Wij dachten, dat Reinout! . . .”

„Reinout! . . . spreek zijn naam niet uit! Hij is een trouwe volgeling van Alva!”

Toen klonk opnieuw een kreet, een die door merg en been ging, afgeperst door doodelijken angst.

„Reinout bij de Spanjaarden! Dan is alles voor hem verloren! Graaf Hendrik zal hem nooit erkennen, nóóit!”

Zijn moeder stond op den drempel, met oogen woest, verwilderd, met trekken aschgrauw. De mare was door de stad gevlogen, had ook haar bereikt van Dirck Coornherts gevangenneming. Toen was het haar of iets zwaars weggleed van haar hoofd. Haar zuster leed, zij ging tot haar met vasten tred, om — ineen te zinken op haar drempel.

Haar eenige hoop voor dit leven ontzong haar, een hoop gekoesterd met schier waanzinnige moederliefde.

„Nu is er niets meer op de wereld, niets meer! Reinout bij de Spanjaarden!” . . .

Maar de kluizenaar schudde haar bij den arm, woest:

„Treur niet, vrouw! Vergeet hem, die ons volk helpt knechten!”

Zij barstte uit in een harden lach, het krijschte door de kamer als een gil van demonen.

„Vergeeten hem? Mijn zoon Reinout, de Spaansche beul, vergéten? Ik vervloek hem!” Haar oogen vlamden, recht op stond zij met uitgestreken arm als dreef zij iemand, alleen voor haar zichtbaar, voor zich uit. Haar lippen openden zich als herhaalden zij nogmaals het vloekwoord, het vreeselijke . . . Doch Cornelia legde haar de hand op den schouder:

„Moeder!” sprak zij zacht en kermende zong Sara neer, terug in den doffen nacht van haar waanzinnige visioenen.

„Zoo maken ons de Spanjaarden,” — mompelde Verena. „De moeder vervloekt haar zoon, ouders en kinderen haten elkander, vrienden van voorheen klagen elkander aan bij den Bloedraad; de man verraadt zijn vrouw” . . .

„Wat!” ... Cornelia, gebogen over haar zuster, rees huiverend op. Een vreeselijk vermoeden greep haar aan. En toonloos hernam Verena:

„Hij dwong mij zijn vrouw te worden, ik kan niet zeggen hoè. Toen ben ik met hem getrouwd, het jammeren van gevangen ketters — zij werden voortgedreven als schapen ter slachtbank — vormde mijn hoogtijdmuziek, het brandende dak van een huis, waarin een rebel werd opgehangen, schonk de feestverlichting. „Zoo zal het ook u vergaan als gij niet aflat van uw kettersch geloof,” zei iemand naast mij. Ik keek om — wij stonden nog voor de kerk, het was de priester, die ons huwelijk had voltrokken. Hij stond daar nog in vol ornaat en zegende de Spaansche soldaten, die de gevangenen wegbrachten.”

„Nooit geef ik mijn geloof op,” riep ik snikkend om die vreemde menschen, mijn medelijders voor het geloof, dat mijn vader en mijn vaders broeder bezegelden met hun marteldood. Toen lachte de priester, hij lachte.

Weldra had hij er reden toe. Hij, mijn man, kwam veel in aanraking met den landvoogd, onzen Spaanschen tiran. Er zijn nu geen feesten in Brussel, waar dagelijks de doods-klok klept; de hooge huizen der machtige edelen staan leeg en zijn verbeurd verklaard, met al wat er in is. Alles is nu voor den Spaanschen koning. Maar soms noodigde hertog Alva enkelen ten maaltijd. Graaf Egmond, dien de Prins bij hun afscheid een graaf zonder hoofd heeft genoemd, komt herhaaldelijk in het Hof van Brabant zonder zorg of vrees, naar 't schijnt.”

„Graaf Egmond is een gevangene nu,” zei de kluizenaar dof.

Verena rilde, het gerucht was nog niet tot haar gekomen.

„Loon naar werken,” sprak zij bitter. „Hij heeft de gunst van het Spaansche hof trachten te herwinnen door wreedheid en geweld.”

„Hij is op denzelfden dag gevangen genomen als mijn man, die het Smeekschrift der poorters heeft overgezet in onze landstaal,” viel vrouw Cornelia in, fier het hoofd opheffend. „Benijd mij; ik kan met trots aan hem denken, ook in zijn kerker.”

Er waren nu geen tranen in haar stem, slechts dankbaarheid. Op den naam van Dirck Coornhert zou geen smet rusten voor het nageslacht. Hij was zijn beginsel trouw gebleven, en thans bereid het te bezegelen met zijn leven.

Doch Verena hief, als bezwerend, de armen ten hemel: „Uit Alva's kerkers is geen redding!”

„Is Gods arm dan verkort?” vroeg Gerardus streng.

Zij sloeg de oogen tot hem op, huiverenden angst las hij in hun diepten.

„Ik dacht aan Brussel. Wat daar gebeurt, schijnt den hemel toe te grendelen. Hoort! Justus Lipsius werd ook soms bij den landvoogd genoodigd. Hij zat dan aan een tweede tafel met hophlieden en priesters. Een hidalgo uit Madrid leerde hij daar kennen, die noodigde hem bij zich aan huis. Dona Clara, zijn vrouw, was een bekende schoonheid, in Brussel te bekend. Zij en Justus Lipsius deden menigen wandelrit in het bosch van Cambres. Ik begon hem in den weg te staan, hij zocht naar een middel om zich van mij te ontslaan. Ik bemerkte het van dag tot dag, maar dacht niet, dat hij zulk een wreed middel zou kiezen.

De dienaars van het heilig officie lieten de klepper

vallen op mijn deur. „Volg ons!” klonk hun bevel. Ik behoefde niet te vragen, wie mij had aangeklaagd wegens ketterij, toen ik voor den Bloedraad stond en ik De Vargas half slapend zijn: „Ad patibulum” hoorde geeuwen. Maar in de eerste dagen was er geen tijd om mij te dooden door den put, de straf der vrouwen.

„Ik had niet gezien, wie voor den Raad stond,” zei De Vargas, toen Hessels hem aanstiet bij zijn „Ad patibulum”. Er waren te veel terechtstellingen, de klok klepte steeds door. Ik hoor het nog, altijd hoor ik het. Zoo kwam ik in de gevangenis. Langs de muren droop het vocht, de lucht was er benauwd, velen stierven, het ademen was er zwaar. Als de Senne zwol, liep de bodem onder water, dan moesten wij ons vastklemmen aan krammen in den muur of aan de ijzeren traliën voor de kleine vensters. Werden zij daardoor losgewrikt? Een tralie gaf mee, toen ik eens weer uren lang had gehangen, mij steunend tegen den wand van de vensternis. Toen beproefde ik een tweede tralie los te rukken, ik slaagde, wrong mij door de opening, was vrij. Barrevoets, met gescheurde kleeren, gebroken door de foltering, was ik vrij. Voor hoelang? Geld noch toevluchtsoord bezat ik. Wie zou zich over een ter dood veroordeelde erbarmen in Brussel, waar Alva heerscht en De Vargas vonnist? Ik vroeg het niet, maar wachtte bij de Namensche poort tot de melkvrouwen met haar hondekarretjes in de stad kwamen. Zoo gelukte het mij te ontsnappen. Zoo lang de zon scheen, hield ik mij schuil, bij avond en bij nacht ging ik verder. Schuwe gezichten zagen mij soms vragend aan, ik wist weldra door den blik, die den mijnen trof, wie

vervolgd werden als ik. Zulke ongelukkigen hielpen mij, zoo goed zij konden. Zoo bereikte ik Antwerpen, daar woonden verwanten van mijn vader. Ik zocht hun huis — ik vond het verlaten. De verzegelde deur met het Spaansche wapen sprak, in zwijgende taal, van hun lot. Verder wankelde ik, en vond een papier in mijn tasch. Het was mijn eenige bezitting nu. Ik had het gekregen eer ik gemarteld werd. Toen was het mij voorgelezen: een korte akte. Een Katholiek mag geen huwelijk sluiten met een ketter, het mijne was ontbonden, op last der geestelijke rechtbank. Tot verontschuldiging van Justus Lipsius gold, dat hij tevergeefs had beproefd mij terug te brengen van mijn dwaalleer. Maar hem was bevolen boete te doen door een reis naar Rome. Later hoorde ik, dat hij in gezelschap van Dona Clara die reis deed. En nu heb ik alles gezegd. Wat moet ik aanvangen met mijn leven, mijn lot? Zèg het!"

Zij zat neer als gebroken, vermoeid van het spreken, uitgeput van leed. Slap lagen haar uitgeteerde handen in haar schoot, zonder iets te zien staarden haar oogen. Vernietigd, rechtloos, voortgedreven. Gevonnist als een misdadigster, zonder reden of schuld, alleen door den wil van geestdrijvers en beulen — was zij een der ontelbaren, die een schakel vormde van de keten, door de tirannie geklonken om het volk der Nederlanden Was het wonder, dat dit volk in opstand kwam?

Eensklaps greep Gerardus haar beide koude, uitgeteerde handen.

„Kind, wees mij tot een dochter. Eens, lang geleden had ik je moeder lief. Toen zij zich van mij wendde en een ander haar hand reikte, werd het donker voor

mij en die duisternis is gebleven; zonder liefde of geluk is het leven nacht."

Hij zag haar huiveren en zweeg. Waarom zou hij haar last verzwaren door klagen over eigen smart? Hij nam opnieuw haar hand in de zijne:

„Kom, mijn dochter, kom!”

Willoos liet zij zich voeren, Cornelia Coornhert fluisterde:

„Mijn leed is geluk vergeleken bij het hare. Zij is zwaarder getroffen dan ik, want haat mengt zich in haar rouw.” Zij vouwde de handen en bad tot God en dankte, dat zij nog mocht bidden om uitkomst, om redding voor hem, dien zij meer lief had dan haar eigen leven, meer lief dan ooit, nu hij leed in Alva's kerker. O, door welke duistere, stille dalen van verdrukking en zieleleed gaat een volk, dat dankt omdat nog zijn geliefden leven — in een gevangenis! Wèl ontzettend was de tijd, de hoofden bogen zich en de harten sidderden, want de dood was overal. Alva's spieën drongen binnen de huizen, verbraken schier alle banden van liefde en vertrouwen. De een schuwde den ander; wie kon ontvluchtte het land, waar aan zilveren haren en gouden lokken dezelfde weg werd gewezen: dien naar het schavot.

En toch waren Alva's beulen niet in staat den moed geheel te dooven in de harten, die klopten tot berstens toe. Zij konden dit niet, omdat het lijden der vervolgdèn zoo ontzettend was, omdat zij onschuldig leden en bleven gelooven in God, en Zijn eeuwige rechtvaardigheid.

God, zelf hèt recht, kon het onrecht wèl toelaten maar het niet voor altijd doen zegevieren; Zijn wil was machtiger dan die van een tiran, het volk, dat

leed voor de eer van Zijn Evangelie, kòn niet door Hem worden vergeten, want het streed niet voor wereldsche eer of goud, doch voor de hoogste goederen der menschheid: vrijheid van geweten en van land.

„Wij moeten overwinnen, want onze strijd is rechtvaardig, de nacht, waarin ons volk ronddoolt, zal wijken voor den dag, voor het gouden licht der vrijheid!”

Die gedachte welde uit het hart van Dirck Coornhert, terwijl hij zijn Apologie opstelde in zijn kerker. Hertog Alva zou het lezen, het fiere, kernachtige verweerschrift van den gevangene, en hij zou sidderen als hij het las, want het hart klopte er in van het volk, dat hij wilde vernederen tot de slaven van een despoot.

„Het zwaard is getrokken,
Certeyn, Gods wraak naakt!” ...

luidde de aanhef van een nieuw Geuzenlied en allen voelden, dat de tijd rijp was voor de vergelding, die deze woeste Geuzenzang eischte. Ook de man, opgesloten in een sombere kamer van de Gevangenpoort, dacht dit en zijn gebed luidde:

„Heer, ik heb de verdrukking mee doorleefd, die mijn volk verplettert, zij zal mij uitdrijven als balling, wellicht mij sleuren naar het schavot. Doch, als Gij mij het leven gunt, laat ik dan ook den opstand mogen zien tegen de dwingelandij, en in het eeuwige leven u eenmaal mogen danken, dat de vrijheid is gekomen voor mijn arm vaderland.”

„Ik moèt u gevangen houden,” zei de provoost-Geweldige binnentredend, „maar anders!... Uit eigen beweging zou ik geen grendel knarsend schuiven voor uw deur. Ziehier, wat ik u ook niet geven

mag en toch breng: „een brief van uw huisvrouw.”

Buiten de gesloten deur balde de Geweldige zijn handen:

„Wij, Hollanders, elkander opsluiten op bevel van Spaansche dwingelanden! Hoe lang nog, Heer, hoe lang!”

Hetzelfde, met andere woorden, zei den gevangene de brief zijner vrouw. Het was een der hartstochtelijke uitingen van Cornelia's diep gevoel, waaraan weloverwogen gedachten geen deel hadden:

„Gij hebt in uw gedicht: „Compas ter Rusten,” berusting in Gods wil den eenigen weg genoemd om reeds hier op aarde rust te vinden.... Ik heb het beproefd, maar ik vind nergens rust, nu zij mij van u hebben gescheiden. Ik heb in den laatsten, harden tijd te veel ondervonden en gehoord om niet te weten, dat geen geluk is te vinden in een land, waar Alva heerscht. Zijn naam zal onvergeetlijk blijven, want afschuw en verachting branden hem in het hart van ons volk. De dooden zijn thans gelukkiger dan de levenden. „Uyt de ghevanchenisse van Hertogh Alva is gheen verlossinge”.... heeft mij reeds meer dan een gezegd van de vroedschap, als ik smeekte om haar tusschenkomst. Welaan dan, mijn hert, blij kloeckmoedigh, ick sal het oock sijn en u wellicht reeds voorgaan naar het land, waar Alva geen macht heeft”.... Het geschrift ontzong Coornherts hand. Een vreeselijk, wanhopig besluit las hij in haar woorden. Wat hoopte, wat wilde zij? De schaduwen van den vallenden avond kropen op tegen de naakte muren van zijn kerker; als de avondwind streek om de Gevangenpoort klonk het als dof zuchten. Hoeveel kreten van wanhoop zouden de zware muren van het som-

bere gebouw reeds hebben opgevangen en weerkaatst? De Gevangenpoort stond zelden leeg, menschelijke haat en rechterlijke dwaling schreven hun droef verhaal op de kille wanden van ieder donker vertrek.

„Zal ook ik als offer vallen van een despoot, omdat ik op de bres stond, waar het de vrijheid gold van mijn volk?” vroeg Dirck Coornhert zich zelve af. Slechts eenige oogenblikken staarde hij somber voor zich. Toen lichtte de glans van het Godsvertrouwen opnieuw van zijn ernstig denkersgelaat.

„God is goed, Hij zal zulk een onrechtvaardigheid niet toelaten. Hij zal mij niet verderven!” Het geloof, dat bergen verzet, nam bezit van hem geheel en gordde hem met nieuwe kracht. Hij dacht aan den titel, gegeven aan een zijner eerste geschriften. „Het onverstand, de oorzaak van alle dwalingen” Twaalf jaren waren verlopen, sinds hij het opstelde, maar nog zou die titel kunnen voegen boven zijn Apologie, nu voltooid in den kerker. Het geschrift moest worden opgezonden aan den Raad van Beroerten; zijn proces was aanstaande. Hoe zou Alva zijn: Verhael bij forme van advertissement van 't besoigne bij Dirck Volkertsz. Coornhert, — nu gevangen — in den voorleden turbulenten tijd gedaen ¹⁾ opnemen?

Hij vroeg het thans niet, de radelooze inhoud van het schrijven zijner vrouw stond voor hem als in vlammend schrift. Zijn ganzeveer vloog over het grove, grauwe papier, weldra was het antwoord gereed, woorden van troost, en bemoediging, van hoop en onwrikbaar geloof. Toen greep hij zijn luit — door het medelijden van den provoost-Geweldige hem ge-

¹⁾ Het M. Scr. berust op het Belgische Rijksarchief: (Papieren v. d. Raad van Beroerten.)

laten — en de steenen kerkerwanden weerkaatsten als een hymne van geloof en hóóg vertrouwen:

„Zaligh leeft hij bij den menschen
Die met herten God betrouwt,
Diens verkiesen, wil noch wenschen
Niet en soeckt dat na berouwt,
Maar hert en wil ghelaten hout,
En volgt den wil des Heeren” . . .

De overige gevangenen verdrongen zich bij de deuren van hun kerker — de „ghevanckenisse des hertoghen Alva” waren alle overvol — en wie het lied kon verstaan voelde zijn hart rustiger slaan, al werden ook zijn oogen vochtig.

Berusting in den wil van God, op Hem vertrouwen en daarom gerust en gelukkig, ook met de foltering en den dood in het verschiet . . . Hoeveel hooger stond de gevangen Coornhert dan zij, die het wilde, sombere Geuzenlied aanhieven, dat opnieuw weerklonk op het plein voor de Gevangenpoort:

„'t Zwaard is getrocken,
Certejn, Gods wraak naakt!” . . .

Alva's tirannie had vrucht gedragen; met de najaarsstormen, die huilden over het land, verhief zich de loeiende orkaan der geweldige gebeurtenissen. Geruchten kwamen van bewapening en strijd, van de Geuzen, die hun troepen samentrokken bij Daelhem, waar de prins van Oranje zich zou stellen aan hun hoofd . . .

„In het open veld, met het zwaard in de vuist, mocht hij zóó kampen, zoo strijden, Dirck, mijn man! Dan had Alva geen macht over hem!” . . .

Cornelia snikte die woorden, meer dan zij ze sprak, de avond zonk over de stad, grijs en dicht werden

de schaduwen. Met haar kleurloos gelaat, dat wit scheen door de duisternis heen, leek zij een droeve geest, dwalend zonder rust of vrede.

Klagend schreien, kreten vol angst en pijn drongen tot haar door, zij klonken zeer nabij. Uit een holle zaal klonken zij. Laag en beroekt was de zoldering, de schijn van enkele kaarsen, hier en daar opgehangen tegen de grauw aangestreaken wanden, gaf slechts een flauw licht. Op hun harde stroozakken woelden de lijders, de pest heerschte te Haarlem; vrouw Cornelia had zich aangeboden de lijders te verzorgen, die door bijna ieder werden ontvlucht. Niet door haar. Als haar taak in het „pesthuis” was geëindigd ging zij naar hen, die hun kranken zelf verpleegden Zij scheen geen slaap te behoeven. Rusteloos ging zij van den een naar den ander, deed wat er te doen was, zorgde voor allen, voor zich zelve nooit.

Maar koortsachtig schitterden haar ingezonken oogen en twee kleine roode plekken brandden op haar wit gelaat. Haar taak duurde meestal niet lang bij denzelfden lijder. Als de ochtendzon een nieuwen kranke bescheen, viel het avondlicht op den doode. Dan vloeiden de tranen van hen, die hem liefhadden, maar zij werden gedroogd bij de gedachte:

„De dood is tot hem gekomen als een bevrijder. Beter sterven door Gods hand, dan door die van Alva.”

Ook Cornelia Coornhert dacht dit in een oogenblik van droeve ontspanning, gewekt door de doffe stilte om haar heen. De lijders voor wie dien dag de eeuwige rust was gekomen, waren weggebracht, het zou tot den morgen duren eer anderen hun plaats innamen. Zij stond en staarde in den kleinen, doorweekten tuin, waarin de herfstregens neerplasten, die de rosemarijn

en wijnruit wegspoelden en de papaverstruiken knakten.

„Alles drijft weg, alles vergaat, zelfs de wijnruit, het geneesmiddel voor de lijdens. O, mocht ook ik” . . .

„Cornelia Coornhert, vrouw Cornelia! Wat zoekt gij hier?”

„Den dood!” Dof en radeloos was de blik, waarmee zij opzag tot den man in de deur, den kluizenaar van den Blinkert.

Hij zag haar oogen met hun vreemden, leegen blik, zijn lippen trokken verschrikt samen.

„Gij doet veel goeds, vrouw Cornelia, maar niet op een goede wijze.” Zacht verwijtend was zijn stem, klankloos de hare, toen zij antwoordde:

„Ik zoek den dood. Waartoe zal ik langer leven, nù nog! En wellicht als ik, reeds besmet en krank, hem voor 't laatst mocht bezoeken, sterft ook hij. Dat is beter dan op het schavot.”

Hij legde zijn hand op haar arm en trok haar mee naar het voorportaal.

„Den dood zoeken is God verzoeken, vrouw Cornelia!”

Zij barstte in tranen uit, haar oogen zochten den avondhemel vol donkere wolken. Het was haar of die wolken zich om haar legerden, haar omgaven, verstikkend als een wade van rouw en leed.

Zij boog het hoofd, en wendde zich af als om te gaan. Wat kòn zij zeggen! De wolken werden al zwaarder en dichter, achter hun grauwe massa schemerde een hoog schavot. Maar door die wolken drong weer de stem van den man, die had geleden meer dan zij, omdat niet de dood hem scheidde van zijn liefde, maar het leven.

„Zie hier het antwoord, dat Dirck Coornhert u geeft op uw radeloos den dood zoeken.”

Zij rilde, greep met sidderende hand het papier:

„Is dat het laatste? Is hij dóód, nu al?”

Hij had de voorzorg genomen, een kaars mee te brengen en stak die nu aan, in het donkere voorhuis.
„Lees nu, dan kom ik straks hier terug.”

Hij ging in den nacht, alleen. Zij bleef achter. De duisternis scheen haar nog zwarter waar die streek langs den flauwen lichtkring van het flikkerend kaarslicht.

Zij ontknoopte het koord, dat het buitenblad omsnoerde. Eenige losse blaadjes hield zij in de hand. Op het eerste las zij, met de krachtige, kloeke letters, haar zoo welbekend:

„Sy dy dul, lief in dees noden,
Dat ghy Godt de Heer om my ter zyden stelt?
Die verbiet zich zelf te dooden? —
Liefst God boven my, Die my uyt liefde knelt:
Met zaligh lyden; Hy helpt my stryden.
Is Godt met my; al dood my mijn party
Wy sullen bey, hier na, met God verblijden.”

Rijkelijk vloeiden Cornelia's tranen. 't Was of de wolken minder dicht werden. Zij ontrolde een tweede blad; zij las:

„Mijn lieve huysvrouw, ik heb geen berouw over wat ik heb gedaan voor ons verdrukt volk, al moet ik die daad, naar 't schijnt, nu met mijn leven betalen. Want het was Gods hand, die mij voortdreef en bracht tot dit werk. Ik ben dankbaar, dat Hij mij waardig keurt te lijden voor de eer van Zijn heiligen naam en voor de vrijheid van ons bekneld volk”...

Groote tranen beletten nu Cornelia het lezen voor vele oogenblikken. Geheel zijn geduldig, geloovig, onzelfzuchtig leven lag in die woorden.

Zij begroef het gelaat in de armen, lang. Ten laatste kon zij voortgaan met lezen:

„Wien de Heer de oogen heeft geopend, behoort ook anderen ziende te maken. Graaf Lodewijk weet Wie hem bekwaam maakt voor zijn taak, daarom mag, wie door hem wordt geroepen om zijn medestrijder te wezen met zwaard of pen, niet weigeren. God roept ons thans, ons geheele volk. De hoogste goederen der menschheid geldt onze kamp. God is getrouw, Hij kan uitkomst geven en zàl dit doen, als Hij het noodig oordeelt”

Cornelia zat héél stil, met de handen voor het gelaat, zij voelde haar tranen branden.

„En daarom, mijn Neeltgen, is het mij zulk een troost te weten, dat wij ook hierin één zijn, waar, in dezen bangen tijd zoo velen, door banden van verwantschap of liefde verbonden, worden gescheiden door de ernstige vragen van onzen geweldigen tijd. God is goed, dat wij ook hierin één mogen blijven. Vreest daarom niet voor hen, die de macht bezitten het lichaam te dooden; gij weet Wie de machtigste is, Wie mij moed geeft mijn gevangenschap rustig te dragen en moedig de beslissing van den Bloedraad af te wachten. Kloekmoedigheid is een onoverwinnelijke kracht der ziel om groote dingen te doen of te lijden. ¹⁾

Ik leer nu door veel lijden, dat het de edelste wraak is geen wraak te begeeren. Geen rampen kunnen mij verpletteren, want ik weet, dat God mij nabij is en ik mag op Hem hopen, omdat ik het gevaar niet vermetel heb opgezocht” ²⁾

¹⁾ Uit „kloekmoedigheid”.

²⁾ idem.

Cornelia voelde een blos stijgen in haar kleurloos gelaat, de gloed van schaamte en berouw.

„Aardsche ouders zullen nooit iets van hun kind boven zijn kracht vergen, hoe zou God, de bron van alle goedheid en liefde, een Zijner schepselen dan ooit beproeven boven vermogen?

Daarom kan ik het gevaar, waarin ik verkeer, onversaagd onder de oogen zien: ballingschap, pijnbank, ziekte noch dood kunnen mij verschrikken, want alle dingen der aarde zijn mij gering, blijft ook mijn lichaam aan het stof geboeid, mijn gedachten streven ten hemel. ¹⁾

Ik heb de keus gedaan tusschen het verzaken der waarheid, of ballingschap, kerker, pijnbank, zwaard en mutserd. Ik zal mij geen oogenblik beraden, maar een oprecht en kloek getuigenis der waarheid afleggen, vast betrouwend, dat mijn Verlosser leeft, in Wien mijn ziel eeuwig zal leven. Geen geweld zal mij ooit doen afdeinzen, daar de blijde hoop op God mij nimmer verlaat.” ²⁾

Het was Cornelia of een groote, gewijde stilte neerdaalde, die haar omspon met een gouden net, dat haar afsloot van de zwarte wolken, die zich zoo vele weken beklemmend om haar hadden gelegerd. Zij ademde diep, beide handen gedrukt op het jagend hart. Een flauw gerucht klonk bij de deur, de kluizenaar trad binnen.

„Vrouw Cornelia, wilt gij nu meegaan?”

Zij zag hem aan met ernstige, rustige oogen.

„Ik heb gedwaald als in een doolhof van wilde verwarring, vele donkere weken. Nu zie ik den weg

¹⁾ Uit „Kloekmoedigheid”.

²⁾ idem.

voor mij, recht en glinsterend wit. Ik zàl hem gaan met Gods hulp en als ik de arme zieken bijsta, bidden, dat Hij mij het leven laat. Want er ligt een levenstaak gereed voor ieder op aarde, en laf is wie die taak met het leven ontvlucht, omdat zijn levensverwachting anders was dan de wil van God, die ons het leven schenkt om dat te besteden tot Zijn eer."

HOOFDSTUK XVIII.

„Uw wond is genezen en bij den hertog zijt gij geroepen,” zei de broeder-ziekenoppasser lakoniek tegen Reinout. Hij trok de schapevacht weg van de bank, waarop deze de laatste dagen had gerust. De bank stond onder de bogengang van het oude Franciscaner klooster, waarin Reinout, tot zijn verbazing, weer tot bewustzijn was gekomen. Wie had hem daar gebracht? Niemand had zijn vraag beantwoord. En nu moest hij gaan naar — hertog Alva. Een rilling ging door zijn leden bij dien naam. Wat wilde de gevreesde landvoogd van hem? Hij had immers slechts een geringe plaats bekleed aan Margareta van Parma's hof? Hij sloeg een verlangenden blik naar den stillen kloostertuin, waar de vallende bladeren kleine gouden en bronsbruine plekken wierpen op de smalle paden. Het was een van die stille, late herfst-dagen, waarop de lucht nog kristalblauw ziet als in den zomer, maar het vallend loof fluistert van scheiden en vergaan, de steeds ijler wordende plekken tusschen de takken van den komenden winter, — de groote leegte. Ook Reinout voelde een leegte diep in zijn hart. De leegte der teleurstelling, van „dit is geworden, dat had kunnen zijn.” Ziekte had hem tijd tot

nadenken gegeven, ontgoocheling en leed hadden hem aan zich zelve getoond gelijk hij was, niet zooals hij zich vroeger had willen zien.

„De ongeduldige scheidt zich een pijnbank in eigen gemoed, waarop zijn hart gestadig wordt gefolterd” ¹⁾ had hij zijn oom Coornhert eens hooren zeggen. Hoe juist wist hij nu dit woord, waarheid als iedere gedachte, die in dit scherpzinnig denkershoofd opwelde.

Duidelijk zag hij nu, waartoe zijn gejaagd ongeduld hem had gebracht, wat was geworden uit zijn zelfzuchtig drijven. Nu was daar de groote leegte en de angstige vraag: „Zal ik ooit een man worden in den rechten zin van het woord, een persoonlijkheid, met een karakter vast en goed, dat niet zich zelve zoekt?”

En het antwoord, uit nadenken en zieleleed geboren, fluisterde in zijn hart:

„Niet in eigen kracht kunt gij dit. Zie omhoog, met uw volk, dat lijdt en bidt!”

Zoo had het geklonken in zijn borst, met de geheimzinnige, zachte stem, die de meesten eenmaal in hun leven hooren, om te laat te betreuren, als zij haar niet wilden verstaan.

En weer dacht hij zich terug in het rustige huisvertrek van Dirck Coornhert en meende hij diens klankvolle stem de woorden bij de zachte melodie te hooren aanheffen, die hij ontlokte aan zijn luit:

„Ons wille boos,
Stryt hier altoos,
Teghen den wil des Heeren,
Syn wil geschiet
En d' onse niet,

¹⁾ Uit „Ongeduld”.

Dit doet ons rust ontbeeren,
 Dus bidt met recht begheeren,
 Int herte stille:
 „O, Vader goed
 Vol wysheyd, doet
 U Godelicker wille!”

Reinout begroef het gelaat in de handen: Hij had zijn eigen wil gevolgd, was zijn eigen wegen gegaan. Hij zag de uitkomst.

En nu stond hij voor den man, in wien Spaansche trots, Spaansche wreedheid waren belichaamd, den hertog van Alva. Lang had hij in het voorvertrek moeten wachten, eer hij de stijve krijgsmansgestalte met het magere, geelbleeke gelaat en den langen, grijzen puntbaard, voor zich zag.

Met de hand aan het hoofd zat de hertog voor zijn werktafel, peinzend, naar 't scheen, maar door zijn spitse vingers nam hij Reinout scherp op. Hij zag hem bleek, vermagerd, hij begreep, dat zijn hart moest slaan in wilden angst, gelijk ieder hart in de Nederlanden reeds jagend klopte, wanneer de verafschuwde naam werd genoemd van koning Filips' Spaanschen landvoogd. Toch droeg Alva's gelaat niet de uitdrukking van toemelooze drift en wreedheid, als zijn afschrikwekkende daden deden vermoeden. Tot hij sprak.

Want zijn scherpe, snijdende stem te hooren was reeds een marteling op zichzelf. Iedere klank hoonde, ieder woord beet. De geelbleeke hand zonk van het magere gelaat, een inquisitoriale blik mat Reinout van het hoofd tot de voeten. Toen klonk het bijtend:

„Jonker Reinout, gij waart mij aanbevolen door de hertogin van Parma. Die aanbeveling berustte op een

vergissing, jonker Reinout. Graaf Egmond beklimt voor een geringer schuld dan de uwe het schavot."

Wild vloog Reinout het onstuimige bloed naar het hoofd, eer hij antwoordde:

"Als ik het schavot verdien is het, omdat ik te lang vergat hoe mijn volk lijdt en onderdrukt wordt."

Alva was zoo verbaasd over de stoutheid van dit antwoord en tot hem, den meester over het leven en den dood van een geheel volk, dat hij Reinout minutenlang bleef aanstaren. Toen knikte hij goedkeurend met het hoofd:

"Tòch bruikbaar! Een jongmensch, dat durft, is dat altijd." Luid vervolgde hij:

"Je waart eerst verbonden aan het huis van den grootsten rebel van allen: de prins van Oranje? Later deedt ge ridderdiensten bij de Landvoogdes en bij Oosterweel zongt ge hymnen ter eere der ketters. Zoo is de onberaden jeugd; vandaag een tempel bouwen voor een afgod, dien men morgen verguist. Wie troont er nu in je tempel? Wees niet bang om te zeggen wat je denkt, je hoofd waggelt toch op je romp."

Reinout zweeg op die sarrende toespraak en Alva hernam:

"Wat ben je wreed tegen je lieve afgoden. Nu, ik zal het je wel zeggen: Je wilt naar de Geuzen. Alles wat vervolgd heet, draagt voor de jeugd een aureool. Ik zal het je gemakkelijk maken. Je hebt vrijheid nog heden af te reizen, zelfs naar den prins van Oranje. Als hij nog niet bij zijn troepen is — die aan de grens van Noord-Nederland worden samengetrokken — vindt ge hem gewis op den Dillenburg. Nu, wat zeg je daarvan?"

Reinout zag verbaasd op, een valstrik vermoedend.

„Ik waag mijn ooren niet te gelooven, Excellentie.”

„Dat heb ik verwacht. Hoor daarom, wat volgt:

„Ik laat je vrij, zooals de jongens in dit lieve land de meikevers vrij laten, met een strik om hun poot. Je zult ook mogen fladderen, maar zoover als ik het wil, mijn jonge rebel. Hoor dus:” — Alva's stem sneed als een mes. —

„Je zult naar Oranje gaan, in schijn vluchteling uit mijn kerker. Dat zal je reeds helpen om zijn vertrouwen te winnen, voor zoover de Prins — Morillon, kardinaal Granvelle's secretaris, heeft hem eens hoonend „den Zwijger” genoemd, — vertrouwen geeft.

In ieder geval zijn er valsche sleutels, die je toegang kunnen geven tot den schrijfflessenaar van Oranje en de muren van den Dillenburg zijn dik, maar kunnen toch ooren hebben. Vind je hem in het kamp, des te gemakkelijker voor je.

Zoo zul je de plannen van opmarsch der Geuzen, van hun krijgstochten, en alles van hun bondgenooten hooren. Alles kan mij dienen, en alles zul je mij berichten. Vergeet je iets” — Alva boog het hoofd naar voren en scheen den jongen man met zijn oogen te willen doorpriemen — „dan reikt mijn macht óók tot den Dillenburg of in het kamp der Geuzen. Je weet wat ik hiermee zeg. Slaag je, dan zul je den Brederode bij Haarlem bezitten en worden erkend als hoofd van uw geslacht, in plaats van den gevluchten graaf Hendrick. Ga!”

Een hoog rood vlamde op Reinouts voorhoofd. Zijn vurigste wensch zou worden vervuld, meer dan dit. Hij graaf van Brederode, Jonker Hendrick, die steeds had geweigerd hem te erkennen, balling zonder goed en macht. Zijn oogen vielen op zijn versleten

wambuis, op zijn baret met geknakte veer, hij zou die kunnen verwisselen voor fluweel en goudlaken. Toen zag hij den prijs. Hij deed een stap achterwaarts.

„Wat uw Excellentie vraagt, is onmogelijk. De Prins zal mij, onbekend, zonder invloed, zijn vertrouwen niet schenken, maar — als ik het ooit mocht bezitten, zou ik hem nooit verraden.”

Alva's oogen vlamden, vaal werd zijn geelbleek gezicht.

„Weet je wat je daar zegt en tot wien?”

„Ik zeg, wat hertog Alva zou wenschen te hooren van zijn eigen zoon, als hij werd geprest om koning Filips te verraden.”

Een oogenblik dacht Alva met een zucht aan zijn zoon, don Frederik, — „le grand prieur” — gebrandmerkt als losbol, gesmaad als schijn-heilige, toen viel hij hevig uit:

„Je zult doen, wat ik je beveel; bevéél, versta je? Anders valt nog heden je hoofd voor je voeten.”

De ernstige oogen van den gevangene zagen den gevreesden landvoogd vastbesloten aan en Alva dacht zijn zoon op diens plaats en wenschte hem gelijk aan den machtelozen jongen man voor zich. Don Frederik zou geen aanbod afwijzen, dat goud beloofde en aanzien, al leidde die weg door schuld en schande. Hij zag naar Reinouts open trekken, toen drong hij met geweld zijn gedachten terug. Hij was weer de onge-naakbare hertog van Alva, voor wien de menschen sidderden en bogen in het stof. Deden zij dat in waarheid, had hij macht boven allen in het land?

Hij klemde de lippen oopen, want het was of een geheime stem hem toefluisterde:

„Gij heerscht door de ijzeren sterkte uwer speren,

maar uw gezag zal voorbijgaan als een schaduw, omdat uw macht niet zetelt in de harten." Toen hoorde hij opnieuw de trilling van eerbied, den klank vol liefde in Reinouts stem, waarmee hij den naam van den Prins had uitgesproken. Dat was een andere macht dan de zijne! Daartegen vermochten zijn lans-knechten en speerruiters niets. Wilde ijverzucht overviel hem. Hij zou nooit de eerste zijn in het land, dat hij regeerde — in naam. Hij wist, wiens wil wet was bij het volk, wist, hoe dat gezag wortelde in liefde en ook, dat zijn drager onbereikbaar was voor hem, den oppermachtigen landvoogd. Egmond — hoe fel haatte hij hem om zijn krijgsroem, om zijn lauweren, gewonnen bij St. Quentin — was in zijn macht, maar die andere, dien hij oneindig meer haatte, omdat hij het hart bezat van het volk, dat hem verfoeide, tegenover hem stond hij machteloos. Eer noch macht noch goud zouden een van het volk kunnen bewegen hem te verraden; die jonge rebel daar voor hem bewees het opnieuw.

Alva beet zich op de lippen, hij zag naar zijn werktafel, naar een blad grof bedrukt papier. Wie er dat had neergelegd wist hij niet, hij wilde het evenmin vragen, zijn trots verbood het. Heel dikwijls lagen er dergelijke geschriften. Dien ochtend had hij gelezen:

„Op seventien Provinciën,
 Stelt V nu op den voet,
 Treckt den coemste des Princen
 Recht vriendlyk tegemoet.
 Schaart V by syn banieren,
 Elck als een trouwe man,
 Doet helpen verlogieren
 Duc d' Alva, den tyran!"

Het trotsche Spaansche bloed steeg Alva naar het hoofd. Opgeschroefd tot snijdende klanken was zijn stem, toen hij plotseling uitviel:

„Keters en rebellen zijn het allen, de grooten en de kleinen, de eenen zullen op het schavot voor het laatst de zon zien, aan de galg de anderen. De Koning heeft mij de zuivering opgedragen van dit verpeste ketterland en gezuiverd zàl het worden! De aanvoerders der rebellen zullen vallen, allen! De opstellers van het Smeekschrift der edelen zoowel als de overzetter van het Verzoekschrift der poorters!”

Het was Reinout of de bliksem insloeg voor zijn voet. Smeekend hief hij de handen op:

„Hertog van Alva, dat zult gij niet doen, dàt niet!”

„Wat is die Coornhert voor je, dat je voor zijn leven smeekt, terwijl je mij durfde weerstaan, toen het je eigen vrijheid gold?”

„Hij is de nobelste van allen. Hij zoekt het goede en zou ieder gelukkig willen maken, al moest hij er zijn leven voor afstaan.”

„En daarom mengt hij zich in zaken, die hem niet aangaan en drijft hij de burgers tot rebellie!”

„Is een verzoek onredelijk?”

„Je staat hier niet om met mij te redetwisten, jij, die als een worm voor mij in het stof moest kruipen.”

Alva's dreigende oogen vulden zijn woorden aan. Reinout wist, dat Dirck Coornhert verloren was en hij met hem. Maar hij wist niet, hoe de hertog in het eigen oogenblik het voorstel betreurde, dat hij hem had gedaan.

„Die jonge rebel gaat niet levend hier vandaan, want ik heb mij in zijn macht gegeven,” besloot hij.

Hij bracht het gouden fluitje, dat aan de breede

keten om zijn hals hing, aan zijn lippen om de wacht te roepen, zijn lijfwacht, die de Nederlandsche kleuren, welke zij droeg, tot schande was, toen de deur werd opengerukt en onaangediend Sancho d'Avila binnenstormde.

„De Geuzen hebben hun troepen samengetrokken bij Daelhem” — zijn stem hijgde — „zij rukken op naar Maastricht!” Als een getergde stier brulde Alva van drift. Zijn bevende handen tastten, rukten de veer van zijn hoed, wierpen de stukken van zich. Zijn oogen boorden in die van zijn trouwen dienaar, vlammend, wild.

„Wat!” hijgde hij woest, „wat waag je mij te zeggen! De Geuzen rukken op! Sla ze dan, versla ze! Vertrap ze als honden! Waarom sta je hier? Moet ik jou ook vertrappen?”

De onverschrokken d'Avila week terug voor die woest-dierlijke trekken.

„Egmond overwon bij St.-Quentin, moeten nu de Geuzen mij overwinnen? Zal hij den roem behouden een veldheer te zijn geweest, maar de Koning mij kunnen verwijten.... De Geuzen rukken op! De Geuzen!”

Alva scheen in dit oogenblik alleen dit éene te weten:

„Egmond zal den roem van een groot aanvoerder behouden, zelfs op het schavot, de Koning zal mij nooit met hem gelijkstellen!”

Wit van woede mat hij met groote schreden het vertrek. Toen stond, als uit den grond verzezen, een donkere gedaante voor hem: De Vargas. Hij geeuwde als gewoonlijk, maar nu met een breeden lach van voldoening:

„De Koning zal ook uw beleid roemen. Alles is

gereed om den jongen graaf Van Buren naar Spanje te brengen."

"Komt gij mij bespotten?" viel Alva hard uit. "Wat baat mij de welp, als ik den leeuw niet in mijn macht heb?"

"Hij zal u evenmin kunnen ontgaan, nu hij met zijn Geuzenleger"

"Ja, ik weet het al, ik wèèt het: De Geuzen rukken op! En zij doen meer dan zich verdedigen met het zwaard. Dat verweerschrift van Oranje op mijn indaging voor den Raad van Beroerte is een meesterstuk, de verdediging van Hoogstraten en Brederode zijn dat niet veel minder. Welk antwoord stel ik er tegenover, dat de Koning kan voldoen? Wie is in staat het op te stellen?"

"Non curamos vestros privilegios!" Dat is voldoende," zei De Vargas plechtig. Hij had dit gebroken latijn den professoren van de Universiteit te Leuven toegedrukt, toen hij kwam om Filips Willem van Oranje op te lichten. Hij had zijn vertaling van: "Wij storen ons niet aan uw privilegiën," bijzonder fraai gevonden.

Maar wrevelig haalde Alva de schouders op. Zijn drift kwam tot bedaren, maar zijn gelaat toonde, dat hij minder dan ooit voor scherts was te vinden. Toen prevelde hij voor zich heen:

"De Apologie van dien Haarlemmer is goed gesteld. Ieder punt is schrander uiteengezet." — Hij wendde zich tot De Vargas. — "Gij zult dien Coornhert niet veroordeelen, verstaat gij? Ik wil, dat hij onschuldig wordt verklaard door den Raad van Beroerten. Gij, Sancho d'Avila, zorgt, dat hij zoo spoedig mogelijk hier wordt gebracht. Ik zal hem begenadigen op voorwaarde, dat hij mij dient."

„Dan hebt gij hem meteen in uw macht en kunt hem later ophangen, als hij u niet meer dienen kan,” zei De Vargas.

Hij had herhaaldelijk den beker geledigd, na zijn „vangst” van Filips Willem. Zijn verwarde gedachten deden hem vergeten tot wien hij sprak. Maar een blik van Alva trof hem, die hem huiveren deed. 't Was of een tweesnijdend zwaard flikkerde. Alva wilde niet doorzien worden door De Vargas. Dat hij dit werd, deed opnieuw zijn woede stijgen tot den hoogsten graad.

„Ik zou hem uw rechterambt kunnen geven en u naar het leger der Geuzen — ha! ha! — zenden met dien jonker zonder land en gevolgd door mijn spieën en mijn beul!”

Loodzwaar viel de angst op Reinout bij die woorden. Hij dacht niet meer aan zijn eigen lot, nu hij wist, dat Dirck Coornhert naar Brussel zou worden gelokt en ten slotte door Alva weggeworpen als hij gebruikt was. Hij durfde niet opzien, zich niet verroeren, hij wist, dat hij niet mocht weten, wat hij had verstaan. Hij stond van verre en zag met een huivering naar die kleine groep machthebbenden. Zij beschikte, door het veel misbruikte recht van den sterkste, over het leven en den dood van duizenden en tienduizenden. De wil van een geheel volk werd als niets geacht: recht geschonden, vrijheid vertreden, uit eerezucht, die Alva, uit hebzucht, die De Vargas dreef, terwijl d'Avila hen gaarne gehoorzaamde, om zijn roem van behendig man te vergrooten. En daartegenover stonden allen machteloos, de duizenden en de tienduizenden. Allen? Een plotselinge gedachte deed Reinout gloeien van het hoofd tot de voeten. Zijn hand hief het donkere

deurtapijt op, niemand zag het, zonder knarsen schoof de koperen deurknop terug — niemand bemerkte het. Met opgeheven hoofd en vasten tred ging Reinout door voorzaal en hal, soudenieren noch lijfwacht sloegen acht op hem of hielden hem terug. Bij het verkeerbord zaten de eenen, de anderen bij den beker. Voor hij het zelf goed besepte, stond Reinout op de markt, was hij vrij.

HOOFDSTUK XIX.

„Reinout! Jij? Waar ben je zoo lang geweest? Wij hoorden niets meer van je, maanden lang. Sommigen hebben gezegd, dat je naar Spanje waart gegaan, in 's konings dienst'

„Zij hebben gezegd, wat zij niet wisten, Artus!”

Het was een sombere avond; vermoeid van zijn gejaagde reis — een vlucht, had Reinout den klopper op de deur laten vallen van zijn broeders huis in Den Haghe. Artus was een bezadigd man, door zijn vader erkend, had hij een erfdochter getrouwd en had zich, tot nu toe, ver van alle „troubelen” gehouden.

Maar nu hij zijn jongeren broeder zag, bleek, hol-oogig, gejaagd als een misdadiger, week aangenomen kalnte voor natuurlijk gevoel.

„Waarom hebt ge den Prins verlaten voor de Spaansche partij! Hoe heb je dat kunnen doen, Reinout!”

„Dat heb ik ook mijzelfen vaak gevraagd, met tranen, die een man zelden stort, Artus. Berouw komt meestal te laat.”

„Waarom heeft onze arme moeder dat niet geweten, eer zij heenging naar haar eeuwig huis.”

„Moeder, is zij?”

Er was een zware stilte, waarin alleen het ontzagwekkende woord „dood!” scheen te worden gefluisterd,

zacht, héél zacht. Geen van beiden sprak, vele oogeblikken. Reinout strekte de handen uit smeekend, als voelde hij van welk zieleleed hij de oorzaak was. Hij, de lieveling zijner schoone, verdoolde moeder. Nu klonk gedempt zijn vraag:

„Waren haar gedachten helder toen zij heenging? Liet zij geen woord na voor mij, geen enkel?” Artus zweeg en zag voor zich, strak. Reinout begreep.

„Zij heeft mijn naam niet zegenend genoemd Het is recht: ik stond aan de Spaansche zijde.”

„Heb je die dan nu verlaten?”

De kalme stem van Artus klonk thans vol spanning, maar Reinout voelde opnieuw de wond branden, die hij had ontvangen bij Oosterweel.

Toen stroomden wild de woorden van zijn lippen. Hij verzweeg niets, hij bespeurde niet, dat een vrouw was binnengetreten, een jonge, bleke vrouw, die mee toe hoorde, meevoelde zijn zoeken en dolen en bittere ontgoocheling, die luisterde met strakke oogen, het hoofd gebogen, roerloos als een doode.

„Verena!” stiet hij plotseling uit. Hij gilte het verschrikt, als iemand, die een zielsgeliefde weerziet, welke hij dood waande, sinds lang.

Loodzwaar en benauwend lag de stilte in het vertrek. Artus was weggeroepen, het deed hen verademen. Zij hadden veel te zeggen, dat geen derde hooren mocht, die stond buiten hun levenservaring, buiten hun zieleleed.

Verena zag hem aan, angstig vragend. Zij zag hem, de gouden haren der Brederodes zwierend om het verweerd gelaat, maar om zijn mond een zenuwachtige trilling als bij een zwakke vrouw.

En hij zag haar en hij zweeg. Wie weet woorden

van troost voor den diepsten nacht? Reinout zocht ze tevergeefs.

„'t Is lang geleden of het schijnt zoo,” begon hij eindelijk aarzelend. Zij hief het naar den grond gebogen hoofd op en herhaalde: „Lang!” Het begrip van ruimte en tijd bestond niet meer voor haar, zij wist alleen haar vlijmende smart.

„'t Is 't best nu om niet aan eigen ellende te denken,” ving zij eindelijk aan. „Allen lijden, ons geheele volk, . . . welk gewicht heeft dan het leed van den enkele?”

„Ieder menschelijk wezen smacht evenzeer naar het geluk als de duizenden, die te zamen een volk vormen.”

„Geluk!” Nameloos droevig was haar glimlach, droeviger dan tranen. „Mijn huwelijk werd ontbonden op last der inquisitie, nadat het was gesloten tegen mijn wil. Toen ik hem begon te vervelen, is Justus Lipsius heengegaan met een andere vrouw.”

Zij zweeg en staarde naar buiten in den nacht, hij zocht vruchteloos naar woorden om den nacht van haar bestaan te verhelderen. Hij vond ze niet, ook om hem sloot zich de duisternis, als een verstikkende wade.

Hij had niet geweten van haar huwelijk. Het trof hem als een verdoovende slag. Maar geen vragen rezen op zijn lippen. Haar vernietigd uiterlijk, haar wanhopige oogen gaven hem het antwoord op iedere vraag. Eindelijk hernam Verena schier toonloos:

„O Nederland, ghij zijt belaan,
Doot ende leven voor u staan,
Dient den tyran van Spanje,
Of helpt om hem te wederstaan,
Den Prince van Oranje!” . . .

zoo klinkt nu ons Geuzenlied. De menschen zeggen het niet hardop, zij durven niet om onzen tiran, maar

zij zouden het wel willen roepen van den toren, willen gillen van den stadswal.

Verdrukking, dat is een jammer, grooter, dieper dan de zee, zwarter dan de nacht. En daarom schijnt mijn eigen leed mij klein, omdat ik dien nacht om mij zie." . . .

„En dat is, wat mijn leed zoo groot maakt. Ik heb, tegen overtuiging in, gestaan aan de zijde der tirannie. Het is mij gegaan, zooals ik verdien. Ik heb mijzelf gezocht, geen wonder, dat ik mij zelf verloor.” Zijn oogen starden in de verte als zochten zij iets, dat zij nooit zouden hervinden.

„Ik wist, dat de Geuzen hun leven op het spel zetten om ons neergetrapt volk weer een vrije natie te doen worden, om met hun zwaardhouw het roode beulenkoord te breken dat de inquisitie heeft gesnoerd om het Evangelie, en ik stond niet aan hun zijde in den heiligen strijd.

Wereldsche eer, een aanzienlijk ambt, een machtige naam. Dat waren mijn afgoden. Ik versta nu het woord van den kemel en de naald . . . Te laat!”

Oneindige droefheid beefde in zijn stem.

„Ik voelde de grootheid van den Prins, meer dan ik die begreep en ik ging, omdat hij, met de toekomstzorg voor een geheel volk beladen, niet terstond mijn nietige wenschen bevredigen kon.

En thans, nu ik wezen van schijn heb onderscheiden, ga ik rond met open oogen en zie mijzelf zooals anderen mij moeten zien. Ik heb de zaak van God vergeten voor de dingen der wereld en neem alles, wat nu over mij komt, aan, als een rechtmatige straf.”

Zij wist, wat hij in dit oogenblik bedoelde, hevig vlijmde ook haar hart de angel van het „Te laat!”

Zij trachtte hem af te leiden.

„Ik zag je te Brussel als gevangene van den Spaanschen landvoogd. Jij hebt toch óók geleden, Reinout!”

Hij weerde haar medelijdend af:

„Laat dat! Ik verdiende meer.”

„Dat is wreede zelfkwellung, je dringt je zelve een martelaarschap op, dat niemand je oplegt. Ieder dwaalt op zijn tijd. Herstel het verleden! Trek op met de Geuzen!”

„Zullen zij mij nog willen aannemen?”

„Ik geloof het wel.”

Hij dacht aan Oosterweel en geloofde het nu bijna ook. Licht bracht die gedachte in zijn doffe oogen.

„Ik wil het beproeven. Maar dan zal ik mij niet onder den naam, dien ik eens zoo vurig heb gehoopt te dragen, mogen scharen in hun rijen.”

„Brederode, de edelste”

„Dat is niet meer voor mij!”

„Maak, dat het zoo wordt! Maak het verleden goed, door de toekomst beter te maken, maar streef niet alleen in eigen kracht.” Hij greep haar handen:

„Dank, Verena, dat jij nog in mij gelooft! Dat is meer dan het leven!”

Zij zag hem aan en las een vraag in zijn oogen, die haar beven deed, omdat zij wist, dat het antwoord onmogelijk was. Zij dacht aan den van scheidend zongoud doorglorieden avond, toen zij stond bij den klaren vijver achter het oude huis te Rolland en hij haar de vraag deed, die zij nu, vol angst, trachtte terug te houden van zijn lippen. Want bitter was daarom de zekerheid van het „te laat” ook voor haar. „Toen heb ik het geluk, dat God mij geven wilde, niet aangenomen. Als een slechte spinster het vlas bederft van

haar spinnewiel, wat wordt dan van haar weefsel? Het verleden keert niet, de dwaling van het heden verspert hun den weg." Met inspanning drong zij haar gedachten terug:

„Reinout, ik kan mijn huwelijk niet als ontbonden beschouwen op een machtspreuk van inquisiteurs. Laat daarom rusten wat is geweest en wat had kunnen zijn. Het verleden legt de hand op mij, ook voor de toekomst."

Hij begreep en zweeg.

„Je herinnert je den kluisenaar van den Blinkert? Hij zorgt voor mij als een vader. Wij wonen hier, hij heeft veel kennis van geneeskrachtige kruiden, velen roepen zijn hulp in bij ziekten. Nu hoorden wij, dat ook oom Coornhert ziek is. Wij hoopten allen zoo vurig, dat hij hem zou mogen bezoeken maar" ... Reinout sprong op, verschrikt.

„Hoe heb ik dat zoolang kunnen vergeten! Ik moet hem spreken, waarschuwen! Daarom kwam ik hier! Waar blijft Artus? Hij moet mij helpen! Oom Coornhert moet vluchten, zoodra hij vrij wordt gelaten. Hij mag Alva niet dienen om te eindigen als zijn slachtoffer!"

„Dat zal Dirck Coornhert nooit. De vrije burger dient geen tiran." Gerardus trad bij die woorden binnen. Hij droeg nu den donkeren lijfrok der geleerden.

In jagende vaart verhaalde Reinout hem alles:

„Breng mij bij hem, als gij kunt!"

Hartstochtelijk smeekend klonk het, Gerardus legde hem de hand op den schouder:

„Ga mee! Ik ben bij hem geroepen als geneesheer." Beiden gingen, Verena zag dat Reinout eigen smart vergat om den man te redden, dien hij boven allen vereerde. Neen, de nacht was niet alleen duisternis meer.

HOOFDSTUK XX.

De wind gierde met rukken en vlagen, een kille regen plaste neer in den guren Decemberavond. Met den breedgeranden hoed diep in de oogen gedrukt, den donkeren mantel dicht om zich heengetrokken, haastte een man zich door de stille straten van Haarlem, tot hij zijn huis vond.

Thuis! Het woord met zijn zoeten klank vervulde hem met blijde ontroering. De deur stond aan; nog een stap, toen strekte hij beide handen uit en schreide Cornelia of zij eerst nu wist, wat tranen waren, tranen van geluk.

„Dirck, o, Dirck! weer thuis en vrij.”

Hij ademde diep, als ontzong hem een last en kuste het zachte gelaat, dat tot hem was opgeheven.

„Ja, mijn Neeltgen, vrij uit Alva's kerker! Het is een wonder, te groot bijna om te gelooven!”

„Je „Cort Verhael” is door geheel Holland gelezen,” zei zij met een blijden glimlach. „Zeer velen geloofden reeds, dat zij je niet zouden durven veroordeelen. Toen heeft de vroedschap voor je gepleit bij den Raad van Beroerten en ook zuster Helena is, uit naam van haar convent, naar Brussel gegaan om daar te verhalen voor den Raad wat je in den

stormachtigen tijd van den Beeldenstorm voor recht en orde waagde en deed."

"Liefde is machtiger dan haat," prevelde Coornhert voor zich heen. En toen — na een lange, gelukkige stilte — verhaalde hij van Reinouts waarschuwing en zijn vlucht uit Den Haghe op diens raad.

"Ik mocht mij de laatste dagen vrij bewegen door de geheele stad. Toen werd ik voorloopig vrij gelaten, nader bevel zou komen. Maar Neeltgen, na alles wat mij gezegd is door Reinout geloof ik, dat het raadzaam voor mij zal wezen „willigh balling" te worden."

"Ik ga met je in ballingschap." Zij zei het als iets zeer gewoons. Het ontroerde hem.

"Neeltgen, je fraaie huis en rustig leven hier! Wil je dat alles voor mij opgeven?"

Met de hymne van geloof en vertrouwen, eens gesproken door de zachte lippen, eenmaal geweld uit het trouwe hart van Ruth, antwoordde zij hem:

"Uw land is mijn land, en uw God mijn God."

Hij zag haar aan schier met eerbied.

"Om mij heb je in den dood willen gaan, nu werp je alles weg, wat vele vrouwen haast even hoog stellen als het leven: rust en welvaart."

Liefelijk was haar glimlach toen zij nog eenmaal de woorden herhaalde van Ruth, om te eindigen:

"Als ik hier alleen achterbleef, zou ik meer dan in den vreemde zijn. Ik heb het gevoeld toen de toekomst dreigend en hopeloos voor mij lag. Toen zag ik in den dood een vriend, die mij zou redden en bevrijden, maar niet rustig, wanhopig zag ik hem tegen. Je

waarschuwing kwam ter rechter tijd, Dirck! Toen leerde ik den diepen ernst verstaan van het leven, jij hebt mij duidelijk gemaakt, dat niemand het mag ontvluchten in een zelf gezochten dood."

Haar stem beefde, toen zij vervolgde: „Sinds dien dag kan ik den weg gaan, dien God voor mij kiest, al is die niet mijn wil of wensch. Mijn grootste leed was, dat ik je lot niet kon deelen, toen je met den dood voor oogen onschuldig lijden moest."

Hij streek zich met de hand over het voorhoofd.

„Ja, ik heb veel geleden, maar anders dan het schijnt. Ik had niet veel tijd om aan mij zelven te denken, want ik had een gevoel of God mij nabij was, heel dicht nabij. Dat gaf mij rust. Wellicht meer rust dan de menschen bezaten, die ik door mijn tralievenster zag gaan langs de Gevangenpoort. Zij liepen met gebogen hoofd, met van zorg doorgroefde trekken. Wat baatte het hun of zij nog vrij waren? De ijzeren vuist van den Spaanschen tiran bedreigt ons allen, kort is de weg, die voert naar het schavot, thans voor ontelbaar velen de poort, die leidt tot God, het eeuwige leven.

Toen begon ik de dingen te zien in een ander licht dan vroeger. Seneca's wijze woorden, die ik schier met eerbied had vertaald, Boëthius' „Troost der wijsbegeerte," eens met zooveel ijver door mij overgezet uit het Latijn — leken mij nu holle klanken. Mijn ziel vroeg naar iets hoogers, iets eeuwigs, naar God. En ik besepte, dat de diepste, de ernstigste gedachten der wijsgeeren mij den weg niet wijzen konden. Toen sloot ik mijn ooren voor de buitenwereld, geheel. Ik wilde alleen Gods stem hooren in mijn hart, en hoogere gedachten in mij voelen groeien. Zie dit, lees het

later, wat ik biddend heb gedacht in mijn kerker." — Zij heeft gelezen: ¹⁾

„Er is veel haat en grooter verdeeldheid nu in geloofszaken, maar daarover wensch ik met niemand te twisten, omdat vaak, bij verschil van meening over uiterlijken godsdienst, de wezenlijke, innerlijke wordt vergeten. Uiterlijke godsdienst bepaalt zich tot een godvruchtigen wandel en het waarnemen der kerkelijke gebruiken; innerlijke bestaat in waarachtig geloof, aanbidding en navolging van God, uit gehoorzaamheid, liefde en verheerlijking van God.

Geloof is een vast vertrouwen, dat God wil, zal en kan geven, wat wij van Hem vragen naar Zijn wil.

Aanbidding is een verheffing van de ziel tot God, met de ernstige begeerte, om van alle kwaad verlost te worden en Zijn goedheid te verwerven.

Navolging is trachten om, voor zoo ver dit der menschelijke natuur uit genade is vergund, tot gelijkenis met God te komen.

Gehoorzaamheid is het volbrengen niet van onzen, maar van Gods wil.

Verheerlijking is God te loven voor Zijn weldaden en door daden onze liefde te toonen voor onze medemenschen. Wie dezen godsdienst belijdt, vermijdt uiterlijken schijn en heeft de waarheid tot fundament. En de waarheid is onveranderlijk en eeuwig als God zelf. Ieder die zijn godsdienst op deze rots vestigt, verlangt alleen van God te leeren wat Hem aangenaam is en zijn woord des levens doet hem opnieuw geboren worden uit geest, niet uit bloed. Zoo woont God in hem, als in een gewijden tempel, die God oneindig meer waard is dan de steenen tempels der aarde.

¹⁾ Uit „Ware Godsdienst van D. V. Coornhert.”

En ieder, die God in het hart draagt, moet die niet de zonde vlieden?"

Coornhert had gezwegen vele oogenblikken, hoofd en hart van gedachten vol. Tot de stem zijner vrouw hem terugbracht tot de werkelijkheid.

Want toen zij dat gelezen had zei zij:

„Als allen dezen godsdienst beleden zou weldra vrede heerschen in ons arm vaderland, vrede in de gansche wereld." . . .

Dienzelfden avond zat Reinout te paard, het zwaard omgord, zijn pistolen in den gordel, gereed tot de afreis. Bij een kleine woning in het Voorhout hield hij even stil.

„Vaarwel, Verena! Dirck Coornhert is veilig. Artus heeft hem met mij tot Leiden gebracht. Nu ga ik."

Zij stond voor hem in haar zwart kleed, en met haar wit gezicht, waarin de groote oogen brandden, oogen, die vroeger straalden als twee sterren.

„Reinout, waarheen?"

Haar lippen beefden in felle smart.

„Naar mijn volk, dat het juk afwerpt van den tiran, naar de Geuzen!"

Een verlossingskreet was in zijn stem toen hij sprak:

„Dirck Coornhert heeft mij geraden te gaan. Mijn volk zal mij niet uitstooten, nu ik kom om goed te maken, met mijn leven, als 't moet!"

Groote, dichte schaduwen legerden zich om haar en lieten haar alleen en omgaven haar met hun verstikkende nevelwade. En zij mocht hem geen enkel woord van liefde zeggen, geen woord van hoop, zij mocht niet.

„Vaarwel, Reinout! Ga met God!" Ijskoud lag haar

hand in de zijne. „Denk, als je strijdt voor de vrijheid van ons arm land, met medelijden aan de verlaten vrouw van den Jezuïet.”

Hij begreep haar en ging sprakeloos en zij hoorde den hoefslag van zijn paard flauw en op steeds verderen afstand in haar ooren klinken, tot eindelijk het geluid wegstierf in het huilen van den wind. Toen staarde zij omhoog en zag den hemel donker en heel ver

HOOFDSTUK XXI.

„Willigh balling” en zes en veertig jaren en geen „penning voor nooddruft” als bezit! Gedwongen te verlaten huis en erf en een eervol ambt, verloren een rustig levenslot, zwerven in den vreemde, onder vreemden, na harde gevangenschap, die ondermijnt lichaamssterkte, en, wanneer de te strak gespannen zenuwen tot rust komen, den geest moede heeft gemaakt tot stervens toe.

Toch de ervaring, dat ook de diepste duisternis troost bezit; de nacht in zijn sterren, de menschenziel in zijn geloof aan de eeuwige Liefde, die alleen weet wat heenleidt naar het licht, dat zij schept uit den zwartsten lijdensnacht.

In het vaderland, dat Coornhert had verlaten, waren de graven der martelaren de lichtende sterren in den lijdensnacht der levenden. Een bede om te volharden ten einde toe, scheen te zweven boven de laatste rustplaats van hen, wien de kroon der overwinning was geschonken, omdat zij trouw waren geweest tot den dood. Lichtdragers zouden zij blijven, de eeuwen door, voor de geslachten, die thans nog niet waren, voor het volk, dat den strijd voortzette, den heiligen strijd, voor de hoogste

goederen der menschheid, welken zij het offer van hun leven hadden gebracht.

Ook de balling, die tusschen de donkere wouden en gouden graanvelden van het Kleefsche land een wijkplaats had gevonden, bleef een der lichtdragers voor zijn volk. Zijn pen vloog over het papier, zijn gloeiende woorden vielen in harten, wier moed geen lijden breken kon.

Slechts een kleine woning had hij kunnen betrekken, het ontlokte „Neeltgen” geen zucht als zij dacht aan haar voormalig huis te Haarlem.

Want de altijd groene klimop, waarmee de nederige gevel was begroeid, wekte ook in haar hart een onverwelkbare hoop op betere tijden, de bloemen in den kleinen tuin spraken, in hun liefelijke schoonheid, van een eeuwige lente tot haar hart. En ver in het verschiet, waar de zachtblauwe heuvellijnen glooiden, was het haar of zij reeds den hemel geopend zag, als de dalende zon de wolken omgaf met gouden en purperen randen en de aarde een flauwe afschaduwung schonk van den glans der hemelen.

Voor het open venster, waardoor de klimopraken binnen slingerden, zat Dirck Coornhert, starend noch peinzend, maar ijverig werkend. Rusteloos met groote zekerheid bewoog zich de etsnaald in zijn hand. Evenals in den eersten zorgvollen tijd na zijn huwelijk, vond hij ook nu zijn onderhoud in het plaatsnijden. De moeilijke kunst viel hem niet zwaar, inspanning schonk afleiding, ook hier bleek arbeid de beste medicijn. Waar trage rust de voorbode van geestdoodende verveling zou zijn geweest, deed noodzaak en aanleg hem ieder uur beschouwen als een kostbaar geschenk. Want de etsnaald rustte slechts om

plaats te maken voor de veder, de werktafel bij het hoekvenster verborg gewichtige brieven onder boeken en, schijnbaar achteloos, neergeworpen papieren.

Uit dat kleine huis te Kleef liepen de draden, die de Nederlandsche ballingen verbonden met den Prins, en met hen, die in het vaderland duldden, leden, werden vermoord.

„Hoop!” luidde Coornherts woord aan de moedelozen. „Hoop op de toekomst, op God. Hij ziet het onrecht, bidt Hem om kracht, richt u op als mannen.” Zijn oogen lichtten toen hij die woorden neerschreef, zijn stem beefde niet toen hij ze voorlas aan haar, die zijn gedachten begreep, zijn toekomsthoop deelde: eenmaal weer te mogen leven in een vrij vaderland.

„Die tijd zàl eenmaal komen! Ik voel het als een tastbare werkelijkheid,” zei Neeltgen eens. Haar ernstige oogen straalden. Rechtop en stil zat zij een oogenblik. Slechts een kort oogenblik was het: zij had veel te doen.

Weer herbergde de kleine woning een welkome gast, hij zou nog heden verder trekken, maar brood moest hij meenemen en vleesch. Neeltgen bakte zelf dat brood, vooral aan één broodbol besteedde zij veel zorg. Want een blikken kokertje, met brieven gevuld, werd in het deeg geschoven. Het brood zou aan den Prins worden gebracht op den Dillenburg, de brieven waren voor hem. Nederland lag in duisternis gehuld, de oogen van hen, die nog op een nieuwen dag waagden te hopen, richtten zich naar het oosten, naar de zijde, waar de zon opgaat.

De ruiter steeg op, neuriënd:

„Den Paus send Duc d'Alf een gulden swaert
Om den Geusen te maken vervaert”

„Pas op!” mompelde de huisvrouw, „of het swaerd doorboort je keel!”

Haar oogen richtten zich waarschuwend op een nieuwen bezoeker, zijn hoofd was gebogen, hij maakte het hek in de haag open met ongewisse hand, maar Spaansche spieën zwierven overal. Doch ditmaal was het geen onbekende, die naderde met duistere plannen van list en verraad. De oude lijfdienaar van Hendrick van Brederode stond voor Dirck Coornhert. Hij had zijn heer trouwe gehouden, ook in harde ballingschap.

Nu ving hij aan: „De mislukte aanslag op Amsterdam heeft Jonker Hendrick gemarteld tot zijn laatste uur. Nu heeft hij rust en den eeuwigen vrede bij God. Want hij is gestorven als een held, een zijner laatste woorden luidde: „O, God, bewaar ziel en eed!” Hij die sprak en zij die hem hoorden, begrepen den diepen zin van dat woord.

Het was een bede om genade voor zich zelve, een gebed, dat zijn volk trouw mocht blijven aan het hoog beginsel, waarvoor hij al het zijne had gegeven, lijf en goed en macht en vaderland!

„Jonker Hendrick — dood!”

Coornhert stond een oogenblik als verplet, zijn vaste stem beefde.

„Hij stierf op den eenzamen Harnhof in Westfalen. De graaf van Schaumburg stelde zijn huis tot zijn beschikking, hij bleef hem een trouwe vriend. Hij heeft mij eerst naar den graaf van Hoogstraten gezonden — balling te Keulen nu, van daar ging ik naar graaf Lodewijk.”

Vrouw Cornelia kon haar tranen niet bedwingen: ballingschap, ellende en dood Dat was het droevig refrein van den vrijheidszang der Geuzen.

„Graaf Hendrick beval u dit te zenden met zijn laatsten

groet; hernam de bode, hem een pakje brieven overreikend.

Toen Coornhert het later nazag, vond hij bescheiden — alle van gewicht — omtrent de gebeurtenissen van den tijd, die het Smeekschrift voorbereidde. Maar één perkament met het afhangend zegel der Brederodes: de roode leeuw op het schild van goud — het wapen van Holland — droeg zijn adres, met het eigen schrift van graaf Hendrick. Met stijgende belangstelling las hij het. Toen gaf hij het aan zijn vrouw.

Haar bleek gelaat kreeg een blos.

„Was nu Reinout hier! Hoe het hem te berichten? Wisten wij maar waar hij is!” Ja, waar was Reinout? Haar man verstond die vraag niet. Zijn pen gleed over het papier, zijn geest vormde de woorden, die duizenden tot troost zouden worden, als zij ze aanhieven op de melodie van den vijftigsten psalm:

„Uw Ballinghen verstroyt met hopen veel
Wt Nederland, ons aller aardsch Prieel,
Meest al om wèl doen buyten eenigh schuld,
Laat ons den Heere bidden om gheduld,
En meer ons sonden van Gods straffe haten
Des Heeren goedheyd sal ons niet verlaten.”

Want zijn hart brak bij de gedachte aan de groote droefheid, die bij de ballingen van heinde en ver de tijding zou wekken, dat de onstuimige kampioen voor de vrijheid van zijn volk was heengegaan naar het land der rust uit een land vol strijd, waaraan hij tevergeefs had getracht te schenken „een goeden en vasten” vrede.

Een half volwassen knaap gluurde door het venster; zijn groote oogen deden denken aan diepe, blauwe

meren, waar op den bodem sluimert onbegrepen verlangen en ongekende kracht.

Coornhert liet de luit zinken.

„Wat zoek je vandaag, Hendrick?” De schrandere knaap, hij woonde niet ver af, was hem lief.

De jongen bloosde:

„Ik wou zoo graag weten, hoever uw nieuwe plaat is gevorderd, meester. Is het hééle werk al klaar? O, meester, om in koper te kunnen spreken tot de menschen! Dát is kunst!”

De schitterende blik van den knaap gleed door het kleine vertrek, zoekend, vol begeeren.

„Zou je zóó graag die kunst machtig wezen, Hendrick?” Coornhert begreep het smachten en verlangen van dien ontluikenden geest.

„Ik? O, meester!”

„Ik zal met je vader spreken, ik beloof het je. En, als die het goed vindt, zal ik je onderricht geven in het plaatsnijden.”

Een juichkreet, dank des harten, de gelukkige blik van twee heldere jonge oogen op zich gevestigd . . . Coornhert voelde zich reeds beloond.

Maar hij wist niet, dat het hem zou zijn gegeven het groote talent te ontwikkelen van Hendrick Goltzius . . .

Een keizerlijke bode bracht weinige dagen later de stille dorpjes om Kleef, evenals het stadje zelf, in rep en roer.

Welk bevel zou de koerier overbrengen „in naam des Keizers?” Zij vernamen het weldra, de Nederlandsche ballingen — te spoedig.

De keizersdochter, prinses Anna van Oostenrijk, zou over Kleef door de Nederlanden reizen om zich,

als bruid van koning Filips, in te schepen aan de Vlaamsche kust voor haar reis naar Spanje.

Keizer Maximiliaan gelastte daarom zijn getrouwen onderdanen te waken, dat rebellen noch ketters zich zouden bevinden in de steden of landstreken, die de aanstaande koningin van Spanje moest doortrekken met haar stoet.

„Vertrekken binnen twee etmalen!” . . . Ook Coornhert kreeg de aanzegging. Cornelia zag het kleine, vriendelijke huisje rond, haar hart beefde.

„Weer vluchten! Weer alles achterlaten!”

Zij snikte. Door het venster viel het goudroode licht van den avond; liefelijk, gehuld in een blauw zilverwaas, stonden de heuvelen in de wijde verte. Een zacht suizen ging door het nog dorre hout, als een belofte van komende lentedagen. Alles was zoo vredig, zoo vol rust. Coornhert legde den arm om haar schouders:

„Kom Neeltgen, schrei niet! „Elders ruste!” is het devies van Marnix van St. Aldegonde.

Gods hemel kunnen wij overal zien en, wij gaan samen.”

Zij droogde haar tranen:

„Je hebt gelijk, Dirck, ik zal” . . .

De stem begaf haar, maar zij volbracht de eenvoudige plicht, die in dit moeilijk oogenblik de gewichtigste was: zij zorgde, dat het weinige, waaruit nu hun bezitting bestond, goed werd verpakt. Het moest overhaast worden weggezonden, vóór een tweede keizerlijk „genadig” bevel zou gelasten:

„Alles wat de ballingen bezitten, behoort achter te blijven, als zijnde het eigendom van de coninklijke Majesteit.”

„Waarheen zullen wij ons lindewaet zenden?” vroeg Neeltgen bezorgd.

„Wij moesten het maar meenemen en ons voorloopig te Xanten vestigen. Dat is een lief rustplaatsje, bijzonder geschikt voor een eerzamen plaatsnijder als ik ben, en voor een dichterlijk gestemde huisvrouw, die graag zit te mijmeren.”

Zij lachte en vond het goed.

Maar een gedeelte van zijn „Medicijn der zielen” ging verloren op die overhaaste reis. De dichter schreef met onverstoorbaar goede luim als randschrift op het geredde, eerste stuk:

„Het vervolgh moet ghy derven,
't Is verlooren met swerven.”

HOOFDSTUK XXII.

Het onkruid van het onrecht wies hoog in het verlaten vaderland; wie zou de zeis van het recht grijpen om het te maaien?

Dezelfde naam zweefde op de lippen van het gansche volk. Het was die van den Prins, die had verloren overal waar hij, waar zijn bondgenooten verschenen in het veld.

Verloren den veldtocht in Brabant, vernietigd, bij Daelhem, de strijdmacht van Hoogstraten, uiteengedreven de hulpbenden der Hugonoten, onder Coqueville. Verloren de geweldige slag bij Jemmingen, die in den zwartsten nacht het rijzend morgenrood der vrijheid deed verkeeren, dat zoo heilvoorspellend was opgegaan bij Heiligerlee. Daar had Adolf van Nassau de lauweren van zijn broeder gekleurd met zijn bloed, maar had ook het volk durven hopen op de vrucht eener overwinning, die was gekocht tot zoo hoog een prijs. De uitkomst werd nederlaag en dood; Jemmingen scheen het graf van iederen vrijheidsdroom. Toen kwam de vreeselijke tijd, waarin niemand meer aan verzet durfde denken. Alva's schrikbewind woedde hevig en de haat tegen al wat Spaansch was, wies met zijn dwangbestuur. De Staten, de steden, het

platteland... alles moest zwichten voor zijn ijzeren wil, waarvan galg en rad de uitvoerders waren. De ballingen namen toe in aantal te land, ter zee bovenal. Want daar was nog een zweem van vrijheid; tegen de schuimende baren, die het Geuzenschip droegen van ree tot ree, van het vaderlandsche strand naar het vreemde land, schoot zelfs Alva's macht te kort.

„Wie bloedverwant of vriend onder de Watergeuzen een enkel brood doet toekomen of een enkele tijding, wordt opgehangen in de deur zijner woning!” luidde toen zijn bevel. De van huis en haard verdreven, van alles beroofde zwervers beantwoordden dit besluit door te nemen wat hun werd onthouden.

„Maar roof- en plundertochten op onze kust zijn niet het middel om onze groote zaak te bevorderen,” zei Johan Basius eens tot Coornhert. Die geleerde dokter Basius bezocht te Xanten zijn voormaligen leerling. Hij had Coornhert latijn geleerd, toen deze reeds zijn dertigste jaar had bereikt en de klassieken in het oorspronkelijke wilde lezen. Nu was ook hij balling om zijn geloof, om zijn vrijheidszin, balling op de Geuzenvloot. Beider gedachten gingen terug in het verleden. De dagen vol geestdrift, vol hoop op recht, die volgden op de aanbieding van het Smeek-schrift, die kwamen na de toezending van het Verzoekschrift om vrijheid van godsdienst, rezen voor hen op, en uit beider hart welde de klacht:

„Hoe kan ons ongelukkig, verstrooid volk in waarheid weer een vólk worden!”

„Ik weet het niet. Wij kunnen alleen voor de vrijheid leven door er voor te sterven. Als wij ondergaan, weten wij, dat onze groote zaak blijft. Het zaad is gestrooid, de wereld wordt vooruit gebracht door

iedere daad van moed, door elken stoutmoedigen denker, al wordt hij zelf verpletterd door het ruw geweld van den sterkste. Volharding brengt uitkomst. Uw woord en lied hebben menigeen nieuwen moed gegeven, Dirck!"

„Ik wou, dat ik meer kon doen. 't Liefst zou ik mijn leven wagen op de Geuzenvloot."

„Het is goed, dat andere plichten je binden. Strijders met het zwaard hebben wij genoeg, met de pen te weinig. Hoor nu evenwel waarvoor ik kom, Dirck. Zou je voor ons naar den Prins willen gaan? Wij hebben dringend noodig de daad van je woord."

Basius zag naar de werktafel bij het hoekvenster.

„Wat een stapel papieren! Je bent weer ijverig aan 't werk, naar 't schijnt."

„Ik heb de geschiedenis van den opstand geschreven en nu," — hij nam een wit blad op — „hoop ik hiermee te beginnen. God geve, dat het waarheid wordt!"

Het witte blad behelsde slechts een enkel woord. Johan Basius las:

„Vrijheidsoorlog!"

Zou de droom van den dichter, de verwachting van den scherpzienden denker waarheid worden?

De sterren aan den winterhemel fonkelden in den kouden avond, boomen en struiken schitterden van ijskristallen, waarover de maan met den killen glans van een stalen schild haar licht goot, toen Coornhert den Dillenburg bereikte. Eenzaam en stil lag het slot, slechts boven de ingangspoort viel een rosse lichtschijn door de vensters. Daar moest de ridderzaal wezen, waar zich nu het burchtgezin vereenigde met de gasten, die gravin Juliana steeds zoo gaarne schuts

en dak verleende. Niet in naam, maar in waarheid Christin was het leven der moeder van den Prins een leven voor anderen, van alle zelfzucht of eigenbelang vrij. Haar werken waren christelijke liefde, medevoelen met anderer leed, geloofskracht en trouw. Wijd stond de poort van den Dillenburg open voor allen, die werden vervolgd om hun geloof. En als de mare tot haar kwam van wreede strafoefeningen en martelingen aan geloofsgenooten voltrokken, dan luidde haar bede aan hen, die met den dood voor oogen zuchtten in de donkere kerkers der inquisitie:

„Volhardt als zij, ten einde toe! Dan alleen wacht u na het kruis de kroon en de palm der overwinning!”

Ook thans verleende haar vluchthaven — de Dillenburg — een veilige schuilplaats aan vele kloeke mannen, aan vrouwen even moedig als zij, die alles hadden opgegeven voor de zaak van God. Maar het grijze slot zag ook hem binnen zijn muren, voor wien in Nederland de harten onstuimig klopten, naar wien de oogen uitzagen als naar een redder en bevrijder. In de zuidelijke torenkamer brandde een licht, het flikkerde als een eenzame ster voor wie opzag naar dat venster in de breede steenmassa van den donkeren gevel. Het haardvuur wierp zijn gloed in het halfronde vertrek met de zware zoldering en met eikenhout beschoten wanden. Een man was naast de rondgebouwde schouw gezeten, een man met bleek gelaat en hoog voorhoofd, met oogen die de gedachten der menschen peilden, die begreep wat komen ging, eer nog die gedachten werden tot daad.

Een kleine lezenaar stond voor hem, zijn hand sloeg de bladen om van den bijbel, die er op rustte tot hij het woord vond dat hij zocht:

„Al uwe baren zijn over mij heengegaan.”

Een zucht ontsnapte den lippen van den eenzamen man, zijn hoofd zonk op zijn borst. Zoo zat hij lang onbeweeglijk, terwijl zijn gedachten hem meesleurden in een maalstroom van leed en jammer. Het was of hij worstelde met zijn aangeboren fierheid, met de kracht van zijn geest tegen de macht, die hem wilde knellen in haar ijzeren greep om hem terug te laten, gebroken, vernietigd, hopeloos. Het was of hij worstelde, niet alleen in eigen kracht, en — overwon.

De avondwolken dreven voorbij en onderschepten het licht der sterren; donkerder werd het buiten, helderder werd het aangezicht van den eenzamen man, tot het eindelijk in hooge rust verhaalde van volmaakte berusting en overgave aan Hooger wil.

Een kloppen op de deur . . . De stem van een dienaar berichtte Sein Fürstliche Genade, dat een reiziger uit Holland zich had gemeld aan den Dillenburg. Hij verzocht een gehoor wanneer het den Prins zou behagen . . . Oranje zag op:

„Laat hem komen, terstond!”

Een forsche gestalte verscheen op den drempel. Het was of rustige kracht met hem binnentrad.

„Dirck Coornhert! Gij hier!”

„De reis was lang en vol bezwaren, maar ik ben beloond, nu ik u heb gezien; wat mij in Nederland, ons eigen vaderland, benijd zal worden. Daar zien allen naar u uit, zoals ik deed. Daarom kom ik.”

„Ik heb dat niet ervaren toen ik er gekomen was.”

De Prins sprak op den ernstigen, treurigen toon van een man, wiens hoop slechts een verlichting van teleurstelling is, maar die niet meer leeft in verwachting van zegepraal.

Zooveel berusting in ieder woord, gebogen die eens zoo fiere houding, zooveel grijze haren gemengd door het voorheen weelderig zwart! Coornhert zag met ontzetting wat hier was verwoest, een onheil, dat hij niet kon beseffen, moest den Prins hebben getroffen. Wat was hier vernietigd? Deze strakke rust was vreeselijk als de dood. Aarzelend ving hij aan:

„Ik begrijp hoe groot uw teleurstelling is geweest toen, bij uw komst in Brabant, de toegezegde hulp-troepen uitbleven, de beloofde gelden niet werden gestort. Daardoor kon de veldtocht niet slagen; nu wordt dit begrepen door het volk, dat zoo onuitsprekelijk heeft geleden sinds dien tijd. Thans ziet het de gevolgen van zijn verzuim. Het weet nu dat, met Gods hulp, gij alleen het kunt redden. Keer daarom terug als een nieuwe, strijdbare Gideon, ditmaal zullen de steden opstaan en het platte land de wapens opvatten. Het volk wacht op een aanvoerder en leider. Het wacht op u!”

Een groote ontroering weerspiegelde zich op de bleeke trekken van den Prins:

„De pensionaris van Leiden was hier, hij sprak als gij.”

„Paulus Buis?”

„Ja. Hij was ter dagvaart naar Brussel geweest, maar liet zijn medeafgevaardigden alleen terug reizen naar Holland, en kwam hier in het geheim, in groote haast. Hij verhaalde van het lijden der kleine luyden, van de verwoesting van het Culemborgsche huis, van het standbeeld, dat Alva te Antwerpen heeft laten oprichten voor zich zelve.”

„Een beeld gegoten uit de kanonnen, die bij Jemmingen in zijn handen vielen. Alva vreesde misschien, dat hij

nog niet voldoende zijn waar karakter had getoond!"

„Is hij nog niet genoeg veracht?" De stem van Coornhert beefde.

„Hij vonnist zich zelve," luidde het antwoord van den Prins.

„Terwijl de warme gloed van de ochtendzon naar binnen stroomde, hebben de Spanjaarden de deuren opengeslagen van het Culemborgsche huis om te vernielen, wat zij niet konden rooven, eer zij het verwoestten tot een puinhoop. De muren, die de vrijheidsleus der Geuzen hadden opgevangen, weerkaatsten nu de vervloekingen van Alva's nains noirs."

„Zoo is het daar, zoo is het overal gegaan. Mijn goederen zijn verbeurd verklaard, die van mijn zoon worden bestuurd door Barlaymont en mijn kind is gevangen in Spanje."

Het bleeke gelaat van den Prins werd zoo mogelijk nog kleurlooser, dieper groefde zich de smartvolle trek om zijn lippen.

Coornhert begon te begrijpen het groote leed dat hem neerboog tot vertwijfelens toe. O, die machtige prins van weleer! De schoonste bezittingen van Nederland waren de zijne, de klem der regeering berustte bij hem, de luister van zijn hofhouding was vermaard. Benijd en geprezen werden zijn schitterende feesten, liefelijk om aan te zien was zijn opbloeiend gezin.

En thans?

Een verlaten vluchteling, beroofd van zijn bezittingen, van den erfgenaam van zijn huis. Beroofd van Een verschrikkelijke gedachte voer snel als een bliksemstraal door Coornherts hoofd. Hij zag in het rond, hij miste de groote schilderij met de beeltenis van Anna van Saksen, die vroeger steeds boven de werktafel van den Prins hing.

Behelsden dus de geruchten waarheid, die ook waren gekomen tot hem? Een ontzettende mare van schuld en trouwbreuk, die een smet had geworpen op een vorstelijken naam!...

Coornhert begreep thans geheel. En hij vroeg zich af welke kracht den Prins staande hield onder een oopenhooping van rampen, die een reus moesten verpletteren. Zijn hoofd boog zich, zijn ademhaling ging gejaagd, tevergeefs zocht hij naar woorden.

Had de Prins zijn gedachten begrepen? Hij sprak en zijn stem trilde van ontroering:

„De kroon is mij van het hoofd gerukt, een vlek rust op mijn naam. In mijn hart brandt het als een vuur, zwaar als lood is mijn hoofd. Tevergeefs strek ik de armen uit naar den trots en de liefde van mijn hart, naar mijn zoon. Tevergeefs denk ik.”...

Hij zweeg vele oogenblikken. Toen rustte zijn hand op den bijbel voor hem, zijn lippen herhaalden het woord:

„Al uwe baren zijn over mij heengegaan.”

„Dirck Coornhert, dat is ook mijn ervaring, maar ik weet ook, Wie staat boven het woelen der baren, Wie ze opstuwet bergen hoog of ze terugwerpt in hun bedding. Door den vurigen oven ben ik gegaan, maar de vlammen hebben mij niet gedeerd, want een Machtige ging aan mijn zijde en Hij gaf mij kracht om den last te dragen, dien Hij voor mij heeft bestemd.

Ik vraag niet meer naar geluk of macht, ik begeer een levenstaak en veel kracht, om die te kunnen wijden aan verdrukten en vervolgdten, aan mijn volk. En daarom, nu ik te land slechts tegenspoed onder vond, wil ik redding hopen van de zee. Stel mijn lastbrief op aan de Geuzen, zij zullen mogen handelen

in mijn naam en op mijn gezag, om de dwingelandij afbreuk en der vrijheid dienst te doen." ¹⁾)

De Prins had op zijn vroegeren, zakelijken toon gesproken. Nu hij weer kon handelen, week het gevoel van verlamme lusteloosheid. Coornhert zag het met groote vreugde.

„Zeg hun, dat het mijn plan is, zoo spoedig ik kan naar het vaderland terug te keeren. Maar, keer ook gij daar weer „om nut ende vrugt te schaffen.”

Een straal van hoop en verlangen schoot uit de oogen van den balling. De Prins had zijn antwoord ontvangen. Beiden zwegen langen tijd.

Witte wolken dreven langs den nachthemel, waaraan de sterren schitterden, de wind huilde niet meer: het was stil in de natuur. Het was een van die uren waarop het verleden aan den mensch voorbij trekt, met al zijn teleurgestelde verwachtingen, zijn ziele-smart en rouw, maar waarin ook Hij rijst voor het oog der ziel, Die zijn levensbeker mengde, Hij, wiens beloften nooit falen, en allen, die op Hem blijven vertrouwen eenmaal uit den nacht voert in het eeuwig licht.

Toen een nieuwe morgen rees, vertrok Coornhert naar Embden, met een zending van den Prins en met zijn belofte:

„Ik zal alles wat ik nog bezit, mijn zilverwerk en mijn kostbaarheden te gelde maken voor de vrijheid van Nederland.”

¹⁾ Bor.

HOOFDSTUK XXIII.

Het was een gure Decemberdag van het jaar 1570. De noordenwind sneed, met rukken vloog de jacht-sneeuw over zee en land en over de schepen eener kleine Geuzenvloot. Zij lag opgesloten in de haven van Embden; Unico Manninga, de drost, wilde geen verlof geven tot vertrek. Vruchteloos hadden de bevelhebbers hem bezocht op het kasteel van Embden. Graaf Edzard van Oost-Friesland was afwezig, de drost gebod oppermachtig, Alva's dreigende invloed deed hem volharden in zijn weigering. Leeftocht begon te ontbreken op de vloot, het gerucht van een Spaansche scheepsmacht, die zou komen om de Geuzenschepen te vernietigen, nam toe, Sonoy vloekte, Entes van Mentheda deed als hij, tevergeefs trachtte Treslong hen tot bedaren te brengen.

„Opgesloten hier in afwachting, dat de Spanjaarden ons uitmoorden? Wij zouden wèl doen den drost als gevangene te brengen op de vloot! Wij gevangen, hij gevangen, wij vrij, hij vrij!”

„Stellen wij hem voor die keus!” In groepen vereenigden zich de Geuzen op ieder schip; oproer dreigde.

„Wij zijn niet aan de Spaansche tirannie ontsnapt om hier getiranniseerd te worden. Er op los!”

„Houdt op! Denkt na! Embden is ons eenig toevluchtsoord op de grenzen van ons land, door de goedheid van graaf Edzard! Als wij zijn bescherming verliezen Wat dan?”

De bezadigde woorden van Treslong werden aan-gehoord met gemor en verzet. Toen keerde Johan Basius terug — zijn tegenwoordigheid werkte als een wonder. Hij was gegaan om hulp te zoeken. Was het hem gelukt bondgenooten te vinden, misschien hulp bij den Prins?

Oranje! De geliefde naam werkte als een toover-woord, de wildsten bedaarden en wachtten af.

Johan Basius deed mededeeling van zijn bezoek aan Coornhert, van diens belofte om te gaan naar den Prins. Wel was het een teleurstelling, dat hij niet terstond hulp aanbracht, maar nieuwe hoop deed allen den karigen leeftocht vergeten en ook het dreigend gevaar.

Eenige dagen later verscheen Coornhert inderdaad te Embden. Het tuig van zijn paard was berijpt, ijskegels glinsterden aan zijn baret en haren, ijzel noch vorst hadden hem gespaard, toch had hij zijn reis vervolgd, zonder verademing of rust.

De leus van Marnix werd, bij het stijgen zijner jaren, steeds meer de zijne.

Hij vroeg een onderhoud met Unico Manninga; de stijfhoofdige Oost-Fries verleende het hem terstond. Zijn breede hand sloeg in Coornherts rechter met zwaren slag.

„Wees welkom! Ik heb uw Verzoekschrift gelezen! Gij zijt de wegbereider tot de volksvrijheid, als zij ooit komt! U groet ik, u hoor ik!”

„Een hoogere, een die meerder deed en nog wil doen, zendt mij. Ik spreek tot u in naam van den prins van Oranje. Hij stelt zich aan het hoofd der Geuzen.”

„Ik luister,” zei Unico Manninga. De naam, die als een bevrijdingsleus rustte op aller lippen, vond eerbied ook bij hem.

Wat zij spraken — Coornhert heeft het niet opgeteekend voor het nageslacht, maar met een handdruk scheidde hij van den stijfhoofdigen drost en met groote verlichting werd de uitslag zijner zending aangehoord op de vloot.

„Wij zijn vrij om te zeilen wanneer wij willen! Vrij!”

Vrijheid! Het was het eenige goed, dat de ballingen aan boord van hun broos Geuzenschip nog hun eigen konden noemen. Zij stelden het hooger dan het leven en zij dankten God voor hun gevaarvol bestaan. Want Zijn hemel welfde zich boven hun hoofd, niet de steenmassa's van Alva's kerkers.

Vrijheid! Met dankbaarheid werd de man begroet, die hun de langbegeerde tijding bracht; geen Spaansche vloot zou komen om hen, opgesloten in de haven van Embden, te verwinnen door overmacht.

„Coornhert, gij zijt een wondermensch! Om den onverzettelijken Unico Manninga te verzetten, daar behoort wat toe!” had Treslong gezegd. Allen hadden ingestemd met dien lof. Maar Coornhert had de hand uitgestrekt, als afwerend:

„Voor mij schuilt hierin geen verdienste. Ik sprak in den naam van Oranje.”

Hooger sloeg het hart der zwervers, die kruisten, zeilden van oord tot oord, wien het was verboden

een voet aan wal te zetten in hun eigen land, die nood en ontbering leden van dag tot dag, van uur tot uur. Heden vleesch noch brood, morgen kruit noch lood. En het laatste was hun grooter levensbehoefte dan het eerste, want steeds vervolgden, bedreigden hen vijanden. Wel was daar meer dan mannenmoed noodig om stand te houden, nu de orkaan der vervolging hen omgaf bij dag en bij nacht.

Zwaar was de strijd, maar de Geuzen toonden zich dien strijd gewassen.

Een jonge man, hoog van gestalte, met ernstige oogen, strak van het staren op veel leed, leunde over de verschansing van zijn schip en zag in de grijze wateren. Coornhert ging met haast naar hem toe:

„Reinout! Jij hier? Waarom laat je nooit meer iets van je hooren, waarom heb je mij vandaag niet begroet?”

„Ik heb niets gedaan, dat iemands belangstelling zou verdienen.”

„Weer dien ouden trots!”

Coornhert hield in. Neen, er lag nu een andere uitdrukking op het gelaat voor hem. Reinouts oogen zagen niet meer vol hartstochtelijk begeeren de toekomst tegemoet, zij staarden in eigen hart en vonden er wat trots had vernietigd en zelfzucht gebroken.

„Zijn zij niet?”

Coornhert aarzelde eer hij verder ging. Reinout begreep.

„Allen zijn goed voor mij, niemand verwijt mij iets dan mijn eigen geweten. En dat zegt mij, hoe iedere zonde geen misslag, maar een misdrijf is, dat onvermijdelijk zijn straf meebrengt. God is barmhartig, ik hoop op Zijn genade, maar ik heb mijn

volk helpen verdelgen met Spanjaarden. Toen Valencijn moest buigen voor de overmacht stond ik aan de zijde der Spanjaarden, die het uitmoordden. Dat is een feit, dat nòdit te niet kan worden gedaan, het daagt mij voor den rechterstoel der eeuwige rechtvaardigheid en tevergeefs vraag ik mij af: hoe delg ik mijn schuld?

De eerste schrede valt zoo licht op het glibberig pad, maar dan komt de helling en pijlsnel gaat het naar beneden en het einde is — de afgrond.

„Maar ook boven den afgrond welft zich, voor wie omhoog ziet, Gods hemel.”

„Ik pleit op Zijn liefde, maar, dat neemt mijn schuld niet weg.” — Er was een stilzwijgen, benauwd en pijnlijk, dat vele minuten duurde. Toen vervolgde Reinout met iets van zijn oude hartstochtelijkheid:

„Het is goed, dat de naam van mijn geslacht mij niet wettig toekomt, al heeft Spaansche gunst mij dien eens verleend. Nu rust er geen schande op den naam Brederode. Mijn broeders, die hem mogen dragen, strijden en lijden voor de vrijheid van ons volk, graaf Hendrick, grooter in ballingschap dan eens op het toppunt van zijn macht, is er voor gestorven.”

„Gij móógt dien naam dragen. Lees hier wat uw vader heeft geschreven op zijn sterfbed, lees wat graaf Hendrick heeft verklaard voor zijn dood, in het bijzijn van getuigen, die zijn woorden opteekenden voor u.”

Reinout las de weinige regels der beide perkamentstrooken; een hartverscheurende gil ontsnapte zijn lippen

„Reinout! Je hebt nu je wensch!”

„En het zou beter voor mij zijn, als ik was ge-

storven, eer ik een smet wierp op de eer van een vlekkeloos geslacht!"

Coornhert zweeg, hij huiverde. Wel zwaar was de boete, die hier de schuld eischte!

„Hoe wist graaf Hendrick?" hernam Reinout eindelijk. Hij sprak den naam „broeder" niet uit.

„Justus Lipsius zond hem het perkament. Hij had, op last der regeering, de archieven van Brederode onderzocht, na het overhaast vertrek van graaf Hendrick uit Brussel. Maar hij voegde er bij, dat hem het bestaan van dit document — ook graaf Hendrick hoorde er nu voor het eerst van — reeds veel vroeger bekend was geweest. Er schijnt een duplicaat" . . .

Reinout hoorde niet meer, hij verborg het gelaat in de handen. Wel had zijn vijand goed getroffen. Gelokt had hij hem aan het hof, zijn onbezonnen eierzucht geprikkeld, hem de vrouw ontnomen, die hij liefhad en thans hem den naam doen toekennen dien hij had onteerd, den vurig begeerden naam, dien hij nu niet meer mocht dragen! Hij bracht zijn gedachten onder woorden, in een uitbarsting van woede en wanhoop, die zijn toehoorder huiveren deed.

„Reinout! bedaar! Je overdrijft. Ik zal!" . . .

„Niemand kan iets voor mij doen, voor Verena noch voor mij! Waar is zij?"

„Nog steeds in Den Haghe met haar kind!"

Reinouts tanden knarsten.

„Om hem te kunnen verscheuren met mijn handen!"

„Als gij je vijand niet vergeeft, hoe kun je dan zelf op vergeving hopen?"

„Houd op! Ik kan dat nu niet hooren!"

„En als het je zelve gold?"

„O, houd op, houd op! Ik kan niet denken, nù niet!"

Er klonk zooveel wanhoop in zijn toon, dat Coornhert zweeg. Welke menschelijke stem, troostend, vermanend of verwijtend, zou in dit oogenblik kunnen doordringen tot zijn hart?

„Reinout, ik weet slechts één reddingsmiddel voor je: Bid, voor je zelve, voor haar en ook — voor hem!”

Er volgde geen antwoord, alleen een half waanzinnige lach klonk, toen sloeg een hooge gestalte voorover op het dek — zwaar was die val.

HOOFDSTUK XXIV.

Er is soms meer moed noodig om een leven voort te zetten, zonder liefelijke herinneringen aan het verleden, zonder hoop voor de toekomst, dan het hoofd te buigen onder den genadeslag van een vijand.

Reinout leefde dit bestaan, dat geen leven heeten mocht. Het was niet, omdat dit bestaan vol gevaar bleef en ontberingen. Zwalken van zee tot zee, steeds vervolgd, nergens veilig, vogelvrij verklaard, dat was het lot der Geuzen. En het had voor hen niets schrikwekkends in. Toen de moedige mannen, die aan de slachting te Jemmingen waren ontkomen, zich hadden vereenigd om den Spanjool afbreuk te doen ter zee, hadden zij geen luidruchtige eeden gezworen met de lippen, maar een plechtige gelofte afgelegd met het hart. En dien eed hielden zij. — De donder mocht rollen boven hun hoofd, de bliksem sissend neervaren in de groene baren der Noordzee op gloeiende zomerdagen, de storm loeien in den guren herfst, sneeuwjachten verblindend stuiven in den winter, zij vreesden noch versaagden. Als Bossu — nu stadhouder in plaats van den Prins — kruiste op de Zuiderzee, enterden zij zijn schepen, of dreven hem terug naar het land, dat zij niet mochten betreden, waar de ver-

volging bleef woeden, alsof het gansche volk moest worden verdelgd — en uitgeroeid.

En die ontzettende gruwelen, waarvan soms de mare hen bereikte als een uitgeputte vluchteling in zijn dobberende boot hulp en redding smeekte van hen, de ballingen, staalden hun moed in plaats van dien te doen afnemen. Want zou de sterke Hand, die hen zoo menigmaal had gered uit lijfsgevaar, en nood en dood, niet eenmaal ook beschermend worden uitgestrekt over hun verdrukt volk?

Die redding, de groote redding, moest komen, want het gold niet het eerst eigen belangen, waarvoor de ballingen te land en ter zee streden, waarvoor de martelaren het leven lieten, het gold de hoogste goederen der menschheid. En onoverwinnelijk is een volk, dat daarvoor bereid is lijf en goed en leven te geven, dat taaien moed voegt bij onuitputtelijk vertrouwen op God. En die moed en dat vertrouwen werden beloond, toen de mare vloog door het land als op de vleugelen van den lentewind:

„Vive le Geus! De Geuzen hebben den Briel! Zij hebben den Briel en zij houden hem voor den Prins!”

Toen ging er een juichkreet op en een dankgebed door het gansche land, want na een nacht zwart van verdrukking en rouw, verrees de zon der gerechtigheid, straalde het morgenrood der vrijheid.

Als nu de Geuzen streden te land, kruisten langs de kust of dreven op de Zeeuwsche stroomen, zagen zij de Oranjevaan geheschen aan de torens: de eene stad na de andere koos de zijde van den Prins. Het was als een wonder, te groot, te heerlijk om te kunnen gelooven, vooral toen, weinige maanden later, de mare ging van mond tot mond:

„Met een aanzienlijk leger rukt de Prins op naar de grenzen! Oranje komt in 't land!”

Oranje! Het symbool der vrijheid! — de geliefde naam werkte als een tooverwoord. De groote beteekenis van deze daad van den Prins werd gevoeld door de harten, die hem de trouw beloofden, welke hij hield aan het volk.

De Prins, onafhankelijk vorst, gebiedster van het prinsdom Oranje, gesproten uit een geslacht, dat aan het Duitsche keizerrijk zijn heerschers schonk, stelde zich aan het hoofd van het kleine Geuzenvolk, dat moedig den strijd waagde tegen een wereldmacht. In ongeschokt vertrouwen op God, had het blijven gelooven, dat de nacht der verdrukking zou eindigen — thans zag het dit vertrouwen beloond.

Niet meer verlaten, niet langer alleen, zou het volk staan in zijn geweldigen strijd tegen de tirannie van het machtigste rijk der aarde. Graaf Lodewijk, de veldheer, aan de spits van het leger, het genie van den Prins, hun leider in de raadzaal... Gerechtvaardigd was de groote vreugde, die heerschte in het land, verklaarbaar de tranen van dankbaarheid, die vloeiden over van kommer en leed doorgroefde trekken, dankbaarheid aan God, die redding gaf toen de nacht het zwartst was, uitkomst, toen geen redding meer mogelijk scheen.

De kartouwen donderden op de Zuiderzee, een zware kruitdamp hing boven de kalme wateren, waarover de stralen gleden der Augustuszon met warmen, van gouddoortintelden glans.

Admiraal Van Boshuizen leverde den Geuzen slag. Zij vormden een cordon van riddermoed en doodsverachting, nu zij, met hun geringe macht, hem be-

letten het schip van den Prins aan te vallen, waarmee deze dien ochtend van Kampen zou zeilen naar Enkhuizen.

Bij het kletteren van het staal en het dreunen van het geschut, deed de Prins zijn intocht in zijn land.

Het was geen bloeiend land meer. Uitgezogen door de Spanjaarden, verarmd door den zwaren tijd, geteisterd door hevige stormvloed. De zee liep te Enkhuizen in en uit, de zee, die toch ook de vrijheid had aangebracht, die nu het schip van den Prins veilig voerde binnen de haven. En aan de ree verdrong zich het volk: grijzen van jaren, die hun zonen het hoofd hadden zien buigen op het schavot, hun dochters hadden zien wegwijnen in de kerkers der inquisitie, vrouwen met door smart verteerde trekken, die elkander toefluisterden met een straal van hoop: „Zullen nu de onzen mogen keeren uit verbanning en ellende, nu de Prins komt om ons lot te deelen, om met ons te lijden en te strijden, te sterven als het moet?”

„De Prins komt!” Een schok ging door de harten, de handen strekten zich, tranen van dankbare vreugde vloeiden uit oogen, die thans weer de toekomst durfden tegenzien met een blik vol hoop. Er waren geen bloemen gestrooid op den weg, dien de Prins zou gaan; banderollen noch blazoenen wapperden, geen paukgeschal dreunde met juichenden welkomstklank, geen heraut verkondigde zijn nadering, maar de klokken luidden en aan den toren sloeg de oranjevlag haar banen uit, zichtbaar v^{er} over land en zee. De zomerson scheen, haar gouden stralen wierpen een warmen liefdegloed over de blauwe baren, de weg dien de Prins moest gaan, de weg, dien aller oogen zochten. En eindelijk — veilig had admiraal Buisken

zijn schepen gevoerd — daar landde hij, daar stond hij in hun midden. Burgemeester en vroedschap heetten hem welkom, niet met de geijkte termen eener plechtige ontvangst, maar met woorden van trouw en liefde, die geweld uit het hart van het volk hun weg vonden tot het hart van den vorst, die kwam om orde en vrijheid te herstellen in het land, waaruit de engel der gerechtigheid zoolang weenend was gevlucht. Tot heilbode en welkomstkreten werden overstemd door een plotselingen zang, aangeheven door van hoop overvloeiende harten, van aandoening verbleekte lippen:

„Mijn schild en mijn betrouwen,
Zijt ghij o God, den Heer,
Op U so wil ick bouwen,
Verlaat mij nimmermeer!”

De vorst en het volk, die elkander trouw beloofden, die te zamen God zochten als hun steun en schild, dat moest wel een onverbrekkelijk verbond wezen, een drievoudig snoer, dat niet licht kon worden verbroken!

Onder den onafgebroken jubel van het volk had de Prins het raadhuis bereikt; daar, in de voorhal begroette hem een breede rij, die hem had aangehangen in liefde en trouw gedurende vele bange jaren van lijden, die nu bereid was met hem te strijden tot de met martelaars- en heldenbloed doorweekte grond van het vaderland zou zijn een vrije grond. En te midden van dien kring zag hij twee aangezichten hem bekend, door hem geliefd boven velen. Dirck Volkertszoon Coornhert en Paulus Buis. Hij reikte beiden de hand:

„Wees mij welkom! Ik heb u noodig. U, Paulus Buis, als 's Lands advocaat; Dirck Coornhert u als secretaris der Staten van Holland.”

De forsche gestalte van Sonoy verscheen in de opengeslagen haldeuren.

Zijn stem vulde de ruimte toen hij uitriep:

„Vivat Oranje! De Spanjaarden zijn verslagen, de Geuzenvloot komt hier voor anker! Ons is de Zuiderzee!”

„Leve de Geuzen!” juichte het buiten uit duizenden monden.

„Dat is weer mijn eigen Nederduitsche taal! Het doet goed, die te hooren,” zei de Prins. In Enkhuizen heerschte groote vreugde dien dag, maar alle uitgelatenheid bleef ver. Ernstig was de tijd, hij drukte zijn stempel op het denken, het handelen der menschen. Naar de kerk stroomde het volk om God de eer te geven voor de uitkomst van dien dag, om Hem te loven voor Zijn redding, Hem te danken, bovenal dat de Prins in zijn midden was.

En terwijl in groote stilte, een stilte van eerbied vol, allen luisterden naar de woorden van den leeraar, heerschte ook in een eenvoudig huis, — dicht bij de haven — ernstige stilte, de rust, die het eeuwige zwijgen van den dood voorafgaat.

Zwaar ademend lag een zwaar gewonde neer op een in der haast opgeslagen leger: Reinout van Brederode. Een diepe schotwond in de borst had hem getroffen, afgevuurd door een Spaansch musket. „Er was geen hoop meer,” had de heelmester gezegd, het was een stervende, dien de matrozen van het geuzenschip aan wal droegen.

Hij had het gejuich van het volk gehoord, de oranjevlag gezien aan den toren. Begrepen had hij,

dat de Prins veilig de zee was overgestoken, toen had hij de oogen gesloten, een gelukkige uitdrukking gleed over zijn matte trekken.

Nu zag hij de beide menschen zich over hem buigen, die hij altijd had gewenscht te zien als zijn afscheidsuur sloeg. Er kwam weer licht in zijn oogen.

„Verena! Oom Coornhert!“ . . . nauw hoorbaar klonk het. Verena boog zich over hem en drukte haar warme lippen op zijn kouden mond. Zoo ontving hij haar eersten kus, zij gaf dien aan een stervende. Hij voelde Coornherts hand rusten op zijn verstijvende hand, toen wenschte hij niets meer van de aarde. Zij zagen zijn lippen zich bewegen, zij bogen zich over hem en verstonden:

„Gij moet zijn ziel tot een schuldoffer stellen!“ . . .

Wel moest dat woord uit Leviticus in zijn geheugen zijn gebrand als met gloeiende letters, dat hij het zich herinnerde in dit uur. Hoe diep moest hij zijn tekortkomingen hebben gevoeld, hoe had zijn schuld geschrijnd in zijn ziel als een schroeiende vlam sinds hij begreep, dat zonde tegen den naaste zonde is tegen God.

Zijn geweten had hem gezegd, dat zijn schuld hem daagde voor den rechterstoel der eeuwige gerechtigheid, maar ook, dat hij die schuld nooit zelf zou kunnen voldoen, zelfs niet als hij zijn ziel stelde tot een schuldoffer.

En daarom had hij te midden zijner diepste ellende de handen uitgestrekt naar het reddend kruis, dat zich verhief naast den rechterstoel van God.

Toen was de vrede gekomen, Gods vrede voor den zondaar, die pleitte op de genade van Jezus Christus, Wiens bloed reinigt van alle zonden.

Hij zei het de beide mensen, die hij liefhad, in afgebroken woorden, waarvan zij iederen klank gretig opvingen:

„Hij gaf zijn ziel tot een zoenoffer — ook voor mij. Met die zekerheid sterf ik gerust, geef ik mijn ziel over aan God. Ik zal zijn bij de schare, die niemand tellen kan, die met den palm der overwinning in de handen staan voor den troon van God.”

Hij zweeg uitgeput. Verena wischte de klamme druppels af, die parelden langs zijn slapen. Coornhert sprak, en zijn stem beefde van aandoening:

„Reinout, je hebt je leven niet vergeefs geleefd. Een daad van goedheid, van moed, maakt het leven waard en je hebt menige daad van zelfverloochening verricht. In de stilte, de eenzaamheid der donkere winter-nachten op het krakend Geuzenschip, dat her- en derwaarts werd geslingerd op de bruisende zee, heb je je zelve, heb je God gevonden.”

Sonoy, tot wien je hebt gezegd: „Laat mij mijn schuld herstellen!” heeft het mij verhaald. Hij treurt om je heengaan als om dat van zijn trouwsten vriend.”

„Hij komt om je vaarwel te zeggen voor dit leven! Moge God ons eenmaal een weerzien geven bij Hem.”

Sonoy boog zich over hem, een oranjevaan plooidde hij over hem heen.

„Onder die vlag mag je sterven, Reinout! Trouw heb je haar verdedigd tot je laatsten ademtocht.”

De oogen van den stervende schitterden van hooger licht.

Het symbool der vrijheid van zijn volk omgaf hem, zij, die hem liefhadden, omringden hem, . . . God was nabij.

„De nacht is geweken voor mijn volk, de nacht is geweken voor mij!”

Toen sloten zich zijn oogen, die het licht der aarde hadden gezien, hij zou ze weer openen in het licht, dat onsterfelijk is en blijft, als dat der aarde vergaat.

BIBLIOTHEEK
NED. HERV. KERK

HOOFDSTUK XXV.

Vele jaren waren verlopen. Het was nu een donkere zomeravond van het jaar vijftienhonderd negentig. Met vlagen en rukken sloeg de regen tegen de kleine groene vensterruitjes, dof klaagde de wind. Buiten was de natuur in oproer als in den guren herfst, in het stille huisvertrek van Coornhert was het vredig en rustig. De rust van den ouderdom heerschte in zijn hart, met den vrede van hem, die zijn vrede vond in de lotsbeschikking hem van God gegeven. De groene venstergordijnen hingen in rechte, zware plooiën, duisternis en storm sloten zij buiten, behaaglijk maakten zij het binnen. Op de eikenhouten tafel wierpen twee kaarsen in koperen kandelaars hun zacht licht, in de breede schouw vlamden de houtblokken.

Dirck Coornhert zat in zijn bruin leeren stoel met hoogen, rechten rug, voor zijn met boeken en papieren overladen werktafel: Folianten, kleine geschriften, liedeboecken, brieven, manuscripten . . . Zij lagen voor hem in groot aantal, ofschoon zij slechts een klein gedeelte vormden zijner steeds talrijker wordende werken.

Maar als hij ze zag, overzag hij ook zijn leven, zijn moeilijk, ernstig leven van denker en kunstenaar, van goed mensch en man van karakter en beginselen.

Zijn leven: de onbezorgde jeugd van den aanzienlijken poorterszoon, zijn reis naar het verre Spanje, die zijn levensrichting zou bepalen, waarop hem de oogen werden geopend voor de rechten van den mensch en het machtsmisbruik van vorsten en hunner gewetenlooze dienaren.

Toen de groote liefde van zijn leven, die hem de kleine liefde kostte zijner moeder; zijn pogen om vrijheid en recht te doen heerschen in zijn vaderland . . Alva's kerker, zijn dolen in den vreemde. Tot de gelukkige keer van 's lands zaken hem terugbracht in het door de Geuzen bevrijde land, waar echter de Spanjool trachtte te behouden, wat hij nog bezat en te herwinnen, wat hij reeds verloor. Bleef alleen de ervijand zijn tegenstander?

Te midden van opstand en verzet, in een land vol krijgstoerusting en strijd, is de rust ver. Gewapende benden liepen het land af, vereenigden zich tot groepen, zij brandschatten eenzame hoeven, zelfs geheele dorpen in Kennemerland.

Hoplieden van Lumey werden genoemd als hun aanvoerders. De secretaris der Staten van Holland ontving last het onderzoek te leiden, de schuldigen te straffen.

Lumey's woeste hoplieden vreesden Coornherts streng onpartijdig oordeel.

Had hij niet volkomen ingestemd met den Prins, toen deze, op de eerste Statenvergadering des lands te Dordrecht vrijheid van godsdienst had toegezegd aan Hervormden en Katholieken? — Zij konden Oranjes nobelen geest evenmin peilen als zijn ruimen blik, die anderen niet wilden onthouden wat hij zelf het hoogste achtte: vrijheid van geweten.

En thans. —

„t Ghewelt boven de Policiën stijghende,” werd, met goedkeuring van Lumey, „de arche papist Coornhert vogelvrij verklaard, door zijn rebelsche hopluyden. 1)

Zelfs de Prins moest erkennen, dat Coornherts leven niet veilig was in het land en keurde het heengaan goed van hem, dien hij onmachtig was te beschermen, maar wiens machtige pen hij nauw kon missen. Nogmaals balling, weer naar Xanten. Vijf droeve jaren, ver van huis, van het land, dat worstelde en streed om vrijheid en won met ieder jaar.

Met vreugde en weedom vernamen vluchtelingen en ballingen dit goede nieuws uit het vaderland. Tot Requesens ook hen veroorloofde terug te keeren, maar Dirck Coornhert uitsloot van de algemeene amnestie.

„Is er voor mij dan geen plaats meer in mijn vaderland?”

In bitter wee gleet de klacht van zijn lippen.

Verdacht en gehaat door zijn volk en door de Spanjaarden

Hij voelde zich als een eenzame pijnboom door den stormwind geschud en beroofd van zijn kroon en heerlijkheid.

De Gentsche Pacificatie bracht hem eindelijk terug in Haarlem. Maar rust zou hij ook daar niet vinden. Want hij gaf zijn pas voltooid werk in het licht:

„Wortel der Nederlandsche oorloghen met aanwizinghe tot inlandsche eendracht.”

1) Zij bedeckten heure particulire hate met een ghemeijne saecke, te weten: dat ick mij hadde laten mercken wel billyck te zijn ende oock vorderlijck tot onderhoudt van inwendige tweedracht dat men den Catholijcken geloof hielt in de beloften henluyder ghedaen tot Dordrecht . . .

De stelling, die het bevatte, „dat godsdiensttwisten de rust des lands verderven,” was velen predikanten, geestdrijvers meer dan Christen-leeraars, een doorn in het oog, een prikkel tot verzet.

Het werd de aanleiding tot de vermaarde „Leydsche Disputatie” tusschen twee predikanten en Dirck Volkertszoon Coornhert.

De Staten verboden dit dispuut: „Tot waarheydts kennisse,” in druk te geven. Dit verbod kon Coornhert niet doen zwijgen. Talrijk zijn uit dien tijd zijn werken, alle een pleitrede voor gewetensvrijheid. Zij waarschuwen de veroordeeling van andersdenkenden, zij verbieden menschelijk gezag zich te plaatsen tusschen den mensch en zijn geweten: Gods stem in zijn hart.

De wisselingen van het lot mochten hem stellen op een hooge benijde plaats of hem doen buigen onder den last van het leven, hij bleef zich zelven gelijk, hij hield de gelofte zijner jeugd, afgelegd te Valencia, in een nooit vergeten uur. En — slechts weinigen begrepen hem, door slechts enkelen werd hij gewaardeerd. Hechter werd met ieder jaar de band tusschen hem en zijn vorstelijken beschermer, den Prins, beiden voelden zich één in streven voor het geluk van het volk. Maar de Delftsche predikanten, één van hen zou eenmaal den moord op den Prins een straf van den hemel noemen, omdat Frederik Hendrik met vorstenluister was gedoopt — kreten hem uit in woord en geschrift als een „arche Libertijn ende snoode Papist.” Arent Cornelissen en Reynier Donteclock hadden veel invloed, door het gansche land klonk hun woord. Het snel opgewonden volk, dat de verdrukking der inquisitie nog versch in het

geheugen lag, werd door hen meegesleept. Haat en afkeer las Coornhert in iederen blik, die op hem werd gericht.

Wat was zijn schuld?

Als notaris had hij te Haarlem voor de Katholieken het request opgesteld, waarin zij den Staten de vrijheid van godsdienst verzochten, die hun op de eerste Statenvergadering was beloofd.

Donteclock dreigde: „Rasende Goliath! versnij uw pen voor beter saecken!”

Zonder hem te antwoorden, ging hij voort aan zijn voornaamste ethische werk: „De Wèl levenskunste, waerheydts kennisse van den Mensch, de zonden en de Deughden.”

Het was een zware geestelijke arbeid. Aan het diepste voelen, schranderste denken van den schrijver gaf het uiting, zijn geloof straalde er in als een blinkende ster.

Slechts weinige zijner tijdgenooten begrepen het. Coornhert stond te ver boven hen in zijn milde denkwijze. Onverdraagzaam was zijn tijd en ook de kloeke mannen der harde zestiende eeuw.

Een bevel der Staten om zich te verantwoorden over het opstellen van het request der Katholieken te Haarlem, bracht hem opnieuw uit zijn rustig studeervertrek op het schouwtooneel der elkander bestrijdende meeningen.

Hij kwam en sprak — dat hij niet zou overwinnen zorgden zijn vijanden, want meer dan tegenstanders waren zij dit.

„Die mij kennen weten, dat ik een groot deel der Roomsche leeringhe voor schadelijke logenen en grove afgoderijen houd en de meeste herders der Roomsche

kercke voor verslindende wolven. Maer in het verbod van henlieder exercitien heb ick niet konnen verstaen dat hen billyckheyd geschiede.”

Een groote beweging ontstond: wilde die Haarlemse notaris de Edel Hoog Mogenden herinneren aan de leus: „vrijheid van godsdienst!” op de eerste Statenvergadering te Dordrecht aangenomen?

Zij konden echter de fiolen van hun toorn nog niet uitstorten over zijn vermetel hoofd, want weer klonk zijn vaste, heldere stem, dat hij „als notaris publicq het opstellen van 't request niet had mogen weygeren en hy niet konde geloven dat syn prinselijcke Excellentie of de Heren Staeten van Hollandt 't qualick souden nemen kunnen, nadien syn Excellentie gelyk bleek uit S. Ex. verantwoordinge anno 1568 in druck uytgegeven, niet strafbaar geacht had het Verbond der Edelen ende het presenteren van de Requeste tot Bruyzele” ¹⁾

Toen zwegen de Hoog Mogenden, maar hun haat rees tegen den man, die ieder de vrijheid trachtte te verschaffen, welke hij voor zich verlangde. Vrijheid — het beginsel der Protestanten, waarvoor zij den strijd hadden aangevangen, dat nu — gedreven door den geest der eeuw, dreigde te worden tot het wapen der onverdraagzaamheid. De vervolgdten werden vervolgers, die niet aarzelden „conscientie-dwangh” toe te passen op andersdenkenden.

Het deed Coornhert schrijven aan zijn vriend, den Amsterdamschen poorter en denker Laurensz van de Spieghel, één met hem in voelen en wenschen, al deelde hij niet zijn geloof:

„Is het nyet een loutere zotheydt dat wy wanen

¹⁾ Ampzing.

d'onghemeten Godtheydt met zyne Godlycke verborghen weggen te doorgronden, daar wy onse bepaalde menschheyt ende onse eyghen wegen noch in 't minste nyet en kunnen verstaan?"

„Die man is des duyvels vol!" zei Reinier Donteclock.
„Hij is een pestilentie voor gantsch Holland."

Het hout knetterde, de wind joeg enkele sintels in het vertrek. De eenzame man keerde terug tot de werkelijkheid. Nog eenmaal zag hij de onthutste aangezichten der commissie van onderzoek „in saecke het request."

Welk antwoord had zij kunnen geven, waar dat van Coornhert haar ieder wapen uit de hand sloeg? De leden trokken zich terug ter „deliberatie".

Toen de erentfeste commissie keerde in de zaal klonk het Coornhert tegen:

„Verscheur dat!"

Het waren de minuten van het request der Katholieken te Haarlem. Hij voldeed aan dit bevel, zwijgend.

Toen beval een harde stem:

„Ga!"

Hij ging. De voormalige secretaris der Hoog Mogenden weggejaagd als een boef, omdat hij wilde handhaven de plechtige gelofte door de Staten te Dordrecht afgelegd: „Vrijheid van godsdienst voor alle gezindten."

Hij kon er nu aan denken met een glimlach, den droevigen glimlach van hem, die de menschen kent en begrijpt de roerselen hunner daden.

De storm, die huilde om de hoeken van het huis, deed de voordeur openspringen. Hij stond op om haar te sluiten en toen was het hem of hij weer den

man voor zich zag met zijn van den regen doorweekten mantel, en breed geranden hoed, die hem de hand schudde met luidruchtigen groet. Breedgeschouderd, frisch, doornat, had hij eensklaps in de deur gestaan op een avond geheel gelijk aan dezen. 't Was of de stormwind met hem was gedrongen in het huisvertrek, toen hij uitbarstte:

„Ken je me nog, Dirck Coornhert? Herinnert ge je nog van den Prinsendag en Wouter Verhee, uit Enkhuizen? Lang geleden, dat de Prins er kwam, dat we elkaar gezien hebben, maar zoo'n tijd als wij ook beleven! „'t Best was vrede te maken. 't Is al veel te lang oorlog geweest!” zegt tegenwoordig menigeen.”

Meer schreeuwend dan pratend, met breede gebaren was Wouter Verhee het vertrek binnengezeild, met een zwaai viel hij neer in een armstoel, met groote teugen dronk hij den beker wijn, dien de huisvrouw hem bood.

„'t Is hier behaaglijk, maar ik kom praten over onbehaaglijke dingen. Dirck, luister eens goed!”

De toon van den luchthartigen Verhee werd ernstiger, wat wilde hij? Gespannen zag Coornhert hem aan.

„Dirck, er zijn thans velen, die zeggen, dat wij te haastig zijn geweest met den oorlog, dat wij den weg van minnelijke schikking hadden moeten gaan.”

„Met een regeering, die van geen schikking weten wilde? Wouter Verhee, je hebt Bossu als gevangene gezien en de Geuzen het Wilhelmus hooren blazen, na den slag op de Zuiderzee. Je hebt Haarlem zien uitgemoord, van Alkmaar de Victorie aanschouwd en je leeft te Enkhuizen, dat de zijde van den Prins koos en hield! Praat jij van toegeven, nu nog?”

„Ik niet, maar menigeen doet dat, want de lasten van den krijg drukken zwaar en het einde van den strijd is niet te zien.”

„Het is een lafaard, die het veld ruimt eer hij zich geheel met den vijand heeft gemeten.” ¹⁾

„Maar als de vijand nu een vriend wil worden?”

„Wat méén je toch, Verhee?”

Verhee kuchte en zocht naar de juiste woorden en sprak:

„Sommige van onze koopvaarders waren te Lissabon toen koning Filips daar werd gekroond als koning van Portugal. De stad was vol praal en pracht, vele dagen duurden de feesten. Onze schippers vonden goed onthaal, vooral het Spaansche gevolg van den koning was minzaam, toen het vernam uit welk land de vreemde koopvaarders kwamen. Een grande liet hen bij zich brengen. Hij verhaalde hun veel van 's konings minlycke goedertierenheyt. ²⁾

Vergiffenis en nieuwe privilegiën en goud zal het loon zijn van ieder, die zich aan den Koning wil onderwerpen als getrouw onderdaan.”

Coornhert was zeer bleek geworden, een ongewone ernst lag op zijn trekken:

„Verhee! Weet je wát je daar zegt? Dat is landverraad; koning Filips is door de Staten plechtig afgezworen!”

Onthutst zag Verhee op:

„Zoo diep heb ik er niet over gedacht. 't Is maar: de lasten van den krijg zijn zwaar, vrede is beter.”

„Hard loopen dient nergens toe als men blijft staan in 't midden van de renbaan. Alleen wie den strijd

¹⁾ Uit: „Kleinmoedigheid” van D. V. Coornhert.

²⁾ Hoofft.

volhoudt tot het einde draagt de kroon weg. Wie onstandvastig is begint met het goede en eindigt met het kwade." ¹⁾

„Dat is allemaal heel mooi gezegd, maar”

„Maar de deugd is lastig en de zonde lustig. De onstandvastige wordt beheerscht door eigenliefde. Eerst vat hij het plan op zich niet langer aan de tirannie te onderwerpen, later is hij bereid die slaafschier dan ooit te dienen. 't Is bij hem altijd eb of vloed en zij verplanten het zaad hunner goede voornemens zoo vaak, dat zij nooit vruchten zien." ¹⁾

Coornhert had gesproken op smartelijken toon, zijn lippen beefden. Nu stond hij op.

„Je hadt dat niet zoolang mogen verzwijgen, Verhee! Ik ga onmiddellijk naar Den Haghe.”

„Nu, met dat weer? In den avond?”

„Ja, van avond nog. De Staten zijn vergaderd. Ik ga hen waarschuwen.”

Verhee fronste de zware wenkbrauwen.

„De Hoog Mogenden behoeven niet te denken, dat zij met Enkhuizen kunnen doen wat zij willen: Het heeft een goede vendel soldaeten in.”

„Ik beloof u de zaak zulx te leiden dat zij niemands bloed zal kosten, maar ik eysch van u 't afschrift van 's Koninx brief.” ²⁾

„Als ik maar vroeger begrepen had, dat er zooveel achter stak!” riep Verhee, nu werkelijk ongerust. „Ik dacht alleen: 't Is om des vredes wille!”

„Alles komt op 't rechte inzicht aan. Door een rood of blauw glas zal alles blauw of rood schijnen. Daarom behoort bij een goed overleg: onpartijdig-

¹⁾ Uit „Onstandvastigheid” van D. V. Coornhert.

²⁾ Hoofft.

heid, aandacht, geduld en kennis van zaken. ¹⁾

„Maar geef mij nu den brief.”

„Morgen dan. Ik heb hem nu niet bij mij.”

„Nu goed, breng hem mij dan maar in Den Haghe. Ik ga terstond!”

Verhee zag, dat Coornhert niet van zijn plan af was te brengen.

„Denk aan wat je beloofd hebt. Maak ons niet ongelukkig!”

„Vriendschap tracht altijd het geluk van den vriend te bevorderen. Een vriend is een tweede ik,” ²⁾ luidde eenvoudig het antwoord. De onnadenkende Verhee was gerustgesteld

De herfstzon boorde flauw door grijze regenwolken toen Coornhert „'s morgens” Den Haghe bereikte.

Nicolaas van der Laen, de burgemeester van Haarlem, bevond er zich ter dagvaart. Verwonderd zag hij Coornhert komen.

„Jij hier, zoo vroeg!”

Zij waren vrienden gebleven, zij begrepen elkander. Hem kon Coornhert het vreeselijk geheim meedeelen, zonder Verhee te schaden

En weer stond hij enkele uren later in 's lands vergaderzaal, maar ditmaal waren het blikken vol erkentelijkheid, die de zijne zochten. Woorden van warmen dank klonken, de stemmen der voormalige hoogloffelijken commissie van onderzoek verhieven zich een weinig benepen in dit huldekoor.

„Een samenzwering tegen het landsbestuur! Een terugkeer tot Filips' tirannie! Het ontzettend einde was niet te overzien van dit vreeselijke begin!

„Gij hebt ons vaderland bewaard voor de grootste

¹⁾ Uit „Overleg.” ²⁾ Uit „Vriendschap” van D. V. Coornhert.

onheilen!" zei burgemeester Van der Laen. Zijn stem beefde.

En ditmaal was geen der Hoog Mogenden een andere meening toegedaan.

„Mijn vriend!" sprak de Prins hem warm de hand drukkend, toen Coornhert dien middag bij hem werd geroepen in het Huis te Brandwijk.

Het was slechts één woord, maar in den toon lag de diepe beteekenis.

Beide groote mannen voelden zich opnieuw één in streven en doel. Oranje beloonde Coornhert in dit uur voor al de moeiten en de grievende miskenning van zijn leven

Werd de lichtkring door den kaarsenschijn geworpen, matter, doofde de vroolijke gloed van het haardvuur, vulde zich het vertrek met schaduwen, grauw en dicht?

Onder de papieren lag het afschrift van een brief. Met bevende letters stond geschreven:

„Ick groet u vriendtlijck met u lieve Huysvrouw, de mijne is bij haar Heere diese my langhe gheleent heeft ghehad. Mach schoonhey (soo haer Jeught was) deughdelijckhey (soo haer bejaertheydt was) ende vriendelijckhey (soo al haer leven was) een mans herte trecken tot liefde, soo behoorde mijn herte haer lief te hebben.

Dat is ook so gheweest"

Van de Spieghele, aan wien het schrijven was gericht, liet den brief — toen hij tot hiertoe had gelezen — zinken met vochtige oogen, ontroerd en geschokt over een droefheid onmetelijk en diep als de zee, over zoo groot een overgave aan den wil van God.

Coornhert wist het niet. Hij wist alleen, dat hij

oud was geworden sinds dien tijd, dat eenzaamheid des harten hem had doen samenkrimpen en verlatenheid hem had geschud als een boom, wien de huilende storm zijn laatste bladeren ontroofd. Hij wist, dat hij had neergezeten roerloos, als verdoofd, evenals op den dag, toen de ontzettende rouwmare het land vervulde met tranen, „dat de Vader van het vaderland was gevallen door den kogel van een sluipmoordenaar!” De Prins, zijn vorstelijke vriend en beschermer vermoord, dood zijn beminde vrouw . . .

De verdere levensreis lag voor hem als een woestijn, toen fluisterde er, als met engelenklank, een stem in zijn hart: „Werk!”

Hij volgde die roepstem, en het leven was geen duisternis meer. Maar zijn scherpzinnige geest, zijn gevoel van rechtvaardigheid wezen hem zijn arbeid, die hem nogmaals en weer in hevigen strijd bracht met de heerschezucht van vele gezaghebbende predikanten. Zij waren niet allen zoo, maar er waren velen zoo.

„Mijns bedunkens wordt den predikanten te veel autoriteit gegeven in de Republiek,” had reeds in de eerste jaren van den nieuwen staat van zaken burgemeester Hooft gezegd. En die autoriteit was toegenomen met ieder jaar, met elke Synode die gehouden werd. Heerschezucht en onverdraagzaamheid zijn geen goede gidsen voor hen, die het Evangelie der Liefde prediken. Menigeen scheen thans te vergeten, dat dit Evangelie bestond, als hij het leerstuk der predestinatie behandelde, waarbij hij zich meer Calvinistisch toonde dan Calvin, die mede de Augsburgsche Confessie onderteekende.

Wie hun meening niet deelde werd verketterd, menige

geestdrijver begon zelfs het noodzakelijke te betoogen van geloofsvervolging en ketterdooden.

„Heeft ons volk den strijd tegen de Spaansche inquisitie gewaagd, om nu een Nederlandsche in de plaats te krijgen!” riep Coornhert verontwaardigd. Het is „verwerpinghe Godes,” het zijn „argherlijcke leeringhe, streckende tot wanhoop van vele goedhertigen, ende valsche vryheydt veeler verwaende menschen!”

Coornherts geschrift wekte een waren storm, professor Saravin, vermaard en gehaat, drong hem, met de Haagsche predikanten, tot een dispuut op het Hof van Holland.

Het duurde drie volle dagen. De zestigjarige Coornhert, gevormd door eigen studie en nadenken, verdedigde zijn stellingen zoo schitterend, dat zijn vrienden hem „Salomonische Wijsheyt” toeschreven — die hij zelf de Staten had toegebeden in „Religions-saken.” Het dispuut bleef echter onbeslist. Neeltgens ziekbed riep hem overhaast weg, haar leven hing aan een zijden draad, sinds vele maanden. Maar zijn tegenstanders drongen prins Maurits hem te laten opsluiten in „eeuwige gevanckenisse.”

— Treurig voorspel van wat komen ging en een smet zou werpen op de Republiek, waar vrijheid heette te heerschen! — Prins Maurits en de Staten weigerden. Toen wist dominee Donteclock en zijn medestrijders voor gewetensdwang door te drijven, dat Coornhert „de Hollandsche Boeve, de Rasende Hondt” het verblijf te Delft werd verboden.

Want daar had Coornhert zich willen vestigen na den dood zijner vrouw.

Hij kon niet blijven in zijn huis waar uit de zwaluwen

waren gevlucht en de nachtuil kraste; waar de lichte tred had geklonken, die hij nu nooit meer hooren zou; waar de zachte stem zich tot hem had gericht, met woorden van liefde en goedheid, die nu voor altijd zweeg.

„Kom bij ons,” schreven zijn verwanten te Gouda. Hij ging, hongerend naar hun woord van deelneming, naar den handdruk van een vriend, begeerig om zijn levenswerk voort te zetten, zijn strijd voor de vrijheid van geweten binnen het land, waarvan het volk sinds menig tiental jaren streed met den buitenlandschen vijand.

En thans was te Gouda de Synode bijeen Een rilling schudde hem van het hoofd tot de voeten. Het was niet omdat zijn moeitevol leven langs hem was heengegaan of omdat hij opnieuw in een dispuut zijn geloof moest verdedigen. Hij hoogbejaard, een eenvoudig man van zelfstudie; zijn tegenstander in de kracht zijner jaren, een der grootste geleerden der eeuw. Het was, omdat die tegenstander Justus Lipsius heette.

Het verleden legde nu de hand op hem, geheel. Een smalle papierstreep lag tusschen de perkamenten. Hij behoefde niet te lezen om te weten wat dit bevatte:

„Al sterf ik alle vreughden,
Ik sterf mijn droefheid niet”

fluisterden onwillekeurig zijn lippen.

Kort nadat Reinout was heengegaan naar zijn eeuwig huis had hij dit lied neergeschreven, bijna zonder het te weten.

Hij leed meer dan iemand vermoedde om den dood van den jongen Geuzenaanvoerder, dien hij had liefgehad als een zoon, om de zwijgende smart van Verena,

die haar kracht verteerde en haar langzaam deed wegwijnen, zooals een bloem sterft, die van licht en zonneschijn is beroofd.

„Niets valt zwaarder te dragen dan de voorspoed zijner vrienden,” was een der gezegden, waaraan Aeschylus zijn roem dankte.

Coornhert, die tot krank wordens toe leed om hen, die hij liefhad, leerde thans geheel begrijpen hoe groot een kloof het heidensch denken scheidde van het christelijk medegevoelen. Want zijn wijsgeerige beschouwingen lieten hem in den steek, als medegevoel zijn rechten gelden liet, en hem deed treuren met de treurenden.

Hij zag Verena geknakt. Haar korte leven was een lijdensweg geweest, de dood was voor haar geen koning der verschrikking.

Maar haar kind! Hij zag de angstige oogen der stervende als zij op het kleine meisje rustten. Zijn hart brak van medelijden. Zijn vrouw voorkwam hem :

„Waar de moeder is geweest kan ook het kind zijn. Stel Verena gerust”

Hij had gevreesd zijn wensch onder woorden te brengen om haar toenemende lichaamszwakte. Maar Neeltgen dacht nooit aan zich zelve. Toen Verena de oogen sloot, wist zij haar kind veilig.

Vele jaren was dit geleden nu. Het kleine meisje, eens de zonneschijn van zijn huis, was thans de steun van zijn grijsheid. Zij was geheel haar moeder gelijk, slank als een jonge den, met hetzelfde golvende haar, dezelfde schitterende oogen, dezelfde zachte, reine trekken.

„Wat zou er van mij worden zonder haar?” dacht de oude man soms, als hij haar met vaderlijke ge-

negenheid nazag, wanneer zij bezig was de vele, kleine plichten van het dagelijksche leven te vervullen en de kleine zorgen en lasten van het huishouden op zich nam, die zoo groot blijken als zij worden verwaarloosd.

„Zij heeft niets van haar vader!” Het was zijn grootste voldoening dit te kunnen denken. Angst vervulde hem, als de naam van dien vader werd genoemd, een naam onbekend aan zijn kind. Haar moeder had dit zoo gewild. Zij had Cornelia de smart en wanhoop willen besparen, die haar eigen ziel had verscheurd, zoo menigmaal die naam in haar bijzijn werd uitgesproken. Zij had de werkelijkheid gezien van de leus, dat het doel de middelen heiligt, zij trachtte te voorkomen dat haar kind zou verachten waar zwijgen plicht was. „Mijn rozeknop vol zonneschijn! Zij zal niet verstijven door de ijsskoude van het leven, als ik het kan voorkomen!”

Dat was de gedachte der moeder geweest. Haar wensch was geëerbiedigd. En thans? Coornhert huiverde. Cornelia — zij droeg den naam zijner vrouw, was opgegroeid tot een jonkvrouw en de roem van den vader, dien zij niet kende, vervulde Europa. Het leven van Justus Lipsius was een zegetocht gelijk. Geen universiteit, die hem niet begeerde, geen geleerde, die hem niet raadpleegde.

„Wat moet gij u bevoorrecht voelen,” zei eens iemand tot zijn grijze moeder, „door het bezit van zulk een beroemden zoon!”

Zij trachtte te glimlachen. Toen zij alleen was vloeiden tranen over haar van zorgen doorgroefd gelaat.

„Kort voor zijn geboorte zag ik in mijn droom

twee serafijnen. Gouden haren golfden over hun blinkend wit gewaad. Dat gezicht voorspelde mij een zoon vermaard om zijn geleerdheid, om zijn rein leven geacht. Wel dwaas is hij die hecht aan menschenwoord! Wie kan de toekomst ontsluiëren? Toen was mijn hart vervuld met blijden trots. En nu?"

Zij zweeg en preste de lippen oopen. Zij mochten niet doorlaten den vurigen wensch van haar goed, eenvoudig hart: „Ach, waart gij nooit geboren!"

Het hart der moeder brak van schaamte over het ongeregelde leven van haar zoon. Zij verborg zich te Leuven in haar stille woning, waar haar zoon de trots was der hoogeschool. Van ver en nabij stroomden de studenten toe om zijn lessen te volgen. Maar een vrouw met den gelen rand der schande om haar kleed, die zich een woning zag aangewezen bij den stadswal, verscheen eens op een zijner voorlezingen met bedreigingen en woorden van hartstochtelijk verwijt, alle gericht tegen hem. Weinige dagen daarna vertrok Justus Lipsius naar Weenen. Als een vorst der wetenschap werd hij ook daar gehuldigd; keizer Maximiliaan riep hem aan zijn hof, als het middelpunt van den geleerden kring, die dit hof tot een sieraad maakte van Europa. Zijn rusteloze geest dreef Lipsius echter weldra weer verder, geen hoogeschool in de Duitsche steden, die hem niet eenigen tijd, bewierookt en vermaard, binnen haar muren zag. Maar Keulen, waar hij zich het laatst ophield, was dicht bij de grens van zijn geboorteland, de rusteloze man begon te verlangen naar rust, opnieuw werd hij professor te Leuven, om daar te hooren, dat er te Leiden een hoogeschool was opgericht. Toen legde hij zijn ambt neer, verwisselde van godsdienst en vertrok naar Leiden.

Het was ieder een raadsel: Justus Lipsius, gewezen Jezuiet — Protestant! Hij de eierzuchtige redenaar, ambteloos

Niemand begreep wat hem dreef, hij alleen wist het en durfde het zich zelve niet bekennen.

De pas gestichte universiteit had bekwame mannen noodig. Justus Lipsius was een der grootste geleerden zijner eeuw. Het professoraat in de geschiedenis en de rechten werd hem aangeboden, en zonder beraad door hem aanvaard.

„Zendt weg dien vrijegeest, die den godsdienst gebruikt voor wereldsche doeleinden!” riep Voetius waarschuwend. Voor hem was die benoeming een treurig beeld van de verwarring zijner eeuw.

Lipsius beantwoordde dit woord door nieuwe uitgaven, die weer zijn naam deden klinken in wijder kring, tot zijn geschrift: „Over het Proces van 't Ketterdooden,” hem in strijd bracht met Dirck Coornhert.

Coornhert, de bejaarde, door eigen stalen vlijt gevormde man, tegenstander van den grooten Lipsius!

Het scherpgestelde verweerschrift, een geeseling met woorden, dat menigeen verwachtte, bleef uit. De verbazing steeg toen het ruchtbaar werd, dat een dispuut zou volgen tusschen Justus Lipsius en Dirck Volkertszoon Coornhert.

Coornherts vrienden vreesden — tot zij zijn tegenschrift hadden gelezen.

Toen verheugden zij zich, dat de oude leeuw zich nogmaals verhief in den strijd, waaraan hij — onbegrepen door zijn tijdgenooten — zijn leven had gewijd, den strijd tegen de onverdraagzaamheid, den kamp voor vrijheid van geweten.

HOOFDSTUK XXVI.

De eerste dag van het dispuut, bijgewoond door schier al de geleerden van het land, de leden der Staten en de voltallige Synode, was voorbij. Het was een zware dag geweest. Coornhert voelde zich vermoeid, uitgeput niet. Weer was het avond, weer leunde hij in zijn stoel, ditmaal niet om terug te zien op zijn verleden, maar om te denken aan de toekomst van zijn volk.

„Wat zal het einde zijn, als de onverdraagzaamheid steeds grooter, het vervolgen van andersdenkenden regel wordt?”

Zijn hart beefde bij die vraag, aan zijn lippen ontsnapt.

„Kom, vadertje! wees niet al te bezorgd! God zorgt immers?”

Een zachte stem sprak het aan zijn zijde, een lief gelaat zag hem aan, een klein handje gleed over zijn zilveren haren, twee heldere oogen rustten in de zijne met den glans, die getuigt van scherpzinnig en onbevooroordeeld denken. Hij drukte haar hand:

„Mijn lief dochttertje, wees gezegend voor dat goede woord, gij weet den ouden man te troosten!”

„Hoe is het gegaan, grootvader?” Cornelia noemde

den man, aan wien haar moeder stervend haar had toevertrouwd, altijd met dien naam.

„Och kind, 't is gezegd met een paar regels van het oude versje:

„Och, dat hem de werelt wende,
Ende een iegelic hem selven kende,
En laten elkanders gebreken staan
So solt in de werelt beter gaan.”

„Maar verschillend denken over geloofszaken is toch geen gebrek?”

„Dat is het zeker niet, maar de menschen beschouhet als veel erger, als het grootste kwaad.” „Gij moogt het geweten van uw medemenschen niet voor uw rechterstoel roepen,” was de leus van Vader Willem. „Kind, het land zal in de toekomst nog meer aan hem verliezen, dan het deed bij zijn dood. Een storm van onverdraagzaamheid zal opsteken. De leerstellingen, vervat in het boek van hem, dien ik heden heb bestreden, zijn er de voorboden van. Heeft daarom ons volk den strijd voor gewetensvrijheid gewaagd, om nu zelf andersdenkenden te vervolgen?”

„Vreemd, dat iemand zoo bekrompen kan denken, wiens geleerde naam de wereld vervult. Professor Lipsius is” Hij wenkte haar niet voort te gaan en sloot de oogen, als vermoeid. Hij kon dien naam niet hooren van haar lippen. O, als hij, die haar vader was, haar zag, zóó zag met dien glans in de oogen, de zijden haren, die ontsnappend aan het kapje van gouddraad, neerkringelden op haar lichtblauw kled, zou hij dan haar, het evenbeeld harer moeder, niet terstond herkennen? En dan! Coornhert staarde strak voor zich: dan zou ook de laatste licht-

straal van zijn leven worden uitgebluscht. Moest hij vreezen? Hij wierp de gedachte ver van zich. Justus Lipsius wist niets van haar bestaan en welke rechten kon hij laten gelden op het kind, waarvoor hij nooit een vader was geweest, dat hij had overgelaten aan de barmhartigheid van anderen?"

Een luid, heftig kloppen op de deur brak zijn wilden gedachtenstroom af. Enkele oogenblikken later stond een vreemdeling in zijn huisvertrek, gehuld in den wijden met bont omzoomden mantel der geleerden. De rand van zijn spits toeloopenden hoed overschaduwde twee oogen, die geen tekortkoming onopgemerkt zouden laten bij — anderen.

Hij wilde spreken, op Coornhert toegaan, in hevige verbazing bleef hij staan op den drempel. Onafgebroken hechtten zich zijn oogen aan Cornelia's gelaat.

„Verena!” mompelde hij.

Er was een klank in zijn stem, die verhaalde van zelfverwijt, die om medelijden smeekte. Er volgde een benauwende stilte. Wat Coornhert het meest had gevreesd, was geschied: Justus Lipsius stond in zijn huisvertrek. Hij vouwde de handen als in stil gebed voor het geluk van haar, die hij liefhad als een eigen dochter.

„Verena is dood,” zei hij ten laatste. Zijn stem klonk harder dan hij zelf wilde. Toen wendde hij zich tot Cornelia:

„Laat ons alleen nu, mijn kind!” Zij gehoorzaamde zwijgend, verwonderd om de woorden van dien onbekende. Een gevoel van weersin had hij bij haar gewekt. Terwijl de deur achter haar dichtviel schoof Coornhert een stoel bij de tafel:

„Zet u, Justus Lipsius, gij zijt mijn gast.”

Met veel moeite sprak hij den naam uit van zijn bezoeker.

„Ik kwam hier, niet als uw tegenstander in het dispuut, maar om met u over persoonlijke zaken te spreken,” ving Lipsius aan. Ook zijn stem had nu een klank van dreiging.

„En ik wenschte, dat ik alleen daarover met u kon spreken, juist nu wij alleen zijn. Ik wenschte, dat ik u kon bewegen uw wreede stelsels te laten varen voor den godsdienst der liefde, zooals het Evangelie dien leert. Daarin staat nergens, dat de mensch het recht heeft zijn medemenschen te dooden, omdat hun godsdienstige begrippen afwijken van zijn eigene. „Laat de wraak aan God over”, staat er geschreven.”

Een straal der avondzon viel op de bezielde trekken van den spreker, zijn oogen schitterden als van een hooger gloed. Onzelfzuchtige goedheid, die een rechtvaardig oordeel vraagt, ook voor andersdenkenden, lag in de diepte van zijn blik.

„Gij spreekt zonder oordeel.” Lipsius sprak op zijn gewonen hoogen toon.

„Leer mij dan. Ik wil gaarne door u onderricht worden. Maak mij begrijpelijk waarom God wordt geëerd door het gevangenzetten of verbranden Zijner schepselen, geschapen naar Zijn beeld, Zijn kinderen.”

„Er zijn ook afgedwaalde kinderen.”

„Gewis, een groote menigte, en zij moeten terug worden gebracht door overtuiging, nooit door geweld. Welke waarde heeft een geloof, dat wordt aangenomen uit vrees voor den mutserd? Zie om u heen, zie om u in dit land.

Een zware oorlog heeft tientallen van jaren het volk gedrukt en nog is het einde niet te voorzien

van dien krijg. Onmenselijke vervolging dreef het tot opstand, ga in de huizen en hoor de droevige geschiedenis van menig gezin, dat werd gemarteld en uiteengescheurd. Ga rond in de steden en zie de vreeselijke gevolgen van oorlog en beleg; honderden zijn verbloed aan hun wonden en duizenden omgekomen door gebrek of het moordstaal van een vijand. Ga de kerken binnen, waar het volk God leerde danken bij redding, Hem aanriep bij doodsgevaar en vraag dan u zelve af: „Mag ik dat volk scheuring en verdeeldheid leeren, haat in plaats van christelijke liefde, vervolging in stede van waardeering en overgave aan de leiding van God, Die Zijn zon laat schijnen over goeden en boozen?” Hoor mijn levenservaring: win de harten der menschen door geduld en zachtheid, want liefde is machtiger dan haat.”

De meeslepemde stem zweeg, maar de betoovering, waarin haar angstige klanken Lipsius hield geboeid, bleef voortduren. Het was hem als tijdens het dispuut van dien morgen. Toen had hij ook gevoeld, dat alles hem ging ontzinken: weerlegging, spitsvondigheid — anders zijn kracht, — geleerd betoog, zijn overwicht van wereldberoemd geleerde tegenover dien eenvoudigen man. Want als een bliksemstraal verlichtte de gedachte zijn brein, dat hij het dispuut zou verliezen en thans begreep hij ook waarom.

Het was, omdat zijn tegenstander God zocht te verheerlijken en hij den mensch: menschelijk inzicht, menschelijke wijsheid en heerschzucht, aardsche macht bovenal.

Een stilte volgde opnieuw, vele oogenblikken. Coornhert leunde achterover in zijn stoel, de dag had veel gevergd van zijn kracht, van zijn geestkracht

bovenal. Lipsius zweeg, zoekend naar een weerlegging, die hij niet vond.

De klopper viel op de voordeur, voetstappen klonken in de gang, een dienstbode vroeg iets, waarop een zachte stem antwoordde. Die kleine teekenen van alledaagsch leven brachten hem terug tot de werkelijkheid.

Hij hernam en zijn stem klonk scherper dan hij nu zelf wilde:

„Ons dispuut kunnen wij morgen voortzetten. Ik kwam hier voor mijn eigen zaken.”

„Ik wenschte, dat gij daarvoor niet waart gekomen. Gij zult weten, dat gij in mijn huis geen welkome gast zijt.”

De wereldberoemde geleerde, dien een Keizer huldigde en vorsten vleiden, beet zich op de lippen, verschrikt en verward.

„Wat wilt ge?” vroeg hij, schijnbaar luchthartig. „Ieder heeft zijn zwakheden en begaat wel eens een fout. Ik voelde, dat ik mijn vrouw onverschillig was, daarom gaf ik haar de vrijheid terug.”

Coornherts oogen fonkelden van afkeer en verontwaardiging.

„Hoe durft gij zulk een voorstelling geven van uw verachtelijk, alle goddelijke en menselijke wetten schendend, gedrag! Zijn trouwbreuk en verraad zwakheden? Op welke wijze hebt gij Verena gedwongen tot haar huwelijk, om haar toen over te laten aan haar lot! Welke zorg hebt gij ooit voor haar gedragen?”

„Maar nu wil ik een vader zijn voor haar kind! Roep haar hier! Gij hadt mij haar geboorte niet mogen verzwijgen!”

„Hebt gij ooit naar het lot van uw vrouw gevraagd

te midden van hoffeesten en vleierijen van lichtzinnige vrouwen?

Waren uw gedachten bij haar, toen de stad Weenen u een triomftocht bereidde en u binnen haar muren begroette als een vorst?"

„Met recht, als een vorst der wetenschap.”

„Die jaagt naar tijdelijke dingen en daarvoor de eeuwige vergeet. Macht en eer en roem zijn u genoeg; liefde, trouw, geloof, ieder hooger beginsel is u vreemd.”

Er ging een uitdrukking vol pijn over het hooghartig gelaat van den beroemden man.

„En als ik u nu zeg, dat die niets meer voor mij zijn. Zie mijn grijzend haar. Denkt gij, dat alleen aan mij de jaren spoorloos zijn voorbijgegaan, dat geen levenservaring mij schijn van wezen heeft doen onderscheiden?” Coornhert zweeg verrast en Lipsius, kampend met zijn trots en de behoefte, om althans eenmaal in zijn leven waar te zijn, hernam, na eenige aarzeling:

„Waarom ben ik teruggekeerd naar dit land met zijn grauwe luchten en sombere menschen? Waarom heb ik mijn schitterende positie opgegeven aan hof en universiteit? Gij vraagt het niet, dan zal ik het u zeggen. Eén beeld bleef mij bij, te midden van verstrooiing en hoffeesten. Eén gelaat zag ik steeds voor mij, zoowel in de volle Aula als in de stilte van mijn studeervertrek. Twee oogen staarden mij aan met stil verwijt — ik voelde tegenover dien blik mijn schuld. Ik wilde goed maken, ambteloos vestigde ik mij in het doodsche, half in puin liggende Leiden. Ik hoopte op een verzoening, en vorschte en onderzocht naar haar lot — ik hoorde, dat zij dood was.”

„Zedelijk en lichamelijk door u vermoord.”

Coornherts stem ging door merg en been. Verward zweeg de groote geleerde.

„Gij hebt haar den lijdensbeker laten ledigen tot den laatsten druppel, gij hebt haar hart gebroken door haar iederen kans op geluk te ontrooven, haar leven hebt gij verwoest. Was het wonder, dat haar hart veel pijnlijke, onnoodige slagen deed, dat het plotseling stilstond?”

Een onbehaaglijk gevoel van schaamte, die naar wroeging zweemde, deed Lipsius opnieuw zwijgen. Hij zocht naar een wederwoord, dat hij niet vond, voor de eerste maal van zijn leven. Eindelijk stiet hij uit, meer dan hij sprak:

„Wij struikelen en dwalen allen”

„Dat zegt gij, die andersdenkenden wilt laten dooden, nu het u zelve betreft.”

Lipsius deed of hij niet hoorde.

„Ook ik heb gedwaald, maar ik wil goedmaken. Ik zal mijn dochter erkennen en haar leven”

„Zou een weerstreving zijn van den laatsten wensch harer moeder, die niet wilde, dat gij ooit zoudt hooren van haar bestaan.”

„Zwijg! Ik wil dat zij met mij gaat! Ik eisch haar op! Niemand zal mij mijn recht op haar ontnemen!”

„Gij hebt zelf afstand gedaan van ieder recht, toen gij uw huwelijk onwettig hebt doen verklaren.”

„Dan zal ik die akte laten vernietigen.”

„Onmogelijk. Er bestaan wetten.”

„Dan zal ik een nieuwe akte in de plaats stellen. Voor mij bestaat geen onmogelijkheid.”

Hij stond trotsch en verwaten, zich bewust van zijn macht in hoven en kanselarijen, toen hij hoonend uitriep:

„Zelfs Luther keurde het dubbele huwelijk goed dat zijn vorstelijke beschermer, Filips van Hessen, sloot met Margareta van Saale, terwijl zijn gemalin nog leefde. Denkt gij dan, dat het mij moeilijk zou vallen”

„Een valsche akte te laten opmaken? Voorzeker niet. Ik weet, dat gij een meester zijt in de kunst van vervalschen. Dat hebt gij reeds in uw jeugd te Haarlem bewezen toen gij, volgens den wensch der Landvoogdes, het document betreffend de privilegiën hebt vervaardigd, dat gij, naar uw bewering, hadt gevonden op het stedelijk archief.” Lipsius stond een oogenblik roerloos, als verlamd. Dit lang vergeten misdrijf, onbeduidend in zijn oog, zou zich dat stellen tusschen hem en het wild begeeren, om zijn dochter te bezitten, haar mee te voeren naar zijn huis? Wanneer Coornhert een aanklacht tegen hem indiende, dan was alles verloren: zijn naam, zijn eer, zijn gezag in de wereld der geleerden, ook dan als de misdaad verjaard was. Dan kon ruchtbaarheid omtrent Verena's smartvol en geduldig gedragen lot evenmin uitblijven. Met afschuw zou zich zijn dochter van hem wenden, dan eenzame, geschandvlekte ouderdom, die zou eindigen in een vergeten, met onkruid overwoekerd graf!

Wanhoop en trots maakten zich meester van hem, geheel. Wanhoop om de macht, welke die man over hem bezat, trots die, kostte wat het moest, overwinnaar blijven wilde al zou zich een gansche wereld tegen hem verzetten. Met een woest besluit greep hij onder zijn mantel, zijn stem was schor toen hij uitstiet:

„Sterf duivel! Herhaal uw aanklacht in het graf!”
De gloed van een vlijmend gespitsten dolk flikkerde in het purperen avondlicht, boven Coornherts hoofd.

noemt. Ga met mij, mijn kind! Schoone, verre landen zul je zien, in paleizen zul je verkeerren. Vorsten zullen voor je buigen, en prinsessen je bijzijn begeeren, omdat je mijn dochter bent. Met weelde en glans zal ik je leven vervullen, eer en geluk zullen je deel zijn. Verlaat dien ouden man en deze burgerwoning en dit gure, noordsche land! Kom mijn dochter! Kom mee!"

Hij strekte beide armen naar haar uit. Lang onderdrukte hartstocht lag in zijn oogen, de hartstocht van den man, die in zijn dochter ziet opbloeien de bruid zijner jeugd.

Zij week verder van hem terug, afschuw en angst maakten haar oogappels bijna zwart. Toen sloeg zij beide armen om Coornherts schouders:

„Bescherm mij tegen dien man!" fluisterde zij hijgend.
„Niet hem beschouw ik als mijn vader!"

„Kind, mijn kind! Je weet niet wat je zegt!"

Woest van smart en dreiging klonk Lipsius' stem. Maar vast doorstond zij den blik zijner toornige oogen:

„Mijn moeder heeft een geschrift nagelaten, het behelsde de geschiedenis van haar leven. Het was aan mij gericht, ik mocht het lezen op mijn achttiende jaar. Zoo weet ik van haar gebroken leven, haar vernietigd bestaan, maar ik wist alleen niet den naam van hem, die haar hart heeft gebroken en haar toekomst deed zinken in een vroeg gedolven graf."

„Mijn kind," mompelde Lipsius, „zwijs o, zwijs! Kom mee!" Zij strekte de hand uit, afwerend en vatte met haar rechter die van Coornhert. Het bloed sijpelde door het windsel, dat zij sloeg om zijn gewonde hand, in haast.

„Hij heeft geleden om ons leed, hij heeft de wanhoop mijner moeder verzacht, haar geholpen haar leed te

noemt. Ga met mij, mijn kind! Schoone, verre landen zul je zien, in paleizen zul je verkeerren. Vorsten zullen voor je buigen, en prinsessen je bijzijn begeeren, omdat je mijn dochter bent. Met weelde en glans zal ik je leven vervullen, eer en geluk zullen je deel zijn. Verlaat dien ouden man en deze burgerwoning en dit gure, noordsche land! Kom mijn dochter! Kom mee!"

Hij strekte beide armen naar haar uit. Lang onderdrukte hartstocht lag in zijn oogen, de hartstocht van den man, die in zijn dochter ziet opbloeien de bruid zijner jeugd.

Zij week verder van hem terug, afschuw en angst maakten haar oogappels bijna zwart. Toen sloeg zij beide armen om Coornherts schouders:

„Bescherm mij tegen dien man!" fluisterde zij hijgend.

„Niet hem beschouw ik als mijn vader!"

„Kind, mijn kind! Je weet niet wat je zegt!"

Woest van smart en dreiging klonk Lipsius' stem. Maar vast doorstond zij den blik zijner toornige oogen:

„Mijn moeder heeft een geschrift nagelaten, het behelsde de geschiedenis van haar leven. Het was aan mij gericht, ik mocht het lezen op mijn achttiende jaar. Zoo weet ik van haar gebroken leven, haar vernietigd bestaan, maar ik wist alleen niet den naam van hem, die haar hart heeft gebroken en haar toekomst deed zinken in een vroeg gedolven graf."

„Mijn kind," mompelde Lipsius, „zwijg o, zwijg! Kom mee!" Zij strekte de hand uit, afwerend en vatte met haar rechter die van Coornhert. Het bloed sijpelde door het windsel, dat zij sloeg om zijn gewonde hand, in haast.

„Hij heeft geleden om ons leed, hij heeft de wanhoop mijner moeder verzacht, haar geholpen haar leed te

dragen. Toen zij de oogen sloot voorgoed, vertrouwde zij mij aan hem toe en hij heeft voor mij gezorgd en mij bewaakt met teedere opoffering en groote liefde. Thans is hij hoogbejaard en zwak en heeft de zorg noodig eener dochter en, die wil ik voor hem zijn. Hij is voor mij als een vader, maar gij! Ga weg, vreemde man! Gij zult nooit iets voor mij kunnen zijn, want gij hebt nooit mijn moeder liefgehad maar uzelfven alleen!"

„Liefde is machtiger dan haat. Zij voert haar loon mee en opent reeds hier op aarde den hemel," sprak Coornhert ernstig. Zijn stem klonk mat, maar vrede lag in den blik zijner oogen. En hij voelde zich in dit uur voor al de toewijding en opofferingen van zijn leven beloond.

Justus Lipsius staarde een oogenblik naar die liefelijke groep, een vader en dochter door verwantschap van hart en geest, van meer waarde dan bloedverwantschap. In vol vertrouwen op elkanders liefde en karakter stonden zij tegenover hem, die werd uitgestooten door eigen zonde en schuld. Vast sloten zich hun handen ineen, toen Cornelia sprak met het heilige woord der algeheele toewijding eens ontweld aan het hart, geuit door de lippen van Ruth:

„Uw volk is mijn volk, en uw God mijn God!"

Toen stiet hij een woesten kreet uit, als het brullen van een roofdier klonk het:

„Zoo vaar dan wel en vaar naar de hel!"

Weer hief hij zijn dolk op met een snellen, meedoogenloozen stoot, die ditmaal doel trof. Het staal plantte zich in Cornelia's schouder; zij wankelde en viel neer met een slag: geen enkel geluid drong over haar lippen.

Eén oogenblik stond Lipsius roerloos, hij zag Coornhert zich nederbuigen om zijn kind te ondersteunen, dat hij niet durfde naderen. Zijn tanden klapperden op elkander, lijkwit werd zijn hooghartig gelaat, nu smeekten zijn trotsche trekken om erbarming. Maar als door demonen voortgedreven vluchtte hij uit het huis, waar hij zijn dolk had gedompeld in het lichaam zijner dochter, het kind der moeder, wier hart en leven hij had gebroken.

Hij wankelde voort in de vallende duisternis. De maan, die door een gebroken wolk scheen, wierp haar stralen in de gracht, waarlangs hij ging. Hij kwam bij een brug en stond stil. Diep boog hij zich over de leuning, het was of het teere gelaat zijner dochter hem aanzag uit het lichtend water, verwijtend met de oogen van een gewonde ree, zooals hij haar had gezien, toen zij krimpens ineenzonk onder den stoot van zijn moordend wapen.

Een huivering schudde hem van het hoofd tot de voeten. Weg vluchtte hij van die plek, weg, zoo snel als zijn kracht het toeliet. Maar de stralen der maan gingen met hem, hij zag ze overal en de oogen van zijn vermoord kind lichtten in hun glans.

„Ik word nog krankzinnig, wèg moet ik, ver weg! Weg!”

Hij stond nu bij de poort, de wacht aarzelde, hoewel de goudstukken verlokkelijk glinsterden in zijn hand.

„Wacht tot den ochtend, het is streng verboden, nu de poort te ontsluiten. Geleerde heer, wacht af!”

„Gij kent mij? Dan kunt gij mij ook onbevreesd doorlaten. Een kranke vriend laat mij roepen, morgen ben ik hier terug.”

De wacht beraadslaagde: zonder geleide te voet wilde

de vreemde gaan in den avond. Was het te wagen? De goudstukken schitterden. Een oude speerdrager hakte den knoop door:

„Hij is een geleerde, zegt ge? Die doen altijd gek. Laat hem loopen, dan zal hij over een half uur wel op de poort staan te bonzen om weer binnen te worden gelaten.”

De wacht verdeelde welbehaaglijk het goud, Justus Lipsius stond buiten poort en wal. Diep haalde hij adem, nu was hij vrij! Een schuwen blik sloeg hij ter zijde en hij zag hoe de maanlichtstraal met hem mee ging, hoe de oogen zijner dochter hem aanstaarden uit dat licht.

Klamme druppels parelden op zijn voorhoofd, zijn voeten weigerden hem den dienst, met een rauwen kreet zank hij ineen.

Niemand hoorde het, niemand hief hem op, alleen de maanlichtstralen gleden over zijn gelaat. Zij zagen het koud en strak gelijk dat eener doode.

De Synode was voltallig bijeen. Met haar stoeve aangezichten en zwarte, in breede vouwen neerplooiende mantels maakte de vergadering een somberen indruk.

De leden spraken tot elkander op gedempten toon, menige verwonderde blik zocht de deur. Maar de beide tegenstanders verschenen niet.

„Het dispuut moet toch worden voortgezet,” besliste ten laatste de voorzitter.

Er werd een bode gezonden naar Coornherts woning, een tweede naar het tijdelijk verblijf van Lipsius. Zijn vertrekken waren verlaten, zij vonden Coornhert, gebogen over het ziekbed van haar, die ieder zijn kleindochter geloofde.

Niemand zocht eenig verband tusschen de verdwijning van den grooten geleerde en de plotselinge ziekte van Cornelia. Ook Coornhert zweeg, op haar verzoek.

„Wat is er toch gebeurd?” drong de jonge geneesheer aan, die bij haar was geroepen. Hij was reeds vermaard om zijn kennis en met Lipsius uit Leiden gekomen tot bijwoning van het dispuut, dat geleerden van iedere richting had doen samenstromen te Gouda. Met groote deelneming rustten zijn oogen op de teere, zachte trekken. In hun doodelijke witheid, de oogleden gesloten, deden zij denken aan een marmeren beeld.

„Dat is koorts tengevolge van dien dolkstoot. Wie heeft haar dien toegebracht? De schout behoort te weten van den aanslag.”

De oude man beefde van angst en opwinding:

„Vraag maar niet, dring niet aan! Er zijn menschen, die op zij schuiven wat hen in den weg staat, goedschiks, kwaadschiks — als het hun niet anders gelukt, zelfs door een moord!”

De doordringende oogen van den geneesheer rustten vorschend op Coornherts gelaat.

„Een twist van geliefden wellicht, die eindigde zooals men dat soms leest in de oude balladen der troubadours?”

Coornhert maakte een afwerende beweging.

„Dat het minst van alles. Zij draagt nog geen verlovingsring!” Twee groote tranen sprongen uit zijn oogen:

„Mijn arm kind! Mocht je moordenaar nacht noch dag rust hebben en aan hem worden vergolden wat hij jou misdeed!”

Een donkere nevel kwam voor zijn oogen, hij wankelde en verborg het hoofd in de handen.

„Stil, zeg niets meer! Zit stil en wacht af!” fluisterde de geneesheer. Hij hield Cornelia's hand in de zijne, zijn oogen hingen aan haar wit gezichtje.

Zij begonnen te stralen:

„Zij zal herstellen, de kleur keert op haar gelaat, geregeld gaat haar ademhaling!”

In dit oogenblik sloeg Cornelia de oogen op met een klaren blik van bewustzijn. Die eerste blik viel op den jongen dokter, wiens oogen in de hare drongen met een blik van bezorgdheid, van liefde.

„Zij zal herstellen!” prevelde Coornhert haar andere hand vattend en die teer drukkend. „O, mijn lief kind! God zal je weer oprichten!”

Toen dacht hij welk een goed paar die beide jonge menschen zouden vormen, goed en gelukkig. Hij had dit reeds meer gedacht als de „Leidsche dokter” hem soms opzocht in zijn woning, om eens te kunnen praten met den vermaarden Coornhert.

Thans dacht hij dit weer.

Het dispuut bleef onbeslist. Justus Lipsius keerde niet terug naar Leiden, nimmer werd hij meer gezien in het land. Geruchten liepen, dat hij naar Hamburg was gegaan; zij werden gevolgd door een zeker bericht, dat hij te Mainz met groote plechtigheid, in de kerk der Jesuïeten, den Hervormden godsdienst weer had afgezworen, dien hij te Leiden had aangenomen, zooals vroeger, te Isca, de Luthersche belijdenis. Zijn voormalige ambtgenoot, Schlüsseburg, te Jena hoonde hem dientengevolge in een pamflet als „een nieuwe Lucianus, een Epicurist, veranderlijk als een weerhaan”

En in de Republiek verkondigde Voetius van den kansel „dat Justus Lipsius was te beschouwen als een halve heiden en een vrijgeest, die den godsdienst als goud gebruikte en verwisselde.”

Maar de weleerwaarde dominee Voetius voegde er niet bij, dat hij en vele zijner ambtgenooten, dien nu verfoeiden geleerde hadden getracht te gebruiken om hun doel te bereiken tegen Dirck Volkertsz. Coornhert „den Prins der Libertijnen.”

En de Prins der Libertijnen herhaalde, wat de overtuiging was van zijn hart:

„Saligh is hy, die de mate en het coninglycke midden houdt, sonderlinghe in dees sorghelycke tijden, overvloeyende van ontellijcke verscheyden opinien.”

Ieder kende nu hem en zijn werken: het plotseling afgebroken dispuut gaf hem nieuwe stof tot schrijven en denken.

„Tot zwijgen was hij niet te brengen. Hij zou niet rusten, eer de dood hem tot rust bracht.” ¹⁾ Zijn geheele levensopvatting werd weergegeven in zijn geestesarbeid, in zijn toegevendheid maar ook rustelooze bestrijding van andersdenkenden, in zijn afkeer van schijnvroomheid, die den vorm aannam voor het wezen.

Maar niet lang meer zou hij zijn machtige pen, „de sierlykste, die schreef in de Republiek,” ²⁾ voeren. Weinige maanden na het dispuut ontsliep hij.

De laatste vreugde van zijn leven was Cornelia hersteld te zien en te weten, dat het geluk haar wachtte in een huwelijk, waarin man noch vrouw ooit zich zelve zouden zoeken maar steeds elkanders geluk.

¹⁾ Fruin. ²⁾ Bosboom—Toussaint.

Het was een der laatste dagen van October, een echte herfstdag met neerdwarrelende bladeren, die als gouden vlokken dreven op het stille water, met een laatsten zonneglans, die tintelde in de regendruppels langs het kozijn.

Zijn vrienden waren gekomen en gegaan dien dag en den vorigen, om voor het laatst hem nog te zien, Dirck Coornhert, nu een stervende. Den vorigen dag had hij gezegd tot Cornelis Willemsz, notaris te Gouda:

„Mijn ziel behoort aan God, van Hem heb ik haar ontvangen, zij is zijn eigendom, niet het mijne. God kan haar verwerpen of behouden, naar het Hem behaagt. Maar God is goed, Hij doet niets dan goed en zal daarom Zijn goed schepsel niet verderven.”

Ook in zijn uiterste ure bleef hij zich zelven gelijk. Want hij had nooit het leerstuk kunnen aannemen, dat de mensch van nature geneigd is Gods geboden te overtreden in woorden, werken of gedachten. Hij geloofde, dat ieder deugdzaam kon zijn, die het ernstig wilde en werkte dit denkbeeld uitvoerig uit in zijn Wèl-levenskunst:

„De deugd is niemand aangeboren, maar kan door ieder beoefend en bereikt worden!” . . .

De stervende lag met gesloten oogen, maar een uitdrukking van stillen vrede zweefde over zijn bleeke trekken: die hem de liefsten waren stonden om zijn sterfbed.

„Is het wèl met u, oom?” vroeg een verwante, die voor hem zorgde, nu Cornelia nog te zwak was om haar huiselijke taak weer te volbrengen. Nauw verstaanbaar klonk zijn antwoord:

„Het is wèl.”

Kort woord, maar veelzeggend. Het afscheidswoord van hem, die nooit een klacht had geuit bij de vele beproevingen van zijn aardsche bestaan, maar tevreden was met het leven gelijk God het hem gaf, die zijn ziel vertrouwend legde in Hooger hand, wetend, dat het dan wèl zijn zou.

Langs stormachtige paden had het leven hem gevoerd, ruw was vaak de weg geweest, maar steeds had hij omhoog gezien om het licht te ontdekken, ook als het werd omsluierd door nachtzwarde wolken.

Een zee van leed, een wereld vol strijd waren gegaan over zijn hoofd, over dat van zijn volk, zijn hart had dit alles mee doorleefd, mee doorgeworsteld.

Recht had hij ieder willen doen, het onrecht gehaat, miskennis en veroordeeling waren zijn deel geweest. Nu was ook dit leed geleden, de rust kwam, die God bereid houdt voor de zijnen. Zij, die bij hem waakten, hoorden hem fluisteren:

„Ghij zijt alleen mijn wenschen,
Mijn hoop, mijn troost, mijn God.”

En met de gedachte aan zijn God in het hart en op de lippen, met een uitdrukking van heiligen vrede op zijn gelaat, gaf hij zijn sterfelijk lichaam over in Gods hand en ging hij uit dit vluchtig leven in tot de eeuwige heerlijkheid. Want, al had hij zich nooit kunnen voegen in een bepaalde kerkleer, zijn hart was vol geloof in de verzoenende liefde van Christus, Diens genade was hem genoeg. Zijn Evangelie der liefde had hij beleden niet met praal van woorden maar door daden, met zijn gansche leven.

Een stoet van stille menschen voerde hem weinig

dagen later naar zijn laatste rustplaats: de St. Janskerk te Gouda.

Geen uit marmer gehouwen gedenknaald zou zich verheffen boven zijn eenvoudig graf, waarover de bleeke herfstzon haar laatste stralen wierp, geen praalgesteente, als eens zou worden opgericht voor Justus Lipsius, te Leuven in het klooster der Franciscaners. Doch hem werd een monument gesticht van grooter waarde dan kil marmer of ijzerhard arduin.

Want op zijn grafsteen werden gebeiteld woorden geweld uit het hart, die spraken tot het hart. Zij waren het met weemoed en liefde neergeschreven dichterwoord van Laurensz van de Spieghel:

„Hier rust
 Wiens lust
 En vreughd
 Was deughd.
 En 't waer,
 Hoe zwaer
 't Oock viel,
 Nog sticht
 Zijn dicht
 Geschrijf;
 Doch 't lijf,
 Hier bleef,
 Godt heeft
 De ziel.”
